

MINISTERSTWO PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ

Dokument Implementacyjny

Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020:

Narzędzia realizacji Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020

Warszawa, lipiec 2014 r.

Spis treści

Wstęp.....	5
Etap 1: Wczesne dzieciństwo.....	7
Narzędzie 1: Rozwój wysokiej jakości instytucjonalnej i pozarodzinnej opieki nad dziećmi w wieku od 0 do 3 lat.....	7
Narzędzie 2: Poprawa dostępności i jakości edukacji przedszkolnej, w szczególności na terenach wiejskich.	10
Narzędzie 3: Działania na rzecz wsparcia rodzin w przewyżnianiu problemów opiekuńczo-wychowawczych oraz stworzenie odpowiedniego do potrzeb systemu pieczy zastępczej.	13
Narzędzie 4: System pozafinansowego wsparcia dla rodzin z dziećmi niepełnosprawnymi - dostęp do usług, wyrównywanie dysfunkcji.	15
Narzędzie 5: Podnoszenie ogólnego poziomu opieki nad matką i dzieckiem.....	17
Narzędzie 6: Dostosowanie opieki prenatalnej do modelu późnego macierzyństwa.	19
Etap 2: Edukacja szkolna	21
Narzędzie 7: Zorientowanie kształcenia ogólnego na kształcenie kluczowych kompetencji, umiejętności złożonych obok umiejętności prostych oraz kreatywności uczniów.	21
Narzędzie 8: Wspomaganie rozwoju kompetencji cyfrowych – cyfrowa szkoła.	24
Narzędzie 9: Modernizacja systemu egzaminów zewnętrznych, w celu ich dostosowania do nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego i zorientowania na ocenę kompetencji kluczowych oraz szersze stosowanie oceniania kształtującego.	26
Narzędzie 10: Różnicowanie form zajęć oraz dalsza indywidualizacja procesu kształcenia.	28
Narzędzie 11: Stworzenie modelu pracy z uczniem szczególnie zdolnym.....	32
Narzędzie 12: Stworzenie nowego modelu kształcenia i szkolenia zawodowego oraz jego promocja.	34
Narzędzie 13: Stworzenie nowego modelu kształcenia nauczycieli.	38
Narzędzie 14: Zwiększenie atrakcyjności zawodu nauczyciela, poprawa efektywności i jakości ich pracy oraz tworzenie bodźców dla pozostawania w zawodzie najlepszych nauczycieli.	40
Narzędzie 15: Wprowadzenie nowego systemu wsparcia szkoły i doskonalenie systemu kontroli jakości kształcenia.	42
Narzędzie 16: Wzmocnienie funkcji socjalnej i wczesno-interwencyjnej szkoły, poprzez zwiększenie wsparcia skierowanego na wyrównanie deficytów w dostępie do usług publicznych, które może oferować szkoła oraz powrót do jej funkcji prewencyjnej.	44
Narzędzie 17: Zwiększenie udziału dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, którym pozwala na to rodzaj niepełnosprawności, w szkolnictwie ogólnodostępnym.	47
Narzędzie 18: Rozwój postaw prozdrowotnych i prośrodowiskowych wśród dzieci i młodzieży.....	50
Narzędzie 19: Rozwój systemu monitorowania oświaty.	54
Etap 3: Edukacja na poziomie wyższym	56
Narzędzie 20: Stworzenie profesjonalnego i powszechnie dostępnego systemu informacji o perspektywach na rynku pracy oraz o ofercie i jakości studiów. Wdrażanie systemu oceny jakości kształcenia oraz badania perspektyw zawodowych absolwentów.	56

Narzędzie 21: Wdrożenie skutecznego systemu zapewniania jakości kształcenia na poziomie wyższym opartego na ocenie efektów kształcenia.	58
Narzędzie 22: Dalsza modyfikacja modelu finansowania szkolnictwa wyższego w kierunku silniejszego promowania jakości kształcenia.	60
Narzędzie 23: Wdrożenie optymalnego modelu procesowej autonomii uczelni.	62
Narzędzie 24: Zróżnicowanie misji i ofert programowych uczelni w Polsce poprzez stymulowanie powstawania i rozwoju równie ambitnych programów kształcenia o wyraźnie odmiennym profilu: praktycznym i akademickim.	65
Narzędzie 25: Zwiększenie liczby absolwentów studiów na kierunkach ścisłych i technicznych poprzez dalsze zwiększanie ich atrakcyjności.	67
Narzędzie 26: Dostosowanie modelu kształcenia kadr medycznych do prognozowanych potrzeb systemu ochrony zdrowia.	70
Narzędzie 27: Ograniczenie masowości studiów drugiego stopnia i wzmocnienie pozycji studiów pierwszego stopnia jako pełnowartościowych studiów wyższych, przygotowujących do wejścia na rynek pracy i do uczenia się przez całe życie.	73
Narzędzie 28: Wdrożenie na poziomie studiów pierwszego stopnia modelu szerokich studiów multidyscyplinarnych, kształcących kompetencje kluczowe poszukiwane na rynku pracy, w tym umożliwiające dostęp do szerokiej gamy studiów drugiego stopnia.	75
Narzędzie 29: Promocja łączenia studiów wyższych z aktywnością zawodową (w niepełnym wymiarze czasu pracy), społeczną i obywatelską.	77
Narzędzie 30: Podniesienie poziomu studiów niestacjonarnych i dostosowanie ich form organizacyjnych do potrzeb studentów łączących naukę z pracą lub opieką.	80
Narzędzie 31: Wdrażanie rozwiązań mających na celu poprawę jakości studiów doktoranckich.	82
Narzędzie 32: Wzrost mobilności (również międzynarodowej) kadry naukowej i studentów.	84
Narzędzie 33: Wzmocnienie więzi uczelni z ich otoczeniem społeczno-gospodarczym.	87
Etap 4: Aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo	91
Narzędzie 34: Wspieranie osób młodych w znalezieniu pierwszego zatrudnienia (w tym transfer edukacja-praca).	91
Narzędzie 35: Promocja partnerskiego modelu rodziny.	93
Narzędzie 36: Wprowadzenie zmian w zakresie zasiłków oraz świadczeń społecznych w celu wzrostu ich efektywności.	94
Narzędzie 37: Zaprojektowanie nowego systemu pomocy społecznej oraz polityki wsparcia rodzin opartego na dwóch perspektywach: indywidualnej i gospodarstwa domowego (rodziny).	96
Narzędzie 38: Wdrażanie elastycznych form zatrudnienia, w tym telepracy.	99
Narzędzie 39: Rozwój systemu aktywnej integracji.	100
Narzędzie 40: Poprawa dostępności do pomocy udzielanej przez publiczne służby zatrudnienia dla osób zainteresowanych poprawą swojej sytuacji na rynku pracy oraz dla pracodawców.	102
Narzędzie 41: Zwiększenie zakresu zlecania usług i instrumentów rynku pracy w sposób promujący efektywną aktywizację bezrobotnych, którzy mają największe trudności w znalezieniu pracy, w tym w celu odpowiedniego wykorzystania zasobów pracy na obszarach wiejskich.	105
Narzędzie 42: Stworzenie jednolitego systemu prognozowania i monitorowania popytu na pracę.	107

Narzędzie 43: System włączania osób niepełnosprawnych do otwartego rynku pracy - poza chronionym rynkiem pracy (zakładami aktywności zawodowej i zakładami pracy chronionej).....	109
Narzędzie 44: Upowszechnienie uczenia się dorosłych, w szczególności w najbardziej efektywnych jego formach (uczenie się w pracy i środowisku zaangażowania społecznego, krótkie formy kursowe).	111
Narzędzie 45: Budowa Polskiej Ramy Kwalifikacji jako części europejskiej przestrzeni uczenia się przez całe życie i spójnej z Europejską Ramą Kwalifikacji.	115
Narzędzie 46: Rozwijanie systemu wspierania finansowego uczenia się dorosłych.	117
Narzędzie 47: Wsparcie mobilności terytorialnej poprzez odpowiednie elementy polityki mieszkaniowej. .	120
Narzędzie 48: Zwiększenie dostępności mieszkań, jako element polityki demograficznej.	121
Narzędzie 49: Zapobieganie wykluczeniu społecznemu w aspekcie mieszkaniowym.	122
Narzędzie 50: Zwiększenie skali i efektywności działań nakierowanych na zmniejszenie liczby zachorowań i zgonów poprzez profilaktykę chorób cywilizacyjnych, a w szczególności chorób o najwyższym wskaźniku umieralności.	123
Narzędzie 51: Zwiększenie skali i efektywności działań nakierowanych na zmniejszenie liczby zgonów powodowanych przez wypadki i urazy.	127
Narzędzie 52: Efektywna kontrola stanu bezpieczeństwa i higieny pracy.....	129
Narzędzie 53: Wzrost świadomości w zakresie kształtowania warunków pracy przez powszechny rozwój kultury bezpieczeństwa w społeczeństwie.	130
Narzędzie 54: Poprawa warunków pracy przez powszechny rozwój kultury bezpieczeństwa pracy.	132
Narzędzie 55: Zwiększenie skuteczności kontroli legalności zatrudnienia.	134
Narzędzie 56: Rozwijanie systemu zarządzania wiekiem kadr gospodarki.....	136
Narzędzie 57: Stworzenie rozwiązań pozwalających na dłuższą aktywność zawodową osób, które po 1 stycznia 1999 roku wykonywały przez co najmniej 15 lat pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, a którym nie przysługuje prawo do emerytury pomostowej.	137
Narzędzie 58: Polityka imigracyjna uwzględniająca potrzeby rynku pracy.	140
Narzędzie 59: Całościowy system integracji imigrantów i migrantów powrotnych, ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy.....	142
Narzędzie 60: Poprawa warunków umożliwiających wzrost aktywności fizycznej i rozwój poprzez sport.	144
Narzędzie 61: Zwiększenie poziomu wykorzystania Internetu i technologii cyfrowych poprzez podnoszenie wiedzy, świadomości i umiejętności w zakresie w zakresie technologii cyfrowych.	146
Narzędzie 62: Ułatwienie zatrudnienia osób podlegających karze pozbawienia wolności.	149
Narzędzie 63: Poprawa dostępności do pomocy świadczonej przez inne podmioty niż powiatowe urzędy pracy dla osób dążących do poprawy swojej sytuacji na rynku pracy, w tym dla właścicieli nieruchomości rolnych, ich współmałżonków i domowników poszukujących alternatywnych źródeł dochodu i zmierzających do zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej.	152
Etap 5: Starość.....	154
Narzędzie 64: Nowy model opieki nad osobami niesamodzielnymi.....	154
Narzędzie 65: Przesuwanie efektywnego wieku dezaktywizacji zawodowej.	157
Narzędzie 66: Promocja aktywności zawodowej i społecznej seniorów – „srebrna gospodarka”.	160
Narzędzie 67: Zwiększenie dostępności i jakości opieki zdrowotnej nad osobami starszymi.	164

Wstęp

Celem Dokumentu Implementacyjnego Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020, jako dokumentu wykonawczego Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 (SRKL) przyjętej uchwałą nr 104, poz. 640 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r., jest zapewnienie rzetelnej, spójnej i łatwej w monitorowaniu realizacji SRKL.

Dokument Implementacyjny Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 stanowi zbiór narzędzi, za pomocą których realizowane będą cele strategii, w tym cel główny: **rozwijanie kapitału ludzkiego poprzez wydobywanie potencjałów osób, tak aby mogły one w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym na wszystkich etapach życia.**

Narzędzia, czyli działania służące realizacji SRKL, zostały przyporządkowane do poszczególnych etapów życia człowieka: 1) wczesne dzieciństwo, 2) edukacja szkolna, 3) edukacja na poziomie wyższym, 4) aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych, rodzicielstwo, 5) starość. Taka struktura ma umożliwić realizację założeń strategii w nowatorskim podejściu, zakładającym powiązanie cyklu życia z cyklem kariery.

Cykl życia i cykl kariery, na którym opiera się system realizacji SRKL przedstawia poniższy graf:

Ze względu na silne powiązania fazy życia i kariery zawodowej – etap rodzicielstwa zintegrowany został z fazą aktywności zawodowej.

Dokument Implementacyjny Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 pozostaje w relacji z istniejącymi oraz projektowanymi programami rozwoju, takimi jak: Rządowy Program na rzecz Aktywności Osób Starszych na lata 2014-2020, Krajowy Program Ekonomii Społecznej, dokumentem strategicznym - Perspektywa uczenia się przez całe życie.

W tym kontekście istotne znaczenie ma także Krajowy Program Przeciwdziałaniu Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020, służący wypełnieniu warunku 9.1 *ex-ante*: „Istnienie i realizacja krajowych strategicznych ram polityki na rzecz ograniczania ubóstwa mających na celu w świetle wytycznych w sprawie zatrudnienia aktywne włączenie osób wykluczonych z rynku pracy.” Program ten stanowi rozwinięcie i uzupełnienie problematyki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, zawartej w Dokumencie Implementacyjnym SRKL i rozumianej jako istotny element wzrostu jakości kapitału ludzkiego.

Należy przy tym wskazać, że SRKL wraz z Dokumentem Implementacyjnym i wymienionymi wyżej dodatkowymi dokumentami, mają służyć wypełnianiu innych warunków *ex-ante* wymienionych w SRKL w rozdziale 7 (pn. System realizacji, monitorowanie i ewaluacja), tj. warunków dotyczących istnienia ram następujących polityk: zdrowotnej (warunek 9.3), na rzecz ograniczania przedwczesnego zakończenia nauki (warunek 10.1), na rzecz zwiększania poziomu osiągania wykształcenia na poziomie wyższym (warunek 10.2), w zakresie uczenia się przez całe życie (warunek 10.3). Odnosnie spełniania warunku 10.1 należy dodać, że chociaż w SRKL i innych ww. dokumentach nie są wydzielone rozdziały temu poświęcone, to jednak w sposób wystarczający określone są podstawowe zakresy polityki na rzecz ograniczania przedwczesnego kończenia nauki, tj.: badanie tego problemu w ramach doskonalonego systemu monitorowania oświaty, szeroko zakrojone działania

zapobiegawcze, które są podstawą sukcesu w ograniczaniu tego zjawiska, możliwie najwcześniejsza interwencja oraz działania kompensacyjne, w tym głównie w ramach kształcenia ustawicznego dającego drugą szansę na ukończenie kształcenia co najmniej na poziomie średnim II stopnia (*upper secondary*). Takie podejście do polityki na rzecz ograniczenia zjawiska przedwczesnego kończenia nauki, ukierunkowane przede wszystkim na szeroko zakrojone działania zapobiegawcze, okazało się dotychczas najbardziej skuteczne.

Zakres działań przewidzianych w ramach narzędzi jest szeroki i odpowiada zamierzeniom rządu na najbliższe lata. Obejmuje zagadnienia z obszaru opieki prenatalnej, opieki nad matką i dzieckiem, pomocy rodzinom z małymi dziećmi, działania z zakresu modernizacji systemu edukacji szkolnej, w tym zawodowej. Kolejny zestaw działań jest przewidziany dla poprawy jakości studiów magisterskich i doktoranckich, oraz dostosowania edukacji wyższej do wymogów współczesnego i przyszłego rynku pracy. Dokument Implementacyjny zawiera także działania mające służyć poprawie sytuacji na rynku pracy, jak też działania skierowane do seniorów, będące odpowiedzią na problemy związane ze starzeniem się społeczeństwa.

Każde narzędzie zawiera opis stanu obecnego w danym obszarze, działania już realizowane w danym obszarze, działania planowane do realizacji (bliska perspektywa realizacji: lata 2014-2015) oraz działania niezbędne do podjęcia w przyszłości (dalsza perspektywa realizacji: lata 2016-2020).

Dla każdego narzędzia jest wskazany podmiot wiodący, odpowiedzialny za realizację działań zapisanych w danym narzędziu. Tam gdzie było to uzasadnione, wskazane zostały także podmioty współpracujące.

Źródła finansowania działań podejmowanych w ramach DI SRKL zostały określone w Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020¹. Zgodnie z tym, o zostało wskazane w tekście strategii, realizacja narzędzi zawartych w DI SRKL odbywać się będzie także z wykorzystaniem środków z nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020.

Projektowane rozwiązania nie powinny angażować dodatkowych środków z budżetu państwa ponad limity wydatków zaplanowanych dla dysponentów części budżetowych (w jakiegokolwiek fazie realizacji tych rozwiązań), jak też w przypadku innych podmiotów realizujących Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020. Zadania wynikające ze Strategii powinny być finansowane w ramach środków będących w dyspozycji tych podmiotów uczestniczących w realizacji tych zadań. Podmioty realizujące SRKL 2020 są wymienione w Tabeli realizatorów.

System monitorowania SRKL będzie się opierał na cyklicznej sprawozdawczości z realizacji działań podejmowanych w ramach strategii, poczynając od działań podjętych w roku 2014. Poszczególne resorty będą przekazywały koordynatorowi strategii sprawozdania za miniony rok z realizacji SRKL. Sprawozdania te posłużą do opracowania rocznego raportu z realizacji SRKL. Jednocześnie, koordynator strategii będzie corocznie przekazywał informacje z realizacji SRKL w roku poprzednim do Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, które przygotowywać będzie informację zbiorczą o realizacji Strategii Rozwoju Kraju 2020, przekazywaną do Sejmu i Senatu.

Ze względu na to, że poszczególne narzędzia mogą z powodzeniem być wykorzystywane do poszukiwania odpowiedzi na kwestie problemowe z różnych obszarów, w Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020, zaproponowano nowatorskie podejście, a mianowicie poszczególne narzędzia zostały wpisane w pięć etapów odnoszących się do cyklu życia – cyklu kariery. Takie podejście jest zgodne z celem głównym strategii, który zakłada rozwijanie kapitału ludzkiego na poszczególnych etapach życia (rozwoju) człowieka i powinna pozwolić w lepszy sposób odnieść się do perspektywy indywidualnej i zapewnić wysoki poziom upodmiotowienia planowanych działań. Jednocześnie, takie podejście pozwala utrzymać zalety wynikające z przenikania się poszczególnych obszarów. Wpisanie poszczególnych narzędzi w cykl życia pozwala również zastosować podmiotowe podejście przy formułowaniu szczegółowych zapisów implementacyjnych, gdzie osoby na różnych etapach życia mogą być traktowane jako oddzielne „grupy docelowe” bądź „beneficjenci” proponowanych rozwiązań. Takie podejście ma prowadzić do lepszego dostosowania poszczególnych narzędzi do potrzeb artykułowanych na poszczególnych etapach życia. Przez dostosowanie charakteru poszczególnych narzędzi do różnych faz życia możliwe będzie zwrócenie uwagi na ich różne wymiary i zapewnienie efektu synergii.

¹ Patrz: Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 przyjęta uchwałą nr 104, poz. 640 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r., rozdział 9: Ramy finansowe Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego, str. 75-80.

Etap 1: Wczesne dzieciństwo

Narzędzie 1: Rozwój wysokiej jakości instytucjonalnej i pozarodzinnej opieki nad dziećmi w wieku od 0 do 3 lat.

Etap życia: **Wczesne dzieciństwo**

1. Stan obecny

Jednym z bardziej efektywnych narzędzi realizacji polityki rodzinnej mającym na celu wsparcie rodziców zarówno w planach prokreacyjnych, jak i w procesie wychowywania dzieci, przy jednoczesnym utrzymaniu wysokiej aktywności zawodowej rodziców (w szczególności kobiet) są działania na rzecz rozwoju systemu opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, które w konsekwencji powinny ułatwić dostęp do instytucjonalnej i/lub pozarodzinnej opieki nad małym dzieckiem. Działania te mają wymiar szerszy, gdyż - przy zachowaniu wysokich standardów opieki - pozwalają uwolnić rezerwy zasobów pracy zaangażowane obecnie w rodzinną opiekę nad małymi dziećmi (nie tylko rodzice, ale i osoby starsze, które z tego względu mogą przedwcześnie opuszczać rynek pracy). W ramach systemu opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 istotne jest także zapewnienie małym dzieciom właściwej opieki edukacyjnej. Wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem sprzyja pomyślnemu przebiegowi uczenia się kolejnych lat, a także integracji społecznej i rozwojowi osobistemu, a na dalszym etapie życia zwiększa szanse na zatrudnienie. W sposób pozytywny wpływa także na zmniejszanie ryzyka przedwczesnego zakończenia nauki, a także na wyrównywanie efektów nauczania.

Biorąc pod uwagę liczbę dzieci przebywających w żłobkach i klubach dziecięcych (wpisanych do rejestru żłobków i klubów dziecięcych), liczbę dzieci pod opieką dziennych opiekunów oraz nian, a także szacunkową liczbę dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych niepublicznych wpisanych do rejestru żłobków i klubów dziecięcych, na koniec 2012 r. opieką objętych było ogółem ok. 4,5% wszystkich dzieci w wieku do lat 3. W 2011 r. opieką taką objętych było ok. 3,7% dzieci do lat 3.

Do dnia wejścia w życie ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (4 kwietnia 2011 r.) opieka nad małymi dziećmi mogła być organizowana w formie żłobków działających jako publiczne i niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej na podstawie ustawy o zakładach opieki zdrowotnej albo sprawowana w formie działalności gospodarczej na podstawie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. Opieka nad małymi dziećmi sprawowana była również przez opiekunki, wykonujące tę działalność jako zarejestrowaną działalność gospodarczą lub – co znacznie częściej miało miejsce – wykonujące zawód bez zarejestrowania. Taka sytuacja powodowała, że w zależności od formy sprawowanej opieki była ona albo poddana bardzo dużym wymogom, jak w przypadku żłobków posiadających status zakładów opieki zdrowotnej (co stanowiło główną barierę w powstawaniu nowych miejsc żłobkowych) albo brak było określonych standardów, jakie musiały spełniać pozostałe formy opieki nad dziećmi lub też opieka ta wiązała się koniecznością ponoszenia przez rodziców wysokich kosztów.

Wychodząc naprzeciw ww. problemom w funkcjonowaniu i barierom w rozwoju instytucji opieki nad małym dzieckiem, a jednocześnie mając na względzie konieczność wzmocnienia potencjału demograficznego, nie ryzykując przy tym zmniejszenia aktywności ekonomicznej przygotowano ustawę z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3. Daje ona podstawy do tworzenia zróżnicowanej oferty form opieki dla odbiorców o różnych oczekiwaniach. Ogranicza również bariery administracyjne, jakie towarzyszą procedurom tworzenia nowych instytucji opieki nad małymi dziećmi.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Przygotowana przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej ustawa o opiece nad dziećmi do lat 3 jest pierwszym aktem prawnym, który kompleksowo reguluje system opieki nad dziećmi w wieku do lat 3. Ponadto, wprowadza nowe, alternatywne do żłobków, formy opieki nad małymi dziećmi (klub dziecięcy, dzienny opiekun) i reguluje formę zatrudnienia niani, a także urealnia standardy świadczenia opieki nad małymi dziećmi. Stwarza ona także warunki sprzyjające godzeniu życia zawodowego i rodzinnego rodzicom i opiekunom dzieci. Od 2011 r. realizowany jest Resortowy program rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 "Maluch". Przewiduje on dofinansowanie ze środków budżetu państwa - w drodze otwartego

konkursu ofert - inicjatyw dotyczących tworzenia przez różne podmioty nowych lub utrzymania już istniejących miejsc w różnych formach instytucji opieki nad małymi dziećmi (żłobek, klub dziecięcy i dzienny opiekun). W 2011 r. z Programu „Maluch” udzielono dotacji jednostkom samorządu terytorialnego w kwocie ogółem 15,3 mln zł (w związku z tym gminy zadeklarowały powstanie ok. 4 tys. nowych miejsc opieki nad małymi dziećmi). W 2012 r. uruchomiono na ten cel z budżetu państwa kwotę 23,9 mln zł (w związku z tym gminy zadeklarowały powstanie ok. 3,2 tys. nowych miejsc opieki nad małymi dziećmi.). Ponadto w 2012 r. uruchomiono z budżetu państwa środki w wysokości 77,1 mln zł na dofinansowanie ponoszonych przez gminy bieżących kosztów utrzymania miejsc opieki nad dziećmi wieku do lat 3. Natomiast w 2013 r. ogłoszono dwie edycje konkursu w ramach Programu „Maluch”. Pierwsza edycja adresowana była do gmin i dotyczyła rozwoju lub zapewnienia funkcjonowania gminnych instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, zaś druga - do podmiotów niepublicznych i miała na celu obniżenie wysokości opłat wnoszonych przez rodziców, a także wsparcie w tworzeniu instytucji dziennego opiekuna. Do dofinansowania zakwalifikowano ponad 500 zadań. Dotyczyły one utworzenia ponad 2,8 tys. nowych miejsc opieki oraz wsparcia finansowego ponad 6,6 tys. miejsc opieki powstających w 2013 r. Ogółem na ten cel przeznaczono z budżetu państwa ok. 70,5 mln zł. Ponadto uruchomiono kwotę ok. 30,5 mln zł na dofinansowanie publicznych instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 które zostały utworzone przez gminy przed 4 kwietnia 2011 r. jako miejsca w żłobkach na podstawie ustawy o zakładach opieki zdrowotnej i funkcjonują do dnia dzisiejszego jako miejsca w żłobkach w rozumieniu przepisów o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3. W latach 2011-2013 na rozwój systemu opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 uruchomiono z budżetu państw ponad 117 mln zł.

W 2011 r. wydatki gmin (zarówno środki własne gmin, jak i środki z budżetu państwa) na instytucje opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 wyniosły 425,6 mln zł, zaś w 2012 r. wydatki te wyniosły 508,2 mln zł, z tego 504,8 mln zł na żłobki, 3,2 mln zł na kluby dziecięce oraz 0,2 mln zł na dziennych opiekunów.

W dniu 13 lipca 2013 r. weszła w życie nowelizacja ww. ustawy. Wprowadziła ona zmiany polegające m.in. na: zmniejszeniu wkładu własnego gminy z 50% do 20% kosztów realizacji zadania przy ubieganiu się o środki finansowe z budżetu państwa na utworzenie i funkcjonowanie instytucji opieki; rozszerzeniu katalogu podmiotów, które będą mogły ubiegać się o środki finansowe z budżetu państwa na utworzenie i funkcjonowanie instytucji opieki; poszerzeniu katalogu podmiotów mogących zatrudniać dziennych opiekunów, a także umożliwieniu zatrudnienia niani przez osoby prowadzące działalność rolniczą, za którą (nianię) Zakład Ubezpieczeń Społecznych opłaca składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe, wypadkowe i ubezpieczenie zdrowotne.

Uruchomiono także stronę internetową tzw. portal żłobkowy. Służyć ma on upowszechnianiu informacji o formach opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 (żłobek, klub dziecięcy, dzienny opiekun i niania).

Jednocześnie, w ramach Priorytetu I *Zatrudnienie i integracja społeczna* Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013 (PO KL), Działania 1.5 *Wspieranie rozwiązań na rzecz godzenia życia zawodowego i rodzinnego* w 2012 roku ogłoszono dwa konkursy obejmujące wsparcie tworzenia i funkcjonowania żłobków, klubów dziecięcych oraz usług świadczonych przez dziennego opiekuna. Alokacja na Działanie 1.5 wyniosła 244 277 284,69 zł. W ramach projektów planowane jest utworzenie 224 żłobków, 24 klubów dziecięcych oraz 17 instytucji dziennego opiekuna. Ogłoszone konkursy były komplementarne z resortowym Programem „Maluch” – dodatkowo premiowane były projekty zakładające wsparcie dla działań realizowanych lub zakładanych do realizacji w tym Programie, którego zadaniem jest ułatwienie jednostkom samorządu terytorialnego tworzenia nowych miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 w zakresie finansowania niezbędnej do tego celu infrastruktury, w szczególności prac adaptacyjnych w budynkach przeznaczonych na organizację miejsc opieki czy też budowę lub zakup nowych budynków. Z kolei wsparcie przewidziane w ramach Działania 1.5 PO KL obejmuje działania związane z zapewnieniem bieżącego funkcjonowania placówek opieki nad dziećmi. Planuje się dalsze wykorzystywanie środków Europejskiego Funduszu Społecznego na wspieranie opieki nad dziećmi od 0 do 3 lat.

W ramach Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2009-2013, wyspecjalizowane organizacje pozarządowe oraz podmioty ekonomii społecznej, mogą uzyskać dofinansowanie na prowadzenie działań związanych z opieką nad dziećmi od 0 do 3 lat.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

W bliskiej perspektywie podjęte zostaną działania o charakterze pozalegisłacyjnym, takie jak: monitorowanie realizacji ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3, promocja instytucji opieki nad małymi dziećmi i upowszechnianie informacji na temat pozytywnych skutków pobytu dzieci w instytucjach opieki nad małymi dziećmi, a także podejmowanie działań na rzecz zwiększenia wsparcia finansowego ze środków budżetu państwa zadań samorządów gmin i inicjatyw innych podmiotów (zgodnie z art. 8 ustawy) w zakresie tworzenia nowych instytucji opieki nad małym dzieckiem i wsparcia już istniejących (np. poprzez obniżenie kosztów pobytu dzieci). Planuje się także podjęcie działań na rzecz stworzenia – z wykorzystaniem narzędzia informatycznego – ogólnopolskiej ewidencji instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3. Wśród działań o charakterze legislacyjnym planuje się stworzenie elektronicznych wzorów wniosków o wpis do prowadzonego przez gminę rejestru instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3.

Planuje się dalszą realizację Resortowego programu rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 „Maluch”.

W latach 2014-2020 w ramach Programu FIO (będącego kontynuacją Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich) wyspecjalizowane organizacje pozarządowe oraz podmioty ekonomii społecznej, będą mogły uzyskać dofinansowanie na prowadzenie działań związanych z opieką nad dziećmi od 0 do 3 lat.

W najbliższej perspektywie planowane są działania o charakterze pozalegisłacyjnym, dotyczące głównie promowania podejmowania przez osoby w wieku 50 + zatrudnienia jako opiekunowie do dzieci.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

- Zwiększenie dostępności terytorialnej i finansowej do zróżnicowanych form opieki m.in. poprzez kontynuację w kolejnych latach Resortowego programu rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 „Maluch” oraz rozważenie zwiększenia zakresu wsparcia samorządów w dofinansowaniu miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3.
- Wobec relatywnie negatywnego postrzegania instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat 3 (wynikającego z doświadczeń z przeszłości, niekoniecznie już aktualnych) konieczne są też działania promujące pobyt dzieci w instytucjach opieki nad małym dzieckiem.
- Działania na rzecz zwiększenia współpracy jednostek samorządu terytorialnego (gmin) z podmiotami niepublicznymi w zakresie tworzenia i prowadzenia instytucji opieki nad małymi dziećmi.

Zgodnie z zapisami Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju, w czasie realizacji strategii dążyć również należy do stopniowej integracji form wczesnej opieki i edukacji dla dzieci najmłodszych (do 3 roku życia) z formami dla dzieci starszych (od 3 roku życia), co jest szczególnie ważne dla rozwoju tych form na obszarach wiejskich z rzadką siecią osiedleńczą. Integracja tych form jest też ważna ze względu na wzajemną wymianę doświadczeń rozdzielonych obecnie obszarów wspomagania rodziców w wychowywaniu dzieci w całym okresie przed realizacją obowiązku szkolnego. Formy wychowania przedszkolnego, za mało elastyczne i dostosowane do indywidualnych potrzeb rodzin, powinny korzystać z doświadczeń bardziej elastycznych form opieki dla dzieci do 3 roku życia. Z kolei te ostatnie powinny wzmacniać funkcje edukacyjne (w stosunku do dzieci i rodziców) w okresie najbardziej dynamicznego rozwoju w pierwszych latach życia. W pełni zintegrowane usługi wczesnodziecięcej opieki i edukacji – nastawione w równym stopniu na edukację dzieci i ich rodziców w zakresie wychowania – są kluczowym elementem najbardziej rozwiniętych systemów edukacji i opieki w Europie.

Nowe rozwiązania instytucjonalne powinny być pilotowane w różnych środowiskach (wieś, małe miasta, metropolie), we współpracy z wyspecjalizowanymi organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami ekonomii społecznej posiadającymi doświadczenie w prowadzeniu innowacyjnych programów opiekuńczo-edukacyjnych.

Działania na rzecz zwiększenia świadomości jednostek samorządu terytorialnego (gmin), że zatrudnienie osób powyżej 50 roku życia lub ich zaangażowanie w nieodpłatną pracę w ramach wolontariatu w instytucjach opieki nad małymi dziećmi przyczyni się do wydłużenia aktywności zawodowej tych osób, a także do budowania pozytywnych relacji międzypokoleniowych.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Objęcie opieką instytucjonalną co najmniej 33% dzieci w wieku poniżej 3 lat.

Narzędzie 2: Poprawa dostępności i jakości edukacji przedszkolnej, w szczególności na terenach wiejskich.

Etap życia: **Wczesne dzieciństwo**

1. Stan obecny

Według danych GUS odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w roku szkolnym 2010/2011 wyniósł 64,7%, w tym na wsi 43,1%. Z danych Systemu Informacji Oświatowej opracowanych w Ministerstwie Edukacji Narodowej (według stanu na 30 września 2012 r.) wynika, że w roku szkolnym 2012/2013 odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym wyniósł 69,7,0%, w tym na wsi 57,7,1%. Szacuje się, że udział dzieci ze środowisk wiejskich w edukacji przedszkolnej jest większy, gdyż wiele dzieci zamieszkałych na wsi, korzysta z wychowania przedszkolnego w placówkach usytuowanych w pobliskich miastach. W związku z tym, dzieci te są wykazywane w statystykach dotyczących miast. Z danych Systemu Informacji Oświatowej (według stanu na 30 września 2012 r.) wynika, że od roku 2008 powstało 1 725 publicznych i niepublicznych punktów przedszkolnych oraz zespołów wychowania przedszkolnego (w tym na wsi 1 085). W 2011 r. ich liczba wynosiła ogółem – 1 511 (na wsi 983). W 2010 r. placówek tych było ogółem 1 234 (w tym na wsi 877). W 2009 r. było to odpowiednio 819 i 650. Największy przyrost można odnotować w przypadku punktów przedszkolnych - ich liczba wzrosła do 1 596.

Należy również zaznaczyć, że od roku 2008 liczba przedszkoli (publicznych i niepublicznych) zwiększyła się o 1 784. Obecnie (według danych z dnia 30 września 2012 r.) ich liczba wynosi ogółem 9 822 (w tym na wsi 3 213). W 2011 r. ich liczba wynosiła 9 350 (w tym na wsi 3 058). W tym samym czasie zwiększyła się o 3 038 liczba oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. Obecnie (według wstępnych danych z dnia 30 września 2012 r.) jest ich ogółem 14 199 (w tym na wsi 9 304). W 2011 r. było ich 14 162 (w tym na wsi 9 375). W 2010 r. było ich 12 560 (w tym na wsi 8 576).

Tab. 2 Upowszechnienie wychowania przedszkolnego – wskaźniki z uwzględnieniem danych ze spisu powszechnego.

Rok szkolny	Wskaźnik liczby dzieci w wieku 3-5 lat uczęszczających. do placówek wychowania przedszkolnego do ogólnej liczby dzieci w wieku 3-5 lat		
	ogółem	miasto	wieś
1	11	12	13
2006/2007	44,6%	62,7%	21,5%
2007/2008	47,3%	65,6%	23,1%
2008/2009	52,7%	70,5%	28,6%
2009/2010	59,7%	75,9%	37,5%
2010/2011	62,6%	78,7%	41,0%
2011/2012	69,2%	84,1%	49,3%
2012/2013	69,7%	78,6%	57,7%

^{*)} Zmieniona została metodologia zbierania danych – obecnie według miejsca zamieszkania dziecka (dotychczas według położenia placówki wychowania przedszkolnego. Dane z Systemu Informacji Oświatowej).

Mimo wzrostu liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, a także zwiększania się wartości wskaźnika upowszechnienia wychowania przedszkolnego dzieci w wieku 3-5 lat, nadal nie wszystkie dzieci mogą korzystać z edukacji przedszkolnej. Podstawowym problemem jest tu nierównomierna sieć miejsc wychowania przedszkolnego, powodująca, że w niektórych gminach ciągle jeszcze nie są zaspokojone potrzeby w tym zakresie.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Podejmowane działania mają na celu zwiększenie dostępności wychowania przedszkolnego poprzez ustawowe zmniejszenie opłat rodziców za korzystanie przez ich dzieci z wychowania przedszkolnego, wzrost liczby miejsc edukacji przedszkolnej oraz podnoszenie jej jakości.

Zmiany legislacyjne: ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 czerwca 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania, zwiększające minimalny tygodniowy wymiar godzin zajęć świadczonego nauczania, wychowania i opieki w innych formach wychowania przedszkolnego.

Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. *o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. poz. 827) jest konsekwencją zapowiedzi Rządu o konieczności wsparcia finansowego jednostek samorządu terytorialnego w realizacji zadań z zakresu wychowania przedszkolnego, poprzez dotowanie z budżetu państwa. Celem uchwalonych zmian w ustawie z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty*, jest systematyczne zwiększanie dostępności wychowania przedszkolnego zakończone 1 września 2017 r. zapewnieniem wszystkim dzieciom w wieku od 3 do 5 lat miejsc realizacji wychowania przedszkolnego (ustawowe zobowiązanie gminy do zapewnienia od dnia 1 września 2015 r. każdemu dziecku czteroletniemu, a od dnia 1 września 2017 r. także każdemu dziecku trzyletniemu takiego miejsca w przedszkolu lub w innej formie wychowania przedszkolnego, w których równocześnie ustawowo została ograniczona wysokość opłat pobieranych od rodziców).

Ustawa ta wprowadziła od dnia 1 września 2013 r. ograniczenie w możliwości pobierania przez przedszkola publiczne opłat za korzystanie z wychowania przedszkolnego w czasie przekraczającym czas bezpłatnego nauczania, wychowania i opieki, przewyższających kwotę 1 zł za godzinę zajęć. Głównym celem ustawy przedszkolnej jest zniesienie barier w upowszechnianiu wychowania przedszkolnego i zagwarantowanie każdemu dziecku uczęszczającemu do przedszkola dostępu do oferty zajęć prowadzonych przez przedszkole bez względu na status materialny rodziny. Zagwarantowanie takiej oferty należy do zadań samorządów gminnych i dyrektorów przedszkoli.

Aby ułatwić gminom realizację tego zadania, w tym także organizację zajęć dodatkowych, od września 2013 r. gminy otrzymują dotację z budżetu państwa.

Dotacja w 2013 roku wynosi 414 zł na jedno dziecko w wieku od 2,5 do 6 lat w wychowaniu przedszkolnym (przedszkolu, oddziale przedszkolnym i innej formie wychowania przedszkolnego). W tym roku do gmin trafi łącznie prawie 504 mln zł.

W 2014 r. kwota roczna będzie wynosiła 1 242 zł na dziecko. Dla kolejnych lat (2015-2021) wskazana w ustawie o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw wysokość kwoty rocznej została obliczona z uwzględnieniem prognozowanego przez Ministra Finansów wskaźnika inflacji.

W ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w Poddziałaniu 9.1.1 realizowane są programy zapewniające dostęp do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, obejmujące:

- tworzenie przedszkoli (w tym również uruchamianie innych form wychowania przedszkolnego) w gminach z terenu województwa o najwyższym zapotrzebowaniu na usługi edukacji przedszkolnej
- wsparcie istniejących przedszkoli (w tym również funkcjonujących innych form wychowania przedszkolnego) w zakresie wygenerowania dodatkowych miejsc przedszkolnych, przyczyniające się do wzrostu całkowitej liczby miejsc w przedszkolach i/lub innych formach wychowania przedszkolnego podlegających pod jeden organ prowadzący i umiejscowionych na terenie danej gminy
- przygotowanie oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych do świadczenia wysokiej jakości usług na rzecz dzieci w wieku przedszkolnym.

Na realizację powyższych działań zaplanowano w latach 2007-2013 ponad 416 mln EUR.

Zakończenie okresu programowania (2007-2013) nie oznacza, że powstałe przy wsparciu funduszy Unii Europejskiej miejsca wychowania przedszkolnego przestaną istnieć. W każdym województwie zostały bowiem określone wymogi dotyczące m.in. zapewnienia przez beneficjenta trwałości projektu po jego zakończeniu (np. 1, 2, 3 lata), co należy rozumieć, jako kontynuację działań zgodnych z wymogami projektu.

Po zakończonym okresie programowania tj. finansowania w ramach projektu, utworzone przez gminę przedszkola i inne formy wychowania przedszkolnego, mogą być przekazane fundacjom lub stowarzyszeniom i działać zgodnie z przepisami określonymi w ustawie o systemie oświaty.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Pełne wdrożenie przepisów ustawy z dnia 13 czerwca 2013 r., o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw.

Zmiana przepisów ustawy o systemie oświaty w zakresie rekrutacji do przedszkoli, innych form wychowania przedszkolnego.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Wdrażanie nowych rozwiązań powinno być powiązane z większym naciskiem na stałą promocję przykładów dobrych praktyk w zakresie wspierania rodziców wychowujących dzieci w wieku przedszkolnym.

Przekształcenie oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych w przedszkola działające w zespołach ze szkołami podstawowymi, co znacząco wpłynie na podniesienie jakości edukacji przedszkolnej.

Dalsze wsparcie procesu upowszechniania edukacji przedszkolnej, w tym tworzenie nowych miejsc wychowania przedszkolnego w oparciu o istniejącą bazę oświatową (z wykorzystaniem budynków wyludniających się lub likwidowanych szkół).

3. Stan docelowy (rok 2020)

Osiągnięcie wskaźnika upowszechnienia wychowania przedszkolnego dzieci w wieku 3-5 lat porównywalnego ze wskaźnikiem w krajach UE. Do 2020 roku wartość tego wskaźnika wobec dzieci w wieku 3-5 lat powinna wynosić co najmniej 90% w skali kraju.

Narzędzie 3: Działania na rzecz wsparcia rodzin w przewyżnianiu problemów opiekuńczo-wychowawczych oraz stworzenie odpowiedniego do potrzeb systemu pieczy zastępczej.

Etap życia: **Wczesne dzieciństwo**

1. Stan obecny

Przyjęta przez Sejm w dniu 9 czerwca 2011 r. ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej weszła w życie 1 stycznia 2012 r. Kształtuje ona sferę działań instytucji publicznych i innych na rzecz rodzin przejawiających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, które to działania niejednokrotnie skutkują umieszczeniem dzieci w pieczy zastępczej. Ustawa wprowadziła rozwiązania systemowe, które poprzez intensywną profilaktykę i pracę z rodziną przyczyniają się do poprawy jakości pełnienia funkcji opiekuńczo-wychowawczych przez te rodziny i w konsekwencji przeciwdziałają umieszczaniu dzieci w pieczy zastępczej.

Istotą rozwiązań, ujętych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, jest spójny system narzędzi opieki nad dzieckiem i rodziną je wychowującą, jeżeli ma ona trudności w prawidłowym wypełnianiu swoich funkcji. Działania podejmowane w ramach tego systemu mają zapewnić rodzinie taką pomoc, aby w jej efekcie wyeliminowane zostało zagrożenie zabrania dziecka z rodziny lub zapewniony został szybki powrót do rodziny dziecka, które z uwagi na jego dobro okresowo musiało zostać umieszczone poza nią. Dlatego też przepisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nałożyły na gminy obowiązek prowadzenia pracy z rodziną w środowisku, aby wzmocnić rodziny zagrożone czasową utratą prawa do wychowywania dzieci, w szczególności poprzez działalność asystenta rodziny, rodzin wspierających i placówek wsparcia dziennego.

W ramach nowych rozwiązań z obszaru pieczy zastępczej bardzo duży nacisk położono na rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej, przede wszystkim rodzin zastępczych zawodowych oraz rodzinnych domów dziecka, traktowanych jako jedno z ważnych - obok profilaktyki - narzędzi wsparcia rodziny naturalnej. Istotną rolę w tym zakresie przypisano organizatorowi i koordynatorowi rodzinnej pieczy zastępczej. Należy przy tym wyraźnie podkreślić, że powinny mieć one charakter okresowy i wszędzie tam, gdzie jest to możliwe, zmierzać do integracji dziecka z jego rodziną. Ograniczeniu ulegnie rola placówek opiekuńczo-wychowawczych w opiece nad dzieckiem. Umieszczanie dziecka w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej będzie mogło mieć miejsce po wyczerpaniu możliwości zatrzymania go w rodzinie własnej lub umieszczenia w rodzinie zastępczej albo rodzinnym domu dziecka.

W 2012 r. w instytucjonalnych formach pieczy zastępczej (placówkach opiekuńczo-wychowawczych) przebywało ok. 20,5 tys. dzieci (mniej niż w latach poprzednich). Jednocześnie obserwuje się wzrost liczby dzieci przebywających w rodzinnych formach pieczy zastępczej. W 2012 r., ok. 58 tys. dzieci przebywało w rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka oraz ok. 2,2 tys. dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Przygotowana przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej reguluje zagadnienia dotyczące: profilaktyki środowiskowej dla rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych; rodzinnej pieczy zastępczej; instytucjonalnej pieczy zastępczej; usamodzielnień pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej; procedur adopcyjnych; zadań administracji publicznej w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej; zasad finansowania tego systemu.

W 2012 r. wydatki na realizację ustawy wyniosły ogółem ponad 2 mld zł, i były o 192 539 tys. zł, tj. 10,2% wyższe niż w 2011 r. Z tego: 833 723 tys. zł na rodziny zastępcze, 1 176 161 tys. zł na placówki opiekuńczo-wychowawcze oraz 37 218 tys. zł na wspieranie rodziny.

W 2012 r. z budżetu państwa były wspierane zadania wynikające z wejścia w życie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, m.in. poprzez finansowanie i dofinansowanie zadań realizowanych przez jednostki samorządowe. W 2012 r. na realizację zadań wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny

i systemie pieczy zastępczej przekazano samorządom kwotę 108,5 mln zł. Wsparciem finansowym objęto szereg zadań wynikających z ww. ustawy, m.in.: finansowanie pobytu dzieci cudzoziemców w rodzinach zastępczych i placówkach opiekuńczo-wychowawczych, dofinansowanie wynagrodzeń dla zawodowych rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinny dom dziecka, prowadzenie ośrodków adopcyjnych, powoływanie w gminach stanowisk asystenta rodziny, dostosowanie standardów świadczonych usług w placówkach wsparcia dziennego i placówkach opiekuńczo-wychowawczych, dofinansowanie kosztów wynagrodzeń koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej.

W 2013 r. z budżetu państwa na finansowanie i dofinansowanie zadań realizowanych przez jednostki szczebla samorządowego przeznaczonych zostało łącznie ponad 92 mln zł.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Mając na uwadze, że podstawową przyczyną umieszczania dzieci w różnych formach opieki zastępczej jest brak realnej pomocy rodzinie zmarginalizowanej lub rodzinie w kryzysie, konieczne jest stworzenie, rozwój i ewaluacja spójnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną je wychowującą, jeżeli ma ona trudności w prawidłowym wypełnianiu swoich funkcji. Działania podejmowane w oparciu o ustawę o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej mają zapewnić rodzinie taką pomoc, aby w jej efekcie wyeliminowane zostało zagrożenie zabrania dziecka z rodziny lub zapewniony dzieciom, które z uwagi na ich dobro okresowo musiały zostać umieszczone poza rodziną, szybki do niej powrót. Niezwykle istotna jest tu rola działań profilaktycznych, które mają pomóc rodzinie w prawidłowym funkcjonowaniu i wychowywaniu dzieci, przeciwdziałają powstawaniu problemów lub pozwalają je rozwiązywać we wczesnym okresie ich pojawiania się. Podstawowym narzędziem działania na rzecz dziecka jest praca z rodziną. Istotne miejsce wśród tych działań przypisane jest asystentom rodziny. W wyniku pracy z rodziną powinna ona osiągnąć zdolność prawidłowego funkcjonowania. Działaniom profilaktycznym mającym na celu stworzenie dziecku odpowiednich warunków życia w jego środowisku rodzinnym towarzyszyć powinny działania na rzecz doskonalenia i rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej nad dzieckiem. Należy przy tym podkreślić, że pobyt dziecka w pieczy zastępczej powinien mieć charakter okresowy i wszędzie tam, gdzie jest to możliwe, zmierzać do integracji dziecka z jego rodziną. Wśród instytucji sprawujących pieczę zastępczą nad dzieckiem szczególne miejsce zajmować powinny rodzinne formy pieczy, w których powinny być umieszczane dzieci pozbawione opieki ze strony rodziców. Ograniczeniu ulegnie rola placówek opiekuńczo-wychowawczych w opiece nad dzieckiem. Umieszczanie dziecka w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej będzie mogło mieć miejsce po wyczerpaniu możliwości zatrzymania go w rodzinie własnej lub umieszczenia w rodzinie zastępczej albo rodzinnym domu dziecka.

W bliskiej perspektywie konieczne jest podjęcie działań o charakterze pozalegisłacyjnym, takich jak: monitorowanie realizacji założeń ustawy oraz wypracowanie optymalnego modelu pracy z rodziną przeżywającą trudności natury opiekuńczo-wychowawczej oraz systemu rodzinnej pieczy zastępczej, inspirowanie badań i analiz dotyczących tego obszaru, promocja tworzenia rodzinnych form pieczy zastępczej. Istotna jest również realizacja resortowych programów z obszaru wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Konieczne jest przyjęcie perspektywy utrzymania dzieci w ich naturalnym środowisku, a więc w rodzinie dziecka. Oznacza to konieczność rozbudowy systemu pracy z rodziną dysfunkcyjną, w szczególności działań profilaktycznych oraz intensywnej pracy z rodziną na pierwszym etapie pojawiania się problemów. Rozbudowa systemu wczesnej interwencji ograniczy zarówno liczbę jak i okres przebywania dzieci poza środowiskiem naturalnym. Instrumenty zawarte w ustawodawstwie powinny zapewnić powstanie odpowiedniej liczby rodzin zastępczych (niezawodowych i zawodowych) oraz rodzinnych domów dziecka. Sukcesywnie wygaszane powinny być instytucjonalne formy opieki a zaoszczędzone środki kierowane na wsparcie profilaktyki oraz systemu rodzinnej pieczy zastępczej.

Działania na rzecz promowania podejmowania przez osoby w wieku 50+ zatrudnienia jako asystenci rodziny.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Ograniczenie liczby dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej oraz rozbudowa form rodzinnej pieczy dla dzieci pozbawionych możliwości wychowywania się we własnej rodzinie.

Narzędzie 4: System pozafinansowego wsparcia dla rodzin z dziećmi niepełnosprawnymi - dostęp do usług, wyrównywanie dysfunkcji.

Etap życia: **Wczesne dzieciństwo**

1. Stan obecny

Rozwój medycyny prenatalnej oraz zabiegów interwencyjnych wykonywanych wśród dzieci, zmniejsza liczbę zgonów powodowanych wadami wrodzonymi. Jednocześnie tryb życia prowadzony przez znaczący odsetek populacji w wieku produkcyjnym oraz zagrożenia związane z zanieczyszczeniem środowiska powodują zwiększenie ryzyka wystąpienia niepełnosprawności wśród dzieci. Ponadto, należy również zauważyć, że co roku ponad 10 tys. dzieci ulega różnego rodzaju wypadkom. Czynniki te wpływają na wzrost liczby dzieci wymagających wsparcia na kolejnych etapach życia, co powoduje zarówno wzrost obciążenia systemu opieki zdrowotnej, pomocy społecznej, jak i systemu edukacji. System dostępu do wczesnej rehabilitacji dzieci z niepełnosprawnością wymaga usprawnienia. Brak jego dostatecznej efektywności powoduje wzrost prawdopodobieństwa uzależnienia od pomocy, a tym samym niezdolności do samodzielnego funkcjonowania w późniejszym życiu. Wczesne wspomaganie może doprowadzić do całkowitego wyrównania zaburzeń rozwojowych u znacznej liczby dzieci.

Przykłady innych państw pokazują, że sprawnie funkcjonujący system opieki zdrowotnej i rehabilitacji oraz edukacji, zapewniający wielospecjalistyczną pomoc na jak najwcześniejszym etapie życia dziecka, ogranicza odsetek niesamodzielnności oraz dysfunkcji na kolejnych etapach życia.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka prowadzone jest od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole, na podstawie opinii o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka, wydanej przez zespół orzekający publicznej bądź niepublicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej. Opinia zawiera wskazanie odpowiedniej formy pomocy i wsparcia udzielanych dziecku i rodzinie, w szczególności pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w tym logopedycznej, stosownie do potrzeb dziecka.

Celem wczesnego wspomagania rozwoju jest pobudzanie psychoruchowego i społecznego rozwoju dziecka poprzez zapewnienie specjalistycznej pomocy jak najwcześniej od chwili wykrycia niepełnosprawności dziecka i jak najbliżej jego miejsca zamieszkania.

Obowiązujące przepisy oświatowe umożliwiają organizowanie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka przez różne podmioty publiczne (jednostki samorządu terytorialnego różnego szczebla) oraz niepubliczne, zapewniając jednocześnie finansowanie realizacji tego zadania z budżetu państwa.

Środki finansowe na realizację wczesnego wspomagania rozwoju dzieci przekazywane są z budżetu państwa jednostkom samorządu terytorialnego w ramach części oświatowej subwencji ogólnej na podstawie opinii o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju, wydanej przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

Zostały uaktualnione zasady organizowania wczesnego wspomagania rozwoju dzieci (rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 października 2013 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomagania rozwoju dzieci (Dz. U. poz. 1257).

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Objęcie zajęciami wczesnego wspomagania rozwoju także dzieci zagrożonych niepełnosprawnością, od chwili wykrycia dysharmonii lub zaburzenia rozwojowego i kontynuacji oddziaływań – tak jak obecnie - do momentu podjęcia nauki w szkole.

W wypadku występującego przed, w trakcie lub tuż po porodzie uszkodzenia organizmu dziecka podstawowym warunkiem uzyskania pozytywnych efektów terapii jest jak najwcześniejsze podjęcie działań diagnostyczno-terapeutyczno-rehabilitacyjnych, nawet natychmiast po urodzeniu. Tymczasem stwierdzenie u dziecka niepełnosprawności jest często procesem długotrwałym, co w obecnym stanie prawnym może znacznie opóźnić rozpoczęcie oddziaływań terapeutycznych.

Za jak najwcześniejszym objęciem działaniami wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, niezwłocznie po zdiagnozowaniu zagrożeń i zaburzeń przemawiają następujące przesłanki:

- wyjątkowo duża plastyczność centralnego układu nerwowego we wczesnym okresie rozwoju oraz związana z tym możliwość korekcji zaburzonych funkcji i kompensacji deficytów,
- możliwość zahamowania rozwoju wielu zaburzeń o postępującym przebiegu, a czasami nawet całkowitego zatrzymania niekorzystnych zmian,
- większa podatność małych dzieci na postępowanie rewalidacyjne i w efekcie szybsze postępy usprawniania,
- łatwiejsze generalizowanie przez dzieci wypracowanych umiejętności i nawyków,
- narastanie wielu zaburzeń wraz z wiekiem i utrudnienie terapii oraz edukacji dzieci starszych,
- większe zaangażowanie rodziców małych dzieci we współpracę ze specjalistami i własny udział w terapii dziecka.

Prowadzenie działań na rzecz dzieci, u których wykryto zaburzenia rozwojowe jest celowe, gdyż u znacznej liczby tych dzieci wczesne wspomaganie rozwoju może doprowadzić do całkowitego wyrównania zaburzeń rozwojowych.

U dzieci, których rozwój jest poważniej zaburzony, dzięki wczesnej pomocy można spowodować uruchomienie pozytywnego potencjału rozwojowego. Wczesne działania rehabilitacyjne będą również zapobiegać pogarszaniu się stanu funkcjonowania bio-psycho-społecznego i utrwalaniu negatywnych skutków występującej u dziecka niepełnosprawności.

Planowane są także działania zmierzające do poprawy infrastruktury zapewniającej dostęp dzieci z niepełnosprawnością do szkół ogólnodostępnych.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Regulacje dotyczące objęcia dzieci niepełnosprawnych wczesnym wspomaganie rozwoju znajdują się w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.)

Planowane działanie polegające na objęciu wczesnym wspomaganie rozwoju także dzieci zagrożonych niepełnosprawnością, wymaga nowelizacji ww. ustawy.

Konieczne jest uzupełnienie przez nauczycieli kwalifikacji niezbędnych do pracy z dziećmi niepełnosprawnymi, tak aby zapewnić im odpowiednie wsparcie w procesie kształcenia, wychowania i opieki.

Konieczne jest doposażenie szkół i placówek w pomoce dydaktyczno-naukowe, co pozwoli na wzmocnienie efektywności wczesnego wspomaganie rozwoju i kształcenia dzieci niepełnosprawnych.

Konieczne jest także zwiększenie dostępu do usług rehabilitacyjnych dla dzieci niepełnosprawnych.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Podniesienie jakości życia dzieci i ich rodzin na skutek podjęcia wczesnej interwencji, umożliwiającej ograniczenie lub wyeliminowanie dysfunkcji, które w przypadku zaniechania działań mogą prowadzić do niepełnosprawności. Wzrost liczby szkół bez barier architektonicznych; wzrost liczby specjalistów zatrudnionych w szkołach.

Narzędzie 5: Podnoszenie ogólnego poziomu opieki nad matką i dzieckiem.

Etap życia: **Wczesne dzieciństwo**

1. Stan obecny:

Opieka nad matką i dzieckiem jest jednym z najbardziej krytycznych obszarów opieki medycznej – jest to obszar tym ważniejszy, że Polska wciąż jest krajem o relatywnie wysokim (jak na poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego) wskaźniku umieralności niemowląt. Poprawa jakości tej opieki może doprowadzić nie tylko do zmniejszenia zachorowalności i umieralności, ale również zmniejszyć ryzyko występowania wad rozwojowych (a tym samym zmniejszać koszty opieki w przyszłości). Wreszcie, dostępność i jakość opieki zdrowotnej ma pewien wpływ na decyzje o posiadaniu potomstwa, kluczowe dla przyszłości demograficznej Polski. Obecny stan opieki nad matką i dzieckiem może zostać opisany przez kilka wymiarów: po pierwsze - stan wiedzy na temat przebiegu ciąży, porodu i połogu jest niski – kobiety czerpią wiedzę na ten temat głównie z zajęć w szkołach rodzenia oraz z mediów; po drugie, podkreśla się nadmierną medykację porodu fizjologicznego, nieprzestrzeganie praw pacjenta i generalnie niską satysfakcję pacjentek z opieki; po trzecie, dalece niewystarczająca jest wykrywalność wad rozwojowych i chorób płodu oraz zakres badań przesiewowych; po czwarte, relatywnie niski jest odsetek dzieci karmionych piersią (wg badania GUS z 2004 roku zaledwie 21% dzieci w wieku do 6 miesięcy było karmionych piersią); wreszcie, przejawem niskiego poziomu edukacji zdrowotnej i zakresu opieki jest fakt, że blisko 60% dzieci w wieku 3 lat ma oznaki próchnicy.

W tym kontekście celem podejmowanych działań jest przede wszystkim obniżenie wskaźników umieralności okołoporodowej, umieralności niemowląt, obniżenie wskaźnika dzieci z niską masą urodzeniową oraz wcześniactwa.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Minister Zdrowia wydał rozporządzenie w sprawie standardów postępowania oraz procedur medycznych przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, połogu oraz opieki nad noworodkiem (Dz.U.2012.1100). Standard ten wdrożony został (w sensie formalnym i faktycznym). Rozwiązania prawne zawarte w ww. rozporządzeniu określają katalog obligatoryjnych świadczeń rzeczowych i towarzyszących w okresie ciąży, porodu i połogu, finansowanych ze środków ubezpieczenia zdrowotnego. Umożliwiają ujednolicenie zakresu i warunków sprawowania opieki nad kobietą w okresie ciąży, porodu i połogu oraz nad noworodkiem. Wdrożeniu standardu opieki okołoporodowej towarzyszyły szkolenia kadry medycznej w tym zakresie. Dodatkowo, aby stworzyć bodźce do pozostawiania pod stałą opieką lekarską, wprowadzono rozwiązania prawne uzależniające prawo do dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu urodzenia dziecka oraz prawo do jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka od wymogu pozostawiania przez kobietę w ciąży pod opieką medyczną nie później niż od 10 tygodnia ciąży do dnia porodu. Zakłada się, że wprowadzona regulacja prawna, uzależniająca uzyskanie świadczeń związanych z urodzeniem dziecka od jak najwcześniej podjętej profilaktyki, przyczyni się do zwiększenia świadomości zdrowotnej kobiet, tj. pozwoli na prawidłowe monitorowanie przebiegu ciąży, co w konsekwencji przełoży się na szybkie podjęcie działań profilaktycznych lub leczniczych (w przypadkach występowania powikłań lub zagrożeń we wczesnej ciąży). Spowoduje to też ograniczenie liczby zgonów okołoporodowych, zmniejszenie odsetka wcześniactwa oraz noworodków urodzonych z niską masą urodzeniową.

W zakresie programów zdrowotnych, kluczowe znaczenie mają dwa: „Program kompleksowej diagnostyki i terapii wewnątrzmacicznej w profilaktyce następstw i powikłań wad rozwojowych i chorób płodu – jako element poprawy stanu zdrowia płodów i noworodków na lata 2009-2013”, którego celem jest zwiększenie dostępu kobiet ciężarnych do specjalistycznych świadczeń zdrowotnych, eliminowanie wad rozwojowych płodów, poprawa stanu zdrowia noworodków i niemowląt, wprowadzenie nowych metod terapii wewnątrzmacicznej płodu z wykorzystaniem najnowocześniejszej aparatury badawczej, monitorowanie i poprawa pierwotnej profilaktyki wrodzonych wad rozwojowych oraz „Program badań przesiewowych noworodków w Polsce na lata 2009-2014”. Celem ww. programu jest obniżenie umieralności noworodków, niemowląt i dzieci z powodu wad metabolizmu oraz zapobieganie ciężkiemu i trwałemu kalectwu, wynikającemu z tych wad, wczesne rozpoznanie i wdrożenie leczenia chorób wrodzonych objętych badaniem przesiewowym, a również obniżenie kosztów leczenia i opieki nad dziećmi z chorobami wrodzonymi. W ramach

programu wykonywane są badania przesiewowe noworodków obejmujące całą populację noworodków w kierunku hipotyreozy, fenyloketonurii i mukowiscydozy oraz zapoczątkowane w 2010 r. badania przesiewowe w kierunku rzadkich wad metabolicznych, sukcesywnie wdrażane, z założeniem objęcia całej populacji noworodków do 2014 r.

Wdrażane są działania popularyzujące karmienie naturalne (konsultacje i poradnictwo przeprowadzane w oddziałach położniczych oraz podstawowej opieki zdrowotnej, działania promocyjne). We współpracy z WHO i UNICEF realizowana jest inicjatywa „Szpital przyjazny dziecku”. W odniesieniu do opieki stomatologicznej w życie weszło rozporządzenie w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia stomatologicznego – przewiduje ono badania lekarskie z częstotliwością 3 razy do roku, raz na 12 miesięcy badanie lekarskie stomatologiczne z instruktażem higieny jamy ustnej oraz profilaktykę fluorkową.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Planowana jest kontynuacja i rozszerzanie dwóch wspomnianych powyżej programów zdrowotnych. Niezależnie od tego planuje się prowadzenie kompleksowych działań w obszarze edukacji zdrowotnej matek zmierzających do istotnego zwiększenia dostępności informacji na temat przebiegu ciąży, porodu i porodu oraz opieki nad małym dzieckiem. W zakresie opieki stomatologicznej, konieczna będzie dalsza edukacja kobiet ciężarnych i matek małych dzieci, personelu medycznego i personelu zatrudnionego w różnych formach opieki nad dzieckiem do lat 3, w zakresie higieny jamy ustnej.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Planuje się również rozwijanie ośrodków chirurgii płodu. Istotnie rozszerzona powinna zostać liczba funkcjonujących poradni laktacyjnych.

Konieczne będzie monitorowanie podejmowanych działań i ciągłe działania w zakresie tworzenia i prowadzenia programów edukacyjnych (dla personelu medycznego i matek) przy założeniu zróżnicowanej oferty i kanałów oddziaływania. Jednym z najważniejszych wymiarów tych działań musi być edukacja kobiet ciężarnych i matek małych dzieci, personelu medycznego i personelu zatrudnionego w różnych formach opieki nad dzieckiem do lat 3 w zakresie higieny jamy ustnej.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Poprawa jakości i dostępności do świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej.

Zwiększanie satysfakcji pacjentek z opieki.

Obniżenie umieralności okołoporodowej do poziomu występującego w krajach Europy Zachodniej.

Wdrożenie w placówkach podstawowej opieki zdrowotnej programów promocji zdrowia oraz edukacji zdrowotnej w zakresie opieki nad kobietą w okresie przedkonceptyjnym oraz w czasie ciąży, a także opieki nad niemowlęciem i małym dzieckiem, skierowanych do przyszłych rodziców.

Dwukrotne zwiększenie odsetka dzieci w wieku do 6 miesięcy karmionych piersią (w odniesieniu do badań GUS z 2004 roku).

Narzędzie 6: Dostosowanie opieki prenatalnej do modelu późnego macierzyństwa.

Etap życia: **Wczesne dzieciństwo**

1. Stan obecny

Wraz ze zmianą modelu rodziny, co obserwuje się w Polsce w okresie transformacji systemowej, istotnym zmianom podlega także model macierzyństwa. Oprócz wyraźnego obniżenia wskaźnika płodności, kluczowe znaczenie dla planowania polityki zdrowotnej ma fakt stopniowego zwiększania się przeciętnego wieku rodzenia pierwszego dziecka (i – co naturalne – także kolejnych urodzeń). Tendencja ta – dość powszechna w krajach UE – stwarza określone wyzwania związane przede wszystkim z relatywnie wyższym zagrożeniem życia i zdrowia matki oraz dziecka, a także coraz powszechniejszymi problemami par z prokreacją. W tym kontekście szczególne znaczenie ma szeroko rozumiana opieka prenatalna, w tym poradnictwo genetyczne. Prawidłowo realizowana i łatwo dostępna opieka prenatalna jest elementarnym działaniem w zakresie profilaktyki pierwotnej i wtórnej – mającej na celu wczesne wykrywanie chorób kobiet ciężarnych oraz płodów. Ważnym elementem profilaktyki wtórnej są inwazyjne badania prenatalne, które wykonywane są w ramach Programu badań prenatalnych, finansowanego przez Narodowy Fundusz Zdrowia. W ostatnich latach systematycznie wzrasta liczba kobiet objętych ww. Programem. W 2008 r. Programem tym objętych było 24 545 kobiet (5,9% kobiet, które urodziły dziecko), w 2010 r. objętych było 36 878 (8,9%) kobiet, a w 2012 r. objętych było 54 071 (13,95%) kobiet. Biorąc pod uwagę trendy demograficzne, celem podejmowanych działań w tym obszarze jest istotne poszerzenie dostępności i zakresu badań prenatalnych.

W odniesieniu do kwestii istniejących problemów z prokreacją należy wskazać, że według danych Światowej Organizacji Zdrowia około 60 - 80 mln par na świecie dotkniętych jest stale lub okresowo problemem niepłodności. Przyjmuje się, iż w krajach wysoko rozwiniętych problem bezdzietności związany jest głównie z niepłodnością, a problem ten dotyczy 10 - 15% par w wieku rozrodczym. Pary objęte niepłodnością znacznie częściej dotknięte są depresją, zaburzeniami relacji społecznych i znacznie wyższym ryzykiem rozvodu w porównaniu do pełnych rodzin, w tym zaburzeń nerwicowych, związanych ze stresem i zaburzeń pod postacią somatyczną.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W chwili obecnej realizowana jest już diagnostyka prenatalna u kobiet (wg obowiązujących wskazań medycznych), która jest finansowana ze środków publicznych – w ramach koszyka świadczeń gwarantowanych i programu Narodowego Funduszu Zdrowia. Dodatkowo, nastąpiła zmiana kryterium kwalifikacji do badań prenatalnych poprzez obniżenie wieku z 40 do 35 lat, co istotnie rozszerzyło zakres potencjalnych usługobiorców.

Od 1 lipca 2013 rozpoczęła się realizacja programu zdrowotnego pn. „Program Leczenia Niepłodności Metodą Zapłodnienia Pozaustrojowego na lata 2013 – 2016”, finansowanego ze środków podchodzących z budżetu Ministra Zdrowia. Jego celem jest zapewnienie równego dostępu i możliwości korzystania z procedury zapłodnienia pozaustrojowego parom, u których stwierdzono niepłodność kobiety lub mężczyzny i wyczerpały się inne możliwości jej leczenia albo nie istnieją inne metody jej leczenia.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

W średniej perspektywie czasowej decydujące znaczenie będą miały działania edukacyjne oraz promocyjne, których głównym celem powinno być zwiększanie świadomości kobiet na temat wagi badań prenatalnych, a także metod planowania rodziny. Konieczne jest też podjęcie (i zamknięcie w sposób konkluzyjny) dyskusji na temat metod leczenia bezpłodności prowadzącej do wypracowania modelu wsparcia par mających problemy z zajściem w ciążę. Realizacja programu zdrowotnego pn. „Program Leczenia Niepłodności Metodą Zapłodnienia Pozaustrojowego na lata 2013 – 2016” jest zaplanowana na okres od 1 lipca 2013 r. do połowy 2016 roku.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

W latach 2016-2020 obok działań edukacyjnych mających na celu poszerzenie wiedzy kobiet na temat badań prenatalnych oraz zwiększenia świadomości na temat ich wagi dla zdrowia własnego i potomstwa, niezbędne będzie zwiększenie liczby wykonywanych w tym zakresie badań oraz popularyzacja planowania rodziny – z uwzględnieniem wszystkich metod, których skuteczność została naukowo dowiedziona. Niezbędna będzie także kontynuacja realizacji świadczeń zdrowotnych z zakresu leczenia niepłodności. Konieczne będą również działania, które powinny zmierzać do przygotowania, a następnie realizacji ogólnopolskiego programu edukacyjnego skierowanego do kobiet i mężczyzn w wieku prokreacyjnym, dotyczącego skutków podejmowania zachowań ryzykownych dla zdrowia.

Po ocenie efektów realizacji Programu w ostatnim roku jego funkcjonowania możliwe będzie ewentualne kontynuowanie realizacji procedury zapłodnienia pozaustrojowego w ramach programu zdrowotnego ustanowionego na podstawie art. 48 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych bądź jako świadczenie gwarantowane finansowane przez Narodowy Fundusz Zdrowia.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zapewnienie dostępności do poradnictwa genetycznego oraz badań prenatalnych wszystkim kobietom w ciąży – bez ograniczeń wiekowych – spełniających kryteria medyczne.

Wzrost wykonywanych badań w tym zakresie o około 50% (w stosunku do roku 2012).

Poszerzenie wiedzy na temat metod planowania rodziny oraz poprawa dostępności do świadczeń zdrowotnych z zakresu leczenia niepłodności w ramach obowiązujących w Polsce przepisów prawa.

Zapewnienie dostępu do leczenia niepłodności przy zastosowaniu znanych technik:

- 1) zachowawcze leczenie farmakologiczne;
- 2) leczenie chirurgiczne;
- 3) proste techniki rozrodu wspomaganego medycznie (inseminacja);
- 4) zaawansowane techniki rozrodu wspomaganego medycznie.

Etap 2: Edukacja szkolna

Narzędzie 7: Zorientowanie kształcenia ogólnego na kształcenie kluczowych kompetencji, umiejętności złożonych obok umiejętności prostych oraz kreatywności uczniów.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny

Wyniki badań międzynarodowych (PISA 2000, 2003, 2006 i 2009) pokazują stały wzrost potencjału rozwojowego w populacji polskich uczniów, obejmujący także uczniów najslabszych i najlepszych. Ten pozytywny efekt nie dotyczy jednak umiejętności złożonych. Analiza wyników badań międzynarodowych i egzaminów zewnętrznych pozwala stwierdzić, że polscy uczniowie dość dobrze radzą sobie ze standardowymi zadaniami wymagającymi schematycznego zastosowania posiadanej wiedzy i umiejętności, gorzej natomiast wygląda ich refleksyjne i twórcze funkcjonowanie w sferze języka i umiejętności matematyczno-przyrodniczych. Operacje złożone, takie jak samodzielne myślenie, formułowanie hipotez, rozumowanie naukowe, analizowanie i rozwiązywanie problemów złożonych, dostrzeganie alternatywnych rozwiązań, przedsiębiorczość czy umiejętności komunikacyjne sprawiają im trudność na kolejnych etapach edukacji. Powyższe wyniki świadczą o tym, że w szkołach nadal większe znaczenie odgrywa nauczanie, które koncentruje się na zapamiętywaniu (faktów, algorytmów postępowania), a nie rozwijaniu umiejętności przydatnych na współczesnym rynku pracy oraz w procesie uczenia się i nabywaniu nowych umiejętności przez okres całego życia. Aby sprostać wymaganiom współczesnego świata konieczne jest większe zwracanie uwagi na rozwój umiejętności twórczego i krytycznego myślenia, samoorganizacji, skutecznego komunikowania się czy pracy zespołowej, oraz przedsiębiorczości.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Zmiany programowe i organizacyjne wprowadzane w kształceniu ogólnym, począwszy od 1 września 2009 roku, mają na celu poprawę jakości oraz efektywności kształcenia. Nowa podstawa programowa została sformułowana w języku wymagań.

Objęcie zmianami programowymi II i IV etapu edukacyjnego od 1 września 2012 r.

Nowa organizacja kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych (liceum ogólnokształcące i technikum) zgodnie z *rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych* (Dz. U. poz. 204):

- uczniowie obowiązkowo realizują naukę z wybranych pod kątem zainteresowań i potrzeb edukacyjnych przedmiotów w zakresie rozszerzonym,
- uczeń liceum ogólnokształcącego może wybrać od 2 do 4 przedmiotów, przy czym jednym z tych przedmiotów powinna być: historia, geografia, biologia, chemia lub fizyka; uczniowie, którzy nie będą realizowali w zakresie rozszerzonym przedmiotu historia, obowiązani będą realizować przedmiot uzupełniający historia i społeczeństwo; uczniowie, którzy nie będą realizowali w zakresie rozszerzonym przedmiotu geografia, biologia, chemia lub fizyka, obowiązani będą realizować przedmiot uzupełniający przyroda,
- uczeń technikum ma możliwość wyboru 2 przedmiotów, przy czym jednym z tych przedmiotów powinna być geografia, biologia, chemia, fizyka lub matematyka; uczniowie mogą realizować również w zakresie rozszerzonym przedmiot historia; uczeń, który nie realizuje w zakresie rozszerzonym historii, jest obowiązany realizować przedmiot uzupełniający historia i społeczeństwo; uczeń, który realizuje w zakresie rozszerzonym przedmioty historia i matematyka, jest obowiązany realizować przedmiot uzupełniający przyroda,
- przedmioty obowiązkowe takie, jak język polski, języki obce nowożytnie, matematyka, wychowanie fizyczne uczniowie obu typów szkół będą realizowali w całym okresie kształcenia.

W związku z wdrażaniem zmian programowych i organizacyjnych w kształceniu ogólnym realizowane jest zadanie monitorowania wdrażania podstawy programowej. Od 2009 roku, Ministerstwo Edukacji Narodowej wraz z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji podejmuje działania upowszechniające wśród dyrektorów szkół i nauczycieli informacje nt. zmian oraz działania wspierające szkoły w ich wprowadzaniu.

Obniżenie wieku obowiązkowego przygotowania przedszkolnego (od 5. roku życia) połączone z upowszechnieniem wychowania przedszkolnego i obniżeniem wieku rozpoczynania obowiązku szkolnego (od 6. roku życia).

Zrealizowane w 2013 r. działania w zakresie wzmocnienia narzędzi monitorowania wdrażania zmian programowych i organizacyjnych:

- szkolenie dla dyrektorów szkół dotyczące wewnętrznego monitorowania realizacji podstawy programowej, oraz ewaluacji pracy nauczyciela,
- opracowanie narzędzi do monitorowania zewnętrznego podstawy programowej,
- opracowanie poradników poświęconych monitorowaniu wewnętrznemu podstawy programowej, a ponadto poradników dotyczących planowania i ewaluacji pracy dydaktycznej, opiekuńczej i wychowawczej w zakresie edukacji wczesnoszkolnej, przyrody, historii i społeczeństwa i wychowania fizycznego.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Tworzenie narzędzi systemowego badania jakości kształcenia w szkołach na poziomie krajowym, w tym zwłaszcza narzędzi pozwalających na badanie rozwoju kompetencji uczniów w czasie; rozwijanie badań krajowych, pozwalających na pogłębioną ocenę poziomu kompetencji młodzieży i dorosłych na bazie doświadczeń międzynarodowych (m.in. badań PISA i PIAAC).

W następnych latach dalsze wdrażanie zmian programowych i organizacyjnych w kształceniu ogólnym, w tym podnoszenie jakości pracy szkoły w rozwijaniu kluczowych kompetencji, umiejętności oraz kreatywności uczniów.

Kontynuacja badania szkół polegającego na monitorowaniu wdrażania podstawy programowej kształcenia ogólnego.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Zakończenie procesu wdrażania podstawy programowej kształcenia ogólnego w przypadku techników w 2016 r.

Przegląd podstaw programowych pod kątem ich udoskonalenia i ewentualnego uzupełnienia po całkowitym wprowadzeniu reformy programowej.

Dalsze działania w zakresie podnoszenia jakości i efektywności pracy szkoły w obszarze rozwijania kompetencji kluczowych, umiejętności złożonych oraz kreatywności uczniów.

Pełne wdrożenie i kontynuacja reformy programowej kształcenia ogólnego, mającej na celu definitywne odejście od modelu kształcenia skoncentrowanego na zapamiętywaniu i aplikacji schematów na rzecz modelu promującego samodzielne zdobywanie informacji, krytyczne ich przetwarzanie, identyfikowanie problemów i szukanie indywidualnych strategii ich rozwiązywania.

Stała ocena i ewentualna korekta podstaw programowych pod kątem eliminowania nadmiaru faktograficznych treści kształcenia wraz z jednoczesnym podniesieniem oczekiwań co do efektów uczenia się (wiedzy, umiejętności i postaw) osiągniętych przez uczniów.

Upowszechnienie zespołowości w uczeniu się – ograniczanie typowego wzoru nauczania z nauczycielem jako głównym źródłem wiedzy na rzecz wzajemnego uczenia się w zespołach realizujących zadania i projekty, większe wykorzystywanie w procesie kształcenia i szkolenia interakcji edukacyjnych pomiędzy osobami uczącymi (najefektywniej uczymy się ucząc innych).

Relatywne zmniejszenie wymiaru czasowego/wagi zajęć prowadzonych w systemie klasowo-lekcyjnym na rzecz elastycznych form nauczania (również w grupach międzyoddziałowych) a także, szczególnie w szkole ponadgimnazjalnej, zdecydowane podniesienie wymiaru czasowego i znaczenia pracy własnej ucznia (praca w bibliotece, częste i rzetelnie oceniane indywidualne zadania analityczne, prace pisemne lub prezentacje ustne, projekty zespołowe nastawione na twórcze i samodzielne zdefiniowanie i zrealizowanie zadań, również zawodowych/praktycznych, zaangażowanie w działalność społeczną, wolontariat).

Zwiększenie udziału prac uczniów wykonywanych w trybie projektowym, które wymagają samodzielnego (ale także grupowego) poszukiwania informacji również poza szkołą, biblioteką czy Internetem.

Rozwój oferty dodatkowych zajęć edukacyjnych jako skutecznej formy kształcenia kluczowych kompetencji rozwoju kreatywności uczniów.

Przeorientowanie oceny osiągnięć osób uczących się z nastawienia na powierzchowne sprawdzanie stopnia przyswojenia danych treści kształcenia na rzecz głębszej oceny zdolności rozwiązywania problemów, także w zespole.

Rzetelna ocena efektów uczenia się w szkołach, uczelniach i innych instytucjach edukacyjnych – poziomu rzeczywistego zrozumienia treści kształcenia i ich implikacji, jakości (logicznej, analitycznej, faktograficznej, metodologicznej, językowej) prac pisemnych, jakości wykonania zadań praktycznych i technicznych; podniesienie wymagań, co do terminowości wykonywania zadań przez osoby uczące się, ich samodzielności i uczciwości.

W zakresie języków obcych: na podstawie wyników Europejskiego Badania Kompetencji Językowych (badania 2011 r., wyniki 2012 r.), wyników egzaminu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w gimnazjum oraz sprawdzianu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w szkole podstawowej (od 2015 r.) dokonanie analizy umiejętności polskich uczniów w zakresie języka angielskiego (szczególnie w podziale miasto-wieś) i na tej podstawie podjęcie adekwatnych działań w celu zapewnienia powszechności nauczania na dobrym poziomie języka angielskiego od pierwszej klasy szkoły podstawowej lub gimnazjum, w szczególności poprzez wspomaganie dostępności dobrych nauczycieli języka angielskiego na wsi i w małych miastach.

Poprawa wyposażenia specjalistycznych pracowni szkolnych i placówek dydaktycznych tak, aby możliwe było kształtowanie u uczniów kluczowych kompetencji, zwłaszcza w zakresie nauk matematyczno – przyrodniczych.

Przewiduje się rozwój form kształcenia przedsiębiorczości i kooperatywności poprzez praktyczne projekty edukacyjne jak „Młody obywatel”, oraz odrodzenie i rozwinięcie idei spółdzielczości uczniowskiej i innych form praktycznej nauki przedsiębiorczości w szkołach.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Wysoka jakość kształcenia zorientowanego na rozwijanie kompetencji kluczowych, umiejętności i kreatywności.

Zmniejszenie różnic w poziomach osiągnięć uczniów w obszarze kompetencji kluczowych we wszystkich typach szkół, potwierdzony wynikami badań międzynarodowych (PISA, PIRLS/TIMSS).

Zwiększenie mobilności osób uczących się i pracujących, zarówno w rozumieniu geograficznym, jak i w sensie stopnia przygotowania do uczenia się i zdobywania nowych kwalifikacji na każdym etapie edukacji i kariery zawodowej.

Zwiększenie aktywności społecznej i obywatelskiej oraz kreatywności.

Dalsza poprawa osiągnięć polskich uczniów w zakresie kompetencji mierzonych w badaniach międzynarodowych.

Zmniejszenie odsetka uczniów osiągających najgorsze wyniki w badaniu PISA. Zwiększenie odsetka uczniów osiągających najlepsze wyniki w badaniu PISA.

Podniesienie wśród uczniów poziomu umiejętności twórczego i krytycznego myślenia, samoorganizacji i odpowiedzialności, skutecznego komunikowania się i pracy zespołowej.

Narzędzie 8: Wspomaganie rozwoju kompetencji cyfrowych – cyfrowa szkoła.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny

Unia Europejska kładzie szczególny nacisk na przygotowywanie dzieci już od najmłodszych lat do korzystania z narzędzi ICT, co umożliwi im lepsze funkcjonowanie w późniejszym życiu społeczno-zawodowym. Znaczenie nowoczesnych technologii w procesie edukacyjnym zostało wskazane również w raporcie OECD - *PISA 2009 Results: Students On Line. Digital Technologies and Performance*, opublikowanym w czerwcu 2011 r. Z przeprowadzonych w 2009 roku badań wynika, że co czwarty piętnastoletni uczeń naszego kraju ma trudności z szukaniem potrzebnych informacji w Internecie, a tylko co trzydziesty porusza się w nim swobodnie.

Diagnoza rozwoju polskich szkół pod względem wyposażenia w nowoczesne technologie wspomagające proces edukacyjny pokazuje, że system oświaty wymaga wysokich i dobrze przeprowadzonych inwestycji. Według danych z roku 2012, 16,9% szkół w Polsce nie posiadało dostępu do Internetu, a 46,3% nie posiadało dostępu do Internetu za pomocą szybkiego łącza. W przypadku szkół dla młodzieży (z wyłączeniem szkół specjalnych) proporcje te wynosiły odpowiednio: 1,35% oraz 36,1%. Istnieje konieczność wspierania organów prowadzących szkoły w zakresie zakupu i utrzymywania aktualności sprzętu i aplikacji komputerowych.

Z drugiej strony wyzwania podnoszenia kompetencji cyfrowych uczniów w żadnym wypadku nie należy redukować do koniecznego lepszego wyposażenia szkół w technologie komputerowe. Aby nowoczesny sprzęt mógł być wykorzystywany zgodnie ze swymi możliwościami, należy mocno zainwestować w podnoszenie kompetencji cyfrowych nauczycieli, a także zwiększanie dostępności atrakcyjnych, multimedialnych treści edukacyjnych, których zadaniem nie jest wyparcie tradycyjnych form i narzędzi uczenia się (te też mają swoją wartość i kształtują umiejętności coraz bardziej deficytowe wśród dzieci i młodzieży takie jak umiejętność skupienia na zadaniu/tekście czy docenienia jakości materiału o starannie zredagowanej treści) ale ich wzbogacenie i uzupełnienie.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Wprowadzenie w nowej podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego przygotowania ucznia do życia w społeczeństwie informacyjnym jako jednego z zadań szkoły oraz wskazanie wśród efektów uczenia się umiejętności sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi w celu wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji.

Tworzenie bazy cyfrowych zasobów edukacyjnych dostępnych dla nauczycieli realizowane w związku z projektem, współfinansowanym z PO KL, „Portal wiedzy dla nauczycieli Scholaris”.

Wprowadzenie możliwości dopuszczania do użytku szkolnego podręczników w formie elektronicznej (e-book) oraz podręczników multimedialnych.

Wprowadzenie możliwości prowadzenia przez szkoły dzienników elektronicznych jako wyłącznej formy dokumentacji (e-dziennik).

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Wyposażenie szkół podstawowych w rozwiązania teleinformatyczne, które będą wykorzystywane do nauczania w klasach IV-VI, a w miarę możliwości również w klasach I-III. Wyposażenie będzie obejmować komputery przenośne, tablice multimedialne, rzutniki oraz urządzenia do transmisji danych.

Budowanie kompetencji cyfrowych nauczycieli poprzez doposażenie nauczycieli w komputery przenośne w celu wykorzystywania ich na zajęciach lekcyjnych oraz realizacja szkoleń dla nauczycieli spersonalizowanych pod kątem indywidualnych potrzeb i umiejętności nauczycieli danego przedmiotu.

Zwiększenie dostępności multimedialnych zasobów edukacyjnych poprzez rozbudowę portalu edukacyjnego Scholaris oraz opracowanie e-podręczników do 14 przedmiotów w celu bezpłatnego udostępnienia na wolnych licencjach. Wspieranie zakupu przez szkoły treści edukacyjnych zgodnie z ich indywidualnymi potrzebami.

2.3. *Niezbędne do podjęcia (lata: 2016-2020)*

Objęcie szerokopasmowym dostępem do Internetu wszystkich szkół.

Uruchomienie programu zakupu sprzętu komputerowego dla szkół, wspierającego działania realizowane przez organy prowadzące szkoły.

Stworzenie mechanizmu aktywizującego dyrektorów szkół i nauczycieli do zdobywania i doskonalenia umiejętności w zakresie wykorzystywania nowych technologii w trakcie prowadzonych zajęć lekcyjnych.

Rozwijanie narzędzi i umiejętności metodycznych - platform internetowych wspomagających nauczanie, narzędzi współpracy twórczej oraz przygotowywanie nauczycieli do ich wykorzystania.

Stymulowanie powstawania multimedialnych zasobów edukacyjnych.

3. *Stan docelowy (rok 2020)*

Szkoły powszechnie stosują technologie informacyjno-komunikacyjne w trakcie zajęć lekcyjnych, wykorzystują je do indywidualizacji nauczania, rozwoju kompetencji cyfrowych uczniów i nauczycieli oraz do zarządzania szkołą oraz komunikacji zarówno wewnątrzszkolnej, jak i pomiędzy szkołą a rodzicami.

Narzędzie 9: Modernizacja systemu egzaminów zewnętrznych, w celu ich dostosowania do nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego i zorientowania na ocenę kompetencji kluczowych oraz szersze stosowanie oceniania kształtującego.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny

Wprowadzenie egzaminów zewnętrznych było znaczącym osiągnięciem polskiego systemu oświaty. Egzaminy zewnętrzne pozwalają w sposób zbiektywizowany zmierzyć poziom wiedzy i umiejętności uczniów pod koniec poszczególnych etapów edukacyjnych, umożliwiając określenie edukacyjnej wartości dodanej i dając wartościową informację zwrotną uczniowi, rodzicom oraz społecznościom lokalnym. Wyniki egzaminu maturalnego pełnią także rolę rekrutacyjną na uczelnie.

Z drugiej strony system egzaminów zewnętrznych wciąż wymaga dalszego doskonalenia i profesjonalizacji. Wyniki egzaminów zewnętrznych powinny dostarczać jak najpełniejszej informacji o kompetencjach uczniów, ze szczególnym uwzględnieniem stosowania zdobytej wiedzy i umiejętności do rozwiązywania realnych problemów, spotykanych w życiu zawodowym i społecznym.

Biorąc pod uwagę, że egzaminy zewnętrzne mają duże znaczenie dla uczniów i nauczycieli, ważne jest by były zorientowane na te kompetencje, których rozwijanie w uczniach jest strategicznie istotne. Zorientowanie egzaminów zewnętrznych na ocenę kluczowych kompetencji, w tym zdolności uczniów do praktycznego stosowania wiedzy, jest zadaniem niełatwym ale możliwym i stopniowo realizowanym w polskiej oświacie. Tylko pod warunkiem konsekwentnego doskonalenia systemu, egzaminy zewnętrzne mogą pozostać stymulatorem poprawy jakości polskiej oświaty.

Potężnego wpływu oceniania na uczenie się nie należy jednak redukować jedynie do egzaminów zewnętrznych. Pewne umiejętności z natury trudno poddają się ocenianiu w formie egzaminu, istotne ograniczenia, z punktu widzenia tego, co wiemy o psychologii uczenia się, ma też sama natura oceniania podsumowującego. Dlatego ocenianie podsumowujące, w formie najbardziej nawet wyszukanych egzaminów, musi być uzupełnione coraz szerszym stosowaniem oceniania kształtującego, w tym oceny w sposób periodyczny lub ciągły prac uczniów, takich jak portfolio, projekty edukacyjne etc.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W związku z wprowadzeniem, od 1 września 2009 roku, nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego konieczna stała się adaptacja systemu egzaminów zewnętrznych, przeprowadzonych po II, III i IV etapie kształcenia. W roku szkolnym 2011/2012 przeprowadzony został po raz pierwszy egzamin gimnazjalny w nowej formule: w dalszym ciągu składa się z trzech części, ale w części humanistycznej sprawdzana i oceniana jest wiedza i umiejętności z zakresu języka polskiego i odrębnie z historii z wiedzą o społeczeństwie, w części matematyczno-przyrodniczej sprawdzane są efekty kształcenia z zakresu matematyki oraz odrębnie z przedmiotów przyrodniczych: biologii, geografii, fizyki i chemii łącznie. Trzecią część będzie stanowił egzamin z języka obcego nowożytnego zdawany na poziomie podstawowym i na poziomie rozszerzonym. W dalszej kolejności wprowadzone zostaną zmiany w zasadach przeprowadzania sprawdzianu i egzaminu maturalnego od roku szkolnego 2014/2015.

W tym zakresie realizowane były i są projekty systemowe w ramach PO KL: „Badania dotyczące podnoszenia jakości narzędzi systemu egzaminów zewnętrznych (I etap)”, „Wdrożenie oceniania z wykorzystaniem technologii informatycznej (e-marking) w Polskim systemie egzaminów zewnętrznych (II etap)”, „Badania dotyczące rozwoju metodologii szacowania wskaźnika edukacyjnej wartości dodanej (EWD)”, „Badania uwarunkowań zróżnicowania wyników egzaminów zewnętrznych”, „Pilotaż nowych egzaminów maturalnych”, „Pilotaż nowych egzaminów gimnazjalnych oraz sprawdzianu w klasie VI”, „Pilotaż nowej formuły egzaminu zawodowego (I edycja)”, „Modernizacja egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe (II edycja)”, „Budowa banków zadań (I etap)”, „Budowa banków zadań (II etap)”, „Szkolenia pracowników i współpracowników systemu egzaminów zewnętrznych oraz rozwój współpracy międzynarodowej, w tym

realizacja projektów ponadnarodowych”, „Specjalistyczne publikacje dotyczące egzaminów zewnętrznych”, „Przygotowanie systemu informatycznego do e-oceniania”.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Wejście w życie nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego, powoduje konieczność wprowadzenia od roku szkolnego 2014/2015 nowej formuły sprawdzianu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w szkole podstawowej oraz egzaminu maturalnego. Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 kwietnia 2013 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 30 kwietnia 2013 r., poz. 520) określona została nowa formuła przeprowadzania od 2015 r. sprawdzianu i egzaminu maturalnego.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Zorientowanie egzaminów zewnętrznych na ocenę kluczowych kompetencji zamiast wiedzy faktograficznej i umiejętności prostych – zadania egzaminacyjne powinny być w większym stopniu analityczne, problemowe, aby uczeń przy ich rozwiązywaniu mógł wykazać się odpowiednią aplikacją zdobytej wiedzy i umiejętności, a nie odtworzeniem encyklopedycznego faktu czy gotowego schematu. Na egzaminach powinny występować również zadania wymagające niekonwencjonalnej aplikacji efektów uczenia się, umożliwiające zmierzenie najwyższych poziomów kompetencji uczniów.

Doskonalenie kryteriów oceniania odpowiedzi w celu pełniejszego uwzględnienia w procesie oceniania kreatywności ucznia i umiejętności krytycznej analizy przyswojonych treści kształcenia oraz premiowania wszystkich sposobów dochodzenia do rozwiązania i wszystkich etapów tego procesu.

Coraz silniejsze uwzględnienie i szersze stosowanie w systemie oceny uczniów i nauczycieli oceniania kształtującego.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zmieniony system egzaminów zewnętrznych za pomocą profesjonalnych narzędzi:

- 1) zmierzy efekty uczenia się, opisane w podstawie programowej, w tym niektóre kompetencje kluczowe uczniów;
- 2) zmierzy poziom wiedzy i umiejętności całej populacji uczniów po II, III i IV etapie kształcenia w zakresie języka polskiego, języka obcego nowożytnego oraz matematyki;
- 3) dostarczy przesłanek do badania efektywności nauczania;
- 4) udostępni wyniki swoich pomiarów uczniom, rodzicom, szkołom, ich organom prowadzącym, władzom lokalnym i państwowym – każdemu w adekwatnej formie.

Narzędzie 10: Różnicowanie form zajęć oraz dalsza indywidualizacja procesu kształcenia.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny

W Polsce „indywidualizacja kształcenia” często kojarzona jest tylko z organizacją procesu kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i rozumiana jako pomoc dla dzieci i młodzieży z deficytami rozwojowymi oraz uczniów szczególnie zdolnych. Tymczasem indywidulizacja powinna być stałym elementem pracy szkoły i nauczycieli, oznaczającym zainteresowanie potrzebami *każdego* dziecka. Indywidualne predyspozycje, talenty, zainteresowania, bariery i trudności do pokonania dotyczą w większym lub mniejszym stopniu każdego ucznia. Dominujący w większości szkół model pracy nie odpowiada na to wyzwanie. Utrwalony tradycyjny model pracy nauczyciela z grupą uczniów w systemie klasowo-lekcyjnym w małym stopniu sprzyja indywidulizacji procesu kształcenia.

W pracę szkoły wpisany jest model pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Aktualne rozwiązania systemowe w tym zakresie funkcjonujące w przedszkolach, szkołach i placówkach są mało efektywne. Szkoła nie jest jeszcze w pełni przygotowana do stworzenia oferty, adekwatnej do potrzeb edukacyjnych skorelowanych z indywidualnym rozwojem uczniów i ich możliwościami psychofizycznymi. Często szkoła „gubi” talenty i nie potrafi właściwie minimalizować skutków różnego rodzaju obciążeń swoich uczniów.

Wyzwaniem stojącym przed współczesną szkołą jest indywidulizacja jako bardzo istotny czynnik procesu kształcenia oraz szersze jego otwarcie na zajęcia inne niż dotychczas realizowane w systemie klasowo – lekcyjnym.

Obowiązek indywidulizacji pracy z każdym uczniem wynika z przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. poz. 977) oraz § 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.).

Zgodnie z art. 1 ustawy o systemie oświaty (uso), system oświaty zapewnia w szczególności dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej oraz możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną, zgodnie z indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi oraz predyspozycjami.

W odniesieniu do uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym, system oświaty umożliwia indywidulizowanie procesu kształcenia, form i programów nauczania. Dzieci i młodzież niepełnosprawną, niedostosowaną społecznie i zagrożoną niedostosowaniem społecznym, wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy obejmuje się kształceniem specjalnym, na podstawie orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradniach specjalistycznych. Kształcenie to może być realizowane we wszystkich rodzajach przedszkoli, rodzajach i typach szkół, w tym ogólnodostępnych, integracyjnych oraz specjalnych, oraz ośrodkach, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami.

System kształcenia pozwala na wybór formy (ogólnodostępna, integracyjna lub specjalna) i miejsca kształcenia przez rodziców (opiekunów prawnych) dziecka, którzy zgodnie z Konstytucją RP, mają wyłączne prawo do decydowania o swoim dziecku, o ile prawo to nie zostanie im ograniczone lub nie zostaną go pozbawieni. Szkoła podstawowa lub gimnazjum, w rejonie której dziecko mieszka, nie może odmówić przyjęcia dziecka i zobowiązana jest zapewnić mu realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, jeśli rodzic takie orzeczenie w szkole przedłoży.

Powyższe prawo jest spójne z postanowieniami art. 24 Konwencji o *prawach osób niepełnosprawnych*, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169), dotyczącymi zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami dostępu do włączającego systemu kształcenia, umożliwiającego integrację na wszystkich poziomach edukacji.

Celem zapewnienia uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym niepełnosprawnym, niedostosowanym społecznie i zagrożonym niedostosowaniem społecznym, powodzenia w nauce szkolnej, konsekwentnie od 2008 r. wprowadzane są rozwiązania prawne i organizacyjne wyrównujące ich szanse edukacyjne, zapewniające odpowiednie warunki do nauki i pomoc psychologiczno-pedagogiczną.

Zgodnie z regulacjami wprowadzonymi w 2010 r., a obowiązującymi od 1 września 2011 r., praca z uczniem niepełnosprawnym, niedostosowaniem społecznym i zagrożonym niedostosowaniem społecznym posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, odbywa się w oparciu o indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny (IPET), określający zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów podejmowane wobec dziecka oraz realizację odpowiednio zajęć rewalidacyjnych, resocjalizacyjnych i socjoterapeutycznych. Program taki opracowywany jest w każdym rodzaju przedszkola lub ośrodka, typie i rodzaju szkoły, do której uczęszcza odpowiednio dziecko lub uczeń niepełnosprawny, niedostosowany społecznie lub zagrożony niedostosowaniem społecznym.

Przedszkola, szkoły i ośrodki zapewniają dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym, niedostosowanym społecznie i zagrożonym niedostosowaniem społecznym, objętym kształceniem specjalnym:

- realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego;
- odpowiednie, ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne uczniów, warunki do nauki, sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne;
- opisane w przepisach w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach;
- zajęcia rewalidacyjne, resocjalizacyjne i socjoterapeutyczne oraz inne zajęcia, odpowiednie ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia, a w przypadku ucznia gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej - także działania z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego;
- przygotowanie do samodzielności w życiu dorosłym.

Uczniowie lub absolwenci z niepełnosprawnościami posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego przystępują do sprawdzianu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w szkole podstawowej, egzaminu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w gimnazjum, egzaminu maturalnego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie, w warunkach i formie dostosowanych do rodzaju ich niepełnosprawności. Dla ww. uczniów i absolwentów przygotowuje się odpowiednio zestawy zadań albo arkusze egzaminacyjne, dostosowane do rodzaju niepełnosprawności.

Natomiast uczniowie lub absolwenci niedostosowani społecznie i zagrożeni niedostosowaniem społecznym przystępują do sprawdzianu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w szkole podstawowej, egzaminu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w gimnazjum, egzaminu maturalnego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie, w warunkach dostosowanych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych, na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 stycznia 2012 r. *w sprawie egzaminów eksternistycznych* (Dz. U. poz. 188), osoby niewidome, słabowidzące, niesłyszące, słabosłyszące, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim lub z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, przystępują do egzaminów eksternistycznych w warunkach i formie dostosowanych do rodzaju ich niepełnosprawności, na podstawie zaświadczenia potwierdzającego występowanie danej dysfunkcji wydanego przez lekarza.

2 Działania

2.1. Już realizowane

Optymalizacja rozwiązań organizacyjno-prawnych w zakresie kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Ponad 52 tysiące dyrektorów i nauczycieli uczestniczyło w szkoleniach przygotowujących szkoły i placówki do pracy zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami. W roku szkolnym 2010/2011 103 szkoły podstawowe i gimnazja uczestniczyły w pilotażu nowych rozwiązań.

Przedszkola, gimnazja i szkoły specjalne wszystkich typów od 1 września 2011 r. realizują nową formułę udzielania pomocy psychologiczno – pedagogicznej, polegającą na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb ucznia oraz rozwijaniu jego zainteresowań i talentów jak najbliżej dziecka, w środowisku jego nauczania i wychowania. Jednocześnie, dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, zespół nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem opracowuje indywidualny program edukacyjno – terapeutyczny, obejmujący zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów na rzecz tego ucznia. Szkoły podstawowe i ponadgimnazjalne wdrożyły nową koncepcję od roku szkolnego 2012/2013.

Projekt systemowy w ramach III Priorytetu PO KL „Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym”.

Realizacja programów pilotażowych w ramach modelu pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Realizacja w latach 2010 – 2013 projektów związanych z wdrażaniem rozwiązań na rzecz indywidualizacji pracy z uczniem w klasach I – III szkoły podstawowej (150 mln Euro z PO KL).

Realizacja w latach 2010-2013 projektów systemowych przez organy prowadzące szkół pod nadzorem Urzędów Marszałkowskich realizowanych w ramach komponentu regionalnego PO KL (Poddziałanie 9.1.2) oraz projektu systemowego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego / Centrum Edukacji Artystycznej pt. „Każde dziecko jest inne” realizowanego w ramach PO KL.

Realizowane były i są projekty konkursowe w ramach PO KL, dotyczące Opracowania i wdrożenia innowacyjnych programów nauczania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Opracowanie wszechstronnego systemu pracy z uczniami zdolnymi. Wypracowanie narzędzi służących rozpoznawaniu zdolności uczniów.

Doskonalenie nauczycieli w zakresie doboru treści, metod nauczania, form organizacyjnych dydaktyki oraz oddziaływań wychowawczych w pracy z uczniem z uwzględnieniem jego indywidualnych predyspozycji, w tym umiejętności właściwego ukierunkowania rozwoju dziecka.

Zwiększenie czasu poświęconego na pracę z uczniem zdolnym w systemie szkolnym, w trakcie godzin lekcyjnych oraz w systemie pozaszkolnym.

Zapewnienie dobrego przepływu informacji pomiędzy poszczególnymi etapami edukacyjnymi w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów.

Stworzenie systemu zapewniającego ciągłość funkcjonowania olimpiad, przy zapewnieniu ich wysokiej jakości.

Rozwój wymiany informacji o dostępnych formach rozwijania zainteresowań uczniów.

Tworzenie płaszczyzn dla efektywnej współpracy na rzecz dziecka zdolnego pomiędzy szkołą, rodzicami i specjalistami z dziedziny, w której uczeń wykazuje uzdolnienia.

Budowa systemu kompleksowego wspomagania szkół w rozwoju. Wprowadzenie rozwiązań organizacyjnych na rzecz wsparcia pracy szkół w działaniach mających na celu objęcie dziecka jak najwcześniej specjalistycznym wsparciem.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Stopniowe wprowadzanie indywidualnych programów nauczania/uczenia na wszystkich poziomach kształcenia i szkolenia, ze szczególnym uwzględnieniem indywidualnie dobieranych treści kształcenia na dwa lata przed ukończeniem kształcenia ponadgimnazjalnego.

Relatywne zmniejszenie w systemie edukacji wagi zajęć prowadzonych w systemie klasowo-lekcyjnym na rzecz elastycznych form nauczania, także w grupach międzyoddziałowych a w szkołach ponadgimnazjalnych, zdecydowane podniesienie wymiaru czasowego i znaczenia pracy własnej ucznia (praca w bibliotece, częste i rzetelnie oceniane indywidualne zadania analityczne, prace pisemne lub prezentacje ustne, projekty zespołowe)

Wprowadzanie form organizacyjnych kształcenia umożliwiających indywidualizację pracy z uczniami oraz szersze otwarcie na uczenie się inne niż formalne:

- zajęcia z indywidualne z nauczycielem (mentorem),
- zajęcia w zespołach organizowanych w szkołach, placówkach oświatowych i zespołach międzyszkolnych,
- uczenie się na odległość, w tym zajęcia w formie on-line,
- zajęcia organizowane poza szkołą – u pracodawców, w organizacjach społecznych, instytucjach publicznych, samorządach,
- planowane uczenie się samodzielne w szkole i poza nią.

Wzmocnienie systemu poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego, którego zadaniem jest zarówno specjalistyczna diagnoza, terapia i doradztwo dla dzieci i młodzieży, ich rodziców i nauczycieli, jak również zapewnienie kompleksowego wsparcia szkole/placówce.

Racjonalizacja czasu pracy nauczyciela na rzecz podniesienia wymiaru godzin przeznaczanych w szkole na indywidualną pracę z uczniem.

Kształcenie i doskonalenie nauczycieli przygotowujące ich do pracy z uczniem z deficytami rozwojowymi, jak i uczniem zdolnym.

Opracowane i wdrożenie powszechnych narzędzi diagnostycznych mających na celu wsparcie nauczycieli w odkrywaniu i rozwijaniu uzdolnień uczniów.

Wykorzystywanie dodatkowych zajęć edukacyjnych do rozwijania indywidualnych zdolności uczniów.

Stworzenie warunków do łączenia edukacji i szkolenia sportowego przez uczniów szczególnie uzdolnionych sportowo.

3. Stan docelowy (rok 2020)

System edukacji, który jest przygotowany do zaspokojenia indywidualnych potrzeb ucznia.

Nauczyciele są dobrze przygotowani do indywidualnej pracy z uczniem, otwarci na rozwiązania w zakresie organizacji procesu nauczania/uczenia się, wykraczające poza dotychczasowe ograniczenia wynikające z dominacji systemu klasowo – lekcyjnego. Nauczyciel nie postrzega siebie jako jedyne źródła wiedzy, ale jest mądrym przewodnikiem, który, w zależności od indywidualnych potrzeb i możliwości swoich uczniów, potrafi tak zorganizować proces nauczania/uczenia się, aby uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mieli możliwość zmniejszenia swoich deficytów a uczniowie zdolni w pełni wykorzystali i rozwinęli swoje talenty.

Efektywna współpraca na rzecz dziecka zdolnego pomiędzy szkołą, rodzicami i specjalistami z dziedziny, w której uczeń wykazuje szczególne uzdolnienia.

Uczeń, który w pełni wykorzystuje swój potencjał edukacyjny i osiąga wyniki w uczeniu się na miarę swoich możliwości.

Narzędzie 11: Stworzenie modelu pracy z uczniem szczególnie zdolnym.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny

Polski system edukacji w niewystarczającym stopniu dostrzega potrzeby uczniów ponadprzeciętnie zdolnych i słabo ich wspiera. Oznacza to, że znaczna część uczniów o wysokim potencjale nie jest w stanie w pełni zrealizować swoich możliwości, na czym realnie traci polska nauka i gospodarka. Polska ma dobre tradycje dotyczące wspierania najzdolniejszych (system olimpiad, program pomocy wybitnie zdolnym Krajowego Funduszu na rzecz Dzieci), jednak skala tych działań jest zbyt mała i brakuje im stabilnego zaplecza finansowego. Potrzebny jest system skutecznego wsparcia dla instytucji i osób już działających na rzecz zdolnych. Chodzi zarówno o wsparcie finansowe, jak i poprawę przepływu informacji i budowę zaplecza know-how (bazy materiałów i pomysłów edukacyjnych dla tej grupy uczniów). Pozwoliłoby to zapewnić łatwy dostęp do wsparcia zarówno na poziomie lokalnym – rozbudowanie i poszerzanie zainteresowań, jak i regionalnym – wsparcie dla osób o bardziej sprecyzowanych zainteresowaniach, kontakt ze środowiskiem naukowym oraz centralnym – kompleksowe wsparcie w rozwoju uczniów wybitnie zdolnych.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W skali kraju działają Programy pomocy wybitnie uzdolnionym uczniom realizowane dzięki dotacjom celowym, które MEN przyznaje w otwartym konkursie ofert na realizację zadania publicznego (m.in. prowadzony przez Krajowy Fundusz na rzecz Dzieci, organizację pozarządową – zapewnia on opiekę ok. 550 osobom rocznie).

W skali lokalnej działają organizacje pozarządowe, samorządy, szkoły i uczelnie, ale ich działania nie mają charakteru kompleksowego i sieć takich inicjatyw jest zbyt mała.

Organizatorzy olimpiad przedmiotowych i tematycznych w ramach wprowadzania innowacyjnych rozwiązań uwzględniają specjalistyczne zajęcia rozwijające zainteresowania przyszłych uczestników olimpiad, w tym elementy zajęć terapeutycznych.

Zmodernizowano portal Scholaris, który obejmuje swoim zakresem zasoby dostosowane pod względem treści do wszystkich etapów edukacyjnych. Pomoce dydaktyczne, scenariusze lekcji, filmy, ćwiczenia, karty pracy, galerie zdjęć, programy nauczania, nagrania lektorskie, e-książki i e-lekcje oraz gry edukacyjne dostosowano do nowej podstawy programowej i zweryfikowano przez ekspertów co zapewnia ich aktualność. Portal także oferuje dostępność zasobów niszowych, czyli materiałów specjalistycznych, trudno osiągalnych na rynku, np. do wychowania przedszkolnego czy dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Realizowany jest projekt systemowy w ramach PO KL - Opracowanie i wdrożenie modelu pracy z uczniem zdolnym.

Realizowane były i są projekty konkursowe w ramach PO KL, dotyczące Opracowania i wdrożenia innowacyjnych programów nauczania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

W rozwiązaniach proponowanych przez zespół ekspertów znajdują się:

- Wzbogacenie oferty zajęć rozbudzających i rozwijających zainteresowania na poziomie lokalnym (gmina, powiat), tak aby były dostępne dla wszystkich chętnych,
- Zbudowanie oferty regionalnych (wojewódzkich) zajęć rozwijających zainteresowania i zdolności m.in. w porozumieniu z placówkami oświatowymi, instytucjami kultury, uczelniami i placówkami naukowymi oraz organizacjami pozarządowymi,
- Wzmocnienie i rozbudowa programów ogólnopolskich, przeznaczonych dla najzdolniejszych i dających im możliwość autentycznej pracy naukowej,
- Budowa bazy danych o ofercie zajęć i formach wspierania uzdolnień,

- Budowa platformy e-learningowej umożliwiającej pracę ze zdolnymi na odległość oraz wymianę doświadczeń osób wspierających zdolnych.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Stworzenie nowego modelu pracy z uczniem zdolnym, szczególnie w środowiskach prowincjonalnych geograficznie i defaworyzowanych ekonomicznie i społecznie; wsparcie ucznia zdolnego powinno przede wszystkim polegać na zwiększaniu dostępności zajęć rozwijających zainteresowania, w szczególności w formule pracy z mentorem/tutorem, w szkole ale też poza szkołą (podczas warsztatów i obozów naukowych realizowanych przez wyspecjalizowane organizacje pozarządowe, we współpracy z placówkami oświaty, instytucjami kultury, uczelniami etc.). Akcent, który jako główne narzędzie pracy z uczniem zdolnym wskazywał na konkursy i olimpiady, powinien przenieść dotychczasowe nastawienie uczniów z rywalizacji, na współpracę z osobami o podobnych zainteresowaniach i pracę z „mistrzami”.

Zagwarantowanie stałej, puli środków przeznaczonej wyłącznie na wspieranie uzdolnień – np. w postaci programu rządowego. Można na to działanie przeznaczyć część niewykorzystywanych środków z rezerwy celowej budżetu państwa dedykowanej wyłącznie na realizację Narodowego Programu Stypendialnego.

Stworzenie systemu grantów na prowadzenie zajęć rozbudzających i wspierających uzdolnienia na wszystkich poziomach administracyjnych. Program umożliwiłby szkołom, placówkom oświatowym, placówkom naukowym i organizacjom pozarządowym uzyskiwanie środków na prowadzenie zajęć – wynajęcie pomieszczeń, zakup sprzętu i odczynników, dowóz dzieci na zajęcia itd. Granty na pierwszym poziomie (powiaty, gminy) powinny być niskie (5 do 10 tys. zł rocznie) i łatwo dostępne. Na kolejnych poziomach wraz ze wzrostem puli środków podnoszone powinny być wymagania wobec organizatorów zajęć. Osobna pula środków powinna być przeznaczona na granty uczniowskie z przeznaczeniem na przedsięwzięcia sprzyjające rozwojowi (zakup, literatury fachowej, sprzętu badawczego, udział w konferencjach naukowych itp.). Koszt programu w skali roku to 8 do 10 mln zł.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Stworzenie minimalnych warunków finansowych pozwoli przetrwać i rozwinąć się już istniejącym inicjatywom i zachęci pozostałych zdolnych i aktywnych nauczycieli do wspierania uzdolnień uczniów. Usprawnienie przepływu informacji pozwoli na korzystanie ze sprawdzonych rozwiązań także w małych ośrodkach, które dotąd nie organizowały żadnych form pomocy dla wybitnie zdolnych.

Gęsta sieć zajęć na różnych poziomach pozwoli na wspieranie uzdolnionych w ich lokalnym środowisku z korzyścią dla ich rozwoju emocjonalnego i społeczności lokalnej. Zdolni uczniowie, także ci z rejonów defaworyzowanych, będą mieli szansę na pełny rozwój swoich możliwości.

Narzędzie 12: Stworzenie nowego modelu kształcenia i szkolenia zawodowego oraz jego promocja.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny

W ostatnich dwóch dekadach szkoły prowadzące kształcenie zawodowe, w dalszym ciągu postrzegane jako przeznaczone dla młodzieży mniej zdolnej, wyraźnie straciły swą popularność na rzecz szkół ogólnokształcących. O ile w 1990 blisko 80 % uczniów uczęszczało do szkół zawodowych, 20 lat później było to około 52 % (z czego 32 % do techników, a 20 % do ZSZ.) Zjawisko to, częściowo pozytywne, odzwierciedlające ewolucję polskiej gospodarki, osiągnęło jednak, wydaje się, nadmierną skalę – uczestnictwo młodej populacji w szkolnictwie wyższym już dziś należy do najwyższych na świecie i nie może dalej rosnać, rosnąca liczba absolwentów liceów nie jest w stanie (z powodów finansowych lub intelektualnych) kontynuować nauki na studiach wyższych, pozostając najmnijem pożądanym z punktu widzenia rynku pracy wykształceniem – średnim ogólnym. Coraz częściej również (szczególnie w okresie lepszej koniunktury) na rynku pracy daje się zaznaczyć zjawisko deficytu osób z kwalifikacjami zawodowymi na poziomie technika. Prognozy europejskiego rynku pracy do 2020 roku wskazują na możliwe do przewidzenia stałe zapotrzebowanie na pracowników dobrze przygotowanych zawodowo, a nawet na jego okresowy wzrost.

W tym kontekście konieczne stało się podjęcie działań mających na celu poprawę wizerunku szkolnictwa zawodowego. Z pewnością nie powinna być to ścieżka mniej atrakcyjna od ścieżki kształcenia ogólnego. Tymczasem uważa się, iż dotychczasowy system kształcenia zawodowego niewystarczająco skutecznie i efektywnie wyposażał uczniów/absolwentów w kompetencje i kwalifikacje poszukiwane na rynku pracy. 16-latkowie uczący się w zasadniczych szkołach zawodowych osiągalni dotąd niższe wyniki w badających kompetencje ogólne badaniach PISA niż ich rówieśnicy uczący się w szkołach ogólnokształcących. Poprawy wymagał więc sposób realizacji w ZSZ kształcenia ogólnego, ale również kształcenia w zawodzie. Z punktu widzenia potrzeb rynku pracy oferta wielu szkół prowadzących kształcenie zawodowe była nieodpowiednia, dlatego też ich absolwenci notowali wysoki poziom bezrobocia.

Szkoły prowadzące kształcenie zawodowe powinny kształcić tak, by ich absolwenci posiadali solidny fundament wiedzy ogólnej oraz szerokie podstawy zawodowe ułatwiające w razie potrzeby możliwość przekwalifikowania się lub zdobywania zawodów pokrewnych, a także posiadali kompetencje kluczowe z punktu widzenia kierowania własnym losem zawodowym, w tym umiejętność poszukiwania pracy oraz aktywnego i samodzielnego uczenia się.

Należało zatem wypracować nowy model atrakcyjnej szkoły zawodowej, oferującej wysoką jakość i efektywność kształcenia odpowiadającego potrzebom rynku pracy.

W tym celu Ministerstwo Edukacji Narodowej przygotowało modernizację systemu kształcenia zawodowego, której założenia weszły w życie w dniu 1 września 2012 roku. Wprowadzone zmiany zakładają poprawę jakości i efektywności kształcenia zawodowego oraz jego atrakcyjności poprzez systemowe powiązanie szkolnictwa zawodowego z rynkiem pracy, jak również zwiększenie dostępności i elastyczności kształcenia zawodowego oraz systemu potwierdzania kwalifikacji.

Mając na uwadze osiągnięcie założonych celów:

- zmodyfikowano klasyfikację zawodów szkolnictwa zawodowego (zawody podzielono na kwalifikacje /252/, możliwe do uzyskania zarówno w szkołach, jak i w formach pozaszkolnych (kursowych), stwarzające możliwość elastycznego uzupełniania wiedzy i umiejętności zawodowych,
- wprowadzono nową podstawę programową kształcenia w zawodach (opisano wiadomości i umiejętności zawodowe niezbędne do wykonywania zadań zawodowych, z uwzględnieniem oczekiwań pracodawców, dotyczących kompetencji ich przyszłych pracowników, w tym kompetencji personalnych i społecznych istotnych z punktu widzenia skutecznego funkcjonowania absolwentów szkół na rynku pracy),
- wzmocniono praktyczny aspekt kształcenia zawodowego oraz stworzono możliwość lepszej współpracy szkół zawodowych i pracodawców (mając na uwadze dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb regionalnego i lokalnego rynku pracy, wprowadzono wymóg uzyskania opinii wojewódzkiej i powiatowej rady zatrudnienia przed uruchomieniem kształcenia w danym zawodzie, zwiększono możliwości włączania się pracodawców w proces kształcenia, m. in. poprzez wspólne opracowywanie

programów nauczania dla zawodu, zwłaszcza w zakresie praktycznej nauki zawodu oraz doskonalenie nauczycieli kształcenia zawodowego w przedsiębiorstwach),

- zmodernizowano system egzaminów zawodowych (ujednolicono wymagania w zakresie kształcenia i egzaminowania /podstawa programowa stała się jednocześnie standardem wymagań egzaminacyjnych/, zwiększono aspekt praktyczny egzaminu zawodowego w technikum /egzamin w technikum z tzw. wykonaniem/, otwarto system egzaminowania na efekty uczenia się uzyskane poza formalnym systemem kształcenia /możliwość potwierdzania w trybie egzaminów eksternistycznych kompetencji nabytych w toku doświadczenia zawodowego, bez konieczności uczęszczania do szkoły/),
- uelastyczniono system kształcenia zawodowego (umożliwiono szybsze reagowanie szkolnictwa zawodowego na zmieniające się potrzeby rynku pracy /możliwość organizowania przez szkoły zawodowe form kursowych – kwalifikacyjnych kursów zawodowych dla osób dorosłych/ oraz wprowadzono możliwość dostosowania kształcenia do indywidualnych potrzeb i możliwości uczących się/krótszy czas na nabycie kwalifikacji zawodowych w elastycznych formach kształcenia ustawicznego /, stworzono możliwość zatrudniania nauczycieli do prowadzenia pozaszkolnych form kształcenia).

W roku szkolnym 2012/2013 zaobserwowano również pozytywny trend związany z wyborami absolwentów szkół gimnazjalnych. W oddziałach klas I szkół prowadzących kształcenie zawodowe podjęło wówczas kształcenie 54,5% uczniów wszystkich klas I szkół ponadgimnazjalnych wobec 45,5% uczniów, którzy zdecydowali się na naukę w liceach ogólnokształcących.

2. Działania

2.1. Już realizowane

1. Monitorowanie wdrażania nowej podstawy programowej kształcenia w zawodach w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe, którego celem jest zebranie informacji na temat procesu wdrażania oraz opracowanie oferty doskonalenia dla kadry zarządzającej i nauczycieli szkół zawodowych adekwatnej do zgłaszanych potrzeb,
2. Przygotowanie rekomendowanego wyposażenia pracowni i warsztatów szkolnych w sprzęt i materiały dydaktyczne niezbędne do realizacji podstawy programowej kształcenia w zawodach, które zostanie udostępnione regionom celem wykorzystania w procesie wyposażania i doposażania szkół zawodowych,
3. Opracowanie suplementów do dyplomów potwierdzających kwalifikacje zawodowe oraz do świadectw potwierdzających kwalifikacje w zawodach celem promowania mobilności zawodowej i ułatwienia absolwentom szkół zawodowych poruszania się po krajowym i europejskim rynku pracy,
4. Przygotowanie elektronicznych materiałów dydaktycznych (165 kursów multimedialnych) wspomagających proces kształcenia zawodowego w ramach pozaszkolnych form kształcenia ustawicznego,
5. Opracowanie programu szkolenia doradców zawodowych oraz innych osób realizujących zadania z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach,
6. Promowanie dobrych praktyk oraz przykładów współpracy organizatorów kształcenia z pracodawcami realizowane jest w ramach projektu *Biznes dla edukacji* realizowanego przez PARP w poddziałaniu 2.1.3 PO KL ,
7. Organizacja przez PARP w ramach programu „Biznes dla edukacji” spotkań regionalnych z przedstawicielami pracodawców, poświęconych prezentacji przykładów dobrych praktyk współpracy szkół zawodowych z otoczeniem gospodarczym oraz promujących większe zaangażowanie środowiska pracodawców w proces kształcenia zawodowego i egzaminowania (realizacja na poziomie regionalnym, odpowiedzialne Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju.)

Realizowane w tym zakresie były i są projekty systemowe KOWEŻiU w ramach PO KL: „Doskonalenie podstaw programowych kluczem do modernizacji kształcenia zawodowego”; „Opracowanie modelu doradztwa zawodowego oraz internetowego systemu poradnictwa edukacyjno – zawodowego”; „System wsparcia szkół i placówek oświatowych wdrażających modułowe programy kształcenia zawodowego”.

Realizowane były i są projekty konkursowe w ramach PO KL dot. Uruchomienia nowego typu studiów podyplomowych przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela przedmiotów zawodowych, opracowania narzędzi diagnostycznych i materiałów metodycznych wspomagających proces rozpoznawania

predyspozycji i zainteresowań zawodowych uczniów, opracowania i pilotażowego wdrożenia programów doskonalenia zawodowego w przedsiębiorstwach dla nauczycieli kształcenia zawodowego.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

1. Doskonalenie kadry zarządzającej i nauczycieli szkół zawodowych w oparciu o wyniki monitorowania, w zakresie wdrażania podstawy programowej kształcenia w zawodach oraz prowadzenia ewaluacji wewnętrznej procesu wdrażania
2. Prowadzenie przez spółki zarządzające Specjalnymi Strefami Ekonomicznymi działań ułatwiających przedsiębiorcom pozyskiwanie pracowników o pożądanym kwalifikacjach
3. Włączenie pracodawców w system potwierdzania kwalifikacji w zawodach poprzez tworzenie przez pracodawców ośrodków egzaminacyjnych oraz powierzanie pracodawcom funkcji egzaminatorów
4. Wsparcie regionów w opracowywaniu Regionalnych Programów Operacyjnych na lata 2014-2020 w zakresie dostosowania kształcenia zawodowego do potrzeb regionalnego i lokalnego rynku pracy
5. Wsparcie przedstawicieli jst (powiatów) i dyrektorów szkół zawodowych w zakresie przygotowywania wniosków o dofinansowanie ukierunkowanych na wyposażanie i doposażanie szkół i placówek, planowanych do realizacji w nowej perspektywie finansowej 2014-2020
6. Upowszechnienie kształcenia na kwalifikacyjnych kursach zawodowych stanowiących elastyczną formę nabywania i uzupełniania kwalifikacji zawodowych oraz przygotowujących do potwierdzenia kwalifikacji w systemie zewnętrznych egzaminów zawodowych
7. Udostępnienie organizatorom pozaszkolnych form kształcenia ustawicznego 165 multimedialnych kursów do prowadzenia zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość
8. Przeprowadzenie szkoleń dla przedstawicieli wszystkich szkół gimnazjalnych z zakresu realizacji doradztwa edukacyjno-zawodowego
9. Doskonalenie podstawy programowej kształcenia w zawodach w oparciu o wyniki monitorowania

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

- 1) Tworzenie w szkołach i placówkach kształcenia zawodowego warunków zbliżonych do rzeczywistego środowiska pracy zawodowej, zwiększających dostęp do nowoczesnych technologii,
- 2) Modernizacja treści i metod kształcenia zawodowego poprzez włączenie pracodawców w system identyfikacji potrzeb kwalifikacyjno-zawodowych na rynku pracy oraz weryfikacji wymagań kwalifikacyjnych, zwłaszcza w ujęciu sektorowym,
- 3) Rozszerzenie w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe kształcenia kompetencji kluczowych, w tym kompetencji personalnych i społecznych, w uzupełnieniu do kształcenia ściśle zawodowego, realizowanego w warunkach odpowiadających rzeczywistym, najlepiej u pracodawców,
- 4) Rozwój strategicznej współpracy szkół zawodowych z ich otoczeniem społeczno-gospodarczym na poziomie regionalnym i lokalnym, w tym zwiększenie wpływu pracodawców na ofertę kształcenia szkół prowadzących kształcenie zawodowe, poprzez stworzenie Naczelnej Rady Kompetencji i Sektorowych Rad Kompetencji, składających się z przedstawicieli środowiska edukacji i biznesu, które będą wskazywać kierunki kształcenia zawodowego zgodne z potrzebami gospodarki,
- 5) Zwiększenie udziału pracodawców w organizacji kształcenia praktycznego dla uczniów oraz staży i praktyk zawodowych dla nauczycieli szkół prowadzących kształcenie zawodowe,
- 6) Wypracowanie na poziomie centralnym systemu zachęt dla pracodawców wspierających ich we włączaniu się w proces kształcenia zawodowego oraz egzaminowania i czyniących współpracę na linii szkoła zawodowa – pracodawca opłacalną dla każdej ze stron, (udzielanie wsparcia będzie następować w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych),

- 7) Włączenie pracodawców w system potwierdzania kwalifikacji w zawodach poprzez tworzenie przez pracodawców ośrodków egzaminacyjnych oraz powierzenie pracodawcom funkcji egzaminatorów,
- 8) Doskonalenie umiejętności nauczycieli zawodu we współpracy z uczelniami i rynkiem pracy oraz przeciwdziałanie brakom kadrowym w kształceniu zawodowym poprzez zapewnienie wykwalifikowanej kadry, w tym również pozyskanie osób z doświadczeniem z praktyki gospodarczej,
- 9) Rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych i multimedialnych w kształceniu zawodowym,
- 10) Poszerzenie oferty kursów zawodowych dla osób dorosłych realizowanych we współpracy z pracodawcami,
- 11) Rozwój doradztwa zawodowego w szkołach i placówkach systemu oświaty - przygotowanie uczniów i absolwentów szkół do wyboru kierunku dalszego kształcenia lub ścieżki kariery zawodowej, w tym również do podejmowania decyzji o powrocie do nauki, wymagać będzie intensyfikacji działań w zakresie wsparcia doradztwa edukacyjno-zawodowego świadczonego w szkołach i placówkach systemu oświaty. Wybór ścieżki edukacyjnej (zwłaszcza na etapie gimnazjum) ma znaczący wpływ na funkcjonowanie absolwentów na rynku pracy i w społeczeństwie obywatelskim,
- 12) Promowanie modelu nowoczesnej, innowacyjnej szkoły zawodowej, kształcącej w atrakcyjnych zawodach ściśle powiązanych z nowymi kierunkami rozwoju gospodarki – celem zmiany negatywnego stereotypu szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe (obok realnego poziomu kompetencji ważna jest też bowiem percepcja absolwentów danego rodzaju szkół),
- 13) Zwiększenie zaangażowania pracodawców w proces tworzenia programów edukacyjnych,
- 14) Wdrożenie Polskich Ram Jakości Staży i Praktyk,
- 15) Dofinansowanie działań w przedsiębiorstwach mających na celu realizację staży zgodnie z Polskimi Ramami Jakości Staży i Praktyk.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Szkoły prowadzące kształcenie zawodowe dostosowane do rynku pracy, wykształcające solidny fundament wiedzy ogólnej oraz szerokie podstawy zawodowe ułatwiające w razie potrzeby możliwość przekwalifikowania się lub zdobywania zawodów pokrewnych, a także kompetencje kluczowe z punktu widzenia kierowania własnym losem zawodowym.

Szkoły prowadzące kształcenie zawodowe stają się szkołami pozytywnego wyboru, równie atrakcyjnymi jak szkoły ogólnokształcące.

Narzędzie 13: Stworzenie nowego modelu kształcenia nauczycieli.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1.1 Stan obecny

Kształcenie nauczycieli prowadzone jest przede wszystkim w uczelniach oraz zakładach kształcenia nauczycieli, które pełniły rolę uzupełniającą w okresie występowania największego zapotrzebowania na nauczycieli języków obcych i nauczycieli szkół podstawowych. Do roku 2003 nie istniały odrębne regulacje dotyczące warunków kształcenia nauczycieli w szkołach wyższych. Kształcenie to było realizowane na zasadach ogólnie obowiązujących i dotyczących wszystkich rodzajów studiów oraz kierunków i specjalności kształcenia. Jedynym wymogiem określonym w odniesieniu do przygotowania zawodowego nauczycieli było posiadanie przygotowania pedagogicznego. Począwszy od roku 2003 kształcenie nauczycieli odbywa się zgodnie ze standardami kształcenia nauczycieli określanymi przez resort właściwy ds. szkolnictwa wyższego w porozumieniu z resortem edukacji. Standardy kształcenia nauczycieli pozwalają uczelniom kształcić nauczycieli według jednolitych zasad i umożliwiają zapewnienie absolwentom różnych uczelni porównywalnych kwalifikacji, a ponadto wpływają na podniesienie jakości kształcenia nauczycieli.

Zarówno badania krajowe, jak i międzynarodowe wskazują na konieczność podjęcia działań mających na celu takie przygotowanie programów kształcenia nauczycieli, aby studenci równolegle z otrzymywaną wiedzą teoretyczną mieli możliwość realizowania zajęć praktycznych. Ważnym jest, aby zarówno studenci studiów pedagogicznych, jak i studiów przedmiotowych przygotowujący do zawodu nauczyciela mieli porównywalne kwalifikacje merytoryczne i pedagogiczne.

Szczególne działania należy podjąć w zakresie przygotowania nauczycieli przedszkoli (edukacja przedszkolna) i klas I-III szkoły podstawowej (I etap edukacyjny). Efekty kształcenia dla tych etapów edukacyjnych powinny uwzględnić nabycie podstawowej wiedzy z obszaru języka polskiego, matematyki oraz przyrody, będące warunkiem do realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego i podstawy programowej kształcenia ogólnego dla I etapu edukacyjnego.

Oprócz większego nacisku na praktyki nauczycielskie realizowane przez uczelnie, programy kształcenia nauczycieli powinny również zapewniać m.in. nabycie umiejętności rozwiązywania zadań nieschematycznych, oceniania poprawności rozumowania oraz właściwego oceniania nietypowych rozwiązań zadań. Równie ważne jest kształcenie nauczycieli w zakresie rozwijania kompetencji społecznych dzieci i młodzieży, nabywanych m.in. poprzez wolontariat.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W roku 2012 wydane zostało nowe rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, które m.in. określa efekty kształcenia nauczycielskiego oraz kształcenie nauczycielskie różnicuje w zależności od etapu kształcenia do jakiego przygotowujący jest przyszły nauczyciel. Realizowane były i są projekty konkursowe w ramach PO KL dot.

- Przygotowania wybranych szkół do realizacji praktyk przez studentów przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela.
- Uruchomienia nowego typu dziennych studiów zawodowych przygotowujących nauczycieli wychowania przedszkolnego oraz nauczania początkowego.

2.2. Planowane (lata 2014-2015)

Brak planowanych działań.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Rewizja obecnego modelu kształcenia nauczycieli w oparciu o następujące warunki brzegowe:

- Zapewnienie zgodności wymagań kwalifikacyjnych wobec nauczycieli z założeniami procesu bolońskiego (tj. np. z możliwością zmiany kierunku studiów na przejściu pomiędzy studiami pierwszego a drugiego stopnia).
- Wprowadzenie kształcenia nauczycieli w dedykowanych, selektywnych formach kształcenia: innowacyjnych nauczycielskich studiach drugiego stopnia o profilu praktycznym, oferujących najwyższej jakości dalsze kształcenie przedmiotowe pod kątem pracy w szkole oraz, dla absolwentów studiów przedmiotowych drugiego stopnia, którzy nie otrzymali przygotowania pedagogicznego, innowacyjnych studiach podyplomowych prowadzonych przez uczelnie.
- Podniesienie znaczenia i jakości kształcenia praktycznego na studiach nauczycielskich wszystkich typów.
- Opracowanie programów kształcenia nauczycieli, które pozwolą zapewnić podniesienie poziomu kompetencji nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w zakresie wychowania fizycznego i wpływu na proces stymulowania rozwoju fizycznego uczniów.

Wspieranie powstawania i rozwoju w ramach uczelni wyspecjalizowanych centrów doskonałości oferujących innowacyjne programy kształcenia nauczycieli (na wzór znanych w systemie anglosaskim „*schools of education*”). Jednostki te mogłyby prowadzić (w przypadku centrów uczelnianych) nauczycielskie studia II stopnia we współpracy z wydziałami, nauczycielskie studia podyplomowe oraz (w przypadku wszystkich centrów) kursy doskonalące warsztat pracy nauczycieli albo kursy specjalistyczne (np. o profilu menedżerskim czy badawczym). Powstanie takich silnych jednostek daje szansę na zebranie we wzajemnie inspirującym środowisku najlepszych pedagogów, dydaktyków oraz nauczycieli-praktyków oraz prowadzenie studiów i kursów najwyższej jakości.

Opracowanie programów kształcenia nauczycieli, które pozwolą zapewnić podniesienie poziomu kompetencji nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w zakresie wychowania fizycznego i wpływu na proces stymulowania rozwoju fizycznego uczniów.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Model kształcenia nauczycieli:

- sprzyjający pozytywnemu wyborowi studiów nauczycielskich przez najzdolniejszych studentów i absolwentów;
- zapewniający silny element kształcenia praktycznego, ściśle powiązanego z kształceniem teoretycznym;
- odzwierciedlający realne zapotrzebowanie na nowych nauczycieli.

Narzędzie 14: Zwiększenie atrakcyjności zawodu nauczyciela, poprawa efektywności i jakości ich pracy oraz tworzenie bodźców dla pozostawania w zawodzie najlepszych nauczycieli.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny

Zmieniające się warunki pracy szkoły:

- zmiana otoczenia prawnego wynikająca ze zmian organizacyjnych, programowych (podstawy programowe, ramowe plany nauczania, personalizacja pracy z uczniem),
- konsekwencje przynależność do Unii Europejskiej, w tym możliwość wykorzystywania środków europejskich,
- rozwój technologii informatycznych,
- procesy demograficzne (spadek liczby uczniów),

stawiają przed nauczycielami nowe wyzwania. Do realizacji zadań w zmieniających się uwarunkowaniach należy pozyskać jak najlepszych nauczycieli. Niezbędne wydaje się wdrożenie procesów, które uatrakcyjnią zawód nauczyciela i zmotywują nauczycieli do stałego podnoszenia jakości pracy.

W chwili obecnej zauważa się spadek oddziaływania mechanizmów motywujących nauczycieli do podnoszenia jakości pracy, określonych w obowiązujących przepisach prawa oświatowego.

Obecny system wynagradzania nauczycieli przewiduje wprowadzenie elementu motywacyjnego w postaci właściwego dodatku, jednak w praktyce takie rozwiązanie wydaje się niewystarczające. Wysokość tego dodatku najczęściej uzależniana jest od stopnia awansu zawodowego nauczyciela, w związku z tym nie promuje najaktywniejszych nauczycieli niezależnie od posiadanego stopnia awansu.

Uwarunkowania demograficzne, systematyczne zmniejszanie się liczby uczniów powoduje redukcję liczby etatów nauczycielskich. Bez pracy pozostają osoby dobrze wykształcone, ich wysokie kompetencje merytoryczne i społeczne pozostają niewykorzystane.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Zrealizowano projekt rządowy podwyższenia wynagrodzeń nauczycieli, które w latach 2008 – 2012 średnio wzrosły o 50%.

Przeprowadzono w latach 2010 – 2013 debatę angażującą przedstawicieli środowisk związanych z oświatą, w celu analizy obecnego systemu pragmatyki zawodowej nauczycieli i uświadomienia konieczności zmian w zakresie utrwalonego przez lata statusu zawodowego nauczycieli oraz przygotowania na te zmiany.

Wnioski powyższej debaty wykorzystane zostały w przygotowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej założeniach zmian ustawy – Karta Nauczyciela. W założeniach ustawy o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela przyjętych przez rząd, zaprojektowano zmiany służące podnoszeniu jakości pracy szkoły poprzez: wzmocnienie motywacyjnego charakteru wynagrodzeń nauczycieli, zwiększenie roli doskonalenia umiejętności zawodowych nauczycieli zgodnie z potrzebami uczniów, poprawę organizacji pracy szkoły oraz włączenie rodziców w sprawy istotne dla szkoły w szerszym niż dotychczas zakresie. Projekt ustawy przekazano do konsultacji społecznych i uzgodnień międzyresortowych.

Podjęto współpracę z Ministerstwem Infrastruktury i Rozwoju w zakresie planowanego wsparcia nauczycieli tracących pracę.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Zmiany zaproponowane w projekcie nowelizacji ustawy – Karta Nauczyciela w zakresie rozliczania przez jednostki samorządu terytorialnego pieniędzy przeznaczonych na wynagrodzenia nauczycieli stworzą warunki wzmocnienia motywacyjnej polityki dyrektorów szkół. Nauczyciele będą wyróżniani za dobrą pracę niezależnie od posiadanego stopnia awansu zawodowego. Projektowana w nowelizacji ww. ustawy zmiana dotycząca rejestrowania niektórych zadań w czasie pracy nauczycieli pozwoli na lepszą organizację pracy nauczycieli w zakresie zadań, które nie są realizowane bezpośrednio z uczniami i wspierają ten proces. Pozwoli to również

lepiej organizować pracę szkoły zarówno ze względu na oczekiwania uczniów i ich rodziców, jak też nauczycieli w związku z ich innymi niż bezpośrednie nauczanie obowiązkami zawodowymi, np.: doskonalenie zawodowe.

Mając na uwadze potrzebę podjęcia działań skierowanych do bezrobotnych nauczycieli, Minister Edukacji Narodowej zainicjował prace nad stworzeniem nowego projektu finansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Planowany w wysokości 100 mln zł, realizowany w regionach projekt będzie miał na celu wsparcie pracowników sektora oświaty, którzy utracili zatrudnienie w wyniku dokonujących się zmian demograficznych poprzez stworzenie warunków do przekwalifikowania się do nowego zawodu z uwzględnieniem lokalnego i regionalnego rynku pracy. Zakres interwencji obejmie działania ukierunkowane na realizację staży i praktyk zawodowych przygotowujących do podjęcia pracy w nowym zawodzie, szkolenia oraz przyznanie wsparcia finansowego osobom planującym podjęcie własnej działalności gospodarczej.

Planując działania w obszarze oświaty na nowy okres programowania perspektywy finansowej Unii Europejskiej w latach 2014-2020, Ministerstwo Edukacji Narodowej zaproponowało działanie mające na celu wsparcie jednostek samorządu terytorialnego w zakresie działań na rzecz nauczycieli zmieniających zawód lub kwalifikacje.

2.3. *Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)*

Przeanalizowanie koniecznych zmian w zakresie statusu dyrektora szkoły (niezbędnych kwalifikacji, kompetencji, wyposażenia w narzędzia umożliwiające racjonalną politykę kadrową) w celu wzmocnienia pozycji oraz umiejętności menadżerskich dyrektorów szkół w zakresie oceny nauczycieli i zarządzania zasobami ludzkimi w szkole.

3. *Stan docelowy (rok 2020)*

System płac nauczycielskich, kwoty możliwe do osiągnięcia przez początkujących nauczycieli są na tyle atrakcyjne, a system awansu na tyle dynamiczny i merytokratyczny (oparty na wiedzy, kompetencji i rzeczywistych efektach pracy), by przyciągnąć do zawodu najlepszych absolwentów, zapewnić selektywność dostępu do zawodu, promować najlepszych już pracujących nauczycieli.

Awans zawodowy nauczycieli oraz system wynagrodzeń motywują do poprawy jakości pracy. Nauczyciele uzyskują wartościową informację zwrotną na temat wyników swojej pracy. System wspomagania szkoły zapewnia rozwój kompetencji zawodowych nauczycieli zgodnie ze zdiagnozowanymi potrzebami konkretnej szkoły.

Narzędzie 15: Wprowadzenie nowego systemu wsparcia szkoły i doskonalenie systemu kontroli jakości kształcenia.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny

Obowiązujący do 2009 r. system nadzoru pedagogicznego okazał się słabo adaptowalny do tempa i zakresu przemian, potrzeb edukacyjnych społeczeństwa oraz w znikomym stopniu użyteczny dla podnoszenia jakości pracy szkół i placówek. W powszechnym przekonaniu nadzór pedagogiczny sprowadzał się do kontrolowania zgodności działalności szkół i placówek z przepisami prawa. Brakowało w systemie nadzoru mechanizmów stymulujących rozwój szkół i placówek.

Nowy system nadzoru skupia się na badaniu i ocenie jakości pracy szkół. W procesie ewaluacji duże znaczenie przywiązuje się do efektów działalności dydaktycznej, opiekuńczej i wychowawczej ale również do procesów, które prowadzą do uzyskania tych efektów. Wyniki ewaluacji służą szkole do przygotowania planów rozwoju i planów naprawczych w tych obszarach, które zostały wskazane jako funkcjonujące słabo i wymagające interwencji.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego określiło formy nadzoru pedagogicznego jako:

- 1) ewaluację działalności edukacyjnej szkół i placówek,
- 2) kontrolę przestrzegania przepisów prawa przez szkoły i placówki,
- 3) wspomaganie pracy szkół i placówek oraz nauczycieli w zakresie ich działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej.

Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej:

- z dnia 26 października 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (Dz. U. poz. 1196),
- z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. poz. 199),
- z dnia 28 lutego 2013 r. roku w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych (Dz. U. poz. 369),

określają zasady wspomagania pracy szkół jako:

- długofalowy proces prowadzony we współpracy ze szkołą, rozpoczynający się diagnozą potrzeb szkoły i wyborem obszaru do rozwoju, realizacji zaplanowanych działań, towarzyszenie we wprowadzanej zmianie, aż po wspólną ocenę efektów i opracowanie wniosków do dalszej pracy.
- tworzenie oraz koordynowanie sieci współpracy i samokształcenia dla nauczycieli i dyrektorów szkół.

Prowadzone są prace nad rozwojem systemu wspierania szkół, w tym systemu doskonalenia nauczycieli opartego na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganiu szkół. Realizowane w tym zakresie były i są projekty systemowe ORE w ramach PO KL: *Program wzmocnienia efektywności systemu nadzoru pedagogicznego i oceny jakości pracy szkoły*, projekt *System doskonalenia nauczycieli oparty na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganiu szkół*, a także projekty konkursowe w ramach PO KL Działanie 3.5: *kompleksowe wspomaganie rozwoju szkół*.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

- Wprowadzenie zmian w organizacji kuratoriów oświaty w celu zwiększenia efektywności realizacji, przez pracowników tych jednostek zatrudnionych na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych, zadań nadzoru pedagogicznego ze szczególnym uwzględnieniem ewaluacji i kontroli.
- Doskonalenie, w oparciu o dotychczasową praktykę, narzędzi wykorzystywanych w nadzorze pedagogicznym do oceny pracy szkół i placówek, które zagwarantują jego efektywne sprawowanie.

- Doskonalenie sposobu gromadzenia, przetwarzania i wykorzystywania wyników nadzoru pedagogicznego, ułatwi placówkom, którym powierzono zadanie wspomagania szkół/placówek planowanie i prowadzenie działań wspomagających ich rozwój
- Realizacja projektów powiatowych mających na celu wdrożenie w szkołach i placówkach nowych form wspomagania – konkurs w ramach działania 3.5 *kompleksowe wspomaganie rozwoju szkół i ich ewaluacja*
- Opracowanie systemu zapewniania jakości usług oferowanych przez instytucje wspomagające pracę szkół,
- Przygotowanie zaplecza kadrowego i merytorycznego – organizacja szeregu spotkań informacyjno-promocyjnych nowy system wspomagania szkół i placówek.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Doskonalone umiejętności pracowników kuratoriów oświaty, w celu zapewnienia wysokiego merytorycznie poziomu realizowanych zadań nadzoru pedagogicznego, w szczególności funkcjonującej w ramach tego nadzoru ewaluacji.

Budowa nowoczesnego systemu bezpośredniego wspomagania szkół w rozwoju, obejmującego z jednej strony jednoznaczne określenie wymagań, z drugiej zaś oferującego szkołom i placówkom powszechnie dostępne profesjonalnie zorganizowane wsparcie w realizacji nałożonych na szkoły i placówki wymagań.

Budowanie systemu wspomagania szkół i placówek:

- opracowanie i przeprowadzenie szkoleń dla kadry systemu wspomagania, tj. kadry placówek doskonalenia nauczycieli, bibliotek pedagogicznych i poradni psychologiczno-pedagogicznych w zakresie organizowania i prowadzenia wspomagania szkół i placówek oraz sieci współpracy i samokształcenia dla nauczycieli i dyrektorów,
- opracowanie i udostępnianie narzędzi i materiałów przydatnych w procesie wspomagania (katalogu ofert, tematyki sieci współpracy, modelowych rozwiązań w zakresie form doskonalenia),
- stworzenie systemu kształcenia i doskonalenia kadry kierowniczej w oświacie.

Integracja rozproszonych baz danych dotyczących systemu oświaty.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Ewaluacja mająca charakter kształtujący, a nie jedynie oceniający. Upowszechnienie informacji porównawczej, o jakości oświaty w społecznościach lokalnych a tym samym wzmocnienie odpowiedzialności samorządów, za jakość szkół. Wspomaganie jako element rozwoju pracy szkoły.

Wspomaganie powinno być podporządkowane potrzebom każdej ze szkoły lub placówki, wpływać na podnoszenie poziomu osiągnięć uczniów i wyrównywaniu szans edukacyjnych, opierać się na efektach kształcenia, zapewniać doraźną i długofalową pomoc.

Narzędzie 16: Wzmocnienie funkcji socjalnej i wczesno-interwencyjnej szkoły, poprzez zwiększenie wsparcia nakierowanego na wyrównanie deficytów w dostępie do usług publicznych, które może oferować szkoła oraz powrót do jej funkcji prewencyjnej.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny.

Szkoła jest miejscem, gdzie rozpoznaje się różnorodne problemy dotyczące dzieci i młodzieży. Utrzymujące się problemy mogą w znaczny sposób wpływać na osiągane przez ucznia postępy w rozwoju intelektualnym i fizycznym oraz edukacji. W tym kontekście szkoła pełni ważną rolę wczesnego rozpoznania występujących problemów i tworzenia oferty pomocy.

Pomoc materialna dla uczniów, w formie stypendiów i zasiłków szkolnych jest realizowana od 2005 r. na podstawie rozdziału 8a „Pomoc materialna dla uczniów” W ostatnich latach jej realizacja uwidacznia systemowe ograniczenie zakresu pomocy oraz spadek liczby odbiorców świadczeń, pomimo utrzymywania na zbliżonym poziomie wysokości środków przewidzianych na ten cel w budżecie państwa. W 2012 r. uwidocznił się wzrost liczby stypendystów, jednakże nie zwiększono w samorządach środków przeznaczonych na realizację tego zadania.

Szczegółowy podział środków oraz liczbę stypendystów przedstawia poniżej tabela.

Lata	Kwota dotacji przekazana z budżetu państwa	Liczba stypendystów
2012	362 218 992 zł	583 593
2011	419 031 737 zł	548 668
2010	376 510 000 zł	677 010
2009	396 000 000 zł	567 000

Po wejściu w życie od 1 stycznia 2010 r. przepisu art. 128 ust. 2 ustawy o finansach publicznych samorządy zostały zobligowane do realizacji pomocy materialnej dla uczniów o charakterze socjalnym przy udziale środków własnych.

Samorządy przeznaczyły na ten cel środki własne:

- w roku 2011 w wysokości 88 960 800,29 zł ,
- w roku 2012 w wysokości 85 282 327,84 zł.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Prawo oświatowe nakłada na szkołę obowiązek tworzenia programu wychowawczego (obejmuje wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym) i programu profilaktyki dostosowanego do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska (obejmuje wszystkie treści i działania o charakterze profilaktycznym). Nowa podstawa programowa określa cele ogólne i szczegółowe edukacji zdrowotnej, społecznej, wychowania fizycznego. Podpisane w 2010 r. nowe rozporządzenia w zakresie nowych zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej, organizacji kształcenia specjalnego oraz poradnictwa i pomocy psychologiczno-pedagogicznej mają na celu wczesne rozpoznanie problemów ucznia oraz zapewnienie mu wsparcia i zindywidualizowanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej w środowisku jego nauczania i wychowania - w przedszkolu, szkole i placówce.

Weryfikacja programów i działań profilaktycznych podejmowanych na szczeblu administracji rządowej. Szkolenia kadry pedagogicznej, rodziców w zakresie kompetencji wychowawczych i profilaktycznych np. w programie Interwencja Profilaktyczna (w sytuacji używania środków psychoaktywnych, zachowań agresywnych, przemocy).

Wdrażanie w szkołach pilotażowej wersji projektu HEPS (*Healthy Eating and Physical Activity in Schools*) – Zdrowe Żywienie i Aktywność Fizyczna w Szkole.

2.2 Planowane (lata: 2014-2015)

Działania o charakterze nie legislacyjnym: spotkania/narady z przedstawicielami Wojewodów/Kuratorów Oświaty podczas której zostaną omówione wyniki wykorzystania pomocy materialnej dla uczniów na poziomie kraju oraz poszczególnych województwach. Podczas spotkania w sposób szczegółowy omówiony zostaną przyczyny niewykorzystywania środków przez część województw oraz przedstawione zostaną rozwiązania stosowane w województwach, gdzie wydatkowanie dotacji jest najwyższe. Wypracowanie rozwiązania organizacyjne powinny być następnie upowszechnione zarówno przez MEN jak i poszczególne KO.

Działania legislacyjne: analiza i ew. zmiana zapisów rozdziału 8 a ustawy o systemie oświaty, w której wskazuje na konkretne problemy wynikające z danego przepisu prawa, które mogą lub wpływają na realizację pomocy materialnej dla uczniów.

Zwiększenie dostępu dzieci i młodzieży do infrastruktury sportowej, przy szkołach oraz blisko miejsca zamieszkania, w celu poprawy warunków uprawiania aktywności fizycznej w formach zarówno zorganizowanych jak i niezorganizowanych poprzez budowę i modernizację 450 ogólnodostępnych obiektów sportowych.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Położenie akcentu na szeroko pojmowane zapobieganie problemom wychowawczym w szkołach poprzez organizowanie uczniom środowiska przyjaznego, bezpiecznego, inspirującego i otwartego na otoczenie społeczne, w tym przede wszystkim na trwałe formy współpracy z rodzicami.

Zwiększenie liczby nauczycieli przygotowanych do realizacji Interwencji Profilaktycznej wobec uczniów przejawiających zachowania problemowe (używanie substancji psychoaktywnych, agresja, przemoc), w ramach nadzoru pedagogicznego monitorowanie realizacji działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom.

Podniesienie efektywności w zakresie rozpoznania indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów oraz udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Wdrażanie nowej formuły pracy zespołu nauczycieli, wychowawców grupy wychowawczej i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem, w tym planowania indywidualnej ścieżki edukacyjnej, edukacyjno-terapeutycznej dostosowanej do rozpoznanych potrzeb.

Podejmowanie działań na rzecz poprawy sytuacji dzieci i młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, jako jednej z grup najbardziej dotkniętych ubóstwem.

Dokonanie analizy możliwości utworzenia w szkołach gabinetów lekarsko-stomatologicznych. Stworzenie warunków do realizacji w szkołach programu mającego na celu zapobieganie nadwadze i otyłości uczniów, w tym poprzez zapewnienie dostępu do przyszłolnej infrastruktury sportowej.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Do 2020 r. zwiększenie do 30% dostępności do pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej w środowisku nauczania i wychowania.

Maksymalne wykorzystanie środków budżetu państwa przewidzianych na realizację pomocy materialnej dla uczniów. Zapewnienie wypłaty stypendiów szkolnych przez 9 miesięcy (w przypadku słuchaczy) i 10 miesięcy (w przypadku uczniów) danego roku szkolnego.

Zwiększenie dostępu dzieci i młodzieży do infrastruktury sportowej, przy szkołach oraz blisko miejsca zamieszkania, w celu poprawy warunków uprawiania aktywności fizycznej w formach zarówno

zorganizowanych jak i niezorganizowanych poprzez budowę i modernizację 150 ogólnodostępnych obiektów sportowych średniorocznie.

Narzędzie 17: Zwiększenie udziału dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, którym pozwala na to rodzaj niepełnosprawności, w szkolnictwie ogólnodostępnym.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny.

W roku szkolnym 2011/2012 we wszystkich typach i rodzajach szkół, naukę pobierało 145 664 uczniów niepełnosprawnych, co stanowiło 2,67% ogólnej liczby uczniów. Uczniowie niepełnosprawni pobierali naukę w szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych (65 636 uczniów – 45 % uczniów niepełnosprawnych) oraz w szkołach specjalnych (80 028 uczniów – 55% uczniów niepełnosprawnych).

Opiekę zdrowotną nad uczniami, w tym również niepełnosprawnymi, sprawuje lekarz podstawowej opieki zdrowotnej (na podstawie deklaracji wyboru złożonej przez rodziców/ opiekunów prawnych dziecka) oraz lekarz dentysta – w miejscu określonym w umowie na realizację świadczeń zdrowotnych. Opieka zdrowotna sprawowana jest również przez pielęgniarkę środowiska nauczania i wychowania/ higienistkę szkolną na terenie szkoły. W odniesieniu do uczniów z chorobami przewlekłymi i niepełnosprawnych świadczenia profilaktycznej opieki zdrowotnej realizowane przez pielęgniarkę środowiska nauczania i wychowania obejmują dodatkowo sprawowanie czynnej opieki zdrowotnej nad uczniem oraz wykonywanie (na zlecenie lekarza) zabiegów i procedur medycznych koniecznych do wykonania u ucznia w szkole. Liczba uczniów niepełnosprawnych na etat przeliczeniowy pielęgniarki szkolnej jest obniżona w stosunku do liczby uczniów zdrowych. Wskaźniki liczby uczniów na etat pielęgniarki określa się następująco:

1. w szkołach ogólnodostępnych z klasami integracyjnymi:

- a. uczeń z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim i sprawnych ruchowo; z niepełnosprawnością ruchową; słabowidzący i niewidomy; słabosłyszący i niesłyszący, przewlekłe chory (wymagający dodatkowych świadczeń zdrowotnych w czasie nauki w szkole) – wskaźnik wynosi 7;
- b. uczeń z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim i niepełnosprawny ruchowo oraz z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym i sprawny ruchowo – wskaźnik wynosi 10;
- c. uczeń z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym i niepełnosprawnych ruchowo – wskaźnik wynosi 30.

2. w szkole specjalnej dla dzieci i młodzieży - liczba uczniów na jedną pielęgniarkę zależy od rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczniów oraz specyfiki danej szkoły:

- a. typ A – uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim i sprawni ruchowo; niepełnosprawni ruchowo, słabowidzący i niedowidzący; słabosłyszący i niesłyszący; przewlekłe chory (w tym osoby w szkołach dla dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie) – 150 uczniów;
- b. typ B – uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim i niepełnosprawni ruchowo oraz z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i sprawni ruchowo – 80 uczniów;
- c. typ C – uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym i niepełnosprawni ruchowo – 30 uczniów.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W Ministerstwie Edukacji Narodowej przygotowano zmiany organizacyjno-legislacyjne umożliwiające zapewnienie odpowiedniego wsparcia w procesie edukacji uczniów niepełnosprawnych, niezależnie od rodzaju szkoły, do jakiej uczęszczają – ogólnodostępnej, integracyjnej czy specjalnej. Proponowane zmiany przyczynią się przede wszystkim do poszerzenia oferty ze strony szkół ogólnodostępnych skierowanej do uczniów niepełnosprawnych. Szkoły ogólnodostępne zobowiązane zostały do opracowywania indywidualnego programu edukacyjno – terapeutycznego dla ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na stwierdzoną niepełnosprawność, co oznacza zaprojektowanie i realizację w odniesieniu do takiego ucznia indywidualnej ścieżki edukacyjnej. Przygotowane zmiany w sposób szczególnie podkreślają rolę rodziców ucznia w organizowaniu dla jego dziecka pomocy. Rodzice będą mogli uczestniczyć w spotkaniu zespołu nauczycieli i specjalistów analizującego sytuację ich dziecka oraz określającego obszary, w których potrzebuje ono wsparcia.

Pozwoli to na bardziej efektywną organizację kształcenia dla większej liczby uczniów niepełnosprawnych w szkołach ogólnodostępnych.

Organy prowadzące przedszkola, szkoły i placówki oświatowe wykorzystują na ten cel zwiększoną subwencję z części ogólnej subwencji oświatowej na edukację dzieci niepełnosprawnych.

Podjęto również działania mające na celu podniesienie efektywności wsparcia udzielanego przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne, placówki doskonalenia nauczycieli oraz biblioteki pedagogiczne przedszkolom, szkołom i placówkom w realizacji ich zadań statutowych, w tym w zakresie kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W tym celu dokonano zmian w przepisach regulujących funkcjonowanie ww. jednostek systemu oświaty, do zadań których należy wspieranie przedszkoli, szkół i placówek. Zgodnie z nowymi regulacjami wspomaganie przedszkoli, szkół i placówek przez poradnie psychologiczno – pedagogiczne, biblioteki pedagogiczne oraz placówki doskonalenia nauczycieli jest procesem kompleksowym i długofalowym, polegającym na przeprowadzeniu, we współpracy odpowiednio z przedszkolem, szkołą lub placówką, diagnozy potrzeb, zaplanowaniu form wspomagania, następnie udzielanie pomocy w realizacji zaplanowanych działań, a po wspólną ocenę efektów i współpracę przy opracowaniu wniosków do dalszej pracy. Wspomaganie w ww. formie będzie zadaniem obowiązkowym poradni psychologiczno-pedagogicznych, placówek doskonalenia nauczycieli oraz bibliotek pedagogicznych od 1 stycznia 2016 r.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Planowane jest dalsze upowszechnianie i promowanie edukacji włączającej, sukcesywne zwiększanie liczby dzieci z niepełnosprawnością uczęszczających do szkół ogólnodostępnych i integracyjnych, przy zapewnieniu im wysokiej jakości kształcenia i wsparcia dostosowanym do ich potrzeb rozwojowych i edukacyjnych.

Wdrażana i monitorowana będzie realizacja zadań w zakresie kompleksowego wspomagania przedszkoli, szkół i placówek przez poradnie psychologiczno – pedagogiczne, biblioteki pedagogiczne oraz placówki doskonalenia nauczycieli.

W nowej perspektywie finansowej na lata 2014-2020 planuje się również realizację projektów, których celem będzie wsparcie szkół w zakresie indywidualizacji pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Projektowane działania umożliwią pozyskanie przez przedszkole, szkołę lub placówkę sprzętu specjalistycznego, pomocy i środków dydaktycznych, koniecznych do rozpoznawania potrzeb, wspomagania rozwoju i prowadzenia terapii dzieci i młodzieży. Kadra pedagogiczna przedszkoli, szkół i placówek zostanie przygotowana do efektywnego stosowania pomocy dydaktyczno-naukowych w pracy z dziećmi i młodzieżą ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, co umożliwi organizowanie i udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej odpowiednio do rozpoznanych indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

W latach 2016-2020 w ramach nowej perspektywy finansowej planuje się kontynuowanie realizacji projektów, których celem będzie wsparcie szkół w zakresie indywidualizacji pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Projektowane działania umożliwią pozyskanie przez przedszkole, szkołę lub placówkę sprzętu specjalistycznego, pomocy i środków dydaktycznych, koniecznych do rozpoznawania potrzeb, wspomagania rozwoju i prowadzenia terapii dzieci i młodzieży. Kadra pedagogiczna przedszkoli, szkół i placówek zostanie przygotowana do efektywnego stosowania pomocy dydaktyczno-naukowych w pracy z dziećmi i młodzieżą ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, co umożliwi organizowanie i udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej odpowiednio do rozpoznanych indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży.

Konieczne jest zbudowanie modelu, w którym szkoły specjalne będą przeznaczone jedynie dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, których zakres potrzeb wynikających ze stopnia i rodzaju niepełnosprawności, będzie trudny do zaspokojenia w szkole ogólnodostępnej lub integracyjnej, a ich rodzice zdecydują o kształceniu w placówce specjalnej. Ważne jest również orzecznictwo oraz system wsparcia dla rodzin. Zasadne jest podjęcie międzyresortowych działań zmierzających do wypracowania systemowych rozwiązań dotyczących wsparcia osób z niepełnosprawnością od urodzenia do dorosłości, pozwalającego na pełne zaspokojenie ich potrzeb zarówno w obszarze edukacji, zabezpieczenia społecznego, jak i zdrowia. Konieczne jest uzupełnienie przez nauczycieli kwalifikacji niezbędnych do pracy z dziećmi niepełnosprawnymi, tak aby zapewnić im odpowiednie wsparcie w procesie kształcenia, wychowania i opieki.

Konieczne jest doposażenie szkół i placówek w pomoce dydaktyczno-naukowe, co pozwoli na wzmocnienie efektywności kształcenia uczniów niepełnosprawnych.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Każda szkoła i placówka oświatowa powinna być przygotowana do zapewnienia uczniowi niepełnosprawnemu odpowiednich warunków edukacji i rozwoju oraz wsparcia psychologiczno-pedagogicznego.

Wzrost liczby szkół bez barier architektonicznych oraz specjalistów zatrudnionych w szkołach.

Narzędzie 18: Rozwój postaw prozdrowotnych i prośrodowiskowych wśród dzieci i młodzieży.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny

Edukacja zdrowotna to proces kształtowania u uczniów nawyku dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia zdrowego środowiska. Edukacja zdrowotna jest nieodłącznym elementem promocji zdrowia.

Treści z zakresu edukacji zdrowotnej zostały umieszczone w wielu obszarach kształcenia, w tym: w wychowaniu fizycznym, biologii, wychowaniu do życia w rodzinie, wiedzy o społeczeństwie, edukacji dla bezpieczeństwa, podstaw przedsiębiorczości, etyce. Ponadto, w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych, w podstawie programowej wychowania fizycznego wyodrębniono edukację zdrowotną jako jeden z siedmiu bloków tematycznych. Zakres edukacji zdrowotnej rozszerzono o zagadnienia zdrowia psychospołecznego, ze szczególnym uwzględnieniem kształtowania osobistych i społecznych umiejętności życiowych uczniów. Wiodącą rolę w realizacji edukacji zdrowotnej w szkole, zgodnie z podstawą programową, pełni wychowanie fizyczne.

Należy podkreślić, że szczególnie istotne jest kształtowanie, w ramach edukacji szkolnej, właściwych postaw prozdrowotnych dzieci i młodzieży. Wymaga to wdrożenia działań mających na celu stworzenie w szkołach i placówkach zarówno odpowiedniego środowiska fizycznego, jak i klimatu społecznego sprzyjającego:

- satysfakcji z nauki i pracy w szkole, osiąganiu sukcesów oraz wzmacnianiu poczucia własnej wartości u uczniów i pracowników szkoły,
- zdrowiu i rozwojowi uczniów i pracowników szkoły,
- uczestnictwu, partnerstwu i współdziałaniu członków społeczności szkolnej, rodziców i osób ze społeczności lokalnej.

Tworzenie klimatu społecznego w placówce to jeden z pięciu standardów realizowanych przez szkoły uczestniczące w Programie „Szkoła Promująca Zdrowie”. W Polsce, w ramach upowszechniania programu, stworzono strukturę wspierającą rozwój sieci szkół promujących zdrowie – wojewódzkie sieci szkół oraz wojewódzkich koordynatorów. Minister Edukacji Narodowej raz w roku nadaje Krajowy Certyfikat Szkoła Promująca Zdrowie przedstawicielom szkół, które podejmują systemowe działania w zakresie promocji zdrowia. Obecnie Krajowy Certyfikat Szkoła Promująca Zdrowie posiada 66 szkół w Polsce, a do krajowej sieci szkół promujących zdrowie należy ok. 2000 placówek, z których każda prowadzi w rozszerzonym zakresie edukację zdrowotną uczniów i pracowników szkoły.

Edukacja szkolna w Polsce jest wciąż nakierowana przede wszystkim na indywidualne nabywanie wiedzy (często zawężanej do informacji) i umiejętności. Tymczasem równie ważne jest kształtowanie prawidłowych postaw poprzez pozytywne przykłady płynące od rówieśników i dorosłych, a także aktywność własną w środowisku szkolnym i lokalnym. Uczenie się jest czynnością społeczną i powinna służyć uczeniu się od siebie nawzajem oraz wzajemnemu stymulowaniu się dzieci i młodzieży do aktywności poznawczej, społecznej i kulturalnej. W szczególności bardzo istotne jest kształtowanie w ramach edukacji szkolnej właściwych postaw prozdrowotnych. Wymaga to nowego podejścia do promocji zdrowia i wdrożenia działań ukierunkowanych na stworzenie środowiska sprzyjającego zachowaniu zdrowia. Dotychczasowe działania w zakresie edukacji zdrowotnej opierające się na realizacji projektów /programów edukacyjnych² należy wesprzeć systemowymi

² Od 1991 r. jest realizowany w Polsce Program Szkoła Promująca Zdrowie (SzPZ). Rozpoczął się od 3-letniego, międzynarodowego projektu pilotażowego (1992-1995), zainicjowanego przez WHO/EURO. Projekt ten rozpoczął oddolne działania (ruch) szkół, zgodne ze strategią opracowaną w tzw. szkołach projektowych oraz tworzenie sieci tych szkół na różnych poziomach. Pierwszą sieć utworzono w 1992 r. w b. woj. ciechanowskim. Aktualnie sieci istnieją we wszystkich województwach, w niektórych funkcjonują sieci rejonowe, powiatowe lub miejskie, utworzone w celu ułatwienia koordynacji i skuteczniejszego wspierania szkół. Obecnie w Polsce jest ponad 2000 szkół w sieci.

Program ten rozwijany był w Polsce w ramach Europejskiej Sieci Szkół Promujących Zdrowie (ESSzPZ), utworzonej w 1992 r. (od 1 stycznia 2008 r. - Europejska Sieć Szkół dla Zdrowia w Europie - SHE), w wyniku porozumienia WHO/EURO, Rady Europy i Komisji Europejskiej. Polska została członkiem tej sieci w grupie pierwszych siedmiu krajów. Czternaście szkół uczestniczących w projekcie pilotażowym, otrzymało certyfikaty ESSzPZ (1993). Certyfikaty te przyznano jednorazowo.

rozwiązaniami polegającymi na wbudowaniu edukacji zdrowotnej do podstawowych zadań nauczycieli w szkole. Zdrowie jest bowiem nie tylko wartością, dzięki której ludzie mogą realizować swoje aspiracje, ale również bogactwem gwarantującym rozwój społeczny i gospodarczy kraju, a także środkiem osiągnięcia lepszej jakości życia jego obywateli. Ponadto, należy podkreślić, iż od 1999 – 2006 r. w Polsce zmarło 23 378 osób w wieku 1 – 19 lat. Z powodu przyczyn zewnętrznych (urazy niezamierzone, zatrucia, samobójstwa, zabójstwa, zdarzenia o nieokreślonym zamiarze) zmarło 12 898 dzieci i młodzieży, co stanowiło 55% ogółu zgonów w omawianej grupie wiekowej. Nie wszystkie ww. zdarzenia kończą się zgonem. Często zdarzenie takie ma negatywny skutek zdrowotny w postaci kalectwa i niepełnosprawności. Programy zapobiegania wypadkom dzieci i ich następstwom nakierowane na edukację mają istotne znaczenie w zakresie prewencji urazów u dzieci. Wypadki komunikacyjne stanowią pierwszą przyczynę zgonów, przy czym udział zgonów pourazowych wzrasta wraz z wiekiem. Znaczna przewaga umieralności u chłopców w wieku 18 – 19 lat wiąże się ze zwiększeniem udziału w ruchu drogowym (posiadanie prawa jazdy) oraz nadużywaniem alkoholu. Utonięcia stanowią drugą przyczynę zgonów z powodu przyczyn zewnętrznych. Problem ten dotyczy głównie wieku przedszkolnego oraz szkolnego. Nienależyta opieka rodziców nad dzieckiem oraz brak umiejętności pływania są powodem wypadków śmiertelnych, a także wypadków prowadzących do niepełnosprawności. Kształtowanie umiejętności pływania, kształtowanie właściwych postaw wśród opiekunów dzieci nad wodą jest strategią skutecznego zapobiegania utonięciom.

Na uwagę zasługuje również zjawisko samobójstw wśród dzieci i młodzieży, którego przyczyny mogą mieć związek z problemami społecznymi, socjoekonomicznymi i rodzinnymi oraz zaburzeniami psychicznymi wieku dojrzewania. Niepokojącym jest wzrost liczby samobójstw wśród dzieci i młodzieży (w wieku 5-19 lat), na początku lat 90-tych stanowiły ok. 10% zgonów w wyniku urazów, w 2009 r. już ponad 20%.

Ponadto należy podkreślić, konieczność kształtowania w szkole właściwych nawyków żywieniowych. Wzorce zachowań żywieniowych, ukształtowane w dzieciństwie i okresie dorastania, przeważnie kontynuowane są w życiu dorosłym i od nich, w znacznym stopniu, zależy ryzyko rozwoju wielu chorób przewlekłych. W dobie pandemii otyłości, potrzeba dbania o prawidłowe odżywianie i aktywność fizyczną dzieci i młodzieży stała się kwestią priorytetową. Złe nawyki żywieniowe polegające na spożywaniu zbyt małej ilości zdrowych produktów (świeżych owoców, warzyw i białka), przy jednoczesnym dostarczaniu zbyt dużej ilości energii zwłaszcza w postaci węglowodanów i tłuszczu, powodują wzrost w populacji dzieci i młodzieży z nadwagą i otyłością (obecnie ich odsetek takich wynosi 18%) oraz zmniejszenie odsetka dzieci wolnych od próchnicy zębów. Ponadto wśród młodzieży obserwowano w latach 2005/2006 obniżenie aktywności fizycznej w starszych grupach wiekowych. Szczególnie duży spadek występuje wśród dziewcząt, z których w Polsce co piąta w wieku 11 lat deklaruje umiarkowaną lub dużą codzienną aktywność fizyczną, a w wieku 15 lat już tylko co dziesiąta. Stan ten spowodowany jest częściowo brakiem odpowiedniej infrastruktury sportowej i niewystarczającym wyposażeniem szkół w środki dydaktyczne.

1. Działania

2.1. Już realizowane

- Wdrożenie w 2000 szkół programu „Szkoła promująca zdrowie”.
- Porozumienie z 23 listopada 2009 r. między MEN, MZ i MS i T w zakresie promocji zdrowia i profilaktyki problemów dzieci i młodzieży mające na celu wspieranie działań z zakresu edukacji zdrowotnej między innymi poprzez upowszechnianie działalności polskich szkół należących do europejskiej sieci „Szkoły dla zdrowia Europy”.
- Kampanie dotyczące bezpiecznego poruszania się na drodze dla dzieci i młodzieży szkolnej.
- Projekty w zakresie nauczania pierwszej pomocy realizowane przez organizacje pozarządowe w oparciu o wykwalifikowanych wolontariuszy - WOŚP, PCK.
- Opracowanie przez Centralny Instytut Ochrony Pracy materiałów dydaktycznych dla nauczycieli „Kultura bezpieczeństwa”.
- Działania legislacyjne (obowiązkowe przewożenie dzieci do 12 lat w fotelikach samochodowych oraz obowiązkowe zapinanie pasów bezpieczeństwa w czasie jazdy samochodem osobowym).
- Poprawa infrastruktury dróg (drogi rowerowe).
- Poprawa stanu szkolnej infrastruktury sportowej oraz zwiększenie dostępności pływalni krytych.
- Działania edukacyjne w zakresie zasad bezpieczeństwa w wodzie (np. akcja informacyjno-edukacyjna „Bezpieczna Woda”).

- Działania edukacyjne w zakresie zasad bezpiecznego uprawiania sportów zimowych (np. akcja informacyjno-edukacyjna „Bezpieczny Stok”).
- Realizacja programów profilaktycznych (informacyjne, edukacyjne, interwencyjne) prowadzonych w szkołach w ramach programu wychowawczego szkoły i programu profilaktyki.
- od 1 września 2012 r. jest realizowana w przedszkolach, I klasach szkoły podstawowej oraz w I klasach gimnazjum nowa podstawa programowa, która uwzględnia treści nauczania dotyczące pierwszej pomocy.
- Zadania z zakresu edukacji zdrowotnej i promocji zdrowia realizowane przez lekarza podstawowej opieki zdrowotnej oraz pielęgniarkę środowiska nauczania i wychowania skierowane do rodziców oraz dzieci i młodzieży, obejmujące zagadnienia prawidłowego żywienia, pielęgnacji i bezpieczeństwa środowiska dziecka oraz promocji zdrowego stylu życia i aktywności ruchowej.
- Działania prowadzone przez Państwową Inspekcję Sanitarną w zakresie promocji zdrowia i profilaktyki chorób, adresowane do różnych grup docelowych, w tym dzieci i młodzieży.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

- Opracowanie metodyki nauczania dla nauczycieli w zakresie edukacji zdrowotnej oraz dalsze kształcenie i doskonalenie nauczycieli w kierunku przygotowania ich do prowadzenia edukacji zdrowotnej.
- Tworzenie narzędzi systemowego badania postaw prozdrowotnych nauczycieli oraz dzieci i młodzieży na poziomie krajowym, w tym zwłaszcza narzędzi pozwalających na badanie zmiany postaw i zachowań prozdrowotnych jako metody ewaluacyjnej wykorzystywanej przez nauczycieli.
- Upowszechnienie pracy zespołowej w uczeniu się i kształtowaniu postaw prozdrowotnych – ograniczanie typowego wzoru nauczania z nauczycielem jako głównym źródłem wiedzy na rzecz wzajemnego uczenia się w zespołach realizujących zadania i projekty, większe wykorzystywanie w procesie kształcenia postaw prozdrowotnych ekspertów zewnętrznych: lekarzy, pielęgniarek, dietetyków, psychologów, fizjoterapeutów, ratowników medycznych.
- Stała ocena i ewentualna zmiana podstaw programowych i programów nauczania pod kątem kształtowania postaw prozdrowotnych.
- Opracowanie i wdrożenie powszechnych narzędzi diagnostycznych mających na celu wsparcie nauczycieli w kształtowaniu postaw prozdrowotnych uczniów.
- Powszechne wdrożenie modelu nowoczesnej, innowacyjnej, atrakcyjnej szkoły promującej zdrowie.
- Wzmocnienie działań edukacyjnych w zakresie wychowania komunikacyjnego adresowanych do uczniów szkół.
- Wdrożenie programów powszechnej nauki pływania dla uczniów szkół podstawowych.
- Wdrożenie programów poszerzających ofertę aktywności sportowej w formie zajęć pozaszkolnych i pozalekcyjnych kierowanej do uczniów (np. Mały Mistrz i Multisport).
- Wzmocnienie działań edukacyjnych i stworzenie warunków dla uprawiania aktywności fizycznej.
- Realizowanie w ramach Szkolnego Programu Profilaktyki rekomendowanych programów profilaktycznych o potwierdzonej skuteczności.
- Ogłoszenie roku szkolnego 2013/2014 Rokiem Szkoły w Ruchu, którego celem jest wzmacnianie kondycji fizycznej i psychicznej, promowania aktywności fizycznej i zdrowego trybu życia wśród dzieci i młodzieży

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Należy większy nacisk położyć na uczenie dzieci i młodzieży radzenia sobie ze stresem oraz wspieranie inicjatyw w zakresie prowadzenia terapii rodzin, jako metody przeciwdziałania problemom zdrowia psychicznego.

Projekty te powinny odbywać się z udziałem podmiotów spoza szkoły (przedsiębiorstwami, organizacjami pozarządowymi, samorządami lokalnymi, jednostkami ochrony zdrowia, ośrodkami terapii rodzin.) również w formie staży, praktyk, wolontariatu etc.

Z drugiej strony, kluczowe jest kształcenie i doskonalenie zawodowe nauczycieli w zakresie edukacji zdrowotnej.

Stworzenie warunków do łączenia edukacji i szkolenia sportowego przez uczniów szczególnie uzdolnionych sportowo.

Należy kontynuować wymienione powyżej programy i inicjatywy MEN oraz wprowadzić jako rozwiązanie systemowe we wszystkich szkołach standardy szkoły promującej zdrowie. Należy kontynuować prace zmierzające do stworzenia programu współpracy MEN z organizacjami pozarządowymi oraz współpracy międzyresortowej w tym zakresie.

Konieczne jest także podjęcie działań promujących kulturę fizyczną rozumianą jako utrzymywanie swojego ciała w zdrowiu oraz dobrej kondycji.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Wszystkie szkoły podstawowe i gimnazja wdrażają holistyczne podejście do zagrożeń zdrowia, poprzez zastosowanie metod edukacji zdrowotnej odpowiadających najnowszej wiedzy w tej dziedzinie. Szkoła podejmuje systemowe działania w zakresie promocji zdrowia - diagnoza, planowanie, realizacja, ewaluacja. Działania te powinny być uwzględnione w dokumentacji szkolnej. W szczególności w szkołach dokumentowana jest ocena wyników realizowanej edukacji zdrowotnej mierzone są wskaźniki odnoszące się do właściwych zachowań zdrowotnych. W wyniku prowadzonej edukacji zdrowotnej w szkole zwiększa się liczba uczniów przejawiających właściwe zachowania zdrowotne. Przykładem konkretnych działań na rzecz promocji i poprawy zachowań zdrowotnych jest wdrażanie przez szkoły podstawowe powszechnego nauczania pływania.

Narzędzie 19: Rozwój systemu monitorowania oświaty.

Etap życia: **Edukacja szkolna**

1. Stan obecny

W zakresie edukacji szkolnej i wychowania przedszkolnego podstawowych danych dostarcza prowadzony w formie elektronicznej przez wszystkich organizatorów kształcenia i szkolenia w systemie oświaty system informacji oświatowej (SIO) wdrożony w 2005 r.

Jednocześnie wiele informacji o systemie oświaty powstaje dzięki udziałowi Polski w najważniejszych międzynarodowych badaniach edukacyjnych oraz dzięki tworzeniu krajowych narzędzi badawczych w ramach projektów systemowych Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Przykładowo głównym celem projektu „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego” jest wzmocnienie zdolności systemu edukacji w zakresie badań edukacyjnych oraz zwiększenie możliwości wykorzystywania badań naukowych w polityce i praktyce edukacyjnej oraz zarządzaniu oświatą. Przykładem innego działania finansowanego z POKL jest wypracowanie metodologii obliczania tzw. edukacyjnej wartości dodanej, która rozwija ocenę efektywności nauczania w gimnazjach i liceach ogólnokształcących.

Dużym wyzwaniem pozostaje obecnie optymalne wykorzystanie dostępnych danych dla tworzenia opracowań analitycznych, zawierających wnioski użyteczne w prowadzeniu polityki edukacyjnej. Należy także zadbać o to, aby standardem było korzystanie przez instytucje systemu oświaty oraz partnerów społecznych z wyników badań naukowych dla prowadzenia merytorycznej debaty na temat kierunków rozwoju systemu edukacji w Polsce.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W 2011 r. została uchwalona przez Sejm ustawa modernizująca SIO. Zakłada ona dalsze unowocześnienie i zmianę sposobu przekazywania danych oraz zbieranie danych indywidualnych o wszystkich uczniach, w oparciu o unikalny numer powszechnej identyfikacji obywateli. Zbieranie danych indywidualnych, które zostaną następnie zanonimizowane, pozwoli na korelowanie istotnych cech uczniów, w tym zwłaszcza informacji o procesie i warunkach kształcenia, z jego efektami (na podstawie wyników w egzaminach zewnętrznych). Pozwoli to także na znaczną poprawę identyfikacji skali nierealizowania obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki. Wdrażanie nowego SIO rozpoczęło się w 2012 r. Od maja 2012 r. uruchamiano poszczególne moduły nowego systemu w następującej kolejności:

- uzyskiwanie upoważnień do dostępu do bazy danych SIO przez ministrów, kuratorów oświaty, wójtów, burmistrzów, prezydentów miast, starostów, marszałków województw oraz wybranych pracowników kierowanych przez nich jednostek,
- przekazywanie danych do Rejestru Szkół i Placówek Oświatowych (RSPO) przez jednostki samorządu terytorialnego oraz ministrów prowadzących szkoły,
- uzyskiwanie upoważnień do dostępu do bazy danych SIO przez pozostałych użytkowników, w szczególności dyrektorów i wskazanych pracowników szkół i placówek oświatowych,
- uruchomienie funkcjonalności zmierzających do zapewnienia możliwości gromadzenia w bazie danych SIO kompletu danych o szkołach i placówkach oświatowych, uczniach oraz nauczycielach.

Projekt systemowy finansowany z Europejskiego Funduszu Społecznego „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego” realizowany jest w latach 2010-2015. Głównymi produktami projektu są:

- raporty roczne o stanie edukacji, pokazujące dynamikę przemian w edukacji i diagnozę problemów do rozwiązania oraz coroczne rekomendacje dla polityki edukacyjnej,
- badania naukowe nad funkcjonowaniem podstaw programowych i dydaktyk przedmiotowych oraz badania systemowe nad jakością i efektywnością edukacji na wszystkich etapach edukacyjnych,
- udział w międzynarodowych badaniach edukacyjnych (np. TALIS, PIAAC, ESLC),
- Baza Informacji o Badaniach Edukacyjnych,

- baza dobrych praktyk dydaktycznych.

W związku z trudnościami w zgromadzeniu w nowym SIO kompletu danych o uczniach i nauczycielach (zaprojektowane w systemie mechanizmy uwierzytelniające dane poszczególnych uczniów i nauczycieli okazały się zbyt restrykcyjne) w fazie uruchomienia wprowadzono na okres przejściowy rozwiązania, które w sposób bezpieczny umożliwiają przezwycięzenie napotkanych trudności. W dniu 1 stycznia 2014 r. weszły w życie znowelizowane przepisy dotyczące funkcjonowania nowego SIO oraz wprowadzono odpowiednie usprawnienie narzędziu informatycznym.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Kontynuacja projektu systemowego dotyczącego badania jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacji zaplecza badawczego. Kształt tego projektu zależeć będzie od uzgodnień w sprawie programowania funduszy unijnych w perspektywie finansowej 2014-2020.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Niezbędne są działania w trzech, głównych kierunkach:

- Utworzenie zestawu kluczowych wskaźników, które pozwolą na systematyczne informowanie wszystkich zainteresowanych o rozwoju oświaty, a także będą stanowić podstawę cyklicznie opracowywanych analiz najistotniejszych aspektów funkcjonowania oświaty.
- Stworzenia mechanizmów organizacyjnych i finansowych stymulujących wykorzystanie zasobów danych z zakresu oświaty do tworzenia pogłębionych analiz z użyciem danych kontekstowych, zwłaszcza danych dotyczących sytuacji społeczno-ekonomicznej, tak aby politykę edukacyjną łączyć skuteczniej z polityką gospodarczą i społeczną.
- Wzmocnienie roli „brokerów wiedzy”, instytucji które stymulowałyby prowadzenie badań i opracowywanie analiz wspierających tworzenie i wdrażanie polityki edukacyjnej, a z drugiej strony zapewniałyby otwarty dostęp do wyników badań i wniosków z analiz dla wszystkich partnerów społecznych zaangażowanych w działania na rzecz rozwoju polskiej oświaty.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Efektywny i spójny system monitorowania i ewaluacji rozwoju oświaty, uwzględniający procesy, warunki oraz efekty uczenia się, pozwalający na formułowanie rekomendacji dotyczących kierunków dalszego rozwoju edukacji. System ten będzie stanowił solidną i trwałą podstawę dla prowadzenia polityki edukacyjnej wykorzystującej dane i opracowania analityczne oraz wspieranej otwartą debatą publiczną.

Etap 3: Edukacja na poziomie wyższym

Narzędzie 20: Stworzenie profesjonalnego i powszechnie dostępnego systemu informacji o perspektywach na rynku pracy oraz o ofercie i jakości studiów. Wdrażanie systemu oceny jakości kształcenia oraz badania perspektyw zawodowych absolwentów.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

W Polsce brakuje systemu regularnego monitoringu oraz prognozowania zapotrzebowania rynku pracy na osoby posiadające kompetencje różnego typu. Badania zamawiane przez regionalne obserwatoria rynku pracy, uczelnie, organizacje pracodawców czy media, niejednokrotnie użyteczne, są jednak fragmentaryczne, trudno porównywalnymi, trudno dostępnymi oraz słabo zrozumiałymi dla potencjalnych studentów. Wybór kierunku studiów przez kandydatów może być zatem często dość przypadkowy, związany z aktualną modą, doniesieniami medialnymi, preferencjami rówieśników czy (słabo weryfikowalnym *ex ante*) poczuciem, że dany kierunek odpowiada indywidualnym zainteresowaniom kandydata. Brak pełnej informacji nt. rynku pracy może również zmniejszać motywację uczelni do dostosowywania oferty do jego potrzeb a także utrudniać to dostosowanie tym uczelniom, które są tym realnie zainteresowane. Pozytywne zmiany w zakresie regularnego monitoringu oraz prognozowania zapotrzebowania rynku pracy na osoby posiadające pożądane kompetencje wprowadził program badawczy stworzony przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP) – Bilans Kapitału Ludzkiego, który pozwolił na cykliczną ocenę zmian struktury kompetencji na rynku. Podobną zmianą było uzupełnienie w 2011 r. ustawy Prawo o Szkolnictwie Wyższym i wprowadzenie obowiązku monitorowania losów zawodowych absolwentów przez uczelnie.

W istotny sposób uzupełniają one istniejące rankingi szkół wyższych, które oparte bywają na danych ilościowych, niekoniecznie obrazujących prawdziwą jakość kształcenia uczelni i które nie są między sobą porównywalne. Uczelnie nie mają tradycji prowadzenia i upubliczniania wyników badań losów swoich absolwentów i dopiero zdobywają w tym zakresie pierwsze doświadczenia.

Jednak w warunkach niepełnej informacji o perspektywach na rynku pracy oraz jakości studiów, nie mogą zadziałać mechanizmy rynkowe, które pozwoliłyby studentom wybierać kierunek i uczelnię zgodnie z własnym długoterminowo pojmowanym interesem, a jednocześnie wywierałyby presję na poprawę jakości kształcenia.

1. Działania

2.1. Już realizowane

Nowelizacja ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym (PSW)* z 18 marca 2011 r. wprowadziła obowiązek monitorowania przez uczelnie karier zawodowych swoich absolwentów, w szczególności po trzech i pięciu latach od dnia ukończenia studiów.

Nowelizacja ww. ustawy wprowadza także instytucję Rzecznika Praw Absolwenta działającego przy Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego i powoływanego przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Zadaniem Rzecznika jest między innymi działanie na rzecz ograniczania formalnych barier w dostępie absolwentów do rynku pracy, w tym analizowanie stopnia dostępu do określonych zawodów, oraz rekomendowanie takich rozwiązań systemowych i prawnych, które pozwolą absolwentom lepiej i szybciej odnaleźć się na rynku pracy. Polska Komisja Akredytacyjna zamieszcza także na swojej stronie internetowej i w Biuletynie Informacji Publicznej podjęte uchwały, dotyczące jakości kształcenia wraz z uzasadnieniem (art. 53a ust. 1 PSW), a także może zamieścić raporty zespołów oceniających, co może stać się cennym źródłem informacji dla potencjalnych kandydatów na studia.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Projekt nowelizacji ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* z dnia 16 lipca 2013 r. przewiduje wprowadzenie ogólnopolskiego monitoringu karier zawodowych absolwentów z wykorzystaniem danych gromadzonych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Instrument ten pozwoli kandydatom na studia na uzyskanie rzetelnych, obiektywnych i porównywalnych danych na temat losów absolwentów poszczególnych uczelni i kierunków studiów na rynku pracy. Jednocześnie projekt przewiduje utrzymanie prowadzenia monitorowania przez

uczelnie, które umożliwiają uzyskanie danych jakościowych dostosowanych do profilu uczelni i jest niezbędnym elementem dobrze funkcjonującego wewnętrznego systemu zapewniania jakości kształcenia. Badania te będą użyteczne w zakresie poszukiwania najskuteczniejszych metod dydaktycznych i badania satysfakcji absolwentów.

Wprowadzenie tzw. „listy ostrzeżeń”, zawierającej informacje o uczelniach w stosunku do których zakończono postępowania w sprawie zawieszenia i cofnięcia uprawnień do prowadzenia studiów na określonych kierunkach, poziomach i profilach kształcenia, cofnięcia pozwolenia na utworzenie uczelni niepublicznej lub jej likwidacji (prawomocne decyzje) oraz informacji o toczących się postępowaniach.

Uchwalenie przepisów przewidujących wprowadzenie ogólnopolskiego monitoringu karier zawodowych absolwentów z wykorzystaniem danych ZUS.

Upowszechnienie najlepszych praktyk w zakresie badania losów absolwentów przez uczelnie.

Inicjatywy Rzecznika Praw Absolwenta w zakresie ograniczania barier w dostępie do określonych zawodów oraz rekomendowania rozwiązań systemowych i prawnych mających na celu ułatwienie absolwentom uczelni wchodzenie na rynek pracy.

Badanie przez Polską Komisję Akredytacyjną funkcjonowania w uczelni wewnętrznych systemów zapewniania jakości pod kątem uwzględnienia w nich perspektywy rynku pracy i wyników monitorowania losów absolwenta.

Promowanie wśród polskich uczelni *U-Multirank* - europejskiej klasyfikacji uczelni, stanowiącej alternatywę dla światowych rankingów uczelni. *U-Multirank* pozwala użytkownikowi na wybór dla siebie najlepszej uczelni poprzez korzystanie z szerokiego zestawu wskaźników - jakość kształcenia (w tym wyniki dotyczące zatrudnialności), wyniki w zakresie badań naukowych, zdolność do transferu wiedzy, wymiar międzynarodowy oraz realizację misji regionalnej uczelni oraz tworzenie zindywidualizowanych rankingów uczelni o podobnych profilach zarówno na poziomie instytucjonalnym, jak i w wybranych obszarach tematycznych. Wykaz dyscyplin poddawanych analizie będzie w każdej kolejnej edycji *U-Multirank*.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Kontynuacja działań na rzecz upowszechnienia profesjonalnych, opartych o najlepsze wzorce międzynarodowe, zapewniających jawność wyników oraz mających realny wpływ na doskonalenie jakości kształcenia praktyk w zakresie metodologii badania losów absolwentów prowadzonego przez uczelnie.

Kontynuacja działań na rzecz aktualizacji i promocji systemu POL-on stanowiącego cenne źródło informacji na temat szkolnictwa wyższego i nauki w Polsce.

Dalsze upowszechnianie wśród pracodawców wiedzy w zakresie możliwości, jakie dają pracodawcom nowe zasady kształcenia na poziomie wyższym oparte na Krajowych Ramach Kwalifikacji, efektach kształcenia i przejrzystej informacji o kwalifikacjach, jakie zdobył absolwent oraz użyteczności w tym zakresie suplementu do dyplomu.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Dzięki skoordynowanym działaniom państwa, dostępne są wiarygodne dane nt. perspektyw zawodowych absolwentów oraz jakości oferty szkolnictwa wyższego. Kandydaci na studia powszechnie korzystają z tych informacji w celu świadomego dokonywania wyboru uczelni i kierunku studiów, co mobilizuje uczelnie do poprawy stopnia osiągania zakładanych efektów kształcenia. Państwo, kandydaci na studia oraz uczelnie uzyskują cenne źródło informacji, na której mogą opierać swoje decyzje.

Narzędzie 21: Wdrożenie skutecznego systemu zapewniania jakości kształcenia na poziomie wyższym opartego na ocenie efektów kształcenia.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

Do 2011 r. ocena jakości kształcenia dokonywana przez Polską Komisję Akredytacyjną opierała się przede wszystkim na formalnej zgodności procesu kształcenia, w tym zasobów kadrowych i materialnych dostępnych w uczelni w odniesieniu do centralnie określonych standardów kształcenia. Proces ten zapobiegał co prawda nadużyciom, ale jednocześnie ograniczał innowacyjność i niestandardowość rozwiązań oraz w niewystarczającym stopniu gwarantował jakość efektów kształcenia osiąganych przez studentów. Uniemożliwiał również dostosowanie programów kształcenia do lokalnych potrzeb i możliwości rynku pracy.

Nowelizacja ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* z 18 marca 2011 r. wprowadziła nowy model oceny jakości kształcenia. Zniesienie standardów kształcenia (za wyjątkiem kierunków studiów – lekarskiego, lekarsko-dentystycznego, farmacji, pielęgniarstwa, położnictwa, weterynarii, architektury oraz kierunków studiów przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela) przywróciło uczelniom autonomię programową. Jednocześnie nakładając na uczelnie większą odpowiedzialność za zapewnianie wysokiej jakości kształcenia. Uczelnie zostały zobowiązane do opracowania kierunkowych efektów kształcenia dla wszystkich programów kształcenia, zgodnych z szerszymi efektami kształcenia dla danego obszaru kształcenia, w ramach którego prowadzony jest kierunek. Podstawą oceny jakości kształcenia na danym kierunku jest obecnie osiągnięcie przez studentów założonych samodzielnie przez uczelnie efektów kształcenia. Mechanizm ten jest kluczowym narzędziem poprawy jakości kształcenia. Dokonano zatem gruntownej zmiany idei kształcenia – z samego procesu na rzecz jego efektywności.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Na mocy nowelizacji ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* z 18 marca 2011 r. oraz aktów wykonawczych, uczelnie zobowiązane zostały do opracowania wewnętrznego systemu zapewniania jakości. Polska Komisja Akredytacyjna (PKA) prowadzi ocenę programową ukierunkowaną na ocenę działania wewnętrznego systemu zapewniania jakości kształcenia w zakresie analizy efektów kształcenia. PKA dokonuje także oceny instytucjonalnej podstawowej jednostki organizacyjnej uczelni, w której koncentruje się na ocenie funkcjonowania i doskonalenia systemów zapewnienia jakości kształcenia.

Wprowadzono obowiązek uwzględniania przez PKA w swojej ocenie akredytacji i certyfikatów uzyskanych w wyniku oceny przeprowadzonej przez międzynarodowe i krajowe komisje branżowe dokonujące ocen w wybranych obszarach kształcenia oraz przez agencje akredytacyjne zarejestrowane w The European Quality Assurance Register for Higher Education (EQAR) lub agencje, z którymi PKA zawarła umowy o uznawalności ocen akredytacyjnych.

W budżecie państwa została określona także dotacja podmiotowa na dofinansowanie zadań projakościowych, z której środki w drodze konkursu kierowane są między innymi na dofinansowanie podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni posiadających ocenę wyróżniającą na podstawie opinii Polskiej Komisji Akredytacyjnej oraz dofinansowanie działań podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni w zakresie wdrażania systemów poprawy jakości kształcenia oraz Krajowych Ram Kwalifikacji.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Wspieranie uczelni w zakresie doskonalenia systemów zapewniania jakości kształcenia.

Wsparcie merytoryczne dla Polskiej Komisji Akredytacyjnej, w zakresie funkcjonowania nowych zasad oceny jakości kształcenia.

Udostępnienie studentom informacji o uczelniach (tzw. lista ostrzeżeń), które nie przestrzegają prawa oraz o kierunkach studiów, które otrzymały negatywną ocenę Polskiej Komisji Akredytacyjnej.

Wydatkowanie środków z dotacji projakościowej na dofinansowanie zadań uczelni, zmierzających do poprawy jakości kształcenia, w tym tworzenia atrakcyjnych programów kształcenia przez uczelnie różnego typu, przede wszystkim na profilu praktycznym.

Upowszechnienie dobrych programów kształcenia dla różnych typów uczelni i profili kształcenia – przede wszystkim dla profilu praktycznego.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Dalsze promowanie dobrych praktyk uczelni w zakresie wdrażania systemów zapewniania jakości kształcenia opartych na ocenie efektów kształcenia.

Kontynuacja działań na rzecz wzmocnienia merytorycznego Polskiej Komisji Akredytacyjnej, tak by jej członkowie i eksperci byli w pełni zdolni do oceny jakości kształcenia wg nowych zasad; w tym zobowiązanie członków i ekspertów PKA (wraz z zapewnieniem na to środków) do ścisłej współpracy z wiodącymi instytucjami akredytacyjnymi Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego.

Wspieranie mechanizmów zachęcających polskie uczelnie do poddawania się międzynarodowej ocenie jakości kształcenia przez instytucje zarejestrowane w EQAR, komisje branżowe o międzynarodowym zasięgu oraz zagraniczne agencje, z którymi PKA zawarła umowy o uznawalności ocen akredytacyjnych, a także zwiększenie znaczenia tej oceny w procedurze akredytacji PKA.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Mechanizm oceny jakości kształcenia w oparciu o ocenę efektów kształcenia jest akceptowany środowiskowo, działa sprawnie i oddziałuje na modyfikowanie programów kształcenia. Uczelnie, świadome potencjalnych konsekwencji stwierdzenia przez PKA rozdzwieku pomiędzy zakładanymi a rzeczywiście osiąganymi przez studentów efektami kształcenia, z jednej strony zakładają w programach kształcenia wymagania realne do osiągnięcia przez dzisiejszą, bardzo zróżnicowaną, populację studentów, a z drugiej strony są odpowiednio zmotywowane do zapewniania jakości poprzez racjonalizowanie i optymalizowanie obsady personalnej i form zajęć, zapewnienia przejrzystości egzaminów itp. Polska Komisja Akredytacyjna działa z pełnym wykorzystaniem najlepszych wzorców i standardów międzynarodowych, a polskie uczelnie korzystają przy doskonaleniu jakości kształcenia z międzynarodowej oceny jakości, dokonywanej przede wszystkim przez zagraniczne agencje zarejestrowane z EQAR.

Narzędzie 22: Dalsza modyfikacja modelu finansowania szkolnictwa wyższego w kierunku silniejszego promowania jakości kształcenia.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

Obecny system finansowania prowadzenia kształcenia w szkolnictwie wyższym ze środków budżetowych ma istotne zalety, którymi są m.in. jego względna prostota i obiektywny charakter przyznawania środków budżetowych według algorytmów podziału dotacji. System ten ma jednak również pewne wady: jest relatywnie pasywny (państwo nie ma bezpośredniego wpływu na to, jaką ofertę studiów finansuje i w jakim zakresie jest ona dostosowana do potrzeb społeczno-gospodarczych.) Braku tego nie rekompensuje oferta uczelni niepublicznych, które, oferując studia w pełni „komercyjne” koncentrują się na kierunkach tanich (przede wszystkim z zakresu nauk społecznych), w dużym zakresie nieodpowiadających potrzebom rynku pracy.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W sposób konkursowy, jednakowy dla uczelni publicznych i niepublicznych, dystrybuowane są środki przeznaczone na rozwój oferty dydaktycznej (programy studiów) ze środków PO KL.

Konkursowo prowadzone dofinansowywanie niektórych zadań uczelni publicznych i niepublicznych (np. wdrażanie Krajowych Ram Kwalifikacji w ramach dotacji projakościowej).

Wydanie nowego *Rozporządzenia w sprawie zasad podziału dotacji z budżetu państwa dla uczelni publicznych i niepublicznych*. Opisywany przez rozporządzenie nowy algorytm podziału dotacji podstawowej dla uczelni znacznie silniej niż dotychczas obowiązujący uwzględnia parametry pro-jakościowe.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Przeprowadzanie konkursów na rzecz promowania jakości kształcenia w ramach dotacji projakościowej określonej w przepisach ustawy PSW.

Ponadto, w ramach nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 planowane jest podjęcie następujących działań ukierunkowanych na poprawę jakości dydaktyki i rozwój systemów zarządzania w uczelniach:

- Wsparcie informatycznych narzędzi zarządzania uczelniami np. tworzenie repozytorium prac dyplomowych i obsługa tzw. programów antyplagiatowych,
- Rozwój kompetencji zarządczych kadr kierowniczych i administracyjnych w uczelniach, w szczególności w zakresie zarządzania finansami,
- Wsparcie procesów konsolidacji uczelni.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Dalsze wzmacnianie pro-jakościowego charakteru modelu finansowania działalności dydaktycznej: w miarę dostępności akceptowalnych środowiskowo i godnych zaufania, zewnętrznych parametrów pozwalających ocenić jakość oferty dydaktycznej oraz stopień jej dostosowania do potrzeb społeczno-gospodarczych, należy zwiększać wagę tych parametrów w algorytmie podziału środków budżetowych na działalność dydaktyczną.

Dalsze wspieranie programów studiów o najwyższej jakości, prowadzonych zarówno w uczelniach publicznych jak i niepublicznych .

Dalsze rozwijanie konkursowych strumieni dystrybucji środków budżetowych na prowadzenia kształcenia.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Poziom finansowania uczelni jest zależny od jakości efektów kształcenia osiąganych przez absolwentów oraz stopnia dopasowania programów kształcenia do potrzeb społeczno-gospodarczych.

Konkurencja pomiędzy uczelniami stymuluje innowacje i jakość kształcenia.

Władze publiczne uzyskują większy wpływ na jakość oferty dydaktycznej uczelni i stopień jej dostosowania do potrzeb społeczno-gospodarczych.

Narzędzie 23: Wdrożenie optymalnego modelu procesowej autonomii uczelni.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

Nowelizacja ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* z 18 marca 2011 r. przywróciła autonomię uczelni w zakresie kształtowania programów kształcenia. Podstawowe jednostki organizacyjne uczelni posiadające uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego i spełniające warunki do prowadzenia kierunku studiów określone w PSW, mogą w pełni autonomicznie uruchamiać nowe kierunki studiów, między innymi pod warunkiem, że opiszą efekty kształcenia zgodnie z Krajowymi Ramami Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego. Natomiast podstawowe jednostki organizacyjne uczelni nieposiadające uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego mają również dużą autonomię w kształtowaniu programów kształcenia, przy czym wymagana jest tutaj decyzja ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego oraz opinia Polskiej Komisji Akredytacyjnej.

Nadal obowiązują jednak, w znowelizowanej formie, przepisy ingerujące w proces kształcenia, dotyczące np. minimum kadrowego. Jest to zrozumiałe ze względu na konieczność chronienia przez państwo pewnych podstawowych parametrów gwarantujących jakość kształcenia. Zachodzi jednak pytanie, czy taka regulacja jakość tę chroni w najbardziej skuteczny sposób i czy nie mogłaby być zastąpiona regulacją bardziej elastyczną. Z drugiej strony, istnieją elementy tradycyjnej autonomii uczelni, które nie są zgodne z interesem jakości kształcenia w Polsce, takie jak np. rozdrobnienie uniwersytetu na samodzielne podstawowe jednostki organizacyjne uczelni, co w konsekwencji prowadzi do braku uczelnianej odpowiedzialności za ofertę kształcenia. Z tego punktu widzenia być może zasadne byłoby regulacje przełamujące „silosowość” podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni i stymulujące przeniesienie odpowiedzialności za jakość studiów z poziomu podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni na poziom całej uczelni. Innym słowy, konieczne jest określenie docelowego modelu autonomii uczelni oraz tych wartości, elementów procesu i efektów kształcenia, na które państwo chce wpływać bodźcami regulacyjnymi i ekonomicznymi. Jest to niezbędnym warunkiem wstępnym tworzenia spójnej polityki wobec szkolnictwa wyższego.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Reforma z 2011 r. wprowadziła znaczące zmiany w zakresie swobody uruchamiania nowych kierunków studiów, poprzez zwiększenie autonomii uczelni. Zwiększa się możliwość uczelni w samodzielnym tworzeniu nowych programów kształcenia.

Do zmian zwiększających autonomię uczelni należy zaliczyć rezygnację z zatwierdzania statutów i regulaminów oraz większą autonomię programową, poprzez zniesienie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów, za wyjątkiem kierunków studiów lekarskiego, lekarsko-dentystycznego, farmacji, pielęgniarstwa, położnictwa, weterynarii, architektury oraz standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela. Zwiększyła się również autonomia uczelni w zakresie zarządzania jednostkami organizacyjnymi.

Natomiast zwiększyły się uprawnienia ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego przy nadawaniu uprawnień do prowadzenia kierunku studiów, ponieważ z wnioskiem o ww. uprawnienie mają obowiązek wystąpić podstawowe jednostki organizacyjne uczelni nieposiadające uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego (przed tymi zmianami uczelnie, które nie posiadały ww. uprawnień, ale posiadały cztery uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora mogły prowadzić studia bez decyzji ministra). Zwiększone zostały również uprawnienia ministra w kwestii gospodarki finansowej uczelni niepublicznych, które mają obecnie obowiązek przedstawiać ministrowi plan rzeczowo-finansowy i sprawozdanie z wykonania planu rzeczowo-finansowego.

Wprowadzono możliwość prowadzenia studiów wspólnie z podmiotami gospodarczymi oraz obowiązek udziału podmiotu gospodarczego w opracowywaniu programu kształcenia o profilu praktycznym.

Zwiększono rolę dotacji projakościowej poprzez promowanie rozwoju kierunków o profilu praktycznym. Ponadto, wprowadzono konkurs na dofinansowanie podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni, które opracowały najlepsze programy studiów oraz wdrażają najbardziej zaawansowane programy poprawy jakości kształcenia.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

W ramach rozwoju studiów o profilu praktycznym planuje się dalsze zwiększanie roli pracodawców w tworzeniu i prowadzeniu programów kształcenia.

Projekt nowelizacji ustawy Prawo o Szkolnictwie Wyższym z 16 lipca 2013 r. przewiduje wprowadzenie tzw. „studiów dualnych”, tj. studiów, w których kształcenie odbywa się przemiennie na uczelni oraz u pracodawców w formie praktyk.

W zakresie interdyscyplinarności umożliwiające zostanie prowadzenie wspólnych studiów nie tylko przez podstawowe jednostki organizacyjne tej samej uczelni, ale też jednostki różnych uczelni publicznych lub niepublicznych, co rozszerza autonomię uczelni w zakresie przygotowywania oferty edukacyjnej.

Nowelizacja ustawy Prawo o Szkolnictwie Wyższym przewiduje wprowadzenie rozwiązań ułatwiających przygotowanie interdyscyplinarnych rozpraw doktorskich i pozwoli na powołanie drugiego promotora lub kopromotora w przewodach doktorskich, prowadzonych wspólnie przez różne jednostki, a nie tylko - jak dotychczas - w ramach współpracy międzynarodowej. Nowelizacja tworzy również możliwość przeprowadzania wspólnego przewodu doktorskiego na podstawie interdyscyplinarnej rozprawy doktorskiej.

W zakresie autonomii finansowej projekt nowelizacji przewiduje wyłączenie przychodów własnych uczelni publicznych spod rygoru ustawy o finansach publicznych. Rozwiązanie to powinno przyczynić się do bardziej elastycznego i bardziej efektywnego zarządzania uczelnią.

Wprowadzenie w toku prac ustawowych nad deregulacją zasad dostępu do zawodów regulowanych nowych przepisów umożliwiających prowadzenie studiów we współpracy z organem nadającym uprawnienie do wykonywania zawodu, organem przeprowadzającym postępowanie egzaminacyjne w ramach uzyskiwania uprawnień do wykonywania zawodu, organem samorządu zawodowego, organizacją gospodarczą lub organem rejestrowym, których ukończenie mogłoby stanowić podstawę do zwolnienia z części lub całości postępowania kwalifikacyjnego do wykonywania zawodu.

Ponadto w ramach nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 planowane jest podjęcie następujących działań ukierunkowanych na poprawę jakości dydaktyki i rozwój systemów zarządzania w uczelniach

- Wsparcie informatycznych narzędzi zarządzania uczelniami np. tworzenie repozytorium prac dyplomowych i obsługa tzw. programów antyplagiatowych,
- Rozwój kompetencji zarządczych kadr kierowniczych i administracyjnych w uczelniach, w szczególności w zakresie zarządzania finansami,
- Wsparcie procesów konsolidacji uczelni,
- Zagraniczne i krajowe staże dydaktyczne i szkolenia dla nauczycieli akademickich i doktorantów,
- Rozwój potencjału dydaktycznego kadr uczelni m.in. w zakresie kluczowych umiejętności dydaktycznych, prowadzenia dydaktyki w j. obcym, stosowania innowacyjnych technik dydaktycznych, zarządzania informacją, umiejętności prezentacyjnych.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Wprowadzenie dalszych ułatwień w zakresie prowadzenia wspólnych studiów i prac naukowych przez uczelnie i podmioty gospodarcze.

Dalsze rozwijanie zachęt do tworzenia nowych form organizacji kształcenia dostosowanych do perspektywy uczenia się przez całe życie, zwłaszcza do potrzeb osób o niestandardowym wieku do studiowania.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Optymalny model autonomii uczelni dający jej swobodę kształtowania procesów kształcenia i zarządzania, a jednocześnie gwarantujący realizację podstawowych celów polityki publicznej w zakresie uczenia się przez całe życie, przy zachowaniu najwyższej jakości.

Narzędzie 24: Zróżnicowanie misji i ofert programowych uczelni w Polsce poprzez stymulowanie powstawania i rozwoju równie ambitnych programów kształcenia o wyraźnie odmiennym profilu: praktycznym i akademickim.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

Na przestrzeni ostatnich 20 lat liczba studentów w Polsce wzrosła prawie pięciokrotnie. Jednocześnie proporcja liczby studentów studiujących na studiach różnych typów w niewystarczającym stopniu odpowiada potrzebom gospodarki i społeczeństwa. Wzrost liczby studentów w ostatnich dwóch dekadach nastąpił przede wszystkim na coraz bardziej masowych kierunkach, które realizują akademickie w założeniu treści kształcenia. Jednocześnie, w ostatnich latach zwiększyła się jednak liczba absolwentów na najbardziej pożądanym kierunkach, z punktu widzenia rynku pracy. Zmieniają się też proporcje pomiędzy liczbą studentów szeroko rozumianych kierunków humanistycznych i społecznych, a kierunków technicznych, matematycznych i przyrodniczych, na korzyść tych ostatnich.

Reforma systemu szkolnictwa wyższego z 2011 r. wprowadziła Krajowe Ramy Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego. W konsekwencji zniesieniu uległy centralnie określone standardy kształcenia dla kierunków studiów, a przywrócona została autonomia programowa uczelni, które uzyskały dużo większą swobodę w kreowaniu swojej oferty dydaktycznej, dostosowanej do swojej misji. Wprowadzono także obowiązek określania, dla programów kształcenia, które rozpoczęły się od roku 2012/2013, profilu kształcenia. Każdy kierunek studiów powinien być prowadzony w profilu ogólnoakademickim albo profilu praktycznym. Tym samym wprowadzono instrumenty prawne mające na celu zróżnicowanie oferty programowej uczelni w kontekście określonej przez nie misji oraz profilowanie programów kształcenia. Niezadawalający jest jednak poziom wykorzystywania przez uczelnie tych możliwości. Jedynie około 18% programów kształcenia uruchomionych w roku akademickim 2012/2013 prowadzonych jest w profilu praktycznym. Nie dokonał się również wyraźny podział na uczelnie badawcze i zawodowe.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Reforma z 2011 r. stworzyła warunki do wyraźniejszego różnicowania się misji uczelni oraz ich wewnętrznych programów kształcenia. Na mocy nowelizacji ustawy oraz aktów wykonawczych:

- a) Wprowadzono obowiązek opracowania przez uczelnie strategii rozwoju;
- b) Wprowadzono obowiązek określania dla kierunków studiów profilu kształcenia - zdefiniowano dwa profile: ogólnoakademicki i praktyczny;
- c) Ocena programowa kierunku studiów dokonywana przez Państwową Komisję Akredytacyjną uwzględnia związek kierunku studiów ze strategią rozwoju uczelni, w tym z jej misją;
- d) Zróżnicowano niektóre wymagania regulacyjne wobec programów kształcenia, zależnie od ich profilu, np. podstawowa jednostka organizacyjna uczelni prowadząca studia pierwszego stopnia o profilu praktycznym będzie mogła zaliczyć do minimum kadrowego, w miejsce nauczyciela akademickiego posiadającego tytuł naukowy lub stopień naukowy doktora habilitowanego dwie osoby posiadające stopień naukowy doktora, a także w miejsce nauczyciela akademickiego posiadającego stopień naukowy doktora, dwie osoby posiadające tytuł zawodowy magistra i znaczne doświadczenie zawodowe zdobyte poza uczelnią w dziedzinie związanej z kierunkiem studiów. Zmiana ta stanowi czytelny sygnał, że w przypadku programów kształcenia o profilu praktycznym, doświadczenie praktyczne kadry jest nie mniej ważne niż stopnie i tytuły naukowe i stymuluje prowadzące je podstawowe jednostki organizacyjne uczelni do przebudowywania kadry w tym pożądanym kierunku.

Minister Nauki Szkolnictwa Wyższego ogłosił w roku 2012 oraz 2013 specjalny konkurs dla uczelni w zakresie wdrażania systemów poprawy jakości kształcenia oraz Krajowych Ram Kwalifikacji. W konkursie nagrodzone zostały jednostki, które opracowały najlepsze programy kształcenia zgodne

z Krajowymi Ramami Kwalifikacji oraz wdrażają najbardziej zaawansowane wewnętrzne systemy poprawy jakości kształcenia otrzymały.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Stworzenie ram dla wyłonienia się silnych uczelni zawodowych i odnoszących sukcesy naukowe uczelni badawczych. Ważne zachowanie realizacji między profilem uczelni lub kierunku a współpracą z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Programy kształcenia o profilu praktycznym (w szczególności prowadzone przez uczelnie zawodowe) powinny być tworzone wspólnie z przedsiębiorcami i na potrzeby regionalnego rynku pracy. Programy kształcenia o profilu ogólnoakademickim powinny rozwijać umiejętności badawcze studentów i aranżować proces innowacji gospodarczych.

Uczelnie zawodowe zobowiązane zostaną do prowadzenia kształcenia wyłącznie na kierunkach o profilu praktycznym.

Organizowanie kolejnych konkursów, finansowanych z dotacji projakościowej, w zakresie wdrażania systemów poprawy jakości kształcenia oraz Krajowych Ram Kwalifikacji.

Ponadto, w ramach nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 planowane jest podjęcie następujących działań ukierunkowanych na stymulowanie powstawania i rozwoju równie ambitnych programów kształcenia o wyraźnie odmiennym profilu: praktycznym i akademickim:

- Współorganizowanie i realizacja programów kształcenia we współpracy z pracodawcami, w tym w zakresie transferu osiągnięć naukowych do gospodarki oraz upowszechnianie postaw przedsiębiorczych wśród studentów,
- Zamawianie kształcenia w obszarach kluczowych dla gospodarki i rozwoju kraju, w tym na wniosek pracodawców/organizacji pracodawców, dokonywane w oparciu o analizy i prognozy potwierdzające potrzebę kształcenia w określonych obszarach.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

W toku dalszych prac nad wdrożeniem Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, podkreślenie ambitnej, nowoczesnej, ale wyraźnie innej niż akademicka, misji programów kształcenia o profilu praktycznym.

Dalsza promocja kierunków studiów o profilu praktycznym, w których istotnym elementem będą praktyki studenckie.

Kontynuacja wsparcia uczelni w tworzeniu i realizacji programów kształcenia o profilu praktycznym z udziałem pracodawców.

Kontynuacja działań na rzecz realizacji programów kształcenia, powiązanych z prowadzonymi w uczelni badaniami naukowymi, ze szczególnym uwzględnieniem transferu osiągnięć naukowych do gospodarki

3. Stan docelowy (rok 2020)

Każda uczelnia ma zdefiniowaną misję i strategię działania dostosowaną do strategii rozwoju regionu, w którym funkcjonuje oraz opiera swoją działalność na kierunkach studiów o profilu praktycznym albo na kierunkach o profilu ogólnoakademickim realizowanych w powiązaniu z prowadzonymi w uczelni badaniami naukowymi i studiami doktoranckimi.

W ramach instytucji szkolnictwa wyższego powstaje silna grupa ambitnych, cieszących się powodzeniem uczelni realizujących programy kształcenia o profilu praktycznym, prowadzonych we współpracy z pracodawcami. Ukończenie tych studiów pozwala na bezpośrednie wejście na rynek pracy.

W uczelniach akademickich prowadzone są badania naukowe na najwyższym poziomie oraz ściśle powiązana z nimi ta sama jakość dydaktyki – kierunki studiów o profilu ogólnoakademickim.

Narzędzie 25: Zwiększenie liczby absolwentów studiów na kierunkach ścisłych i technicznych poprzez dalsze zwiększanie ich atrakcyjności.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

Kwestia dopasowania programów kształcenia do potrzeb rynku pracy jest obecnie problemem wielu systemów szkolnictwa wyższego, nie tylko w Polsce, ale i całej Europie i na świecie.

Obecnie gospodarka potrzebuje wysoko wykwalifikowanych absolwentów przede wszystkim w obszarach kluczowych dla rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.

W ostatnich latach można zaobserwować systematyczny przyrost liczby absolwentów kierunków ścisłych i technicznych będący odpowiedzią na zapotrzebowanie rynku pracy. Obserwowany bowiem pod koniec ubiegłego wieku boom edukacyjny dotyczył w znacznej mierze kierunków humanistycznych i społecznych, z których niektóre stały się wręcz kierunkami „masowymi”, (korzystający z wysokich aspiracji edukacyjnych Polaków i jednoczesnego wyżu demograficznego, kosztem jakości kształcenia).

Ważną rolę w zakresie popularyzacji kierunków ścisłych i technicznych odgrywa realizacja rządowego programu tzw. kierunków zamawianych, których dobór oparty został na badaniach przeprowadzonych wśród pracodawców. Nastąpiła korzystna z punktu widzenia gospodarki zmiana proporcji pomiędzy liczbą studentów szeroko rozumianych kierunków humanistycznych a kierunków technicznych, matematycznych i przyrodniczych.

Najnowsze dane pokazują, że w Polsce systematycznie zwiększa się liczba kobiet studiujących. Odsetek kobiet wśród wszystkich studiujących w roku 2012 wyniósł 58,7% - dla porównania w 1990/91 odsetek ten był równy 50,2%, Coraz większą popularnością cieszą się także studia podyplomowe - liczba kobiet w roku akademickim 2012/13 stanowiła 70,5% wszystkich słuchaczy. Udział kobiet na studiach doktoranckich również jest przeważający, stanowią one bowiem 53% ogółu studentów (rok akademicki 2012/2013). Dla porównania warto zauważyć, że w roku akademickim 2005/06 doktorantki stanowiły 49,3% uczestników tej kategorii studiów.³

Ponadto, systematycznie rośnie liczba kobiet na uczelniach technicznych - przy ogólnym spadku liczby studiujących w szkołach wyższych. Biorąc pod uwagę płeć, istnieje przewaga kobiet na kierunkach w ramach grup: kształcenie (79% kobiet), nauki humanistyczne i sztuka (70% kobiet) nauki społeczne, gospodarka i prawo (64% kobiet), zdrowie i opieka społeczna (75% kobiet), Natomiast relatywnie niski jest odsetek kształcących się studentek na kierunkach z grup: technika, przemysł i budownictwo (33% kobiet) oraz nauka (39% kobiet)⁴. W związku z powyższym niewątpliwym wyzwaniem dla szkolnictwa wyższego jest położenie większego nacisku na zachęcanie kobiet do podejmowania studiów na kierunkach ścisłych (na studiach I, II i III stopnia).

Zjawisko przedwczesnego kończenia nauki w ramach studiów wyższych nie stanowi większego wyzwania w ramach systemu szkolnictwa wyższego w Polsce – odsetek osób przedwcześnie kończących naukę w ramach studiów wyższych jest w Polsce stosunkowo niski - zjawisko to jeszcze szczególnie widoczne w podgrupie kierunków ścisłych i technicznych. W tym zakresie niezbędny jest monitoring losów studentów i absolwentów w ramach rozbudowywanego obecnie systemu POL-on.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Od 2008 roku Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego realizuje rządowy program kierunków zamawianych, (współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego), mający na celu zwiększenie liczby studentów na kierunkach matematycznych, technicznych i przyrodniczych. Są to kierunki określone mianem strategicznych dla rozwoju polskiej gospodarki. W roku 2013 r. liczba studentów kontynuujących kształcenie na kierunkach zamawianych wyniosła blisko 62 tys. Realizacja ww. programu

³ Dane za *Szkolnictwo wyższe 2013*, GUS; obliczenia własne MNISW.

⁴ Dane za *Szkolnictwo wyższe 2013*, GUS; obliczenia własne MNISW.

pozwała między innymi na dodatkowe wykłady wybitnych naukowców, wyjazdy studyjne, zajęcia i praktyki w przedsiębiorstwach, stypendia studenckie oraz zajęcia wyrównawcze.

Realizacja programu kierunków zamawianych przynosi wymierne rezultaty. Wśród kandydatów na studia zwiększa się bowiem popularność kierunków priorytetowych dla rozwoju gospodarki. Wśród 20 najchętniej wybieranych przez kandydatów kierunków studiów, w roku akademickim 2012/2013, było aż siedem z listy kierunków zamawianych – *Informatyka, Budownictwo, Inżynieria środowiska, Mechanika i budowa maszyn, Automatyka i robotyka, Biotechnologia, Ochrona środowiska*. Należy także podkreślić, że 80% studentów kierunków zamawianych kończy je w terminie wyznaczonym w programie kształcenia, dla porównania na innych kierunkach liczba studentów kończących studia terminowo wynosi około 60% studentów. Studia na politechnikach stają się popularniejsze niż studia uniwersyteckie.

Przeprowadzenie przez MNISW oraz Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w 2013 r. ewaluacji horyzontalnej prowadzonego programu kierunków zamawianych oraz analizy kompetencji i kwalifikacji kluczowych dla zwiększenia szans absolwentów na rynku pracy.

Na stronie internetowej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego funkcjonuje multimedialna mapa z informacją o prowadzonych kierunkach ścisłych w polskich uczelniach. W ramach projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego stworzono także specjalny portal internetowy poświęcony kierunkom ścisłym, www.studianaprzyszlosc.pl, którego celem jest zachęcanie kandydatów do podjęcia studiów na kierunkach ścisłych.

Reforma systemu szkolnictwa wyższego z 2011 r. wprowadziła następujące rozwiązania mające na celu wsparcie kobiet w działalności edukacyjnej i naukowej:

- w przypadku grantów skierowanych do osób rozpoczynających karierę naukową czyli np. dla osób do 35 roku życia lub takich, które obroniły doktorat najwyżej 5 lat temu, do okresu tego nie wlicza się urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, dodatkowego urlopu macierzyńskiego, dodatkowego urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlopu ojcowskiego, urlopu rodzicielskiego i urlopu wychowawczego (*Ustawa o Narodowym Centrum Nauki; podobne regulacje zostały wprowadzone w warunków konkursu LIDER realizowanego przez NCBIR*)
- wybitnym młodym naukowcom do okresu, na który przyznano stypendium, nie wlicza się zgłoszonej przez stypendystę przerwy w działalności naukowej z powodu urlopu macierzyńskiego, ojcowskiego lub wychowawczego, jeżeli bezpośrednio po jej zakończeniu stypendysta podejmie działalność naukową (*rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 9 marca 2010 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków finansowych na stypendia dla wybitnych młodych naukowców*);
- naukowcy mogą przedłużyć okres realizacji projektów własnych, w tym projektów habilitacyjnych i projektów promotorskich, w przypadku korzystania w trakcie wykonywania projektu m.in. z urlopu macierzyńskiego, urlopu ojcowskiego lub urlopu wychowawczego (*rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 marca 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków na naukę przeznaczonych na finansowanie projektów badawczych*);
- wydłużenie (na wniosek doktoranta) okresu odbywania studiów doktoranckich o okres odpowiadający czasowi trwania urlopu macierzyńskiego, dodatkowego urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, dodatkowego urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego oraz urlopu ojcowskiego, określonych w odrębnych przepisach (*Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie studiów doktoranckich oraz stypendiów doktoranckich*)
- Zapewniono, że nauczyciel akademicki w ciąży lub wychowujący dziecko w wieku do jednego roku nie można zatrudniać w godzinach nadwymiarowych bez jego zgody (*Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym*)
- Polska Komisja Akredytacyjna oraz Centralna Komisja do Spraw Stopni i tytułów zgodnie z ustawą muszą kierować się „zasadą rzetelności, bezstronności i przejrzystości oraz dążeniem do wyrównywania udziału kobiet i mężczyzn w jej pracach”. Kobiety mają też zapewniony co najmniej 30% udział w składzie Polskiej Komisji Akredytacyjnej (*Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym*)

W ramach programu MNISW *Mobilność Plus* – ułatwiającego młodym naukowcom udział w badaniach naukowych prowadzonych w renomowanych zagranicznych ośrodkach naukowych - możliwe jest sfinansowanie pobytu za granicą także współmałżonka i niepełnoletnich dzieci badacza. Do potrzeb młodych

rodziców studentów dostosowany jest też inny program MNISW *Diamentowy Grant*. Do okresu, na który przyznano stypendium, nie wlicza się zgłoszonej przez stypendystę przerwy w działalności naukowej, spowodowanej m.in. urlopem macierzyńskim, ojcowskim lub wychowawczym.

Realizowany przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej program POMOST (współfinansowany z Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka) umożliwia najlepszym naukowcom wychowującym małe dzieci powrót do intensywnej pracy naukowej oraz ułatwienie kobietom w ciąży prowadzenia projektów badawczych finansowanych ze źródeł zewnętrznych

Popularyzacja wśród młodych Polek wyboru edukacji w zakresie nauk ścisłych np. akcje MNISW: Dziewczyny na Politechniki, Dziewczyny Przyszłości, Kampania „MaMa na uczelni”.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Kontynuowanie działań promocyjnych na rzecz podejmowania studiów na kierunkach ścisłych i technicznych, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet.

Kontynuowanie działań na rzecz realizacji zasady równości szans w szkolnictwie wyższym i nauce, w szczególności uwzględnienie tej zasady w konkursach prowadzonych przez Narodowe Centrum Nauki, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju i MNISW.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Kontynuacja rządowego programu tzw. kierunków zamawianych na podstawie dokonanej w 2013 r. analizy kompetencji i kwalifikacji kluczowych dla zwiększenia szans absolwentów na rynku pracy.

Dalsze uatrakcyjnianie kształcenia na kierunkach ścisłych i technicznych poprzez zwiększanie udziału pracodawców.

3. Stan docelowy

Wzrost odsetka studentów kierunków studiów w zakresie nauk ścisłych, technicznych, przyrodniczych do 30%.

Wzbogacenie oferty programów kształcenia a także tworzenie nowych kierunków studiów w obszarach nauk ścisłych, technicznych, przyrodniczych.

Lepsze dostosowanie struktury kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy.

Narzędzie 26: Dostosowanie modelu kształcenia kadr medycznych do prognozowanych potrzeb systemu ochrony zdrowia.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

Polska podobnie jak inne kraje doświadcza niedoboru kadr medycznych. Zjawisko to – szczególnie na poziomie lokalnych i regionalnych rynków pracy – stało się mocniej odczuwalne po przystąpieniu do Unii Europejskiej i uwolnieniu części potencjału migracyjnego personelu medycznego. Szczególnie trudna sytuacja odnosi się do pielęgniarek i położnych. Pomimo tego, że oficjalna liczba aktywnych zawodowo pielęgniarek i położnych jest bliska 250 tys. (wg danych Centralnego Rejestru Pielęgniarek i Położnych), to liczba specjalistów tej dziedziny zatrudnionych w systemie opieki zdrowotnej jest o około połowę mniejsza. Dodatkowo, wyraźnie zauważalny jest proces starzenia się pracowników, coraz większa skala dezaktywacji zawodowej, której nie równoważy napływ nowych osób do zawodu. Analizując dane z ostatnich 5 lat dotyczące liczby absolwentów kierunku pielęgniarstwo i położnictwo na poziomie licencjatu można zauważyć tendencję wzrostową. Zjawiskiem niepokojącym jest natomiast niskie zainteresowanie wśród pielęgniarek i położnych podejmowaniem aktywności zawodowej zgodnej z wykształceniem. Powyższa tendencja może być wynikiem np. niedostatecznej chłonności rynku pracy lub nieatrakcyjnych np. finansowo miejsc pracy dla absolwentów kierunku pielęgniarstwo i położnictwo. Działania podejmowane przez Ministerstwo Zdrowia powinny służyć tworzeniu atrakcyjnych miejsc pracy dla pielęgniarek i położnych oraz tworzeniu zachęt do podejmowania pracy w zawodzie.

Dlatego też, aby zapewnić lepszą dostępność do świadczeń medycznych, Ministerstwo Zdrowia podejmuje działania mające na celu zwiększenie i zróżnicowanie kadr medycznych w odniesieniu do potrzeb systemu ochrony zdrowia (w tym: warunkowanych długookresowymi trendami demograficznymi). Priorytety w tym zakresie wynikają z analizy epidemiologicznej zapadalności oraz umieralności i wskazują na konieczność kontynuowania podjętych w ostatnich latach działań dotyczących kształcenia kadr medycznych na nowych kierunkach, wzrostu limitów przyjęć na wybrane kierunki kształcenia oraz kształcenia podyplomowego w ramach wybranych specjalizacji i innych form doskonalenia zawodowego.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Ministerstwo Zdrowia zwiększyło limity przyjęć na studia medyczne, w szczególności na kierunku lekarskim. Wprowadzono nowe kierunki kształcenia: ratownictwo medyczne, techniki dentystyczne, dietetyka, kierunki unikatowe – elektroradiologia.

W ramach środków z EFS PO KL dofinansowano kształcenie lekarzy specjalistów z następujących dziedzin: onkologia kliniczna, chirurgia onkologiczna, ginekologia onkologiczna, onkologia i hematologia dziecięca, radioterapia onkologiczna, kardiologia, medycyna pracy oraz ratownictwo medyczne, a także kursy doskonalące ratowników medycznych i dyspozytorów medycznych.

Opracowano projekt reformy kształcenia przeddyplomowego i podyplomowego lekarzy i lekarzy dentystów, który ma na celu poprawę jakości kształcenia przeddyplomowego poprzez jego uprządkowanie oraz wprowadzenie modułowego systemu specjalizacji lekarskich, co wiąże się z dostosowaniem obecnego modelu kształcenia do standardów europejskich (np. skrócenie okresu zdobywania niektórych specjalizacji lekarskich obecnie szczegółowych, realizowanych po zdobyciu specjalizacji podstawowej). Działania te są obecnie wdrażane w systemie kształcenia lekarzy i lekarzy dentystów.

Minister Zdrowia wnioskował do MNiSW o umieszczenie kierunku pielęgniarstwo na liście kierunków zamawianych, realizowanych w perspektywie finansowej 2007-2013 w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Zwrócono się do Naczelnej Rady Pielęgniarek i Położnych o przygotowanie raportu przedstawiającego zapotrzebowanie na absolwentów ww. kierunków w skali kraju, w 10-letniej perspektywie, biorąc pod uwagę strukturę demograficzną osób aktualnie wykonujących zawody pielęgniarki i położnej oraz migracje.

Przygotowano w ramach rozporządzenia Ministra Zdrowia narzędzie do określania, zgodnie z potrzebami, minimalnych norm zatrudnienia pielęgniarek/położnych w podmiotach prowadzących działalność leczniczą, mających wpływ na poprawę warunków pracy pielęgniarek i położnych.

Zgodnie z ustawą o zawodach pielęgniarki i położnej w ramach środków publicznych przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw zdrowia, w ramach posiadanych środków i ustalonych limitów miejsc szkoleniowych dla pielęgniarek, położnych, które mogą corocznie rozpocząć specjalizację finansowaną z tych środków, finansowane są również szkolenia specjalizacyjne w dziedzinach pielęgniarstwa niezbędnych do realizacji świadczeń w państwowym ratownictwie medycznym. Centrum Kształcenia Podyplomowego Pielęgniarek i Położnych realizuje Projekt Systemowy „Profesjonalne pielęgniarstwo systemu ratownictwa medycznego w Polsce – wsparcie kształcenia podyplomowego” współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Działanie 2.3 Wzmocnienie potencjału zdrowia osób pracujących oraz poprawa jakości funkcjonowania systemu ochrony zdrowia. Projekt rozpoczął się 1 października 2009 r. natomiast jego zakończenie planowane jest na dzień 30 czerwca 2015 r. i obejmuje finansowanie kursów kwalifikacyjnych w dziedzinie pielęgniarstwa ratunkowego dla pielęgniarek/pielęgniarzy oraz kursu specjalistycznego w zakresie resuscytacji krążeniowo-oddechowej.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

- 1) Opracowanie metod systemowego monitorowania zapotrzebowania na kadry medyczne.
- 2) Rozwój innowacyjnych metod kształcenia przed i podyplomowego opartych o metody symulacji medycznej (utworzenie w każdej uczelni medycznej Centrum Symulacji Medycznej), prowadzenie zajęć, w tym przygotowanie programów kształcenia nauczycieli i trenerów, zakup oprogramowania i pomocy dydaktycznych.
- 3) Zwiększenie przyznawanych corocznie środków finansowych na dotacje na kształcenie w uczelniach medycznych i liczby miejsc na studia I stopnia na kierunki pielęgniarstwo i położnictwo, zgodnie z możliwościami budżetu państwa.
- 4) Promocja zawodu pielęgniarki/położnej wśród uczniów szkół średnich oraz kształtowanie pozytywnego wizerunku pracy w tych zawodach.
- 5) Wprowadzenie zróżnicowanych sposobów motywacji do podejmowania wybranych form doskonalenia zawodowego koniecznych ze względu na potrzeby systemu ochrony zdrowia.
- 6) Dofinansowanie szkoleń specjalizacyjnych dla pielęgniarek i położnych, ze środków publicznych przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw zdrowia, w ramach posiadanych środków i ustalonych limitów miejsc szkoleniowych dla pielęgniarek i położnych, które mogą corocznie rozpocząć specjalizację dofinansowaną z tych środków, uwzględniając zapotrzebowanie na specjalistów z poszczególnych dziedzin pielęgniarstwa i dziedzin mających zastosowanie w ochronie zdrowia oraz zapotrzebowanie na osoby legitymujące się ukończoną specjalizacją.
- 7) Wsparcie kształcenia przeddyplomowego na kierunku lekarskim i lekarsko - dentystycznym poprzez finansowanie programów rozwojowych dla uczelni medycznych i uczestniczących w procesie praktycznego kształcenia studentów;
- 8) Wsparcie systemu kształcenia praktycznego studentów kierunków pielęgniarstwo i położnictwo poprzez tworzenie centrów symulacji medycznej do nauki pielęgniarstwa i położnictwa;
- 9) Zamawianie przez Ministra Zdrowia kształcenia na kierunkach istotnych dla prawidłowego funkcjonowania systemu ochrony zdrowia, w tym w szczególności na kierunkach pielęgniarstwo i położnictwo;
- 10) Opracowanie i wdrożenie programów rozwojowych dla uczelni prowadzących kształcenie na kierunkach dotyczących innych zawodów medycznych np. fizjoterapeutów.
- 11) Tworzenie i rozwój miejsc szkoleniowych dla lekarzy w wybranych dziedzinach medycyny istotnych w kontekście zachodzących zmian demograficznych i epidemiologicznych;
- 12) Wsparcie kształcenia specjalizacyjnego lekarzy poprzez dofinansowywanie wybranych kursów specjalizacyjnych, w szczególności związanych ze starzeniem się społeczeństwa oraz schorzeniami będącymi głównymi przyczynami dezaktywizacji zawodowej;

- 13) Wsparcie kształcenia podyplomowego lekarzy realizowanego w innych formach niż specjalizacje, w szczególności związanych ze starzeniem się społeczeństwa oraz schorzeniami będącymi głównymi przyczynami dezaktywizacji zawodowej;
- 14) Wsparcie kształcenia podyplomowego pielęgniarek i położnych poprzez dofinansowanie specjalizacji, kursów specjalistycznych oraz kwalifikacyjnych, w szczególności związanych z problematyką starzejącego się społeczeństwa oraz schorzeniami będącymi głównymi przyczynami dezaktywizacji zawodowej;
- 15) Doskonalenie zawodowe pracowników innych zawodów medycznych - wprowadzenie nowych form doskonalenia zawodowego dla wybranych zawodów medycznych i kontynuowanie dotychczasowych kursów doskonalenia zawodowego i specjalizacji.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Zmiany systemowe (wdrożenie nowych rozwiązań prawnych) umożliwiające Ministrowi Zdrowia bardziej elastyczne dostosowanie oferty edukacyjnej do zmieniających się potrzeb ochrony zdrowia.

Podjęcie działań dotyczących ochrony zawodów pielęgniarstwa i położnictwa zmierzających do zapewnienia takiej liczby i jakości personelu, które będą odpowiadać potrzebom polskiego systemu opieki zdrowotnej - wypracowanie katalogu działań zachęcających do powrotu do wykonywania zawodów pielęgniarstwa i położnictwa przez osoby, które w chwili obecnej ich nie wykonują (np. z powodu emigracji lub zatrudnienia poza sektorem ochrony zdrowia) poprzez zabezpieczenie odpowiedniego poziomu wynagrodzenia, warunków pracy, możliwości rozwoju zawodowego w obszarze pielęgniarstwa i położnictwa.

Dalsze wsparcie systemu kształcenia przed i podyplomowego kadr medycznych.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Efektywny monitoring zapotrzebowania na kadry medyczne - dostosowanie liczby studentów kierunków medycznych oraz rozmiaru kształcenia podyplomowego kadr medycznych do aktualnych potrzeb ochrony zdrowia.

Podniesienie jakości kształcenia kadr medycznych - ukierunkowanie na rozwój kompetencji zawodowych niezbędnych w życiu społecznym i na rynku pracy systemu ochrony zdrowia

Zwiększenie liczby absolwentów kierunków pielęgniarstwo i położnictwo do poziomu pozwalającego wypełnić lukę pokoleniową spowodowaną odejściem dużej grupy pielęgniarek i położnych na emeryturę w okresie do 2020 r. oraz wzrost wskaźników pielęgniarek i położnych na 1 tys. populacji Polski do poziomu co najmniej średniej OECD.

Narzędzie 27: Ograniczenie masowości studiów drugiego stopnia i wzmocnienie pozycji studiów pierwszego stopnia jako pełnowartościowych studiów wyższych, przygotowujących do wejścia na rynek pracy i do uczenia się przez całe życie.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

Struktura systemu szkolnictwa wyższego w Polsce zaczęła zmieniać się dopiero od 2011 r. Do tego czasu system pozostawał bez zmian mimo blisko pięciokrotnego wzrostu liczby studentów w latach 1989-2011. Mimo formalnego wprowadzenia systemu bolońskiego, zasadniczo nie zmieniła się filozofia procesu kształcenia. Pięcioletnie studia podzielono (mechanicznie) na etap studiów licencjackich i studiów drugiego stopnia. Również w świadomości społecznej ciągle pokutuje przeświadczenie, iż uzyskanie wykształcenia wyższego następuje dopiero w chwili uzyskania dyplomu magistra. Pozytywnym wyjątkiem jest w tym zakresie wartość rynkowa tytułu zawodowego inżyniera.

Przyczyny takiego stanu rzeczy mają skomplikowaną naturę. Brak dogłębnego rozdziału lub nieutrwalanie się w świadomości społecznej rozdziału jakości, zakresu i poziomu wymagań związanych z realizacją studiów na I i II poziomie powoduje utrzymywanie się niskiego prestiżu studiów I stopnia. Ten stan świadomości często obrazują nieuzasadnione w wielu przypadkach oczekiwania ze strony pracodawców dotycząca posiadania przez kandydata do pracy dyplomu magisterskiego. Krótka tradycja realizacji studiów I stopnia obok niezadowolających ich jakości w przypadku tzw. „studiów masowych” utrudnia utrwalenie się w świadomości społecznej studiów I stopnia jako samodzielnych studiów realizujących własny pełny zestaw celów.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Nowelizacja ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* z 18 marca 2011 r. tworzy warunki do rozwoju studiów, w tym studiów pierwszego stopnia, o profilu praktycznym, które, ze względu na silne powiązanie z otoczeniem społeczno- gospodarczym mogą prowadzić do uzyskania efektów kształcenia poszukiwanych przez pracodawców, a tym samym, zapewniać ich absolwentom satysfakcjonujące zatrudnienie, bez konieczności podejmowania studiów drugiego stopnia.

W ramach prac nad deregulacją dostępu do zawodów regulowanych, zmniejszana jest liczba zawodów, w których wymogiem kwalifikacyjnym jest ukończenie studiów wyższych II stopnia lub jednolitych studiów magisterskich. W zależności od specyfiki zawodu, proponowany jest wówczas wymóg ukończenia dowolnych studiów wyższych (także I stopnia).

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Stymulowanie powstawania i rozwoju programów kształcenia o profilu praktycznym, w szczególności na studiach pierwszego stopnia.

Tworzenie i upowszechnienie dobrych wzorców na kierunkach o profilu praktycznym.

Dalszy przegląd przepisów prawa, w szczególności w zakresie deregulacji dostępu do zawodów regulowanych, pod kątem eliminowania w nieuzasadnionych przypadkach wymogu uzyskania tytułu zawodowego magistra lub równorzędnego przy podejmowaniu zatrudnienia.

Uatrakcyjnienie kształcenia na studiach pierwszego stopnia poprzez zwiększenie zakresu praktyk studenckich i zwiększenie udziału pracodawców zaangażowanych w tworzenie programów kształcenia jak ich realizację tak, by dyplom ukończenia tych studiów zyskiwał na znaczeniu w oczach pracodawców.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

W dalszych pracach należy podkreślać, że studia pierwszego stopnia spełniają inną funkcję niż studia drugiego stopnia i stanowią pełen zamknięty cykl kształcenia, a ich absolwenci posiadają wykształcenie wyższe.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Duża część osób posiadających wykształcenie wyższe, posiada kwalifikację pierwszego stopnia. Uzupełnianie wykształcenia poprzez aktualizację i zdobywanie nowych kompetencji następuje poprzez udział w krótkich formach kształcenia (kursy i szkolenia), organizowanych zarówno w systemie edukacji formalnej jak i innej niż formalna.

Osoby posiadające kwalifikację pierwszego stopnia i znaczne doświadczenie zawodowe, chcąc uzyskać kwalifikację drugiego stopnia, wykorzystują ofertę dydaktyczną uczelni w zakresie potwierdzania efektów uczenia się.

Studia drugiego stopnia są studiami specjalistycznymi, dającymi zaawansowaną wiedzę i umiejętności z danej dziedziny, w pełni przygotowujące do kontynuacji kształcenia na studiach trzeciego stopnia.

Narzędzie 28: Wdrożenie na poziomie studiów pierwszego stopnia modelu szerokich studiów multidyscyplinarnych, kształcących kompetencje kluczowe poszukiwane na rynku pracy, w tym umożliwiające dostęp do szerokiej gamy studiów drugiego stopnia.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

W chwili obecnej studia pierwszego stopnia są przeważnie jednodziedzinowe a ich podstawowym celem bywa wyposażenie studentów w dużą (często nadmierną) ilość efektów kształcenia dotyczących informacji specjalistycznych związanych ze studiowaną dziedziną kreujących pożądany poziom wiedzy, lecz w mniejszym stopniu wyposażających w umiejętności oraz praktyczne zdolności aplikacyjne. Istotą systemu bolońskiego jest natomiast możliwość zmiany kierunku studiów i poszerzenia kompetencji pomiędzy studiami pierwszego i drugiego stopnia. Jednak w sytuacji, kiedy zarówno studia pierwszego stopnia jak i studia drugiego stopnia są przeważnie jednodziedzinowe a w zdecydowanej większości studia drugiego stopnia są pomyślane jako kontynuacja studiów pierwszego stopnia w tej samej dziedzinie, realizacja tego założenia systemu bolońskiego staje się w praktyce bardzo trudna. Jeśli bowiem efekty kształcenia w zakresie dziedziny na studiach drugiego stopnia mają znacznie przekraczać efekty kształcenia z tej dziedziny na studiach pierwszego stopnia, to studenci pragnący zmienić kierunek studiów realnie nie są w stanie nadrobić zaległości programowych. Umożliwienie tego prowadzi z kolei do nieefektywnego i frustrującego dla większości studentów powtarzania na studiach drugiego stopnia treści kształcenia, które były już przedmiotem studiów pierwszego stopnia. Jedyną drogą do zapewnienia realnej elastyczności na przejściu pomiędzy studiami pierwszego i drugiego stopnia jest wyraźne zróżnicowanie misji i efektów kształcenia dla studiów pierwszego i drugiego stopnia.

W trakcie kształcenia studenci powinni zyskiwać i doskonalić umiejętności obsługi komputera i wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych zarówno w życiu codziennym jak i pracy (naukowej i zawodowej). Według prowadzonego w przez OECD Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC), w Polsce tylko 37,9% osób w wieku 16-24 osiągnęło najwyższy 2. i 3. poziom umiejętności,⁵ podczas gdy średnia OECD to 50,6%. Jednocześnie odsetek osób z wykształceniem wyższym, które deklarują brak doświadczenia w obsłudze komputera jest minimalny – mimo wszystko należy podjąć działania na rzecz rozwoju zaawansowanych umiejętności informacyjno-komunikacyjnych również wśród studentów uczelni.

Reforma systemu szkolnictwa wyższego z 2011 r. przywróciła autonomię programową uczelni i zerwała z koncepcją realizacji standardów kształcenia, przez co umożliwiła tworzenie multidyscyplinarnych i innowacyjnych w skali regionu i kraju kierunków. Multidyscyplinarność studiów pierwszego stopnia jest pożądana przez pracodawców, bowiem lepiej przygotowuje absolwentów do podjęcia pracy na różnych stanowiskach.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Nowelizacja ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym z 18 marca 2011 r. wprowadziła wiele elementów umożliwiających tworzenie przez podstawowe jednostki organizacyjne uczelni nowych programów kształcenia, które mogą stać się pożądanymi studiami wieloobszarowymi, multidyscyplinarnymi, skupionymi na kluczowych kompetencjach, w tym zakresu umiejętności informacyjno-komunikacyjnych.

Każdy kierunek studiów uruchomiony od roku akademickiego 2012/2013, powinien zostać przepisany do co najmniej jednego z ośmiu obszarów wiedzy, który zostały określone w przepisach wydanych na podstawie art. 3 ust. 1 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Dany kierunek studiów może prowadzić jednak do uzyskania efektów kształcenia przypisanych do więcej niż jednego obszaru kształcenia. Dzięki temu dany kierunek studiów może przekazać studentowi szeroki zakres wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych.

Dodatkowo, jednostka prowadząca dany kierunek studiów musi określić minimalną liczbę punktów ECTS jaką student może uzyskać, realizując moduły kształcenia oferowane na zajęciach ogólnouczelnianych lub na innym kierunku studiów. Studentowi powinno się także umożliwić wybór modułów kształcenia, za które może uzyskać

⁵ Badanie było prowadzone w latach 2011-2012, a jego wyniki zostały opublikowane w październiku 2013 r.

nie mniej niż 30% punktów ECTS. Uczelnia, po spełnieniu ustawowych warunków, może organizować także indywidualne studia międzyobszarowe, obejmujące co najmniej dwa obszary kształcenia i prowadzące do uzyskania dyplomu na co najmniej jednym kierunku studiów. W uczelni w celu organizacji tych międzyobszarowych studiów może być utworzona specjalna międzywydziałowa jednostka organizacyjna uczelni.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Promowanie i zachęcanie do konstruowania programów kształcenia na studiach pierwszego stopnia prowadzących do uzyskiwania efektów kształcenia właściwych dla więcej niż jednego obszaru kształcenia.

Wspieranie uczelni w tworzeniu innowacyjnych programów kształcenia, dostosowanych do potrzeb rynku pracy i prowadzonych ze znacznym udziałem przedstawicieli pracodawców, w trakcie których student może zdobyć efekty kształcenia z wielu dziedzin i dyscyplin naukowych.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Kontynuacja działań na rzecz promowania poprzez bodźce regulacyjne dobrej praktyki, którą jest umożliwianie studentom podejmowania decyzji o wyborze konkretnego programu dyplomowego (lub specjalizacji w ramach studiów multidyscyplinarnych) już w trakcie studiów (np. po pierwszym roku), niekoniecznie w momencie rekrutacji na uczelnię (co już dziś jest możliwe na mocy ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* ale rzadko wykorzystywane przez uczelnie.)

Dalsze promowanie dobrych praktyk w zakresie doradztwa edukacyjnego dla studentów studiujących według zindywidualizowanych ścieżek kształcenia, opartych na najlepszych międzynarodowych wzorcach, realizowane przez akademickie biura karier bądź inne powołane w tym celu jednostki uczelniane lub wydziałowe.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Studia pierwszego stopnia służą w dużej mierze poszerzeniu horyzontów studenta i wyposażeniu go w kluczowe kompetencje konieczne dla zatrudnienia oraz uczenia się przez całe życie (mogą na przestrzeni całego życia być uzupełniane przez szkolenia specjalistyczne oraz inne formy uczenia się).

Programy takich studiów poprzez swoją multidyscyplinarność są innowacyjne, a ich absolwenci zaraz po ukończeniu studiów uzyskują zatrudnienie. Dzięki zróżnicowaniu charakteru studiów pierwszego i drugiego stopnia zminimalizowane zostaje napięcie na studiach drugiego stopnia pomiędzy potrzebą otwarcia tych studiów na absolwentów innych kierunków a potrzebą dalszego pogłębiania wiedzy studentów kontynuujących studia na tym samym kierunku. W nowym systemie absolwenci studiów pierwszego stopnia, którzy w trakcie studiów zetknęli się z metodologiami reprezentatywnymi dla wielu obszarów wiedzy i posiadli podstawową wiedzę z więcej niż jednej dyscypliny, są zarówno bardziej elastyczni na rynku pracy jak i lepiej przygotowani do ewentualnego podjęcia studiów drugiego stopnia na szerokiej gamie kierunków. Z kolei studia drugiego stopnia uzyskują odrębny, specjalistyczny charakter – wiedza specjalistyczna może być intensywnie przekazywana na studiach drugiego stopnia studentom, którzy posiadli podstawowe umiejętności intelektualne i wykazują realne, dojrzałe zainteresowanie przedmiotem.

Ze względu na możliwość potwierdzania na poczet studiowanego kierunku studiów efektów uczenia się zdobytych przez studenta poza uczelnią oraz multidyscyplinarny charakter studiów pierwszego stopnia, w tym elastyczność w samodzielnym doborze przedmiotów, skrócony jest czas trwania studiów dla osób posiadających doświadczenie zawodowe. Znacznie zredukowana jest też potrzeba porzucania i rozpoczynania przez studentów nowych studiów pierwszego stopnia albo równoległego studiowania drugiego kierunku – z pożytkiem dla efektywności zasobów inwestowanych w edukację przez studenta oraz efektywności wydawania środków publicznych.

Narzędzie 29: Promocja łączenia studiów wyższych z aktywnością zawodową (w niepełnym wymiarze czasu pracy), społeczną i obywatelską.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

Ostatnie dwie dekady przyniosły generalną zmianę struktury kształcenia w Polsce – lata 1995-2000 to szczytowy okres tzw. boomu edukacyjnego. Współczynnik skolaryzacji netto⁶ w szkolnictwie wyższym w roku 1990 kształtował się na poziomie 9,8, 5 lat później osiągnął pułap 17,2, żeby w 2011 r. wynieść aż 40,6. W latach 2000-2012 wystąpił w Polsce największy w UE wzrost liczby osób w wieku 30-34 lat z wykształceniem wyższym (o 213%); w roku 2012 odsetek osób z wykształceniem wyższym wśród osób w wieku 30-34 lat, wynoszący 39,1%, przekroczył średnią w UE (35,8%).

W ostatnich latach można również zaobserwować pozytywny trend w zakresie wzrostu liczby niepełnosprawnych studentów i doktorantów na polskich uczelniach. W roku 2005 liczba studentów, będących jednocześnie osobami niepełnosprawnymi, wynosiła około 9 tys. w roku 2007 już prawie 20 tysięcy, a w 2010 – niemal 30 tysięcy. Z najnowszych informacji Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że liczba studentów niepełnosprawnych na dzień 30 listopada 2011 r. wynosiła łącznie 30 249 osób⁷. Ponadto, spośród 40 tys. doktorantów w roku akademickim 2011/2012 - 679 to osoby niepełnosprawne, co stanowi 1,69 proc. wszystkich doktorantów.

W tym kontekście nie tylko liczebność studentów ale przede wszystkim zagadnienia utrzymania lub poprawy wysokiej jakości kształcenia są i będą nadal aktualne. Szczególnie istotne jest powiązanie kształcenia z potrzebami rynku pracy, zarówno wymiarze krajowym jak i regionalnym oraz lokalnym.

Niezadowolającym jest czas rozpoczęcia aktywności zawodowej przez osoby młode, w tym w szczególności przejście absolwentów na rynek pracy bezpośrednio po zakończeniu studiów. Niepokój budzi również stopa bezrobocia wśród absolwentów szkół wyższych w Polsce – w IV kwartale 2012 r. wyniosła 23,4%.

Należy zatem promować podejmowanie zatrudnienia (w niepełnym wymiarze czasu pracy) przez studentów, co pozwoli im rozpocząć nabywanie praktycznych umiejętności cennych na rynku pracy jeszcze przed ukończeniem studiów oraz złagodzi trudne przejście z systemu edukacji formalnej na rynek pracy. Szczególnym wsparcie należy udzielić osobom słabiej reprezentowanym w systemie szkolnictwa wyższego np. osobom niepełnosprawnym.

Z drugiej strony misją uczelni nie jest jedynie zaspokajanie potrzeb poznawczych i zawodowych studentów, ograniczonych zapotrzebowaniem rynku pracy. Należy również promować aktywność społeczną i obywatelską studentów, co wzmocni misję uczelni jako forów działalności i formacji obywatelskiej.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Zwiększanie współpracy uczelni z otoczeniem gospodarczym.

Możliwość przyznawania przez osoby fizyczne lub osoby prawne niebędące państwowymi ani samorządowymi osobami prawnymi dla studentów stypendium za wyniki w nauce.

Uczelnie publiczne otrzymują z budżetu państwa dotację, którą mogą przeznaczyć na finansowanie kosztów realizacji inwestycji służących kształceniu niepełnosprawnych studentów i doktorantów, na specjalistyczne szkolenia, wyposażenie wypożyczalni sprzętu dla niepełnosprawnych, zakup specjalistycznych urządzeń, materiałów dydaktycznych i naukowych dostosowanych do potrzeb niepełnosprawnych czy transport między obiektami dydaktycznymi uczelni.

⁶ Współczynnik skolaryzacji netto to stosunek (wyrażony procentowo) liczby osób uczących się w nominalnym wieku kształcenia na danym poziomie do całej populacji osób będących w wieku nominalnie przypisanym temu poziomowi kształcenia (w przypadku szkolnictwa wyższego nominalny wiek kształcenia to 19-24 lata).

⁷ Zob. GUS: *Szkoły Wyższe i ich finanse*, Warszawa 2012 r.

Uczelnia ma możliwość przeznaczenia dotacji na finansowanie kosztów realizacji inwestycji służących kształceniu niepełnosprawnych studentów i doktorantów także na:

- 1) wynagrodzenie tłumaczy języka migowego,
- 2) kursy języka migowego dla pracowników uczelni,
- 3) wynagrodzenie uczelnianych asystentów studentów i doktorantów niepełnosprawnych,
- 4) szkolenia umożliwiające orientację przestrzenną na terenie uczelni studentom i doktorantom niepełnosprawnym,
- 5) szkolenia podnoszące świadomość związaną z niepełnosprawnością i obecnością osób niepełnosprawnych w uczelni,
- 6) zakup wyposażenia do uczelnianej wypożyczalni sprzętu dla niepełnosprawnych,
- 7) zakup sprzętu i urządzeń specjalistycznych wspomagających proces dydaktyczny, np. specjalistyczne oprogramowanie komputerowe, rzutniki do wyświetlania tekstu wykładu,
- 8) zakup literatury specjalistycznej i naukowej, z której mogą korzystać niepełnosprawni studenci i doktoranci.

Reforma systemu szkolnictwa wyższego z 2011 r., poprzez nowelizację art. 13, ust. 1 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, uzupełniła podstawowe zadania uczelni o nowe, polegające na stwarzaniu osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i w badaniach naukowych.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Projekt nowelizacji ustawy Prawo o Szkolnictwie Wyższym przewiduje możliwość potwierdzania na poczet studiowanego kierunku studiów efektów kształcenia (wyrażonych w postaci punktów ECTS) zdobytych przez studenta poza uczelnią, np. poprzez wykonywanie pracy czy uczestnictwo w kursach, szkoleniach i wolontariacie (uznawanie efektów uczenia się w systemie innym niż formalny).

Projekt ustawy przewiduje również rozwiązania sprzyjające większej aktywności zawodowej studentów już w czasie studiów. Przede wszystkim na kierunkach o profilu praktycznym wprowadzony zostanie obowiązek odbycia co najmniej trzymiesięcznych praktyk zawodowych. Poza tym nowelizacja przewiduje wprowadzenie tzw. „studiów dualnych”, czyli studiów, w których kształcenie odbywa się przemiennie w uczelni oraz w pracy.

Uchwalenie proponowanych przepisów wprowadzających do ustawy Prawo o Szkolnictwie Wyższym możliwość potwierdzania efektów uczenia się.

Ponadto, w ramach nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 planowane jest podjęcie następujących działań ukierunkowanych na promocję łączenia studiów wyższych z aktywnością zawodową (w niepełnym wymiarze czasu pracy), społeczną i obywatelską:

- Wsparcie wysokiej jakości programów stażowych dla studentów i doktorantów (tego typu wsparcie może stanowić element działań w ramach realizowanych programów kształcenia, zamawiania kształcenia lub stanowić odrębny rodzaj projektów),
- Wspieranie świadczenia wysokiej jakości usług przez instytucje (np. akademickie biura karier), wspomagające studentów w rozpoczęciu aktywności zawodowej na rynku prac,
- Rozwój oferty uczelni w zakresie realizacji trzeciej misji uczelni jako forum aktywności społecznej np. poprzez programy realizowane przy współpracy z organizacjami pozarządowymi.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Dalsze wzmacnianie związków pomiędzy uczelniami a gospodarką, szczególnie w przypadku studiów o profilu praktycznym, m. in. dzięki uchwaleniu proponowanych zmian w ustawie Prawo o Szkolnictwie Wyższym w zakresie praktyk studenckich oraz studiów dualnych.

Kontynuacja działań na rzecz stworzenia osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i badaniach naukowych.

Tworzenie warunków dla łączenia studiów z profesjonalnym szkoleniem sportowym, w celu przygotowania studentów-sportowców do wejścia na rynek pracy po zakończeniu kariery sportowej.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Większa aktywność zawodowa, społeczna i obywatelska studentów.

Realizacja programów kształcenia dostosowana jest do potrzeb osób dorosłych i pracujących pozwalająca na łączenie aktywności zawodowej i społecznej ze studiowaniem. Pozwala to na zdobycie doświadczenia praktycznego związanego z realizowanym programem kształcenia.

Narzędzie 30: Podniesienie poziomu studiów niestacjonarnych i dostosowanie ich form organizacyjnych do potrzeb studentów łączących naukę z pracą lub opieką.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

W chwili obecnej rozmiar sektora studiów niestacjonarnych (wieczorowych, zaocznych) – blisko 42,1% (dane za rok 2012 r.) ogółu studiujących – jest nieuzasadniony specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, takimi jak konieczność godzenia nauki z pracą w przypadku osób późno rozpoczynających studia czy potrzeba opieki nad osobami zależnymi w rodzinie. Studia niestacjonarne stały się często po prostu równoznaczne ze studiami płatnymi.

Na studiach niestacjonarnych niższy wymiar zajęć ze studentami nie jest zawsze w pełni rekompensowany przez pracę własną studentów, której efekty nie są w pełni walidowane. W rezultacie jakość kształcenia na studiach niestacjonarnych jest niższa niż na studiach stacjonarnych i zazwyczaj gorzej oceniana przez pracodawców.

Szczególnie niekorzystną z punktu widzenia psychologii uczenia się formą studiów niestacjonarnych są studia prowadzone w systemie niezwykle intensywnych ale rzadkich zjazdów weekendowych – taka forma może uniemożliwić uzyskanie wykształcenia o odpowiedniej jakości. Istnieje również grupa studentów podejmujących studia niestacjonarne przy wyborze, których kierują się jedynie ogólnym prestiżem uczelni.

Należy zatem podnieść jakość kształcenia na studiach niestacjonarnych i dostosować ich formy organizacyjne do potrzeb studentów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, których kształcenie powinno być prawdziwą misją tej formy studiów.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Przepisy wykonawcze wydane na podstawie znowelizowanej ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* z 18 marca 2011 r. zwiększają wymagania stawiane na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych obligując do zapewnienia w obu formach uzyskanie tych samych efektów kształcenia. Dodatkowo prowadzenie studiów w formie niestacjonarnej, w szczególności osiąganie przez studentów zakładanych efektów kształcenia, powinno być przedmiotem ewaluacji w wewnętrznym systemie zapewniania jakości, do którego wprowadzenia uczelnia została zobowiązana. Tym samym, jakość studiów niestacjonarnych będzie na bieżąco monitorowana przez uczelnie, co sprzyjać powinno podniesieniu ich jakości.

Znowelizowana ustawa *Prawo o szkolnictwie wyższym* nie definiuje również czasu trwania studiów, w tym studiów niestacjonarnych. Zdefiniowano jedynie, że studia na danym poziomie kończą się uzyskaniem kwalifikacji danego stopnia. Natomiast, aby student uzyskał daną kwalifikację, czyli tytuł potwierdzony dyplomem, powinien osiągnąć wszystkie zakładane efekty kształcenia. Tym samym może zdarzyć się sytuacja, że dana osoba będzie potrzebowała więcej czasu na osiągnięcie założonych w programie efektów kształcenia, co przełoży się na wydłużenie czasu trwania studiów. Pozwala to na dostosowanie procesu kształcenia na tych studiach, w tym czasu ich trwania, do indywidualnych potrzeb edukacyjnych i predyspozycji edukacyjnych ich uczestników.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Projekt nowelizacji ustawy *Prawo o Szkolnictwie Wyższym* z 16 lipca 2013 r. przewiduje uzupełnienie tradycyjnych form zdobywania kompetencji albo ich aktualizacji procedurą potwierdzania efektów uczenia się uzyskanych poza systemem edukacji formalnej. Ta forma studiowania może być bardziej efektywna z uwagi na zindywidualizowanie programu kształcenia. Ewentualnie jego skrócenie jednak nie kosztem jakości kształcenia.

2.3. *Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)*

Wypracowanie specjalnej procedury dokonywania przez Polską Komisję Akredytacyjną oceny programowej kierunków studiów prowadzonych w formie niestacjonarnej, opartej na weryfikacji sposobu osiągania przez studentów zakładanych efektów kształcenia.

3. *Stan docelowy (rok 2020)*

Studia w formie niestacjonarnej charakteryzują się taką samą jakością kształcenia jak studia stacjonarne – poprzez osiąganie tych samych efektów kształcenia. Ze studiów w formie niestacjonarnej korzystają osoby o indywidualnych potrzebach edukacyjnych (np. godzenie nauki z pracą lub z opieką nad osobami niesamodzielnymi). Studia niestacjonarne są alternatywą dla osób chcących zaktualizować lub uzyskać nowe kompetencje, a nie posiadających znacznego doświadczenia zawodowego pozwalającego na skorzystanie z możliwości procedury potwierdzania efektów uczenia się w uczelni.

Narzędzie 31: Wdrażanie rozwiązań mających na celu poprawę jakości studiów doktoranckich.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

Kształcenie osób posiadających zaawansowane kompetencje badawcze jest niezwykle istotne dla rozwoju kadr akademickich uczelni, kadry naukowej sektora badawczego uczelni i przemysłu, elit intelektualnych społeczeństwa obywatelskiego, kadry menadżerskiej innowacyjnego przemysłu, a w konsekwencji dla rozwoju innowacyjnej gospodarki i budowania społeczeństwa wiedzy.

W chwili obecnej, relacja liczby bronionych doktoratów do liczby uczestników studiów doktoranckich w Polsce jest niska. Niepokój budzi również odtwórczy charakter wielu prac doktorskich oraz ich mała przydatność dla rozwoju gospodarczego i społecznego kraju. Warto podkreślić, iż mimo dynamicznego wzrostu liczby doktorantów w ostatnich latach liczba obronionych doktoratów rośnie w niezadowalającym stopniu.

Niedostateczny wzrost liczby bronionych doktoratów przy jednoczesnym masowym wzroście liczby uruchomianych programów doktoranckich i masowym wzroście liczby doktorantów w Polsce, stanowi tendencję odwrotną do założeń procesu bolońskiego, strategii lizbońskiej i Unii Innowacyjności oraz do aktualnych trendów europejskich i globalnych, a ponadto może świadczyć o nieefektywnym sposobie kształcenia na tym poziomie w Polsce, słabej selekcji kandydatów i niedostatecznej trosce uczelni o ich rozwój.

Obecnie tylko ok. 48,4% uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich otrzymuje stypendia. W efekcie istotny odsetek doktorantów podejmuje pracę zarobkową, która rzadko powiązana jest z tematyką doktoratu, co z pewnością nie sprzyja koncentracji na prowadzonych badaniach naukowych, a prowadzić też może do porzucenia studiów doktoranckich.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Na mocy ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym*, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw wprowadzono szereg zmian mających na celu podniesienie jakości prac doktorskich:

- Wprowadzono jako warunek otwarcia przewodu doktorskiego wydanie lub przyjęcie do druku publikacji naukowej w formie książki lub co najmniej jednej publikacji naukowej w recenzowanym czasopiśmie naukowym o zasięgu co najmniej krajowym, określonym przez ministra, lub w recenzowanym sprawozdaniu z międzynarodowej konferencji naukowej lub publiczną prezentację dzieła artystycznego; recenzent pracy doktorskiej nie będzie mógł być zatrudniony w instytucji naukowej, gdzie broniona jest rozprawa lub z której pochodzi osoba ubiegająca się o nadanie stopnia doktora; zniesione zostały również ograniczenia dotyczące liczby zagranicznych recenzentów.
- Wzmocnione zostały także reguły jawności doktoratów przez wprowadzenie wymogu publikacji streszczenia rozprawy oraz recenzji na stronie internetowej uczelni lub instytutu prowadzących przewód doktorski.
- Polska Komisja Akredytacyjna (PKA) w ramach oceny instytucjonalnej działalności, dokonuje oceny jakości procesu kształcenia na studiach doktoranckich prowadzonych w jednostce.
- Zniesiono „świadectwa ukończenia studiów doktoranckich” na rzecz zapisu, że studia trzeciego stopnia (studia doktoranckie) kończą się uzyskaniem kwalifikacji trzeciego stopnia, czyli uzyskaniem, stopnia naukowego doktora. Przywrócono zatem jasny cel studiów doktoranckich, którym jest uzyskanie stopnia naukowego doktora.

W budżecie państwa została określona także dotacja podmiotowa na dofinansowanie zadań projakościowych, z której środki są kierowane między innymi na finansowanie zadań związanych z kształceniem uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich prowadzonych w uczelniach niepublicznych, finansowanie zwiększenia wysokości stypendiów doktoranckich dla 30 % najlepszych doktorantów, w uczelniach publicznych i niepublicznych oraz wyłanianie Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących.

Od 1 października 2012 r. doktoranci w jednostkach naukowych mogą ubiegać się o pomoc materialną w postaci stypendium socjalnego, stypendium dla najlepszych doktorantów, stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych czy zapomogę. Istnieje także możliwość otrzymania stypendium doktoranckiego, a także zwiększenia tego stypendium o środki z dotacji projakościowej (opisane powyżej). Osoba, której wszczęto przewód doktorski może także otrzymać stypendium doktorskie przyznane przez pracodawców, uczelnię, osoby fizyczne i osoby prawne. Istnieje także możliwość otrzymania stypendium ministra za wybitne osiągnięcia, stypendia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnych młodych naukowców. Uczestnicy studiów doktoranckich prowadzonych w jednostkach naukowych uczelni, Polskiej Akademii Nauk i instytutach badawczych mogą także otrzymać stypendium przyznane zgodnie z wewnętrznym trybem konkursowym. Pomoc materialna dla doktorantów może być także przyznana przez jednostki samorządu terytorialnego.

Wsparcie merytoryczne dla Polskiej Komisji Akredytacyjnej, w zakresie dokonywania według nowych zasad oceny jakości kształcenia, w tym przeprowadzenia oceny instytucjonalnej.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Rozwinięcie współpracy przemysłu i uczelni w procesie kształcenia doktorantów i finansowaniu studiów doktoranckich oraz badań naukowych prowadzonych przez doktorantów.

Ponadto w ramach nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 planowane jest podjęcie następujących działań ukierunkowanych na podniesienie jakości studiów doktoranckich i zapewnienie ich uczestnikom właściwych warunków rozwoju

- Zamawianie i realizację wysokiej jakości, interdyscyplinarnych programów studiów doktoranckich o zasięgu krajowym i międzynarodowym,
- Wsparcie dla tworzenia wspólnych studiów doktoranckich z jednostkami naukowymi i instytutami badawczymi,
- Rozwój programów studiów doktoranckich, kluczowych dla gospodarki i społeczeństwa, wspierających innowacyjność i zapewniających możliwość transferu/komercjalizacji rezultatów studiów doktoranckich.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Dalsze promowanie, dzięki bodźcom regulacyjnym, działań mających na celu wzrost stosunku liczby broniących doktoratów do liczby studentów studiów doktoranckich.

Kontynuacja działań na rzecz promocji ścisłej współpracy doktoranta z promotorem, zapewniającej wsparcie w zakresie metodologii i umiejętności badawczych osobom predestynowanym do pracy naukowej.

Dalsze wzmacnianie zasady transparentności prac doktorskich oraz ich recenzji i ocen, co może uruchomić środowiskowy proces eliminowania praktyk zaniżania standardów wobec broniących doktoratów.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Racjonalizacja liczby doktorantów finansowanych w ramach publicznych mechanizmów finansowania do poziomu uzasadnionego potrzebą odnowy kadr naukowych oraz zapotrzebowaniem pracodawców prywatnych i administracji publicznej na pracowników posiadających zaawansowane kwalifikacje badawcze.

Wzrost stosunku liczby broniących doktoratów do liczby studentów studiów doktoranckich.

Wzrost jakości doktoratów przekładający się na zwiększenie liczby młodych, dobrze wykształconych naukowców odnawiających kadry akademickie uczelni oraz wdrażających wyniki swojej pracy naukowej w gospodarce. Doktoranci są traktowani jako młodzi badacze, wnoszący cenny wkład w proces tworzenia wiedzy i stanowiący istotny pomost łączący Europejski Obszar Badawczy (Unia Innowacyjności) i Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego (Proces Boloński).

Narzędzie 32: Wzrost mobilności (również międzynarodowej) kadry naukowej i studentów.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

Mobilność jest narzędziem służącym realizacji szerszego celu narodowego i/lub instytucjonalnego jak również indywidualnego. W zależności od formy, długości trwania, charakteru pobytu może ona m.in. wspierać jakość i innowacyjność uczenia się, wzmacniać potencjał kadrowy uczelni, doskonalić działalność dydaktyczną i znacząco poprawiać poziom prowadzonych badań naukowych. Mobilność służy jako narzędzie wymiany wiedzy i zdobywania doświadczenia, a także budowaniu kapitału relacyjnego i znacząco ułatwia rozwijanie kompetencji zawodowych, naukowych oraz poszerzanie horyzontów intelektualnych. W Polsce, na tle sytuacji w Europie poziom mobilności nauczycieli akademickich, naukowców, doktorantów i studentów, mimo wzrostu w ostatnich latach, jest obecnie relatywnie niski.

Mobilność należy rozpatrywać w trzech aspektach:

- międzynarodowym (przemieszczanie się pomiędzy krajami),
- międzysektorowym (przemieszczanie się pomiędzy sektorem publicznym i prywatnym oraz naukowym i społeczno-gospodarczym),
- międzydyscyplinarnym (przemieszczanie się pomiędzy dyscyplinami naukowymi),

Odsetek studentów-cudzoziemców na polskich uczelniach wzrósł w latach 2004-2011 prawie trzykrotnie ale wciąż wynosi zaledwie 1,4%. Jednak z drugiej strony efekty przynosi umożliwianie wyjazdów polskich studentów na uczelnie zagraniczne – według danych do roku 2011/2012 z możliwości wyjazdu w ramach programu Erasmus skorzystało 123 tys. studentów⁸.

Umieędzynarodowienie jest bez wątpienia jednym z najważniejszych wyzwań stojących przed polskim systemem szkolnictwa wyższego, szczególnie wobec prognozowanego niżu demograficznego. Celem narzędzia jest wprowadzenie mobilności jako stałego elementu kształcenia i rozwoju zawodowego w tym naukowego zarówno kadry akademickiej jak i naukowców pracujących poza uczelnią, przy czym dąży się do tego aby mobilność była powszechną praktyką, a nie przywilejem wąskiej grupy osób.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W ramach algorytmu podziału dotacji podstawowej dla publicznych uczelni akademickich nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego oraz akademickich uczelni wojskowych w zakresie kształcenia osób cywilnych, część kwoty przyznawana jest na podstawie prowadzonej przez uczelnie wymiany międzynarodowej, przy uwzględnieniu liczby studentów wyjeżdżających i przyjeżdżających w ramach wymiany, a także liczby profesorów z zagranicy (cudzoziemców) prowadzących zajęcia w uczelniach. Dla wszystkich pozostałych uczelni kształcących studentów cywilnych uwzględniana jest przy naliczeniu dotacji „podstawowej” liczba profesorów z zagranicy (cudzoziemców) prowadzących zajęcia w uczelniach.

Nowelizacja ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* z 18 marca 2011 r. ułatwiła zatrudnianie obcokrajowców w polskich uczelniach; zwiększyła dostępność pracy w polskich uczelniach dla Polaków, którzy stopień naukowy zdobyli za granicą; wprowadziła automatyczną uznawalność poziomów wykształcenia osiągniętych w krajach OECD; wprowadziła kształcenie w językach obcych jako ważny element oceny działalności uczelni.

Przyjęte przez Radę Ministrów w dniu 16 sierpnia 2011 r. założenia do projektu nowej ustawy o cudzoziemcach (obecnie trwają prace nad projektem ustawy w Sejmie), przewidują szereg rozwiązań zachęcających cudzoziemców do studiowania na polskich uczelniach (m.in. wydłużenie i lepsze dopasowanie do cyklu studiów okresu, na jaki może zostać wydane studentom zezwolenie na pobyt czasowy).

⁸ Raport FRSE „Program Erasmus – przegląd statystyk”

Programy MNiSW „Wsparcie międzynarodowej mobilności naukowców” oraz „Mobilność Plus” mają na celu umożliwienie polskim naukowcom udziału w badaniach naukowych prowadzonych w zagranicznych ośrodkach naukowych pod opieką wybitnych naukowców o międzynarodowym autorytecie w danej dziedzinie nauki. Z kolei program MNiSW „Top 500 Innovators” umożliwia polskim naukowcom zdobycie wiedzy i doświadczenia w czołowych ośrodkach zagranicznych, gdzie mogą dogłębnie zapoznać się z najlepszymi światowymi praktykami w zakresie wdrażania badań i innowacyjności. Inne programy realizowane są np. przez Fundację na rzecz Nauki Polskiej – Homing Plus, Idee dla Polski, Kolumb.

Prowadzenie przez MNiSW działań w zakresie koordynowania udziału przedstawicieli polskich uczelni na największych międzynarodowych targach edukacyjnych, przygotowywanie i bieżące aktualizowanie baz danych o uczelniach prowadzących kształcenie w językach obcych (zarówno w formie broszur rozsyłanych do polskich placówek dyplomatycznych etc., jak i w formie elektronicznej dostępnej na stronie MNiSW).

Przegląd i modyfikacja dotychczasowej polityki inwestycyjnej w sektor nauki spowodował zdecydowany wzrost nakładów na infrastrukturę badawczą. Pozwoli to na stworzenie w Polsce konkurencyjnych na skalę światową, miejsc pracy dla naukowców. Przyczyni się to także do zwiększenia liczby zagranicznych naukowców decydujących się kontynuować swoją karierę naukową w polskich jednostkach naukowych oraz na powrót polskich uczonych z ośrodków zagranicznych. W tym celu została także opracowana Polska Mapa Drogowa Infrastruktury Badawczej.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Wprowadzanie na szczeblu narodowym i instytucjonalnym rozwiązań sprzyjających mobilności wewnętrznej i zewnętrznej studentów, doktorantów, młodych naukowców, kadry akademickiej i administracyjnej.

Stworzenie specjalnego portalu internetowego dla studentów – obcokrajowców (uruchomienie portalu nastąpi w 2014 r.)

Ponadto, w ramach nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 planowane jest podjęcie następujących działań ukierunkowanych na zwiększenie otwartości i mobilności międzynarodowej szkolnictwa wyższego:

- Poszerzenie oferty studiów na wszystkich trzech poziomach studiów w Polsce w językach obcych, skierowanej zarówno do studentów z Polski, jak i do cudzoziemców,
- Wsparcie możliwości studiowania w Polsce przez cudzoziemców - m.in. poprzez międzynarodowe programy studiów (w tym studiów doktoranckich) oraz międzynarodowe szkoły letnie,
- Zwiększenie liczby wykładowców z zagranicy posiadających osiągnięcia w pracy naukowej, zawodowej lub artystycznej, uczestniczących w prowadzeniu programów kształcenia w polskich uczelniach,
- Wzmocnienie rozpoznawalności polskich uczelni poprzez wsparcie uzyskiwania zagranicznych akredytacji i innych form międzynarodowej oceny przez polskie uczelnie i programy kształcenia,
- Wsparcie wybitnie uzdolnionych studentów poprzez promocję ich uczestnictwa w międzynarodowych konkursach lub zawodach.

Zwiększenie liczby badań naukowych prowadzonych we współpracy z zagranicznymi ośrodkami naukowymi lub przedsiębiorstwami.

Zwiększenie mobilności między sektorem nauki a przemysłem, zarówno w obszarze badań jak i dydaktyki.

Ponadto, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 31 lipca 2012 r. dokument „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania” zawiera rekomendacje mające ułatwić studiowanie w Polsce studentom z zagranicy, takie jak: upowszechnianie informacji na temat możliwości studiowania w Polsce, wypracowanie dodatkowych rozwiązań rekrutacyjnych obejmujących nabór i procedury wizowe, dalsze upraszczanie formalności związanych z uzyskiwaniem dokumentów pobytowych przez zagranicznych studentów i pracowników naukowych przy jednoczesnej walce z nadużywaniem tej formy legalizacji pobytu oraz rozwijanie systemu stypendialnego, zachęcającego do studiowania w Polsce na kierunkach istotnych z punktu widzenia badań naukowych lub rynku pracy.

2.3. *Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)*

Wprowadzenie mobilności jako stałego i koniecznego elementu rozwoju kariery zawodowej nauczycieli akademickich i młodych naukowców oraz kształcenia studentów i doktorantów.

Opracowanie i wdrożenie systemu awansu zawodowego naukowców powiązanego z mobilnością międzyuczelnianą. Konieczne jest także stworzenie rozwiązań ułatwiających mobilność kadry naukowej i doktorantów pomiędzy sektorem prywatnym i publicznym.

Kontynuacja działań na rzecz zwiększenie udziału polskich uczelni jako partnerów w pan-europejskich inicjatywach przewidzianych dla doktorantów (np. programy europejskiego doktoratu przemysłowego, innowacyjne programy doktoranckie etc.).

Dalsze rozwijanie polityki wspierającej rozwój kontaktów naukowych jednostek naukowych z polskimi uczonymi, którzy osiągnęli sukcesy poza granicami kraju.

Kontynuacja programów wspierających powroty polskich naukowców pracujących w zagranicznych ośrodkach naukowych.

Dalsze promowanie działań skutkujących włączeniem polskich naukowców w międzynarodowy obieg naukowy, w tym m.in. rozwój baz publikacji naukowych o charakterze *open access* oraz zwiększanie presji na publikowanie przez naukowców w periodykach o wysokim wskaźniku tzw. *impact factor*.

3. *Stan docelowy (rok 2020)*

Wzrasta liczba studentów i doktorantów cudzoziemców odbywających część studiów oraz pełen cykl kształcenia w Polsce a także liczba naukowców cudzoziemców prowadzących badania naukowe w Polsce oraz prowadzących zajęcia dydaktyczne na polskich uczelniach. Odsetek studentów cudzoziemców studiujących na polskich uczelniach wynosi 5%. Rośnie także liczba polskich studentów i doktorantów z doświadczeniem zagranicznym w momencie ukończenia studiów a także liczba polskich naukowców z zagranicznym doświadczeniem dydaktycznymi i badawczym, co wynika m.in. z większej liczby publikacji polskich naukowców w prestiżowych czasopismach. Istnieje swobodny przepływ studentów doktorantów i pracowników pomiędzy sektorami, dyscyplinami naukowymi i państwami.

Narzędzie 33: Wzmocnienie więzi uczelni z ich otoczeniem społeczno-gospodarczym.

Etap życia: **Edukacja na poziomie wyższym**

1. Stan obecny

Współpraca uczelni z otoczeniem zewnętrznym, zarówno społecznym jak i gospodarczym, jest obecnie niewystarczająca. Dobra współpraca pomiędzy sektorami pozwala na lepsze dopasowanie oferty edukacyjnej do zapotrzebowania na rynku pracy, a także ułatwia przepływ wiedzy i innowacji pomiędzy uczelniami, gospodarką, sektorem publicznym i organizacjami pozarządowymi. Szczególnie ważną kwestią obecnie jest komercjalizacja wyników badań i prac rozwojowych prowadzonych w uczelniach. Współpraca uczelni z ich otoczeniem zewnętrznym nie powinna jednak być redukowana tylko do wymiaru ekonomicznego, ale obejmować również współpracę z partnerami społecznymi (w tym organizacjami pozarządowymi) w dziedzinie innowacji społecznych i aktywizacji obywatelskiej. Uczelnie powinny w większym niż dotychczas stopniu funkcjonować w społecznościach lokalnych jako miejsce namysłu nad rozwojem społeczności, w których funkcjonują a także miejsce formowania postaw obywatelskich. Współpraca uczelni z jej otoczeniem społeczno-gospodarczym powinna także wpisywać się bardzo silnym akcentem w opracowywane przez uczelnie strategie ich rozwoju, jako trzecią misję uczelni – obok dydaktyki i badań naukowych. Szczególnie istotną rolę współpraca ta powinna odegrać w przypadku programów kształcenia o profilu praktycznym.

Rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej nie jest popularne wśród osób młodych (6% mężczyzn i 2% kobiet deklaruje posiadanie tego rodzaju doświadczenia)⁹. Zaledwie 3% badanych studentów uważa, że kształcenie z tego zakresu jest na ich uczelni na bardzo dobrym poziomie, a jedynie 14%, że jest wystarczające i odpowiednie. Jedynie niewielka część osób młodych funkcjonuje na rynku pracy w roli przedsiębiorców¹⁰. Z drugiej strony na uczelniach istotną rolę odgrywają Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości, których zadaniem jest promowanie i wspieranie przedsiębiorczości wśród pracowników, studentów i absolwentów uczelni.

Wprowadzenie do systemu szkolnictwa wyższego Krajowych Ram Kwalifikacji powinno przyczynić się do kształcenia m.in. umiejętności i postaw przedsiębiorczych, kreatywności, innowacyjności, zdolności do podejmowania ryzyka, planowania przedsięwzięć, pracy w grupie. Przedsiębiorczość rozumiana jako zdolność osoby do wdrażania pomysłów w czyn powinna stanowić jedną z kluczowych kompetencji absolwenta szkoły wyższej.

Również rozpowszechnienie studiów o profilu praktycznym, w których kluczowe będzie kształtowanie umiejętności praktycznych studentów, może odegrać istotną rolę w kształtowaniu się kompetencji w zakresie przedsiębiorczości wśród studentów.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Pełne wdrożenie do systemu szkolnictwa wyższego *Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego*, czyli opisu kwalifikacji zdobywanych w polskim systemie szkolnictwa wyższego przez określenie efektów kształcenia. Wprowadzenie *Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego* zwiększa autonomię uczelni w zakresie konstruowania programów kształcenia, w tym tworzenia zupełnie nowych kierunków studiów, które dużo lepiej będą dopasowane do potrzeb rynku pracy.

Obecne przepisy znowelizowanej ustawy – *Prawo o szkolnictwie wyższym* wskazują, że należy określić czy dane studia są prowadzone w profilu ogólnoakademickim czy praktycznym. Szczegółowe kwestie w tym zakresie zostały uregulowane w wydanym rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 5 października 2011 r. w sprawie warunków prowadzenia studiów na określonym kierunku i poziomie kształcenia (Dz. U. Nr 253, poz. 1445). Uczelnie, konstruując program kształcenia, powinny również odnieść się do uzyskiwania przez studentów w toku studiów efektów kształcenia dot. przedsiębiorczości, co niewątpliwie będzie miało pozytywny wpływ na pozycję absolwenta na rynku pracy.

Zajęcia związane z praktycznym przygotowaniem zawodowym, które są przewidziane w programie studiów dla profilu praktycznego, odbywać się muszą w warunkach właściwych dla danego zakresu przyszłej działalności

⁹ Pierwsze kroki na rynku pracy. Międzynarodowe badanie studentów i absolwentów, Deloitte, 2013.

¹⁰ Ibidem

zawodowej i umożliwiają bezpośrednie wykonywanie odpowiednich czynności praktycznych przez studentów. Dodatkowo zajęcia związane z praktycznym przygotowaniem zawodowym na kierunku o profilu praktycznym muszą być prowadzone przez osoby posiadające doświadczenie zawodowe zdobyte poza uczelnią oraz adekwatne do prowadzonych zajęć. Uczelnia zapewniać powinna także studentom właściwy tryb odbywania praktyk przewidzianych w programie kształcenia.

Podstawowa jednostka organizacyjna uczelni, która prowadzi studia pierwszego stopnia o profilu praktycznym może zaliczyć do minimum kadrowego (od roku akademickiego 2012/2013), w miejsce nauczyciela akademickiego posiadającego stopień naukowy doktora, dwie osoby posiadające tytuł zawodowy magistra oraz doświadczenie zawodowe zdobyte poza uczelnią w dziedzinie związanej z danym kierunkiem studiów.

Reforma systemu szkolnictwa wyższego z 2011 r. wprowadziła nową ważną regulację współpracy uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym (art. 4 ust. 4), w szczególności w zakresie prowadzenia badań naukowych i prac rozwojowych na rzecz podmiotów gospodarczych – w wyodrębnionych formach działalności, w tym w drodze utworzenia spółki celowej, o której mowa w art. 86a.

W strukturze uczelni publicznej będzie mógł działać także konwent, natomiast publiczna uczelnia zawodowa będzie do jego powołania zobowiązana. W skład konwentu uczelni publicznej mogą wchodzić w szczególności przedstawiciele organów państwowych; organów samorządu terytorialnego i zawodowego; instytucji i stowarzyszeń naukowych, zawodowych oraz twórczych; organizacji pracodawców oraz przedsiębiorców i instytucji finansowych. Dodatkowo w skład konwentu publicznej uczelni zawodowej mogą wchodzić przedstawiciele uczelni akademickiej, z którą publiczna uczelnia zawodowa współdziała.

Powołanie Rzecznika Praw Absolwenta. Zadaniem Rzecznika jest między innymi działanie na rzecz ograniczania formalnych barier w dostępie absolwentów do rynku pracy, w tym analizowanie stopnia dostępu do określonych zawodów oraz udział w procesie deregulacji zawodów, których wykonywanie jest uzależnione od posiadania wykształcenia wyższego, a także rekomendowanie takich rozwiązań systemowych i prawnych, które pozwolą absolwentom lepiej i szybciej odnaleźć się na rynku pracy.

Prowadzenie przez MNISW konkursu na dofinansowanie podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni lub uczelni nieposiadających podstawowych jednostek organizacyjnych w zakresie wdrażania systemów poprawy jakości kształcenia oraz Krajowych Ram Kwalifikacji. Kryteriami oceny wniosków są między innymi metody weryfikacji dostosowania efektów kształcenia na wskazanym kierunku studiów, poziomie i profilu kształcenia do potrzeb rynku pracy, procedura wdrażania do programu kształcenia zmian wynikających z weryfikacji dostosowania efektów kształcenia do potrzeb rynku pracy, czy formy i zasady współpracy z podmiotami społeczno-gospodarczymi przy tworzeniu programu kształcenia.

Współpraca z otoczeniem społeczno-gospodarczym odgrywa również ważne kryterium decyzji we wprowadzonym w ww. ustawie nowym finansowaniu projakościowym. Jednostka ubiegająca się o status Krajowego Naukowego Ośrodka Wiodącego będzie oceniana nie tylko pod względem jakości prowadzonych badań naukowych oraz jakości kształcenia, ale także współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym.

Krajowy Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na lata 2012-2014 przewiduje „uprawnienie Rzecznika Praw Absolwenta do formułowania propozycji dotyczących funkcjonowania akademickich biur karier”.

Jednocześnie prowadzone są działania mające na celu promowanie dobrych praktyk oraz przykładów współpracy uczelni wyższych z pracodawcami w ramach projektu *Biznes dla edukacji* realizowanego przez PARP w poddziałaniu 2.1.3 PO KL.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Przyjęte przez Radę Ministrów w maju 2013 r. założenia do projektu nowelizacji ustawy Prawo o Szkolnictwie Wyższym z dnia 16 lipca 2013 r. przewidują następujące zmiany w systemie szkolnictwa wyższego w Polsce:

- zobowiązanie uczelni nieposiadających uprawnień do realizacji studiów doktoranckich do wdrażania programów kształcenia zawodowego. Dzięki temu powstanie grupa wyspecjalizowanych w kształceniu na kierunkach praktycznych uczelni zawodowych (m.in. państwowe wyższe szkoły zawodowe, skorzystają z tego również liczne uczelnie niepubliczne), w których jakość edukacji determinować będzie praktyczne umiejętności studentów nabywane dzięki współpracy z otoczeniem zewnętrznym uczelni. Drugim biegunem tego systemu staną się uczelnie akademickie, w których

kształcenie ściśle powiązane będzie z realizowanymi w uczelni badaniami naukowymi oraz włączeniem w nie studentów,

- wprowadzenie obowiązku organizowania co najmniej trzymiesięcznych praktyk zawodowych na kierunkach studiów o profilu praktycznym,
- możliwość wprowadzenia studiów dualnych, czyli zapewniających kształcenie w uczelni na przemian z pracą,
- zwiększenie liczby pracodawców w składzie konwentu zawodowych uczelni publicznych. Program kształcenia wraz z opisem jego efektów będzie opiniowany przez konwent i zatwierdzany przez senat uczelni,
- umożliwienie prowadzenia wspólnych studiów interdyscyplinarnych nie tylko przez podstawowe jednostki organizacyjne tej samej uczelni, ale też pomiędzy uczelniami. Do prowadzenia takich studiów będą uprawnione wyłącznie jednostki organizacyjne uczelni, które mają prawo do nadawania stopnia doktora habilitowanego,
- możliwość prowadzenia środowiskowych studiów doktoranckich. Będą mogły być realizowane przez jednostki posiadające uprawnienia do prowadzenia studiów doktoranckich. Wprowadzone zostaną regulacje ułatwiające przygotowanie interdyscyplinarnych rozpraw doktorskich. Możliwe będzie powołanie drugiego promotora lub kopromotora w przewodach doktorskich, prowadzonych wspólnie przez różne jednostki,
- wprowadzenie ogólnopolskiego systemu monitorowania karier zawodowych absolwentów przy pozostawieniu uczelniom prawa do monitorowania karier na potrzeby modyfikacji programów kształcenia.

Ponadto, w ramach nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 planowane jest podjęcie następujących działań ukierunkowanych na powiązanie uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym:

- organizowanie i realizacja programów kształcenia we współpracy z pracodawcami, w tym w zakresie transferu osiągnięć naukowych do gospodarki oraz upowszechnianie postaw przedsiębiorczych wśród studentów,
- zamawianie kształcenia w obszarach kluczowych dla gospodarki i rozwoju kraju, w tym na wniosek pracodawców/organizacji pracodawców, dokonywane w oparciu o analizy i prognozy potwierdzające potrzebę kształcenia w określonych obszarach,
- wsparcie wysokiej jakości programów stażowych dla studentów i doktorantów (tego typu wsparcie może stanowić element działań w ramach realizowanych programów kształcenia, zamawiania kształcenia lub stanowić odrębny rodzaj projektów),
- wspieranie świadczenia wysokiej jakości usług przez instytucje (np. akademickie biura karier), wspomagające studentów w rozpoczęciu aktywności zawodowej na rynku prac,
- rozwój oferty uczelni w zakresie realizacji trzeciej misji uczelni jako forum aktywności społecznej np. poprzez programy realizowane przy współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Promowanie dobrych praktyk w zakresie współpracy uczelni z przedsiębiorstwami, organizacjami społecznymi i pozostałymi instytucjami otoczenie zewnętrzne uczelni.

Zachęcanie uczelni do budowania strategii rozwoju, z udziałem lub w konsultacji z przedstawicielami otoczenia zewnętrznego, w których określona zostanie długookresowa strategia rozwoju współpracy.

Rozwijanie polityki publicznej w zakresie wspierania współpracy uczelni z otoczeniem zewnętrznym, w tym identyfikacja i usuwanie barier w zakresie rozwoju tej współpracy.

2.3. *Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)*

Dalsze promowanie współpracy uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym.

Dalsze promowanie idei współpracy z uczelniami, w tym udziału przedsiębiorców w konwencie uczelni, czy w roli wykładowców np. poprzez konkursy, kampanie prasowe wśród przedsiębiorców. Z drugiej strony winna rozwinąć się współpraca polegająca na wspieraniu przez pracodawców udziału pracowników w kształceniu organizowanym dla dorosłych.

Kontynuacja działań na rzecz większego zaangażowania uczelni w rozwój lokalnej społeczności w celu likwidowania społecznych barier rozwojowych, w tym ich zaangażowania w prowadzenie aktywnej polityki

wspierania studentów w działalności poza-edukacyjnej (m.in. aktywności społecznej w formie wolontariatu) oraz zaangażowania w rozwiązywanie lokalnych problemów społecznych. Stymulowanie uczelni do współpracy z partnerami społecznymi (w tym organizacjami pozarządowymi) w dziedzinie innowacji społecznych i aktywizacji obywatelskiej.

Dalsze promowanie współpracy między akademickimi biurami karier, akademickimi inkubatorami przedsiębiorczości i akademickimi inkubatorami innowacyjności.

Wdrożenie Polskich Ram Jakości Staży i Praktyk zwiększających dostęp studentów i absolwentów do rynku pracy i możliwości nabycia doświadczenia zawodowego.

Rozwój strategicznej współpracy uczelni z ich otoczeniem społeczno-gospodarczym i zwiększenie wpływu pracodawców na ofertę kształcenia szkół prowadzących kształcenie zawodowe, poprzez stworzenie Naczelnej Rady Kompetencji i Sektorowych Rad Kompetencji, składających się z przedstawicieli środowiska edukacji i biznesu, które będą wskazywać kierunki kształcenia zawodowego zgodne z potrzebami gospodarki.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Współpraca uczelni z organizacjami społecznymi i przedsiębiorstwami stanowi naturalny element strategii rozwoju uczelni, bez względu na to czy uczelnia ta ma charakter akademicki czy zawodowy, a także bez względu na jej rozmiar i położenie. Przedsiębiorcy i działacze/liderzy społeczni biorą czynny udział w przygotowaniu programów nauczania oraz zlecać zadania i projekty do wspólnej realizacji z uczelniami. Studenci i doktoranci odbywają staże w przedsiębiorstwach i organizacjach pozarządowych, w tych ostatnich także na zasadach wolontariatu. Podmioty gospodarcze powinny być naturalnym partnerem zarówno w procesie komercjalizacji wyników badań naukowych jak i docelowym odbiorcą.

Etap 4: Aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo

Narzędzie 34: Wspieranie osób młodych w znalezieniu pierwszego zatrudnienia (w tym transfer edukacja-praca).

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Jednym z głównych problemów polskiego rynku pracy jest wysoki odsetek młodzieży, która kończąc edukację nie odnajduje się na rynku pracy. Sytuacja taka wynika z kilku kwestii sytuujących się zarówno w systemie edukacji, jak i polityki rynku pracy oraz systemu podatkowego (zniechęca do podejmowania zatrudnienia niskopłatnego, czyli najczęściej oferowanego osobom bez doświadczenia zawodowego). Problemem jest także niska podaż wolnych miejsc pracy, w szczególności takich, które mogłyby zostać podjęte przez osoby młode i bezpośrednio wynikający z takiego stanu rzeczy nieskuteczny system pośrednictwa pracy. Do tego dochodzi niewystarczający poziom i zakres praktyk zawodowych w systemie edukacyjnym, jak również brak szerokiego uznawania kompetencji zdobytych podczas uczenia się innego niż formalne, np. podczas działalności społecznej, m.in. w formie wolontariatu (patrz narzędzie nr 44).

2. Działania

2.1. Już realizowane

W ramach modernizacji systemu kształcenia wprowadzane są działania mające zwiększyć zakres praktyk zawodowych dla uczniów. Przyjęta została ustawa o praktykach absolwenckich ułatwiająca zdobycie młodym ludziom doświadczenia zawodowego. Młodzież jest również obejmowana aktywną polityką rynku pracy w ramach działań publicznych służb zatrudnienia oraz Ochotniczych Hufców Pracy. W szczególności została wprowadzona w 2009 roku możliwość uzyskiwania kwalifikacji zawodowych potwierdzonych dyplomem lub świadectwem czeladniczym po ukończeniu programu aktywizacji opartego na nauce u pracodawcy.

Realizowany obecnie Program „MŁODZI NA RYNKU PRACY” jest pakietem działań zainicjowanych przez Ministra Pracy i Polityki Społecznej, w celu szeroko zakrojonego wsparcia osób młodych w wejściu na rynek pracy.

Na Program składają się m.in.: projekt pilotażowy pn. „Twoja Kariera – Twój Wybór” oraz programy specjalne, dedykowane osobom do 30 roku życia.

W ramach projektu pilotażowego pn. „Twoja Kariera – Twój Wybór”, testowany jest wzorcowy schemat pracy z osobami bezrobotnymi do 30 roku życia oraz sprawdzane są w praktyce innowacyjne narzędzia, służące zwiększaniu aktywności, samodzielności i mobilności osób młodych.

Uczestnicy pilotażu korzystają z przygotowanej dla nich oferty, na którą składają się usługi rynku pracy i wyselekcjonowane instrumenty, określone w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz nowe instrumenty testowane w drodze pilotażu, zaprojektowane wyłącznie dla osób w wieku do 30 roku życia, którymi są: indywidualne wsparcie opiekuna, tzw. „promesa aktywizacji młodych” (tj. bon stażowy, bon szkoleniowy, bon dla pracodawcy za zatrudnienie absolwenta szkoły wyższej) oraz dotacja na zasiedlenie.

Realizacja projektu pilotażowego pn. „Twoja Kariera – Twój Wybór” podlega bieżącemu monitoringowi i ocenie. Wstępne wyniki oceny pozwoliły na wprowadzenie części testowanych rozwiązań do projektu zmiany ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Realizowane przez powiatowe urzędy pracy programy specjalne, dają możliwość łączenia ustawowych usług i instrumentów rynku pracy ze specyficznymi elementami wspierającymi zatrudnienie¹¹, wspomagając proces aktywizacji stwarza większe szanse na zatrudnienie tych osób.

¹¹ W myśl art. 2 ust. 1 pkt 36a ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, są to finansowane z Funduszu Pracy racjonalne wydatki inne niż usługi i instrumenty rynku pracy, niezbędne do realizacji działań dostosowanych do indywidualnych potrzeb uczestników programu specjalnego, adekwatne do uwarunkowań lokalnego rynku pracy.

Ministerstwo Pracy i polityki Społecznej we współpracy z Ministerstwem Infrastruktury i Rozwoju opracowuje dokument pn. Plan realizacji gwarancji dla młodzieży w Polsce. Zgodnie z zaleceniem Rady UE (w sprawie ustanowienia *gwarancji dla młodzieży*) - *gwarancje dla młodzieży* to zapewnienie wszystkim młodym ludziom w wieku do 25 lat dobrej jakości oferty zatrudnienia, dalszego kształcenia, przyuczenia do zawodu lub stażu w ciągu czterech miesięcy od pozostawania bez pracy lub zakończenia kształcenia formalnego¹². W Polsce beneficjentami *gwarancji dla młodzieży* będą osoby w wieku od 15 do 30 roku życia, w tym zwłaszcza z grupy tzw. NEET's (*not in employment, education or training*). Działania w ramach *gwarancji dla młodzieży* będą współfinansowane ze środków Funduszu Pracy, EFS, a w przypadku działań adresowanych do bezrobotnych w przedziale wieku 15-24 lata - będą one współfinansowane z *Inicjatywy na rzecz zatrudnienia ludzi młodych*. Ostateczna forma dokumentu będzie znana pod koniec 2013 r. W pierwszym etapie wdrażania *gwarancji dla młodzieży*, tj. od stycznia 2014 roku głównym realizatorem działań na rzecz grupy NEET będą Ochotnicze Hufce Pracy.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

W planach jest dokonanie przeglądu instrumentów polityki rynku pracy oraz systemu edukacyjnego pod kątem ich skuteczności w przyczynianiu się do ułatwiania przejścia z edukacji do zatrudnienia, a także pod kątem ich lepszego ukierunkowania na oczekiwania młodzieży. Propozycje w tym zakresie odnoszące się do polityki edukacyjnej zostały opisane w poszczególnych narzędziach zawartych w częściach dot. edukacji szkolnej oraz szkolnictwa wyższego. Oznaczać to będzie również wsparcie dla rozwoju doradztwa zawodowego na poziomie gimnazjum.

Planowane jest wprowadzenie nowego instrumentu rynku pracy dla młodych w postaci pożyczek udzielanych z Funduszu Pracy przez Bank Gospodarstwa Krajowego na utworzenie miejsca pracy lub podjęcie działalności gospodarczej, będącego wsparciem procesu tworzenia nowych miejsc pracy dla osób w trudnej sytuacji na rynku pracy. Pożyczki będą udzielane m. in. poszukującym pracy absolwentom szkół i uczelni, w okresie 48 miesięcy od dnia otrzymania dyplomu oraz studentom ostatniego roku studiów wyższych.

W Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej trwają prace nad założeniami Krajowego Programu na rzecz Młodzieży „Aktywna Młodzież”, które koordynuje Rada Działalności Pożytku Publicznego oraz organizacje młodzieżowe. Projekt Programu swoim zasięgiem ma objąć młodzież w wieku 13-30 lat, a jego celem głównym będzie wsparcie młodego pokolenia w stałym podnoszeniu wiedzy i umiejętności, tak, aby było aktywne zawodowo, zaangażowane społecznie oraz otwarte na nowe wyzwania.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Ponownego zaprojektowania wymagać będzie system wspierania pracodawców tworzących miejsca praktyk oraz zatrudnienia dla młodzieży. Konieczne będzie stworzenie, bez rozstrzygania na obecnym etapie co do jego zakresu oraz umiejscowienia, jednolitego systemu informacji o dostępnych miejscach praktyk i staży zawodowych. Pozwoli to na doskonalenie systemu praktyk absolwenckich/ płatnych staży uzyskiwania bądź zmiany kwalifikacji zawodowych poprzez naukę u pracodawców.

Kontynuacja programu pożyczek dla osób młodych na uruchomienie działalności gospodarczej i rozszerzenie go o działania doradcze w zakresie prowadzenia i rozwijania własnej firmy.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Wzrost stopy zatrudnienia osób do 30 roku życia oraz zmniejszenie poziomu bezrobocia osób do 24 roku życia. Objęcie przez OHP formami wsparcia w ramach „Gwarancji dla Młodzieży” co najmniej 100 tys. osób w wieku 15-24 lata do roku 2016.

¹² COM(2012) 729 final.

Narzędzie 35: Promocja partnerskiego modelu rodziny.

Etap życia: **aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Badania społeczne wskazują na niski poziom przygotowania dzieci i młodzieży do życia w rodzinie, zarówno w zakresie wiedzy, jak i postaw. Zidentyfikowano potrzebę objęcia stosownymi działaniami również rodziców, jako tych, którzy inicjują proces przygotowania do życia w rodzinie (i są odpowiedzialni za decydującą część procesu socjalizacji).

2. Działania

2.1. Już realizowane

Nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego, w miejsce dotychczasowych modułów będących częścią wiedzy o społeczeństwie, wprowadziła odrębny przedmiot *wychowanie do życia w rodzinie*, który obejmuje treści z zakresu przygotowania dzieci i młodzieży do życia w rodzinie. Przedmiot tak jak dotychczas jest nauczany począwszy od II etapu edukacyjnego.

Realizacja treści programowych zajęć edukacyjnych „Wychowanie do życia w rodzinie” w połączeniu z działaniami wychowawczymi i profilaktycznymi szkoły zmierza do jak najlepszego przygotowania dzieci i młodzieży do dorosłego życia oraz podejmowania w przyszłości ról małżeńskich i rodzicielskich.

Obowiązujące od dnia 1 września 2009 r. przepisy znowelizowanego rozporządzenia w sprawie *sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka* (Dz. U. Nr 131, poz. 1079) wprowadziły dwie zasadnicze zmiany, które dotyczą: uczestnictwa uczniów w zajęciach oraz realizacji zajęć w gimnazjach.

Zgodnie z nowymi regulacjami uczniowie mają obowiązek uczęszczania na zajęcia edukacyjne *wychowania do życia w rodzinie*, chyba że ich rodzice (prawni opiekunowie) albo sami pełnoletni uczniowie zgłoszą w formie pisemnej dyrektorowi szkoły rezygnację z udziału w zajęciach. W dotychczasowym stanie prawnym warunkiem uczestnictwa w zajęciach było uzyskanie pisemnej zgody rodziców uczniów niepełnoletnich bądź samych uczniów pełnoletnich.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Wprowadzanie nowej podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego oraz prace nad nową koncepcją dotyczącą regulacji w zakresie ramowych planów nauczania stwarzają konieczność wprowadzenia zmian do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie z dnia 12 sierpnia 1999 r. w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. Nr 67, poz. 756, z późn.zm.). Wskazane zmiany dotyczyć będą odstąpienia od przeznaczania na zajęcia z zakresu wychowania do życia w rodzinie godzin pozostających do dyspozycji dyrektora szkoły, na rzecz godzin przeznaczonych na realizację obowiązkowych zajęć edukacyjnych.

Niezależnie od powyższych rekomendowane jest wprowadzenie do treści nauczania elementów nauki języków obcych.

Planowane jest wprowadzenie nowego rozwiązania w postaci świadczenia aktywizacyjnego, wspierającego powrót na rynek pracy osób po przerwie związanej z wychowywaniem dziecka.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Brak planowanych działań.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Wsparcie rodzin i upowszechnienie partnerskiego modelu rodziny powinno umożliwić rodzicom (matce i ojcu) aktywność zawodową i zahamować negatywne czynniki związane z depopulacją.

Narzędzie 36: Wprowadzenie zmian w zakresie zasiłków oraz świadczeń społecznych w celu wzrostu ich efektywności.¹³

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny.

Obecnie w Polsce istnieje skomplikowany system świadczeń społecznych mających za zadanie wsparcie jednostek lub gospodarstw domowych w określonych w ustawodawstwie sytuacjach. Część z nich (np. zasiłki dla bezrobotnych) ma za zadanie zastąpienie pracownikowi wynagrodzenia mając jednocześnie motywujący do podjęcia zatrudnienia charakter. Natomiast celem świadczeń z pomocy społecznej, zarówno pieniężnych, jak i niepieniężnych, jest pomoc osobom i rodzinom w przewyższaniu trudnych sytuacji życiowych zmierzająca do usamodzielnienia się osób wykluczonych społecznie. Do tego dochodzą świadczenia związane z polityką rodzinną. Ich głównym celem jest częściowe wsparcie rodzin z dziećmi na utrzymaniu. Wyróżnia się świadczenia powszechne (przyznawane bez względu na dochód) oraz zależne od dochodu. Świadczenia związane z polityką rodzinną (świadczenia rodzinne i świadczenia z funduszu alimentacyjnego), z pewnymi wyjątkami, mają charakter indywidualny (selektywny) związany z kryterium dochodowym. Podobnie świadczenia z pomocy społecznej w większości uzależnione są od dochodu rodziny, a ich wysokość warunkowana jest kryterium dochodowym.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Na bieżąco są realizowane nowelizacje ustawodawstwa, które zmieniają zarówno wysokość jak i zakres danych zasiłków oraz świadczeń społecznych. W ostatnim czasie zostały wprowadzone zmiany w zakresie świadczeń rehabilitacyjnych oraz zasiłku pogrzebowego. Przeprowadzona została również weryfikacja kryteriów dochodowych uprawniających do korzystania ze świadczeń z pomocy społecznej oraz weryfikacja kwot świadczeń rodzinnych i kryteriów dochodowych do nich uprawniających. Od dnia 1 stycznia 2013 r., jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka przysługuje rodzinom, które spełniają kryterium dochodowe na poziomie 1922 zł na osobę w rodzinie.

Od stycznia 2013 r. wprowadzono nowe świadczenie dla opiekunów (w tym małżonków) osób niepełnosprawnych – specjalny zasiłek opiekuńczy w kwocie 520 zł miesięcznie. Przysługuje on, jeżeli łączny dochód rodziny osoby sprawującej opiekę oraz rodziny osoby wymagającej opieki w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty kryterium dochodowego wynoszącego 623 zł netto.

W okresie styczeń-czerwiec 2013 r. opiekunowie niepełnosprawnych dzieci pobierający świadczenie pielęgnacyjne byli uprawnieni do dodatkowego świadczenia w kwocie 100 zł miesięcznie. Natomiast od lipca 2013 r. wysokość świadczenia pielęgnacyjnego dla opiekunów niepełnosprawnych dzieci wzrosła do kwoty 620 zł miesięcznie (poprzednio 520 zł). Ponadto, w okresie kwiecień-grudzień 2013 r. realizowany jest rządowy program wspierania osób uprawnionych do świadczenia pielęgnacyjnego, w ramach którego osoby pobierające świadczenie pielęgnacyjne w związku z opieką nad niepełnosprawnymi dziećmi uprawnione są do dodatkowej pomocy w kwocie 200 zł miesięcznie.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Planowany jest pełny przegląd wszystkich zasiłków oraz świadczeń społecznych z określeniem realizacji celu dla jakiego zostały powołane. Celem takiego przeglądu jest stworzenie listy tych świadczeń, które efektywnie realizują swoje cele i w przypadku których wskazany jest wzrost ich zakresu oraz ewentualnie wysokości. Jednocześnie na jego podstawie zostaną przygotowane propozycje zmian w zakresie tych zasiłków i świadczeń,

¹³ Działania z zakresu tego narzędzia planowane są do realizacji także w ramach projektu Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. *Nowy wymiar aktywnej integracji*.

które nie spełniają celów, dla których zostały powołane i które w pewnej perspektywie powinny być zlikwidowane lub zmodyfikowane.

W związku z zapowiedzią Prezesa Rady Ministrów, od 2014 r. zakładany jest wzrost wysokości świadczenia pielęgnacyjnego tak, by w okresie 5 lat osiągnęło poziom minimalnego wynagrodzenia za pracę.

Prawdopodobnie działania te nie powinny dotyczyć podstawowego rodzaju świadczeń rodzinnych – zasiłku rodzinnego, a także dodatków do zasiłku rodzinnego. Świadczenia związane z polityką rodzinną (świadczenia rodzinne i świadczenia z funduszu alimentacyjnego) co do zasady mają charakter indywidualny związany z kryterium dochodowym, z wyjątkiem zasiłku i świadczenia pielęgnacyjnego, które mają charakter powszechny (już zmodyfikowane). W związku z tym, weryfikacja zasad dostępności powinna dotyczyć świadczeń rodzinnych o charakterze powszechnym. W przypadku zasiłku rodzinnego oraz dodatków do zasiłku rodzinnego, działania powinny iść w kierunku zwiększenia kręgu osób uprawnionych do ich pobierania poprzez wzrost kryterium dochodowego oraz w kierunku wzrostu wysokości kwot świadczeń, co ma również znaczenie z punktu widzenia realizacji działań w obszarze demografii i oraz w etapie życia: *Wczesne dzieciństwo*, *Aktywność zawodowa*, *Uczenie się przez całe życie i Rodzicielstwo*. Obecnie trwają prace związane z podwyższeniem kwoty świadczenia pielęgnacyjnego dla opiekunów niepełnosprawnych dzieci oraz wprowadzenia specjalnego zasiłku opiekuńczego dla osób sprawujących opiekę nad innymi niepełnosprawnymi członkami rodziny, przy spełnianiu kryterium dochodowego.

W odniesieniu do świadczeń z pomocy społecznej planuje się wprowadzić zmiany, dzięki którym pomoc będzie lepiej adresowana, ukierunkowana na zaspokojenie faktycznych potrzeb osób wykluczonych społecznie oraz będzie bardziej aktywizowała osoby i rodziny wymagające wsparcia. W związku z tym należy stworzyć nowy katalog świadczeń z odpowiednim instrumentarium, a jako nadrzędną metodę pracy z osobą wykluczoną społecznie wzmocnić pracę socjalną i wprowadzić różne jej formy (praca indywidualna, praca grupowa, *street working*, pracownik socjalny - animator środowiska lokalnego).

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Wprowadzone zostaną zmiany legislacyjne zwiększające efektywność systemu zasiłków oraz świadczeń społecznych. Będą one dążyły do znalezienia kompromisu pomiędzy świadczeniami powszechnymi oraz indywidualnymi, w kierunku jednak ograniczenia świadczeń powszechnych. Kontynuowane będą działania w celu wzmocnienia jednolitego i motywującego do aktywności zawodowej systemu wspierania bezrobotnych i poszukujących pracy poprzez silniejsze i bardziej jednoznaczne powiązanie świadczeń społecznych z udziałem w aktywnych programach rynku pracy i ekonomii społecznej. Jednocześnie rozbudowane zostanie wsparcie dla tych osób, które z przyczyn niezależnych nie są w stanie czerpać dochodów z pracy.

Konieczne będzie również wprowadzenie zmian w świadczeniach rehabilitacyjnych, tak aby zwiększyć ich pozytywne oddziaływanie na szybki powrót do pracy. Część świadczenia będzie bezpośrednio związana z uczestnictwem w dobrowolnych działaniach rehabilitacyjnych.

Należy podjąć starania o zdefiniowanie na nowo kryteriów dochodowych i skorelowanie ich ze sobą.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Stworzenie całościowego i efektywnego systemu zasiłków oraz świadczeń społecznych, w którym unika się ryzyka długotrwałego wykluczenia społecznego oraz stymulującego do usamodzielniania się ekonomicznego (podejmowania zatrudnienia na otwartym rynku pracy). Zwiększenie wsparcia dla osób najuboższych z dwóch pierwszych decyli dochodowych, a w przypadku rodzin z dziećmi na utrzymaniu - z dwóch pierwszych kwintyli dochodowych.

Narzędzie 37: Zaprojektowanie nowego systemu pomocy społecznej oraz polityki wsparcia rodzin opartego na dwóch perspektywach: indywidualnej i gospodarstwa domowego (rodziny).¹⁴

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny.

Zgodnie ze Strategią Europa 2020, w zakresie walki z ubóstwem państwa członkowskie Unii Europejskiej na poziomie krajowym są zobligowane między innymi do propagowania wspólnego i indywidualnego poczucia odpowiedzialności za walkę z ubóstwem i wyłączeniem społecznym jak również do opracowania i przeprowadzenia działań mających na celu rozwiązanie konkretnych problemów grup szczególnie zagrożonych.

Dotychczasowe rozwiązania systemu pomocy społecznej spełniły swoje podstawowe zadania, jednakże aktualna sytuacja społeczno – ekonomiczna wymusza wprowadzenie nowych rozwiązań, stanowiących odpowiedź na nowe wyzwania i oczekiwania. Rozwiązania te, zapewniając odpowiednie wsparcie dla osób i rodzin, powinny umożliwiać większą aktywizację osób korzystających z pomocy, wzmacniać działania profilaktyczne oraz współpracę międzyinstytucjonalną.

W obszarze rozwoju kapitału ludzkiego niezbędna jest koncentracja działań w zakresie aktywizacji społeczno-zawodowej osób pozostających bez pracy oraz podjęcie działań z zakresu integracji społecznej prowadzących do włączenia społecznego osób i rodzin.

W tym kontekście znaczenia nabierają działania z zakresu aktywnej integracji, ułatwiania dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług społecznych, wspierania instytucji otoczenia ekonomii społecznej¹⁵ oraz samych podmiotów ekonomii społecznej, służące aktywizacji lokalnych społeczności, w tym w szczególności społeczności marginalizowanych.

2.Działania

2.1. Już realizowane

Realizowane są działania mające na celu wsparcie systemu pomocy i integracji społecznej mające na celu wzmocnienie systemu pomocy i integracji społecznej między innymi w zakresie rozwoju krajowego systemu szkoleń tematycznych i specjalistycznych oraz doskonalenia kadr instytucji pomocy i integracji społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem pracowników socjalnych. Ponadto realizowane są działania mające na celu wypracowanie i stopniowe wprowadzanie standardów jakości usług w instytucjach pomocy i integracji społecznej, w tym dla rodzin z dziećmi, rodzin doświadczających przemocy, osób starych, osób niepełnosprawnych, osób pozostających bez pracy, standardów pracy z bezdomnymi, nowych metod pracy socjalnej (animator, mediator, lokalny polityk społeczny), opracowanie modeli instytucji (Ośrodków Pomocy Społecznej, Miejskich Ośrodków Pomocy Rodzinie, Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie, Centrów Integracji Społecznej).

W ramach projektu „Zintegrowany System Wsparcia Ekonomii Społecznej” w Działaniu 1.2. „Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej” Priorytetu I Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki podejmowane są działania dotyczące budowy infrastruktury wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej. W tym zakresie zostały utworzone Centra Ekonomii Społecznej, prowadzące m. in. działania sieciujące ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (OWES). W zakresie wzrostu kompetencji i wzmocnienia potencjału kadr instytucji pomocy i integracji społecznej organizowane są różnorodne formy kształcenia, tj. studia podyplomowe, kursy, szkolenia, wizyty studyjne, staże, a także usługi doradcze. Ponadto podjęto działania, które przyczyniają się do podniesienia świadomości społecznej w zakresie możliwości rozwiązywania

¹⁴ Działania z zakresu tego narzędzia planowane są do realizacji także w ramach projektu Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. *Nowy wymiar aktywnej integracji*.

¹⁵ W projekcie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej przez instytucje otoczenia ekonomii społecznej rozumiane są takie instytucje, które działają na rzecz rozwoju oraz wzmocnienia sektora ekonomii społecznej, m.in. poprzez szkolenia, doradztwo lub realizację innych usług na rzecz podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej. Instytucjami otoczenia sektora ekonomii społecznej są np. tzw. Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej, finansowane dotąd w ramach poddziałania 7.2.2., Priorytet VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

problemów za pomocą metody budowania partnerstw na rzecz ekonomii społecznej, przeprowadzane są kampanie medialne i inne działania, które przyczyniają się do wykreowania pozytywnego wizerunku „marki” ekonomii społecznej. Projekt adresowany jest do instytucji pomocy i integracji społecznej, instytucji rynku pracy, organizacji pozarządowych i instytucji ekonomii społecznej oraz do pracowników w/w instytucji, a także do pracowników administracji publicznej działających bezpośrednio w obszarze pomocy i integracji społecznej.

W ramach projektu „Partnerstwo na rzecz instytucjonalizacji” w ramach Działania 1.2 PO KL trwają prace nad ramami programowymi, finansowymi, edukacyjnymi i prawnymi funkcjonowania sektora ekonomii społecznej w Polsce. Zespół ds. Rozwiązań Systemowych w Zakresie Ekonomii Społecznej, powołany przez Prezesa Rady Ministrów, opracował projekt Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES) oraz projekt ustawy o przedsiębiorstwie społecznym i wsparciu ekonomii społecznej. W wyniku rekomendacji Grupy ds. Finansowych, działającej w ramach Zespołu, uruchomiony został pilotażowy fundusz pożyczkowy dla przedsiębiorstw społecznych w ramach Działania 1.4 PO KL.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Konieczne jest kontynuowanie działań ukierunkowanych na zwiększenie efektywności instytucji pomocy i integracji społecznej (min. w celu podniesienia jakości usług aktywizacyjnych i zwiększenia do nich dostępu), a także budowanie współpracy i partnerstwa między instytucjami, wspomagającymi osoby wykluczone i zagrożone wykluczeniem społecznym. Kluczowe znaczenie będą miały działania zmierzające do wzrostu aktywności społecznej zarówno osób korzystających z pomocy społecznej, mogących się usamodzielnąć jak i objęcie aktywną integracją osób starszych.

W celu stworzenia optymalnego systemu pomocy społecznej planuje się:

- wzmocnienie działań profilaktycznych kierowanych do osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- oddzielenie funkcji administracyjnych od pracy socjalnej poprzez zmodyfikowanie modelu ośrodka pomocy społecznej,
- poszerzenie możliwości realizowania zadań pomocy społecznej przy wykorzystaniu sektora pozarządowego,
- usprawnienie i rozwój usług środowiskowych,
- rozwój sektora otoczenia ekonomii społecznej,
- zmodyfikowanie instytucjonalnych form pomocy,
- przygotowanie standardów dla kolejnych usług.

W projekcie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej¹⁶ zakłada się przygotowanie i wdrożenie zmian prawnych, zmierzających do uporządkowania programowania strategicznego samorządu lokalnego w obszarze polityki społecznej oraz trybu i sposobu przeprowadzania konsultacji społecznych i dialogu społecznego oraz obywatelskiego, co umożliwi planowe i efektywne kreowanie rozwoju usług społecznych.

Projekt Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, w ramach Priorytetu „Ekonomia społeczna na społecznie odpowiedzialnym terytorium”, Działania „Wspieranie rozwoju działań ekonomii społecznej w kluczowych sferach rozwojowych”, przewiduje Wspieranie rozwoju usług aktywnej integracji poprzez:

a) zmiany w przepisach dotyczących zatrudnienia socjalnego, umożliwiające finansowanie usług reintegracji społecznej i zawodowej w centrach i klubach integracji społecznej, realizujących wymagany standard usług oraz posiadających certyfikat (akredytację) ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego na zasadach określonych w Krajowym Programie Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020¹⁷;

b) przygotowanie, wdrożenie i wspieranie systemu zatrudnienia monitorowanego (połączonego z programem społecznym) w przedsiębiorstwach społecznych osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym, jako elementu ścieżki integracji i reintegracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;

¹⁶ Działania pochodzące z Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, będą realizowane oraz finansowane w takiej formie, jaka zostanie zatwierdzona w momencie przyjęcia programu przez Radę Ministrów.

¹⁷ Działania pochodzące z Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu, będą realizowane oraz finansowane w takiej formie, jaka zostanie zatwierdzona w momencie przyjęcia programu przez Radę Ministrów.

c) wdrożenie i rozwój systemowych działań przedsiębiorstw społecznych jako formy zatrudnienia przejściowego dla osób wychodzących z warsztatów terapii zajęciowej, centrów integracji społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych i innych tego typu placówek.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Niezbędne jest dalsze rozwijanie standardów (ew. opracowywanie dla nowych rodzajów usług i instytucji) oraz wdrażanie obowiązujących i obecnie opracowywanych standardów.

Konieczne będzie wspieranie inicjatyw, form pomocy i usług realizujących cel zwiększenia efektywności instytucji pomocy i integracji społecznej oraz oferowanego przez nie wsparcia osobom zagrożonym ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Inicjatywy te obejmą również współpracę instytucji pomocy i integracji społecznej z pozostałymi służbami społecznymi i sektorami.

Ponadto, podejmowane będą działania mające na celu skuteczne i jak najpełniejsze usamodzielnianie osób korzystających ze wsparcia instytucji pomocy i integracji społecznej, w celu umożliwienia tym osobom osiągnięcia samodzielności pozwalającej podejmować dalszą aktywizację służącą powrotowi na rynek pracy. W tym kontekście wspierana będzie m.in. promocja rozwiązań sprzyjających usamodzielnianiu oraz tworzenie takich rozwiązań/placówek/instytucji, jak również wszelkie inne działania zapobiegające instytucjonalizacji w ramach pomocy społecznej.

Niezbędne jest również wprowadzenie zmian legislacyjnych, zwiększających efektywność pomocy kierowanej do osób i rodzin zagrożonych i wykluczonych społecznie.

3. Stan docelowy (rok 2020)

W kontekście celu: zmniejszenia liczby osób ubogich do 2020 roku o 1 500 000 osób (EU 2020 PL), należy położyć nacisk na przygotowanie społeczno-integracyjne osób wykluczonych do wejścia na rynek pracy. Należy więc promować i realizować nowe działania aktywizacji społecznej. W celu prawidłowej realizacji zadań z zakresu integracji społecznej koniecznością jest osiągnięcie wysokich standardów usług pomocy społecznej oraz docelowo przygotowanie nowego modelu pomocy społecznej z wykorzystaniem rekomendacji ze zrealizowanych projektów systemowych.

Narzędzie 38: Wdrażanie elastycznych form zatrudnienia, w tym telepracy.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Polskie prawo pozwala na stosowanie całego szeregu form pracy elastycznej i wspólnego dowolnego zarządzania czasem i miejscem pracy przez pracodawcę i pracownika. Brak odpowiednich przepisów prawnych nie jest główną barierą dla stosowania elastycznych form zatrudnienia. Jest nią natomiast brak zaufania do elastycznych form zatrudnienia ze strony pracodawców i pracowników wynikający przede wszystkim z niewiedzy o możliwościach i zaletach tych rozwiązań, także niewiedzy na temat wiążących się z nimi ograniczeń i wymagań organizacyjnych.

W szczególności od 2007 roku obowiązują regulacje prawne dotyczące telepracy jako część Kodeksu Pracy. Przepisy te są krytykowane za niejasność sformułowań dotyczących przepisów BHP obowiązujących telepracownika i jego pracodawcę, oraz za niejasności związane z rozliczaniem kosztów zakupu i użytkowania urządzeń teleinformatycznych.

Przepisy ustawy o służbie cywilnej oraz rozporządzenia w sprawie czasu pracy pracowników urzędów administracji rządowej nie zawierają regulacji dotyczących możliwości zatrudnienia członków korpusu służby cywilnej w formie telepracy. Zatem – w związku z art. 9 ust. 1 ustawy o służbie cywilnej – do zatrudnienia w formie telepracy w służbie cywilnej należy stosować powszechnie obowiązujące przepisy prawa pracy. Szef Służby Cywilnej wspiera stosowanie telepracy w służbie cywilnej mając na względzie specyfikę administracji publicznej i wynikające stąd ograniczenia. Zalecenie w zakresie wprowadzenia w urzędach elastycznych rozwiązań dotyczących czasu i sposobu pracy zawierają dokument pn. Standardy zarządzania zasobami ludzkimi w służbie cywilnej. W Serwisie Służby Cywilnej zamieszczona została zakładka poświęcona telepracy, gdzie prezentowane są dobre praktyki w tym zakresie w urzędach administracji publicznej.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Podstawowym działaniem jakie mogą wykonywać władze publiczne dla zwiększenia popularności elastycznych form zatrudnienia jest ich popularyzacja poprzez kampanie medialne oraz udostępnianie pełnej informacji o ich zastosowaniu. Działania takie prowadzone są już przez agencje publiczne – np. Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości. Podobne działania realizowane przez podmioty niepubliczne finansowane są też z środków Europejskiego Funduszu Społecznego zarówno na poziomie krajowym jak i regionalnym.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Planowane jest dalsze finansowanie promocji oraz informacji o dostępnych formach pracy elastycznej, w tym telepracy.

Planowane jest nowe rozwiązanie w postaci grantu na telepracę, wspierające powrót na rynek pracy osób po przerwie związanej z wychowywaniem dziecka lub sprawowaniem opieki nad osobą zależną.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Ewentualna zmiana przepisów Kodeksu pracy w części dotyczącej telepracy, uwzględniająca stanowisko wypracowane przez partnerów społecznych w ramach Trójstronnej Komisji do Spraw Społeczno-Gospodarczych. Szczególna uwaga powinna zostać poświęcona kwestiom zmiany zbyt szczegółowych przepisów BHP dotyczących telepracy.

Ponadto zbadane zostaną możliwości wprowadzenia nowych regulacji prawnych gwarantujących swobodę decyzji i zwiększających bezpieczeństwo innych form świadczenia pracy za wynagrodzeniem (w tym telepracy).

Stan docelowy (rok 2020)

Udział zatrudnionych w formach elastycznych na poziomie średniej UE15.

Narzędzie 39: Rozwój systemu aktywnej integracji.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Systemy lokalnej polityki społecznej, a zwłaszcza pomocy społecznej opierają się w dużej mierze na świadczeniach pieniężnych utrwalających bierność osób, rodzin i środowisk. Powoduje to rosnącą ich dezaktywizację. Brak jest działań integrujących poszczególne osoby i rodziny ze środowiskiem ich zamieszkania oraz rozwojem lokalnym. Pojawiające się stopniowo nowe instrumenty aktywizacji społecznej i zawodowej nie stanowią jeszcze spójnego systemu łączącego innowacyjne formy zatrudniania (w tym w sferze ekonomii społecznej) z animacją środowisk lokalnych i łączeniem wysiłków różnych służb społecznych. Często stanowią one odrębne inicjatywy prawne i organizacyjne.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W okresie od 2006 r. realizowane są w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki projekty systemowe w zakresie pomocy społecznej, działań organizacji pozarządowych w zakresie aktywnej integracji oraz ekonomii społecznej i rozwoju animacji lokalnej. Działania te wykazują, iż nowe instrumenty wzmacniają potencjał społeczny i zawodowy osób aktywizowanych. Szczególnie pozytywne efekty przynosi umiejscowienie realizowanych projektów we współpracy środowiskowej, kooperacji instytucji samorządowych i pozarządowych przy wykorzystaniu instrumentów ekonomii społecznej oraz otoczenia ekonomii społecznej.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Przygotowywane jest rozwiązanie systemowe mające stanowić płaszczyznę sformalizowanej współpracy pomiędzy powiatowymi urzędami pracy i ośrodkami pomocy społecznej na rzecz wspólnego klienta. Działania realizowane będą mogły być także przy udziale podmiotów prowadzących działalność statutową na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zakłada się, iż urzędy pracy będą realizowały działania aktywizujące głównie poprzez realizację prac społecznie użytecznych, natomiast działania z zakresu integracji społecznej, służące kształtowaniu aktywnej postawy w życiu społecznym i zawodowym, będą realizowane przez ośrodki pomocy społecznej lub wspomniane powyżej podmioty w szczególności poprzez grupowe poradnictwo specjalistyczne, warsztaty trenerskie i grupy wsparcia. Przygotowywane rozwiązanie przewiduje także wsparcie ekonomii społecznej poprzez kierowanie osób z tej grupy do zatrudnienia wspieranego lub podjęcia pracy w spółdzielni socjalnej osób prawnych.

Planowane jest kontynuowanie i rozwijanie działań w zakresie aktywnej integracji przez wspieranie współpracy różnych służb społecznych oraz sektora publicznego i obywatelskiego, w tym poprzez działania ekonomii społecznej i otoczenia ekonomii społecznej.

Istotnym elementem planowanych działań będzie realizacja lokalnych strategii rozwoju tworzących partnerski system wdrażania niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług społecznych interesu ogólnego. Usługi te adresowane będą do różnych kategorii osób oraz rodzin zagrożonych i wykluczonych społecznie, co umożliwi im integrację ze społeczeństwem oraz udział osób integrowanych w realizacji usług na rzecz społeczności lokalnych.¹⁸

Projekt Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES)¹⁹, w ramach Priorytetu „Ekonomia społeczna na społecznie odpowiedzialnym terytorium”, Działania „Wspieranie rozwoju działań ekonomii społecznej w kluczowych sferach rozwojowych”, przewiduje Wspieranie rozwoju usług aktywnej integracji

¹⁸ Działania pochodzące z Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu, będą realizowane oraz finansowane w takiej formie, jaka zostanie zatwierdzona w momencie przyjęcia programu przez Radę Ministrów.

¹⁹ Działania pochodzące z Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, będą realizowane oraz finansowane w takiej formie, jaka zostanie zatwierdzona w momencie przyjęcia programu przez Radę Ministrów.

poprzez włączenie problematyki ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej do minimum programowego systemu kształcenia pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej, w tym przeprowadzenie próby uzyskiwania specjalizacji pracowników socjalnych z zakresu ekonomii społecznej.

W projekcie KPRES²⁰ zakłada się m. in.:

1. wspieranie rozwoju instytucjonalnego i wsparcie rozwoju nowopowstających organizacji obywatelskich działających lub rozpoczynających działalność w sferze usług społecznych użyteczności publicznej;
2. wspieranie rozwoju usług użyteczności publicznej poprzez ekonomię społeczną;
3. wspieranie rozwoju usług aktywnej integracji;
4. wdrożone zostaną rozwiązania regulacyjne dotyczące wsparcia zatrudniania osób niepełnosprawnych, w ramach procesu reintegracji społecznej i zawodowej oraz systemu wsparcia na rzecz aktywizacji zawodowej w sektorze ekonomii społecznej,
5. włączenie problematyki ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej do minimum programowego systemu kształcenia pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej, w tym przeprowadzenie próby uzyskiwania specjalizacji pracowników socjalnych z zakresu ekonomii społecznej.

W projekcie Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020²¹ zakłada się m.in.:

1. przygotowanie i wdrożenie zmian prawnych, umożliwiających przebudowę systemu pomocy społecznej na rzecz rozwoju usług społecznych realizowanych w partnerstwie publiczno-społecznym, przy ograniczaniu wpływu bezpośrednich świadczeń pieniężnych;
2. zmiany w przepisach dotyczących zatrudnienia socjalnego, umożliwiające stabilne finansowanie usług reintegracji społecznej i zawodowej w centrach i klubach integracji społecznej, realizujących wymagany standard usług oraz posiadających certyfikat;
3. działania aktywizujące pomocy i integracji społecznej składające się z integracji społecznej obejmującej wsparcie dochodowe z pomocy społecznej, oraz dostęp do usług w zakresie aktywizacji społecznej, usług edukacyjnych i zdrowotnych.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Zapewnienie rozwoju systemu aktywnej integracji wymaga zmian w ustawie o pomocy społecznej oraz innych ustawach mających na celu: uregulowanie stosowania narzędzi i instrumentów aktywnej integracji jako nierozłącznego elementu działań pomocy społecznej; przebudowę systemu pomocy społecznej na rzecz rozwoju usług społecznych realizowanych w partnerstwie publiczno-społecznym kosztem bezpośrednich świadczeń pieniężnych; wprowadzenie nowych możliwości działań o charakterze środowiskowym, organizacji społeczności lokalnej i animacji społecznej; włączenie instrumentów ekonomii społecznej do systemowych działań instytucji pomocy społecznej; rozwój zawodowy i kompetencyjny pracowników socjalnych, animatorów społecznych i liderów ekonomii społecznej.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zmniejszenie liczby klientów pomocy społecznej oraz bezrobotnych i osób biernych zawodowo, korzystających ze świadczeń pieniężnych pomocy społecznej. Jednocześnie powinno nastąpić zwiększenie poziomu zatrudnienia wśród grup osób zdolnych do podjęcia zatrudnienia dotychczas korzystających z pomocy społecznej, uznanych za szczególnie zagrożone wykluczeniem społecznym.

Do roku 2020 podmioty ekonomii społecznej staną się ważnym elementem aktywizacji osób w trudnej sytuacji oraz dostawcą usług użyteczności publicznej we wspólnotach samorządowych.

²⁰ Działania pochodzące z Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, będą realizowane oraz finansowane w takiej formie, jaka zostanie zatwierdzona w momencie przyjęcia programu przez Radę Ministrów.

²¹ Działania pochodzące z Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020, będą realizowane oraz finansowane w takiej formie, jaka zostanie zatwierdzona w momencie przyjęcia programu przez Radę Ministrów.

Narzędzie 40: Poprawa dostępności do pomocy udzielanej przez publiczne służby zatrudnienia dla osób zainteresowanych poprawą swojej sytuacji na rynku pracy oraz dla pracodawców.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Osoby zainteresowane poprawą swojej sytuacji na rynku pracy mogą korzystać z pomocy świadczonej przez urzędy pracy w zakresie informacji ogólnodostępnych i wybranych form realizacji usług rynku pracy, przewidzianych dla nich zgodnie z przepisami ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Osoby, które zdecydują się na rejestrację w urzędzie pracy jako osoby bezrobotne lub poszukujące pracy, mogą korzystać w szerszym zakresie z usług rynku pracy, mogą także być adresatami innych działań przewidzianych ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Najważniejszą z usług świadczonych przez urzędy pracy jest pośrednictwo pracy. Należy jednak zauważyć, że znaczną część ofert zgłoszonych do urzędów pracy stanowią oferty pracy subsydiowanej, tj. oferty pracy będące efektem zaangażowania przez urzędy pracy środków Funduszu Pracy. Urzędy pracy mogą także stosować wobec osób zarejestrowanych inne formy pomocy wskazane w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Jednocześnie jednak większość osób oczekuje przede wszystkim na pomoc w formie odpowiedniej oferty pracy.

Ponadto występuje istotny deficyt w zakresie dostępności osób bezrobotnych do innowacyjnych usług społecznych (np. przygotowywanych pod kątem specyficznych deficytów poszczególnych grup czy jednostek poszukujących zatrudnienia i z wykorzystywaniem nowych metod dotarcia do potencjalnych beneficjentów) pozwalających im podjąć stałe zatrudnienie, które może być oferowane również poza urzędami pracy.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Aktualnie zarówno osoby zarejestrowane jak i niezarejestrowane mają dostęp do większości działań w ramach usług pośrednictwa pracy oraz części usług poradnictwa zawodowego i pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy. Mogą korzystać z ogólnie dostępnych ofert pracy znajdujących się na portalach internetowych (Centralna Baza Ofert Pracy dostępna jest na stronie www.psz.gov.pl), europejskim portalu ofert pracy prowadzonym przez sieć EURES www.eures.praca.gov.pl

Usługi rynku pracy w urzędach pracy realizowane są zgodnie z obowiązującymi zasadami określonymi przez rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 września 2010 r. w sprawie standardów i szczegółowych warunków prowadzenia przez publiczne służby zatrudnienia usług rynku pracy (Dz. U. Nr 177, poz. 1193 z późn. zm.), które w większości utrzymało dotychczasowe rozwiązania w zakresie tych usług obowiązujące od 2007 r. Pozwala to urzędowi pracy na realizowanie usług rynku pracy wobec klientów na porównywalnym poziomie we wszystkich urzędach.

Przepisy dotyczące standardów i warunków realizacji usług rynku pracy przyczyniły się do zwiększenia liczby realizujących je pracowników.

Poprawie dostępności do aktywizacji zawodowej służy również wyodrębnienie w strukturach powiatowych urzędów pracy centrów aktywizacji zawodowej (CAZ). Z uwagi na potrzebę zweryfikowania czynników determinujących efektywność działania urzędów pracy, przeprowadzono analizę porównawczą rozwiązań organizacyjno – funkcjonalnych wdrażanych w powiatowych urzędach pracy, a także dokonano oceny wpływu zastosowanych rozwiązań na podejmowane przez powiatowe urzędy pracy działania aktywizacyjne. Badanie pn. Centra Aktywizacji Zawodowej – analiza i ocena, dobre praktyki, zostało zrealizowane w ramach PO KL.

Wyniki analizy porównawczej rozwiązań organizacyjno-funkcjonalnych w urzędach pracy, w szczególności rezultaty badania pt. Centra Aktywizacji Zawodowej – analiza i ocena, dobre praktyki, stanowiły podstawę dla unowocześnienia form i metod świadczenia usług rynku pracy.

Ponadto, powiatowe urzędy pracy mogły tworzyć w gminach lokalne punkty informacyjno – konsultacyjne (LPiK), które m. in. udzielają osobom zainteresowanym oraz pracodawcom informacji o możliwościach i zakresie udzielania pomocy określonej w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Wprowadzono również rozwiązania wiążące udział w aktywnych formach rynku pracy ze świadczeniami finansowymi dla bezrobotnych, jak np. stypendium, czy zachęcanie bezrobotnych do podejmowania pracy w okresach pobierania zasiłku dla bezrobotnych za pomocą dodatku aktywizacyjnego.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Aby zapewnić wyższą skuteczność i dostęp do pomocy świadczonej przez urzędy pracy planuje się doskonalenie usług rynku pracy i innych form oferowanej pomocy, w tym szersze wykorzystanie systemów teleinformatycznych przy jej udzielaniu. W szczególności, resort pracy podejmuje działania związane z zapewnieniem urzędom pracy dostępu do funkcjonalności umożliwiającej świadczenie, w sposób zestandaryzowany w skali kraju, usług elektronicznych dotyczących m. in. rejestracji osób bezrobotnych i poszukujących pracy, zgłaszania ofert pracy, wnioskowania o udzielenie usług i instrumentów rynku pracy (www.praca.gov.pl).

Ponadto, planuje się gromadzenie i upowszechnianie w ogólnodostępnej bazie utworzonej przez ministra właściwego ds. pracy informacji o wolnych miejscach zatrudnienia w podmiotach publicznych.

Rozwijane będą działania publicznych służb zatrudnienia, aby osiągnąć poprawę efektywności i zwiększenie dostępności usług, a także lepszego adresowania pomocy udzielanej przez urzędy pracy poprzez:

- poprawę standardów obsługi klientów urzędów pracy;
- wprowadzenie w urzędach pracy nowej funkcji – „doradca klienta”, który zajmować się będzie kompleksową obsługą bezrobotnych i pracodawców, dzięki czemu nastąpi widoczne zindywidualizowanie pomocy, stosownie do potrzeb klientów indywidualnych i instytucjonalnych urzędów pracy;
- integrację usługi poradnictwo zawodowe i informacja zawodowa z usługą pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy, co wpłynie na lepsze wykorzystanie potencjału kadrowego urzędów pracy i bardziej elastyczne podejście do rozwiązywania problemów klientów;
- wprowadzenie profilowania bezrobotnych i umożliwienie elastycznego stosowania usług i instrumentów rynku pracy w stosunku do klientów;
- zlecanie aktywizacji podmiotom zewnętrznym.

Instrumenty aktywizacyjne (w różnych formach) będą udostępniane nie tylko bezrobotnym w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy.

Wprowadzone zostaną regulacje prawne, i narzędzia teleinformatyczne, które pozwolą urzędom pracy na rozwijanie współpracy z innymi uczestnikami rynku pracy, w tym z ośrodkami pomocy społecznej oraz Zakładem Ubezpieczeń Społecznych.

Przewidywane zmiany spowodują również odbiurokratyzowanie, zrationalizowanie i uporządkowanie organizacyjne powiatowych urzędów pracy.

W 2014 r. planowane jest wejście w życie nowelizacji ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Wdrożone zostaną nowe rozwiązania, które w sposób istotny przyczynią się do lepszego dostosowania pomocy oferowanej przez powiatowe urzędy pracy do potrzeb klientów tych urzędów, a co za tym idzie zwiększenia efektywności działania urzędów pracy. Projektowana nowelizacja zakłada, m.in., wprowadzenie nowych narzędzi wspierających tworzenie miejsc pracy i powrót do zatrudnienia osób bezrobotnych, w tym powracających na rynek pracy po przerwie związanej z wychowaniem dziecka, wsparcie zatrudnienia młodych pracowników, wsparcie pracodawców zatrudniających bezrobotnych w wieku 50 PLUS, utworzenie ze środków Funduszu Pracy Krajowego Funduszu Szkoleniowego (KFS) z przeznaczeniem na finansowanie kształcenia i szkolenia pracowników. Proponowane zmiany powinny wpłynąć na zwiększenie efektywności wykorzystania środków Funduszu Pracy poprzez wprowadzenie rozwiązań związanych ze zmianą sposobu finansowania zadań i wynagrodzeń pracowników urzędów pracy w ścisłym powiązaniu z efektywnością.

Zakłada się, iż część projektowanych zmian będzie realizowana przy wsparciu Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza, Edukacja, Rozwój.

2.3 Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Poprawie dostępności do pomocy udzielanej przez publiczne służby zatrudnienia ich klientom, służyć będzie odbiurokratyzowanie pracy (czemu sprzyja wdrażanie systemów elektronicznych w urzędach pracy) i wprowadzenie systemów motywacyjnych dla pracowników publicznych służb zatrudnienia.

Wzrost partnerstwa pomiędzy urzędami pracy, a innymi instytucjami rynku pracy w celu zwiększenia dostępności bezrobotnych i poszukujących pracy do usług publicznych zwiększających ich szanse na podjęcie zatrudnienia, w tym monitoring działań wspólnych ww. instytucji, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Rozszerzenie dostępu do usług rynku pracy powinno również wiązać się z wypracowaniem nowych mechanizmów finansowania usług urzędów pracy. Konieczne będzie większe zaangażowanie podmiotów ekonomii społecznej oraz wzmocnienie współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami i uwzględnianie ich potrzeb w realizowanych przez urzędy pracy przedsięwzięciach.

Przeprowadzenie analizy funkcjonowania rozwiązań dotyczących gromadzenia środków finansowych ze składek na powszechne ubezpieczenie zdrowotne, w tym składek na powszechne ubezpieczenie zdrowotne osób bezrobotnych niepobierających zasiłku. W oparciu o wyniki analizy zostaną określone możliwości oraz zakres zmiany sposobu opłacania składek na ubezpieczenie zdrowotne za osoby bezrobotne, które nie są zainteresowane pomocą urzędów pracy.

2 Stan docelowy (rok 2020)

Ograniczenie liczby osób w wieku produkcyjnym, pozostających poza rynkiem pracy, tzn. osób biernych zawodowo i bezrobotnych.

Dostosowane do potrzeb klientów, sprawnie działające urzędy pracy.

Narzędzie 41: Zwiększenie zakresu zlecania usług i instrumentów rynku pracy w sposób promujący efektywną aktywizację bezrobotnych, którzy mają największe trudności w znalezieniu pracy, w tym w celu odpowiedniego wykorzystania zasobów pracy na obszarach wiejskich.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy w art. 24 zawiera przepisy dotyczące zlecania przez marszałka województwa lub starostę realizacji usług i instrumentów rynku pracy innym podmiotom. Zleceniobiorcami usług mogą być różne podmioty: jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe statutowo zajmujące się problematyką rynku pracy, związki zawodowe, organizacje pracodawców, instytucje szkoleniowe, agencje zatrudnienia oraz centra integracji społecznej. Zlecenia takie finansowane są z budżetów starostów lub marszałków, co powoduje, że w praktyce wykorzystanie kontraktowania usług czy instrumentów jest ograniczone.

Ponadto, od 1 lutego 2009 r. obowiązują również przepisy, określone w art. 61b ww. ustawy, umożliwiające staroście zawieranie z agencjami zatrudnienia umów na doprowadzenie skierowanego przez urząd pracy bezrobotnego będącego w szczególnej sytuacji na rynku pracy, do zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy i pozostawanie w nim przez okres co najmniej roku. Działania w ramach umów finansowane są ze środków Funduszu Pracy.

W celu zwiększenia efektywności aktywnych polityk rynku pracy oraz wsparcia urzędów pracy w działaniach na rzecz poprawy sytuacji osób bezrobotnych w *nowelizacji ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* wprowadza się rozwiązanie umożliwiające dostęp tych osób do działań aktywizacyjnych świadczonych przez podmioty zewnętrzne (agencje zatrudnienia).

Urzędy pracy będą kierować do podmiotów zewnętrznych, długotrwale bezrobotnych, w tym bezrobotnych, dla których określony zostanie profil pomocy wskazujący na oddalenie od rynku pracy lub ograniczoną gotowość do powrotu na rynek pracy.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W celu wypracowania modelu współpracy pomiędzy wojewódzkimi urzędami pracy, powiatowymi urzędami pracy, dostawcami usług aktywizacyjnych oraz innymi partnerami rynku pracy na rzecz powrotu do zatrudnienia osób bezrobotnych Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej wdrożyło w 2012 r. projekt pilotażowy „Partnerstwo dla pracy”. Projekt ten testuje rozwiązania w zakresie zlecania usług aktywizacyjnych przez publiczne służby zatrudnienia, a jego wyniki zostaną zbadane przez firmę ewaluacyjną i przedstawione pod koniec 2014 r.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Wdrażanie rozwiązań w zakresie zlecania działań aktywizacyjnych wprowadzanych *nowelizacją ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Stworzenie obowiązku przeprowadzania analizy kosztów aktywizacji zawodowej przez urzędy pracy oraz niepubliczne instytucje rynku pracy. Zmiana zasad finansowania i podniesienie limitu środków jakie mogą być przeznaczane dla prywatnych i pozarządowych instytucji rynku pracy na doprowadzenie do zatrudnienia bezrobotnych będących w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy. Ograniczenie kategorii bezrobotnych, którzy są zaliczani do grup w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, tak aby skierować strumień środków do tych, których sytuacja jest rzeczywiście wyjątkowa.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Stworzenie systemu wsparcia dla bezrobotnych na zasadach komplementarności działań realizowanych przez publiczne służby zatrudnienia, instytucje pomocy społecznej oraz instytucje rynku pracy, nie wykluczając konkurencji między nimi w pozyskiwaniu środków na prowadzenie wybranych instrumentów polityki rynku pracy. Nowy system oparty jest na zasadzie nagradzania za efekty, czyli na podstawie faktycznego zatrudnienia danego bezrobotnego przez określony czas.

Narzędzie 42: Stworzenie jednolitego systemu prognozowania i monitorowania popytu na pracę.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

W Polsce system monitorowania zmian na rynku pracy opiera się przede wszystkim na danych dotyczących bezrobocia rejestrowanego (zbieranych przez powiatowe urzędy pracy) oraz wynikach badania aktywności ekonomicznej ludności (BAEL). Ze względu na różnice metodologiczne dane z wymienionych źródeł są nieporównywalne, a ponadto reprezentatywny charakter badania, wielkość próby (i związany z nimi poziom zagregowania danych wynikowych BAEL) uniemożliwia ich wykorzystywanie przy podejmowaniu decyzji na poziomie powiatów czy gmin. Obok wymienionych źródeł danych istnieją inne badania prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny, takie jak badanie pracujących czy badanie popytu na pracę. Niestety wyniki również niejednokrotnie mogą być wykorzystywane tylko do analiz na poziomie kraju lub województwa.

Równocześnie urzędy pracy w oparciu przede wszystkim o posiadane informacje nt. zarejestrowanych bezrobotnych i ofert pracy jakie pracodawcy zgłosili do urzędów pracy prowadzą monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych. Wprawdzie monitoring prowadzony jest w oparciu o ujednoliconą metodologię, ale bazuje na ograniczonym zakresie danych, a zatem wykorzystywany może być przede wszystkim do określania kierunków szkoleń kierowanych do osób bezrobotnych na danym lokalnym rynku pracy. Jednocześnie realizacja tego zadania poprzez analizę jedynie ofert pracy zgłaszanych do urzędów oraz zawodów zarejestrowanych bezrobotnych nie przynosi zakładanych efektów. Zatem wszystkie dostępne źródła danych pozwalają na bieżące monitorowanie zmian na rynku pracy, ale nie pozwalają na ich prognozowanie nawet w średniej perspektywie.

W 2008 roku PARP zainicjowała innowacyjny i kompleksowy projekt badawczy Bilans Kapitału Ludzkiego (BKL). BKL to monitoring popytu i podaży na rynku pracy, który realizowany jest w cyklach rocznych. Badania mają na celu przede wszystkim diagnozę zapotrzebowania przedsiębiorstw na pracowników w określonych zawodach i o określonych kompetencjach oraz dostępności tych kompetencji na rynku pracy, zarówno wśród osób które już ukończyły edukację, jak i tych, które jeszcze się kształcą, lecz kończą istotny etap tej edukacji: szkołę ponadgimnazjalną lub studia wyższe I czy II stopnia. Badanie prowadzone jest na bardzo dużych próbach dających możliwość prowadzenia wielu analiz także na poziomie województw. Dzięki powtarzalności prowadzonych badań można nie tylko uchwycić obecny stan, lecz i trendy w zakresie podaży i popytu na kapitał ludzki.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W ramach środków z Europejskiego Funduszu Społecznego niektóre wojewódzkie urzędy pracy powołały regionalne obserwatoria rynku pracy, których celem jest monitorowanie i prognozowanie zmian na danym, regionalnym rynku pracy. W większości przypadków rozbudowano system monitorowania przy jednoczesnym braku działań w zakresie prognozowania, szczególnie popytu i podaży pracy. Działania wojewódzkich urzędów pracy mają charakter konkretnych projektów, co utrudnia harmonizację oraz powstanie jednolitego systemu monitorowania oraz prognozowania. Ponadto, w niektórych projektach wykorzystywany jest dorobek Międzyresortowego Zespołu ds. Prognozowania Popytu na Pracę. Obecnie kwestie te są w gestii Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, które kontynuuje prace koncepcyjne nad powstaniem jednolitego systemu prognozowania zmian na rynku pracy. Ministerstwo przygotowało także do wykorzystania przez urzędy pracy metodykę i narzędzia określania zapotrzebowania na kwalifikacje na lokalnym i regionalnym rynku pracy (z wykorzystaniem danych monitoringu, planów pracodawców i prognoz eksperckich). Aby przygotować kadrę do korzystania z tej metodyki przygotowano program szkoleniowy w tym zakresie i w ramach projektu PO KL zrealizowano w 2013 r. szkolenia dla 1000 pracowników urzędów pracy.

W ramach środków z Europejskiego Funduszu Społecznego opracowano nowe zalecenia metodyczne prowadzenia monitoringu zawodów deficytowych i nadwyżkowych na lokalnym rynku pracy, co po dostosowaniu do nich narzędzi teleinformatycznych, pozwoli lepiej identyfikować sytuację na rynku pracy w zakresie zawodów deficytowych i nadwyżkowych, jak również występujących kwalifikacji i umiejętności.

Realizowane są badania Bilans Kapitału Ludzkiego finansowane ze środków II priorytetu PO KL.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Na bazie zaleceń metodycznych prowadzenia monitoringu zawodów deficytowych i nadwyżkowych planowane jest opracowanie systemu teleinformatycznego wspomagającego efektywną realizację tych zaleceń. Zakończenie prac na systemem planowane jest na 2014 rok.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Stworzenie, w oparciu o istniejące rozwiązania, jednolitego systemu prognozowania zmian sytuacji na rynku pracy oraz popytu i podaży pracy, który będzie w stanie dostarczać niezbędnych informacji do podejmowania decyzji odnośnie stosowania instrumentów polityki rynku pracy oraz pozwoli przewidywać cykle koniunkturalne zarówno w skali kraju i regionów, ale również w perspektywie zmian jakie dokonują się w trakcie roku. Powinien on stanowić również jedno ze źródeł do podejmowania decyzji w zakresie polityki edukacyjnej, szkolnictwa wyższego oraz polityki imigracyjnej.

Doskonalenie i upowszechnianie metod i narzędzi określania zapotrzebowania na kwalifikacje na lokalnych i regionalnych rynkach pracy.

Powołanie Rady Programowej ds. Kompetencji w skład której wejdą przedstawiciele sektora przedsiębiorstw, organizacji przedsiębiorców, przedstawiciele szkół, instytucji i firm szkoleniowych, przedstawiciele kluczowych Ministerstw (MEN, MNiSW, MG, MPiPS).

Najważniejszą rolą Rady Programowej będzie zainspirowanie środowiska przedsiębiorców do utworzenia Sektorowych Rad ds. Kompetencji. Celem Sektorowych Rad ds. Kompetencji będzie zachęcanie swoich członków do analizowania sytuacji przedsiębiorstw w obszarze kompetencji (z wykorzystaniem różnorodnych narzędzi, w tym: plany sukcesji stanowisk), a w wyniku tego do podejmowania działań, minimalizujących ryzyko wystąpienia luki kompetencyjnej w przedsiębiorstwie (w tym podejmowania współpracy z placówkami kształcenia).

Efektem tych działań powinno być zwiększenie liczby firm analizujących posiadane i brakujące kompetencje w przedsiębiorstwie, jak również zwiększenie udziału przedsiębiorców przy tworzeniu programów nauczania, organizowaniu praktyk i programów stażowych, konkursów oraz innych działań rozwijających kompetencje zawodowe osób młodych wchodzących na rynek pracy. Tylko działania kierowane bezpośrednio do osób uczących się, realizowane przez większą liczbę przedsiębiorstw jednocześnie, mają szansę wywrzeć zauważalny w skali całego kraju wpływ na poziom kompetencji u młodych pracowników.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zwiększenie trafności wyboru podejmowanego kształcenia mierzona wskaźnikiem efektywności szkoleń. Rzetelne prognozy popytu i podaży pracy pomogą w dostosowaniu oferty szkoleniowej urzędów pracy do potrzeb rynku pracy.

Narzędzie 43: System włączania osób niepełnosprawnych do otwartego rynku pracy - poza chronionym rynkiem pracy (zakładami aktywności zawodowej i zakładami pracy chronionej).

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Podstawowym warunkiem dla zapobiegania wykluczeniu społecznemu jest posiadanie zatrudnienia.

Aktualnie w Polsce coraz więcej osób niepełnosprawnych pracuje na otwartym rynku pracy, dzięki czemu zakłady pracy chronionej nie są już głównym miejscem zatrudnienia tych osób. Pomimo, że udział procentowy osób niepełnosprawnych zatrudnionych na otwartym rynku pracy wciąż wzrasta, to nadal głównym beneficjentem wsparcia ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych pozostają zakłady pracy chronionej.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Wprowadzone zmiany do ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych wprowadziły katalog zachęt do zatrudniania osób niepełnosprawnych, w tym na otwartym rynku pracy. Skutkowało to wzrostem zatrudnienia osób niepełnosprawnych zarówno w zakładach pracy chronionej jak i na otwartym rynku pracy, przy czym większą dynamikę wzrostu obserwowano na otwartym rynku pracy.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Zintensyfikowanie wysiłków w zakresie włączania osób niepełnosprawnych w otwarty rynek pracy, z wykorzystaniem funduszy unijnych. Do końca 2014 r. zostaną opracowane, przetestowane i wdrożone ujednoliconych procedur rekrutacji i szkolenia osób, które będą udzielały profesjonalnej i indywidualnej pomocy osobom niepełnosprawnym w wejściu i utrzymaniu się na rynku pracy (trenerów pracy). Przygotowane i przetestowane zostaną: zestaw narzędzi do rekrutacji trenerów pracy, zestaw narzędzi szkolenia trenerów pracy oraz zestaw narzędzi monitorowania i zarządzania pracą trenera pracy. Wypracowana zostanie również wstępna propozycja zmiany w *ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, polegająca na zaproponowaniu zapisów uzupełniających tę ustawę o nowy instrument, jakim ma być zatrudnienie wspomagane. Opracowane i wdrożone zostaną ramowe wytyczne w zakresie projektowania obiektów, pomieszczeń oraz przygotowania stanowisk pracy dla osób niepełnosprawnych o specyficznych potrzebach.

Działania te będą finansowane i realizowane w ramach projektu pn. *Trener pracy jako sposób na zwiększenie zatrudnienia osób niepełnosprawnych*. Projekt realizowany jest przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w ramach Poddziałania 1.3.6 PFRON – projekty systemowe Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013, w partnerstwie z Polską Organizacją Pracodawców Osób Niepełnosprawnych, Polskim Forum Osób Niepełnosprawnych oraz KARE Promoting Inclusion for People With Intellectual Disabilities.

Zmiana *ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, poprzez zrównanie kwot wsparcia udzielanego w ramach pomocy na zatrudnienie, pracodawcom z chronionego i otwartego rynku pracy.

W projekcie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej zaplanowano m. in. wdrożenie i rozwój systemowych działań na rzecz przedsiębiorstw społecznych jako formy zatrudnienia przejściowego dla osób wychodzących z warsztatów terapii zajęciowej, centrów integracji społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych i innych tego typu placówek. Wdrożone zostaną także rozwiązania regulacyjne dotyczące wsparcia zatrudniania osób niepełnosprawnych, w ramach procesu reintegracji społecznej i zawodowej oraz systemu wsparcia na rzecz aktywizacji zawodowej w sektorze ekonomii społecznej.

W projekcie systemowym „Ramowe wytyczne w zakresie projektowania obiektów, pomieszczeń oraz przystosowania stanowisk pracy dla osób niepełnosprawnych o specyficznych potrzebach” realizowanym przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w partnerstwie z Centralnym Instytutem Ochrony Pracy - Państwowym Instytutem Badawczym w ramach ww. Poddziałania 1.3.6, zaplanowano podniesienie wiedzy/świadomości środowiska zawodowego osób niepełnosprawnych przez opracowanie i upowszechnienie ramowych wytycznych w zakresie projektowania obiektów, pomieszczeń oraz przystosowania stanowisk pracy dla osób niepełnosprawnych o specyficznych potrzebach.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Podjęcie analiz na rzecz zmiany modelu funkcjonowania zakładów pracy chronionej w kierunku wzmocnienia funkcji społecznej zakładów pracy chronionej, tj. będą to podmioty gospodarcze dające zatrudnienie przede wszystkim osobom, których niepełnosprawność w znacznym stopniu utrudnia lub uniemożliwia zatrudnienie w zwykłych warunkach rynkowych.

Przygotowanie projektu nowelizacji *ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, mającej na celu wprowadzenie do w/w ustawy nowego instrumentu aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych tzw. zatrudnienia wspomaganego. Kluczową rolę w zatrudnieniu wspomaganym będzie pełnił trener pracy, który we współpracy m. in. z doradcą zawodowym i psychologiem, będzie wspierał osobę niepełnosprawną w procesie zdobywania i utrzymywania zatrudnienia. Beneficjentami tej formy pomocy będą osoby niepełnosprawne, które ze względu na posiadane ograniczenia, mają trudności w znalezieniu i utrzymaniu zatrudnienia, przez co pozostają bierne zawodowo. Oprócz osoby niepełnosprawnej, wsparciem objęty będzie także pracodawca zatrudniający taką osobę. Wobec pracodawcy trener pracy będzie pełnił funkcje doradcze i konsultacyjne. Zatrudnienie wspomagane będzie stanowić nie tylko metodę wprowadzania osoby niepełnosprawnej na otwarty rynek pracy ale będzie także wspierać jej utrzymanie się na tym rynku.

Nowy instrument aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych, finansowany będzie ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Wzrost odsetka osób niepełnosprawnych zatrudnionych na otwartym rynku pracy do poziomu 55%.

W przyszłości, zatrudnienie na chronionym rynku pracy znalazłyby wyłącznie osoby, których niepełnosprawność znacznie utrudnia bądź uniemożliwia podjęcie pracy na otwartym rynku pracy, natomiast pozostałe osoby niepełnosprawne podejmowałyby zatrudnienie w zwykłych warunkach rynkowych.

Narzędzie 44: Upowszechnienie uczenia się dorosłych, w szczególności w najbardziej efektywnych jego formach (uczenie się w pracy i środowisku zaangażowania społecznego, krótkie formy kursowe).

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Mimo wysokich aspiracji edukacyjnych Polaków, które przejawiają się w powszechnym uczestnictwie w kształceniu formalnym (w tym w szkolnictwie wyższym), uczestnictwo osób dorosłych w kształceniu i szkoleniu istotnie spada po zakończeniu tego procesu. W Polsce bardzo niski jest procent osób uczących się w wieku 25-64 lata. Odsetek ten wynosił w roku 2011 r. 4,5%, podczas gdy w UE 8,9%, a cel UE do 2020 r. to –w myśl *Europejskiej agendy dla kształcenia dorosłych*, przyjętej w listopadzie 2011 r. - 15% (dotyczy to osób deklarujących uczestnictwo w kształceniu lub szkoleniu w ciągu 4 tygodni przed badaniem).

Stosunkowo niski jest również poziom umiejętności wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych, zarówno w życiu codziennym, jak i zawodowym. W przeprowadzonym w latach 2011-2012 m.in. w Polsce Międzynarodowym Badanie Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC), tylko 50,2% badanych osób rozwiązało zadania w wersji komputerowej (wobec 75,6% średnio w krajach OECD) – co jest podstawą pomiaru wykorzystania Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych. Ponadto spośród tych osób 12% ma umiejętności poniżej poziomu 1, 19% na poziomie 1, 15,4% na poziomie 2 oraz 3,8% na poziomie 3 (najwyższym). Udział osób posiadających w sumie umiejętności na poziomie 2 i 3 jest w Polsce najniższy (19,2) w porównaniu do wyników z innych krajów OECD (34%)²². Warto zauważyć, że odsetek osób posiadających zaawansowane umiejętności w tym zakresie jest najwyższy wśród osób legitymujących się wykształceniem wyższym.

W Polsce nie ma utrwalonych wzorców uczenia się dorosłych, a ci dorośli (najczęściej tzw. „młodzi dorośli”), którzy się uczą, dotychczas najczęściej wybierali trwające nawet 2-3 lata szkoły dla dorosłych, choć bardziej elastyczną i efektywną formą uczenia się dorosłych są obecnie krótkie formy i kursy, a przede wszystkim uczenie się w miejscu pracy i zaangażowania społecznego. Niewystarczające są jednak zachęty dla pracodawców do tworzenia możliwości uczenia się w miejscu pracy i poza nim. Widoczna jest również potrzeba rozwijania kompetencji zarządzania strategicznego w przedsiębiorstwach, w wiedzę i kwalifikacje pracodawców, w szczególności mikro i małych firm. Brakuje także kompleksowego krajowego systemu potwierdzania efektów uczenia się, osiągniętych poza ramami edukacji formalnej; istnieją jedynie regulacje w ramach systemu oświaty (państwowe egzaminy eksternistyczne, w tym egzamin eksternistyczny zawodowy wprowadzony od września 2012 r.). Pojawiają się również inicjatywy oddolne (korporacyjne czy sektorowe) w odpowiedzi na zapotrzebowanie rynku pracy w tym zakresie. Ten stan utrudnia reorientację zawodową. Obecnie istnieją ograniczone możliwości potwierdzania dokumentem o randze państwowej kompetencji uzyskanych w systemie edukacji pozaformalnej i w drodze uczenia się nieformalnego, w zawodach i specjalnościach, dla których nie istnieją ścieżki edukacji szkolnej lub rzemieślniczej.

2. Działania

2.1 Już realizowane

Przyjęcie nowej klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, uwzględniającej integrowanie i grupowanie zawodów oraz wyodrębnienie w ich ramach kwalifikacji w zawodzie – nowa klasyfikacja stwarza możliwości, szybszego, bardziej elastycznego i indywidualizowanego nabywania kwalifikacji zawodowych.

Opracowanie nowej podstawy programowej kształcenia w 193 zawodach ujętych w nowej klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, sformułowanej w języku efektów kształcenia, a tym samym zorientowanej nie na proces nauki, a na jej wyniki.

Przygotowanie rozwiązań organizacyjnych umożliwiających prowadzenie od dnia 1 września 2012 roku przez szkoły, placówki oświatowe oraz inne podmioty wskazane w ustawie kwalifikacyjnych kursów zawodowych w zakresie kwalifikacji wyodrębnionych w zawodach.

²² Międzynarodowe Badanie Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC).

Dostosowanie egzaminów zawodowych do nowej formuły egzaminów zewnętrznych potwierdzających poszczególne (wyodrębnione) kwalifikacje zawodowe, zdawanych stopniowo w trakcie cyklu kształcenia, co powinno poprawić ich zdawalność.

Możliwość prowadzenia w uczelni krótkich form kształcenia – kursy i szkolenia.

Modyfikacja i uelastycznienie systemu egzaminów eksternistycznych – w kierunku szerszego i pełniejszego umożliwiania uzyskania wykształcenia ogólnego oraz potwierdzania kwalifikacji zawodowych przez osoby nieuczęszczające w kształceniu ustawicznym dorosłych, lecz legitymujące się niezbędną praktyką w zawodzie.

MPiPS opracowuje i upowszechnia (także poprzez Internet) zbiory materiałów informacyjnych, ważnych dla planowania kariery zawodowej i wyboru ścieżek edukacyjnych, w tym określających (1) nazwy i opisy zawodów występujących na rynku pracy (2) wymagania pracodawców co do kompetencji niezbędnych do wykonywania zawodów/zakresów pracy występujących na rynku pracy, (3) charakterystyki zawodów, (4) oferty instytucji szkoleniowych, (5) modułowe programy szkoleń do wykorzystania przez instytucje edukacyjne. Promowane są programy rynku pracy służące podnoszeniu kompetencji.

Projekt PARP Inicjatywa Firm Rodzinnych (IFR) jest bardzo udanym przykładem budowania wśród firm świadomości, że uczestnictwo właścicieli i pracowników firm w uczeniu się jest w ich interesie.

Funkcjonująca baza ofert szkoleniowych www.inwestycjawkadry.pl zawierająca pełną ofertę szkoleń i studiów podyplomowych dofinansowanych z EFS oraz znaczącą ofertę szkoleń i studiów komercyjnych. Obecnie (II połowa 2013 roku) bazę odwiedziło ponad 5,3 mln osób i jest w niej zarejestrowanych blisko 10,3 tys. instytucji szkoleniowych.

Wypracowywanie we współpracy z przedsiębiorcami i partnerami społecznymi przez PARP rozwiązań wspierających procesy rozwoju pracowników, w ramach konkursów na innowacyjne rozwiązania.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Popularyzacja inicjatywy uczenia się przez całe życie, a także wzrost świadomości dorosłych osób uczących się oraz pracodawców, że kluczowe są efekty uczenia, a nie sam fakt uczestnictwa w kształceniu lub szkoleniu. Zwiększenie wagi uczenia się innego niż formalne. Planowana jest realizacja w tym zakresie projektów systemowych w ramach PO KL: dotyczących krajowego systemu kwalifikacji oraz projektów systemowych Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji zwiększających mobilność osób kształcących się i szkolących.

W Ministerstwie Gospodarki trwają prace nad opracowaniem (do realizacji w ramach regionalnych programów wsparcia) sposobów zachęcania przedsiębiorców do tworzenia warunków do nabywania kwalifikacji przez pracowników w miejscu pracy oraz poza nim. Opracowane metody będą włączone do programów wsparcia dla przedsiębiorstw, na poziomie regionalnym.

Nowoczesny krajowy system kwalifikacji oparty na efektach uczenia się i którego ważnymi elementami będą Polska Rama Kwalifikacji i krajowy rejestr kwalifikacji będzie uwzględniał większe zróżnicowanie dróg dochodzenia do kwalifikacji, w ramach edukacji formalnej, pozaformalnej oraz w wyniku nieformalnego uczenia się (porównaj narzędzie nr 47). Położenie nacisku na osiągnięte efekty kształcenia, a nie na sposób ich uzyskiwania, wzmocni rolę uczenia się w różnych sytuacjach życiowych, również poza systemem edukacji formalnej.

Ponadto, będzie rozwijana informacja zawodoznawcza, w tym zbiór standardów kompetencji wymaganych przez pracodawców.

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach nowelizowanej ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* od 2014 r. planuje wprowadzić możliwość potwierdzania efektów uczenia się posiadanych przez daną osobę, pozwalających na podjęcie studiów wyższych w skróconym czasie trwania albo ze zmniejszoną intensyfikacją uczestnictwa w danych zajęciach. Procedura skierowana jest do osób posiadających świadectwo dojrzałości.

Przygotowana zostanie polska adaptacja Europejskiej Klasyfikacji Umiejętności, Kwalifikacji i Zawodów (*European Skills/ Competences, qualifications and Occupations Taxonomy—ESCO*), z opisem umiejętności, kompetencji i kwalifikacji niezbędnych do pracy na kilku tysiącach stanowisk (5-6 tys.).

MPiPS planuje kontynuację dotychczasowych działań w zakresie opracowywania i upowszechniania materiałów informacyjnych dotyczących promowania idei uczenia się przez całe życie, wymiany informacji na temat dobrych praktyk, planowania kariery zawodowej i wyboru ścieżek edukacyjnych, itp. Planowane są zarówno wydawnictwa w formie papierowej (publikacje, ulotki, broszury) jak i wykorzystanie Internetu.

Projekt Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej²³, w ramach Priorytetu I „Ekonomia społeczna na społecznie odpowiedzialnym terytorium”, w ramach Działania „Wspieranie rozwoju działań ekonomii społecznej w kluczowych sferach rozwojowych” przewiduje wspieranie rozwoju i wykorzystania przedsiębiorczości społecznej w procesach wspierających zmiany dotychczasowej ścieżki zawodowej pracowników.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Powszechniejsze stosowanie badań potrzeb szkoleniowych oraz pogłębianie diagnozy powodów, dla których w Polsce utrzymuje się niski wskaźnik uczenia się dorosłych i wypracowanie narzędzi adresujących te problemy w partnerstwie Rządu, władz samorządowych, instytucji szkolących oraz instytucji społeczeństwa obywatelskiego.

Systemowe zainwestowanie w jakość usług rozwojowych (działania szkoleniowe i doradcze):

- Należy w systemowy sposób zainwestować (również ze środków strukturalnych UE) w kompetencje i przygotowanie personelu instytucji świadczących usługi rozwojowe, w tym osób kształcących i szkolących oraz w programy rozwojowe najwyższej jakości tak aby na spodziewany wzrost popytu na usługi rozwojowe dla dorosłych odpowiadała podaż o odpowiednio wysokiej jakości.
- Wzmocnienie i monitoring jakości pracy, kompetencji i przygotowania merytorycznego osób odpowiedzialnych za wszelkie formy kształcenia i usługi rozwojowe. Wzmocnienie walidacji kompetencji osób kształcących i szkolących.
- Promowanie publicznych, regionalnych i środowiskowych standardów usług rozwojowych i mechanizmów przejrzystości efektów usług rozwojowych (np. publiczna, łatwa w obsłudze jednolita baza danych o ofercie rozwojowej i zbadanych efektach usług) – jest to rozwiązanie trudniejsze, ale docelowo lepsze od silniejszej akredytacji instytucji szkolących, która co prawda pozwala łatwo eliminować usługi najslabszej jakości, ale równocześnie może eliminować z rynku rozwiązania innowacyjne, niestandardowe, ponadprzeciętne.
- Budowanie świadomości w zakresie kształcenia ustawicznego wśród przedsiębiorców poprzez wyjście pracowników instytucji, które mogą przygotować analizę potrzeb rozwojowych bezpośrednio do właścicieli i kadry zarządzającej przedsiębiorstwami.
- Wzmacnianie świadomości znaczenia uczenia się przez całe życie wśród przedsiębiorców i pracowników.
- Upowszechnianie zainteresowania edukacją inną niż formalna oraz znaczenia uczenia się poprzez zaangażowanie społeczne.

Budowanie potrzeby szkoleniowej (na wzór projektu IFR PARP) wśród tych 70 % firm, które nie widzą potrzeby szkolenia swoich pracowników. Wzmacnianie świadomości znaczenia uczenia się przez całe życie wśród przedsiębiorców i pracowników. Upowszechnianie zainteresowania edukacją inną niż formalna oraz znaczenia uczenia się poprzez zaangażowanie społeczne.

Budowanie potrzeb rozwojowych wśród przedsiębiorców, szczególnie sektora MMSP, poprzez popularyzowanie korzyści z planowania i zarządzania rozwojem przedsiębiorstwa, w tym zarządzania strategicznego i zarządzania kapitałem ludzkim w firmie. Wzmocnienie kompetencji kadry zarządzającej w sektorze MMSP w ww. zakresie.

Włączenie uczelni w kształcenie i szkolenie dorosłych, w tym min. kształtowanie i doskonalenie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych przez osoby dorosłe. Tworzenie przez uczelnie otwartych zasobów wiedzy.

Rozwijanie skutecznego mechanizmu koordynacji działań resortów na rzecz uczenia się dorosłych, w tym doskonalenie regulacji prawnych w celu lepszego określenia zadań administracji publicznej dotyczących

²³ Działania pochodzące z Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, będą realizowane oraz finansowane w takiej formie, jaka zostanie zatwierdzona w momencie przyjęcia programu przez Radę Ministrów.

rozwoju uczenia się przez całe życie oraz monitorowanie strategii rozwoju i programów rozwoju pod kątem spójności z kierunkami interwencji zapisanymi w dodatkowym dokumencie strategicznym pn. „Perspektywa uczenia się przez całe życie”.

Rozwijanie oferty, promocji i zachęt do uczestnictwa osób nieaktywnych zawodowo w edukacji oraz wspieranie edukacji osób z utrudnionym dostępem do edukacji, bezrobotnych i poszukujących pracy oraz innych grup defaworyzowanych na rynku pracy, w tym niepełnosprawnych - zarówno edukacji formalnej, jak i innej niż formalna.

Rozwijanie partnerstwa resortów, Jednostek Samorządu Terytorialnego, pracodawców, pracobiorców, organizacji społecznych na rzecz edukacji obywateli, w tym edukacji innej niż formalna.

Wdrażanie nowych form organizacyjnych szkoleń dla dorosłych, w tym uczenia się na odległość, ze szczególnym uwzględnieniem osób mających utrudniony dostęp do edukacji (także innej niż formalna), w tym mieszkających na obszarach wiejskich.

Realizacja kampanii medialnych jako nowoczesnego narzędzia edukacji pozaformalnej.

3. Stan docelowy (rok 2020)

- Polityka upowszechniania uczenia się dorosłych oparta o następujące zasady:
 - Najefektywniejszą formą uczenia się jest uczenie się w miejscu pracy i zaangażowania społecznego; z drugiej strony, każdy obywatel powinien mieć dostęp do form uczenia się (szczególnie pozaformalnego).
 - Niezależnie od przedmiotu, formy i miejsca uczenia się, uczenie powinno odbywać się w takim stylu, by jednocześnie budować kompetencje społeczne; uczenie się jest czynnością społeczną; indywidualny przyrost kompetencji jest ważny, jednak równie ważna (szczególnie w przypadku osób nieaktywnych zawodowo) jest sama stymulacja i aktywizacja, którą daje uczenie się poprzez kontakt z innymi uczącymi się.
- Odsetek osób w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu (podczas 4 tygodni przed badaniem) co najmniej na poziomie 10% do roku 2020.
- Funkcjonujący system walidacji kwalifikacji zdobytych na drodze edukacji pozaformalnej i uczenia się nieformalnego – porównać z narzędziem 45.

Narzędzie 45: Budowa Polskiej Ramy Kwalifikacji jako części europejskiej przestrzeni uczenia się przez całe życie i spójnej z Europejską Ramą Kwalifikacji.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Dla łatwiejszego porównywania ze sobą świadectw i dyplomów, konieczna jest integracja krajowego systemu kwalifikacji i powiązanie go z Europejskimi Ramami Kwalifikacji. Zintegrowany system kwalifikacji powinien umożliwiać także potwierdzanie kompetencji uzyskiwanych w drodze edukacji pozaformalnej i nieformalnego uczenia się.

Nowoczesny system kwalifikacji ułatwi mobilność pracowników i osób uczących się pomiędzy państwami UE i pomiędzy sektorami gospodarki oraz skróci proces rekrutacji odpowiednich pracowników i obniży koszty ponoszone przez pracodawców. Taki system stanowił będzie także znaczące ułatwienie dla uczenia się przez całe życie – uzupełniania wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych.

2. Działania

2.1 Już realizowane

Nad przygotowaniem i wdrożeniem krajowej ramy kwalifikacji Polska pracuje od 2006 r. (wówczas została powołana przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego Grupa Robocza ds. KRK dla szkolnictwa wyższego). W celu koordynacji tych działań powołany został Międzyresortowy Zespół do spraw uczenia się przez całe życie, w tym Krajowych Ram Kwalifikacji. Zadania związane z monitorowaniem procesu tworzenia i wdrażania PRK wykonuje podzespół – Komitet Sterujący do spraw Krajowych Ram Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie.

Od października 2008 r. do stycznia 2010 r. nad Polską Ramą Kwalifikacji prowadzone były prace eksperckie w ramach projektu systemowego PO KL „Opracowanie bilansu kwalifikacji i kompetencji dostępnych na rynku pracy w Polsce oraz modelu Krajowych Ram Kwalifikacji”.

Od lipca 2010 r. Instytut Badań Edukacyjnych kontynuuje prace nad PRK w ramach projektu systemowego „Opracowanie założeń merytorycznych i instytucjonalnych wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji oraz Krajowego Rejestru Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie”, w efekcie którego zostanie wypracowany ostateczny model Polskiej Ramy Kwalifikacji.

Nowelizacja ustawy – *Prawo o szkolnictwie wyższym* z 18 marca 2011 r. wprowadziła Krajowe Ramy Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, która zwiększa autonomię uczelni w opracowywaniu nowych programów kształcenia oraz tworzenia nowych kierunków studiów. Akty wykonawcze wydane do ww. ustawy określiły między innymi opis efektów kształcenia dla ośmiu obszarów kształcenia, w których mogą być prowadzone studia oraz wzorcowe efekty kształcenia dla pięciu kierunków studiów. Proces kształcenia został opisany w języku efektów kształcenia. Również nowy proces akredytacji instytucjonalnej i programowej, dokonywany przez Polską Komisję Akredytacji, został sformułowany za pomocą oceny osiągania efektów kształcenia.

Polska wywiązała się już z obowiązku przygotowania tzw. raportu referencyjnego i przesłała dokument do Komisji Europejskiej pod nazwą *Raport Referencyjny. Odniesienie Polskiej Ramy Kwalifikacji na rzecz uczenia się przez całe życie do Europejskiej Ramy Kwalifikacji*

Trwają prace nad modernizacją krajowego systemu kwalifikacji, w tym budową Polskiej Ramy Kwalifikacji i krajowego rejestru kwalifikacji – kluczowymi elementami systemu.

2.2 Planowane (lata: 2014-2015)

Organizowanie nowych szkoleń i wydawanie publikacji w zakresie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego.

Planowana jest realizacja w tym zakresie projektu systemowego w ramach PO KL: Wdrożenie Krajowych Ram Kwalifikacji oraz kontynuowanie prac wdrożeniowych w perspektywie finansowej 2014-2020.

2.3 Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Upowszechnienie systemu alternatywnych form nabywania kwalifikacji, jednocześnie zapewniającego bardziej elastyczne dostosowanie ich do zmieniającego się otoczenia gospodarczego.

Wspieranie uczenia się w pracy i w organizacjach zaangażowania społecznego, m.in. poprzez pełne uznawanie kompetencji zdobywanych drogą edukacji pozaformalnej i nieformalnego uczenia się w Krajowym Rejestrze Kwalifikacji.

Wdrożenie Polskiej Ramy Kwalifikacji oraz Zintegrowanego Rejestru Kwalifikacji.

Budowa systemu zarządzania Polską Ramą Kwalifikacji.

3. Stan docelowy (rok 2020)

W wyniku wielokierunkowych działań zintegrowany zostanie krajowy system kwalifikacji. Na system ten składa się ogół działań państwa związanych z formalnym potwierdzaniem efektów wszelkiego rodzaju uczenia się (walidacją) nabywanych w bardzo różny sposób w ciągu całego życia dla potrzeb rynku pracy, społeczeństwa obywatelskiego oraz indywidualnego rozwoju osób uczących się. W systemie uwzględnia się zróżnicowanie dróg dochodzenia do kwalifikacji. Krajowy System Kwalifikacji ma służyć zwiększeniu możliwości uwzględniania i formalnego dokumentowania nowych kompetencji nabywanych w bardzo różny sposób w ciągu całego życia. Kluczowym elementem tego systemu będzie Polska Rama Kwalifikacji, stanowiąca wspólny układ odniesienia dla wszystkich kwalifikacji.

Narzędzie 46: Rozwijanie systemu wspierania finansowego uczenia się dorosłych.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

W tej chwili w Polsce nie ma wewnętrznie spójnego i całościowego systemu finansowania edukacji dorosłych, który odpowiadałby na wyzwania wiążące się z bardzo niskim udziałem Polaków w tej formie kształcenia.

Poza siecią publicznych i bezpłatnych szkół dla dorosłych oraz publicznych placówek oświatowych, w których kształcenie może być częściowo odpłatne, edukacja ta finansowana jest w sposób rozproszony w ramach obejmujących wybrane grupy społeczne programów publicznych (na przykład z Funduszu Pracy, PFRON), w bardzo niewielkim stopniu przez przedsiębiorstwa (przede wszystkim największe, inwestujące głównie w krótkie formy edukacji) oraz przez samych szkolących się (inwestujących w dłuższe formy kształcenia, owocujące podwyższeniem poziomu wykształcenia).

Bardzo istotnym elementem finansowania systemu edukacji dorosłych są pieniądze pochodzące z EFS. To zwiększone finansowanie nie przerodziło się jednak na razie w zwiększony odsetek dorosłych Polaków deklarujących udział w aktywności edukacyjnej. Europejski Fundusz Społeczny rozwinął rynek szkoleń w Polsce na niespotykaną dotąd skalę. Szkolenia były jedną z najpopularniejszych form wsparcia wykorzystywanych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007 – 2013. Jednocześnie, stosowany w ramach PO KL system dystrybucji środków na szkolenia ujawnił wiele słabości, które miały wpływ na efekty podejmowanych działań w zakresie kształcenia ustawicznego.

W kompleksowym badaniu dotyczącym wsparcia publicznego na rzecz szkoleń przeprowadzonym przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju („Rozwój umiejętności i szkolenia w MŚP, Polska”, OECD, 2010), zwrócono uwagę, że przyjęty system realizacji projektów ograniczał wpływ przedsiębiorstw na definiowanie oferty szkoleniowej. W początkowym etapie wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego w Polsce przyjęto założenie, że wyspecjalizowane instytucje szkoleniowe są lepiej przygotowane do opracowania profesjonalnych planów rozwoju personelu i realizacji szkoleń zawodowych niż indywidualne firmy (w szczególności małe), które nie mają odpowiedniego potencjału kadrowego i wyspecjalizowanych działów HR. Wprowadzenie dodatkowego pośrednika odpowiedzialnego za realizację projektu miało na celu zwolnienie przedsiębiorców z obowiązku wypełniania skomplikowanych procedur aplikacyjnych i samodzielnego rozliczania projektów. Jednakże takie podejście doprowadziło w konsekwencji do nadmiernego rozwoju rynku dostawców usług oraz do dominacji strony podaży nad stroną popytową.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W Ministerstwie Gospodarki oraz poszczególnych regionach trwają prace nad mechanizmami zachęcającymi przedsiębiorców do inwestowania w rozwój swój oraz pracowników.

Dzięki nowelizacji ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, od 2009 roku ułatwiono pracodawcom pozyskiwanie środków Funduszu Pracy na dofinansowanie szkoleń pracowników, a także osoby bezrobotne i niektóre kategorie osób poszukujących pracy mają ułatwiony dostęp do szkoleń i innych form aktywizacji ukierunkowanej na podnoszenie kwalifikacji i mogą ubiegać się o większą pomoc stypendialną w trakcie nauki.

Jednym z priorytetów realizowanego obecnie Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013 jest edukacja osób starszych. W ramach Programu wsparcie otrzymało ok. 700 projektów adresowanych do seniorów, w tym realizowanych także przez Uniwersytety Trzeciego Wieku. Program ASOS ujawnił ogromne zapotrzebowanie na usługi edukacyjne dla osób starszych w środowiskach lokalnych.

System wspierania finansowego uczenia się dorosłych będzie mógł także wykorzystywać narzędzia Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (ZSK). Działania na rzecz budowy ZSK są opisane w narzędziu 45 pn.

Budowa Polskiej Ramy Kwalifikacji jako części europejskiej przestrzeni uczenia się przez całe życie i spójnej z Europejską Ramą Kwalifikacji.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Wdrożenie zmian w kształceniu zawodowym i ustawicznym prowadzonym w systemie oświaty, dotyczących m.in. racjonalnego gospodarowania środkami publicznymi poprzez wprowadzenie projakościowej formuły finansowania kwalifikacyjnych kursów zawodowych.

Znowelizowana ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy pozwoli na wprowadzenie nowych instrumentów finansowych w obszarze uczenia się dorosłych. Wspomniane instrumenty to tzw. Krajowy Fundusz Szkoleniowy mający na celu wsparcie pracodawców chcących inwestować w podnoszenie kwalifikacji pracowników. Środki na realizację działań w jego ramach pochodzić będą z Funduszu Pracy a przeznaczone będą na finansowanie kształcenia i szkolenia pracowników.

W pierwszym etapie instrument ten będzie ułatwiał starszym pracownikom (w wieku 45 lat i więcej) dostosowanie kompetencji do zmian społeczno-gospodarczych, a w dalszym etapie – zapewni wsparcie innym grupom osób dorosłych.

Do innych instrumentów, wprowadzonych do ustawy należą trójstronne umowy szkoleniowe (aby lepiej powiązać program szkoleń z potrzebami firm) czy bony szkoleniowe dla młodych bezrobotnych, przyznawane na podstawie Indywidualnego Planu Działań (umożliwią bezrobotnemu wybór oferty szkoleniowej lepiej dopasowanej do jego osobistych potrzeb).

Działania na rzecz włączenia Uniwersytetów Trzeciego Wieku do systemu instytucji kształcenia osób dorosłych. Planowane są także działania na rzecz dostosowania oferty edukacyjnej Uniwersytetów Trzeciego Wieku do potrzeb rynku pracy.

Dodatkowo, planowana jest kompleksowa zmiana podejścia w zakresie finansowania kształcenia ustawicznego osób dorosłych w zakresie interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego w latach 2014-2020. System dystrybucji środków EFS zostanie oparty na tzw. podejściu popytowym (demand driven approach) Podejście to będzie realizowane równolegle na dwóch poziomach - krajowym i regionalnym - co pozwoli na zapewnienie większej spójności podejmowanych działań oraz optymalizację planowanych mechanizmów dystrybucji środków. Istotą podejścia popytowego jest założenie, że centralnym podmiotem wsparcia jest przedsiębiorstwo i jego potrzeby. W związku z tym to przedsiębiorca, a nie rynek instytucji szkoleniowych (strona podażowa) powinien decydować o zakresie udzielanego wsparcia. W tym celu, w ramach regionalnych programów operacyjnych zostaną wdrożone tzw. podmiotowe systemy finansowania usług rozwojowych, gwarantujące odbiorcom wsparcia możliwość samodzielnego podejmowania decyzji edukacyjnych, a także szybką reakcję na występujące potrzeby (tzw. usługi szyte na miarę). Centralnym elementem krajowego systemu zapewniania jakości usług rozwojowych będzie z kolei Rejestr Usług Rozwojowych (RUR) Rejestr będzie zawierał Informację nt. podmiotów świadczących usługi edukacyjne oraz ich oferty - zarówno finansowanej ze środków EFS, jak też finansowanej ze środków prywatnych. Elementem rejestru będzie również system oceny świadczonych usług rozwojowych. Umożliwi to przedsiębiorcom podejmowanie bardziej świadomych decyzji, a dla firm oferujących usługi rozwojowe będzie bodźcem do podnoszenia jakości własnej oferty. Istotne jest, że narzędzie to będzie miało uniwersalny charakter i nie będzie wykorzystywane wyłącznie na potrzeby wdrażania projektów EFS, ale będzie gwarantowało trwałość i powszechność stosowanych rozwiązań w szeroko rozumianym obszarze kształcenia ustawicznego.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Stworzenie spójnego systemu wspierania finansowego uczenia się dorosłych skierowanego do wszystkich grup społecznych, ale w szczególności do osób, które nie mogą pokryć jego kosztów ze środków własnych lub pracodawcy. System ten powinien opierać się na montażu finansowym angażującym środki publiczne centralne i samorządowe, pracodawców jak i samych pracowników, tak aby skutecznie motywować wszystkich interesariuszy do oferowania i szerokiego uczestnictwa w uczeniu się dorosłych o wysokiej jakości i efektywności.

W pierwszym etapie konieczne jest przeanalizowanie kilku możliwości wspierania uczenia się dorosłych, w tym podażyowych [dalszego finansowania oferty instytucji edukacyjnych i szkoleniowych, przy silniejszym

uwzględnianiu w procedurach przetargowych czynnika jakości i efektywności a nie ceny szkoleń] oraz popytowych, m.in. bonu szkoleniowego, uwzględniając zasadę współponoszenia kosztów przez pracownika, pracodawcę oraz budżet państwa/samorządu.

Włączenie pewnej grupy Uniwersytetów Trzeciego Wieku (ze względu na formę prawną) do systemu instytucji rynku pracy jako instytucji szkoleniowych.

Wydaje się jednak, że parametrami brzegowymi skutecznego systemu wspierania finansowego uczenia się dorosłych powinno być:

- Unikanie efektu jałowej straty (wypierania środków prywatnych przez publiczne) – środki publiczne na uczenie się dorosłych powinny być skierowane raczej w większym stopniu do małych i średnich przedsiębiorstw oraz start-upów, które rzadziej oferują szkolenie pracownikom ze względu na brak środków czy obawę o utratę pracownika, niż do dużych przedsiębiorstw.
- Stymulowanie przez politykę publiczną raczej popytu na szkolenia niż podaży szkoleń (przy jednoczesnych działaniach wspomagających jakość oferty, opisanych w narzędziu nr 47) – m.in. poprzez pilotażowe uruchomienie bonu szkoleniowego.
- W przypadku publicznych dostawców kształcenia i szkolenia dorosłych, stopniowe redukowanie ich finansowania w formie finansowania instytucji na rzecz finansowania ich usług ze strony popytowej przy jednoczesnym umożliwieniu tym instytucjom swobodnego dostosowywania oferty do potrzeb rynkowych.
- Rozpowszechnienie doradztwa zawodowego wysokiej jakości, które staje się niezbędnym elementem systemu finansowania uczenia się dorosłych opartego w większym stopniu na mechanizmach popytowych. (por. szczegółowy opis w narzędziu nr 46).

Zwiększenie efektywności usług rozwojowych finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w okresie 2014-2020.

Zwiększenie efektywności szkoleń finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w okresie 2014-2020.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Odsetek osób w wieku 25-64 lata uczestniczących kształceniu lub szkoleniu (podczas 4 tygodni przed badaniem) co najmniej na poziomie 10% do roku 2020.

Narzędzie 47: Wsparcie mobilności terytorialnej poprzez odpowiednie elementy polityki mieszkaniowej.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Polska charakteryzuje się relatywnie niskim wskaźnikiem migracji wewnętrznych. Jest to spowodowane między innymi niską dostępnością mieszkań (zwłaszcza mieszkań na wynajem) w ośrodkach generujących miejsca pracy. Problem ten jest spowodowany między innymi niską skłonnością do inwestowania w mieszkania na wynajem, ze względu na wysokie ryzyko związane z regulacjami dotyczącymi ochrony praw lokatorów.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Wprowadzenie w 2009 roku regulacji dotyczących najmu okazjonalnego obejmujących umowy najmu zawierane przez osoby fizyczne i wprowadzających uproszczone procedury eksmisji z lokalu; wprowadzenie z dniem 1 stycznia 2010 r. jednej 8,5% stawki ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych od uzyskanych przez osoby fizyczne przychodów z tytułu najmu.

2.2 Planowane (lata: 2014-2015)

Wprowadzenie zmian regulujących zasady ochrony praw lokatorów w kontekście eliminacji ryzyka najmu.

Zaprojektowanie nowego systemu funkcjonowania i finansowania społecznego budownictwa na wynajem.

2.3 Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Stworzenie realnego rynku mieszkań na wynajem.

Znalezienie nowego modelu budowy i wykorzystywania mieszkań społecznych (w tym mieszkań należących do samorządów gminnych), tak aby służyły one przede wszystkim obywatelom, którzy czasowo nie są w stanie zapewnić sobie mieszkania.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Większe możliwości wynajmu przystępnego cenowo mieszkania przez osoby migrujące w poszukiwaniu pracy.

Narzędzie 48: Zwiększenie dostępności mieszkań, jako element polityki demograficznej.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Jednym z podstawowych problemów polskiego mieszkalnictwa jest deficyt mieszkaniowy rozumiany jako różnica między liczbą zamieszkałych mieszkań, a liczbą gospodarstw domowych. Powoduje to, że powszechne jest w Polsce zjawisko współzamieszkiwania więcej niż jednego gospodarstwa domowego w tym samym mieszkaniu. Wpływa to również na opóźnianie wieku usamodzielniania się młodych ludzi (efekt „gniazdownika”) oraz na decyzje dotyczące założenia rodziny i posiadania potomstwa.

2. Działania

2.1 Już realizowane

Nowelizacja przepisów określających funkcjonowanie programu wsparcia rodzin w nabywaniu własnego mieszkania (Rodzina na swoim) w celu wzmocnienia jego oddziaływania demograficznego.

Zaprojektowanie nowego systemu wsparcia młodych osób w nabywaniu własnego mieszkania i połączenie go z instrumentami wpływającymi na zwiększenie prokreacji.

2.2 Planowane (lata: 2014-2015)

Zwiększenie możliwości racjonalnego gospodarowania zasobami mieszkań publicznych.

Modyfikacja systemu funkcjonowania i finansowania budownictwa społecznego.

2.3 Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Stworzenie lepszych warunków dla rozwoju budownictwa mieszkaniowego poprzez zapewnienie uzbrojonych gruntów – wsparcie inwestycji gminnych dotyczących infrastruktury technicznej towarzyszącej mieszkalnictwu.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Osiągnięcie liczby 386 mieszkań na 1000 mieszkańców.

Narzędzie 49: Zapobieganie wykluczeniu społecznemu w aspekcie mieszkaniowym.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Osoby najuboższe, a także osoby znajdujące się w szczególnej sytuacji życiowej (ze względu np. na wiek, niepełnosprawność, sytuację rodzinną) mają problem z samodzielnym zaspokojeniem potrzeb mieszkaniowych na akceptowalnym poziomie. Związane jest to z zasadami dysponowania oraz deficytem mieszkań społecznych (w tym również mieszkań socjalnych – przeznaczonych dla osób najuboższych i osób eksmitowanych z innych zasobów oraz mieszkań chronionych – przeznaczonych dla osób wymagających pomocy w codziennym funkcjonowaniu). Ważną kwestią jest również zapewnienie odpowiedniej liczby miejsc w noclegowniach i domach dla bezdomnych.

2. Działania

2.1 Już realizowane

Realizacja programu wsparcia samorządów gminnych w zakresie tworzenia lokali komunalnych i socjalnych.

Realizacja programu wsparcia samorządów gminnych i organizacji pożytku publicznego w zakresie tworzenia noclegowni i domów dla bezdomnych.

Modyfikacja przepisów dotyczących osób eksmitowanych, poprzez uregulowanie kwestii odpowiedzialności gmin za zapewnienie pomieszczeń tymczasowych.

2.2 Planowane (lata: 2014-2015)

Zwiększenie możliwości racjonalnego gospodarowania zasobami mieszkań publicznych.

Modyfikacja systemu funkcjonowania i finansowania budownictwa społecznego.

2.3 Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Rozpatrzenie modyfikacji systemu budownictwa społecznego w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem obowiązków samorządów gminnych w zakresie zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych wspólnoty lokalnej.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zmniejszenie deficytu lokali przeznaczonych dla osób najuboższych i osób znajdujących się w szczególnej sytuacji życiowej.

Narzędzie 50: Zwiększenie skali i efektywności działań nakierowanych na zmniejszenie liczby zachorowań i zgonów poprzez profilaktykę chorób cywilizacyjnych, a w szczególności chorób o najwyższym wskaźniku umieralności.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Pomimo istotnych zmian w sferze stanu zdrowia populacji, czego wyrazem jest wyraźne wydłużenie życia (zwłaszcza kobiet) w okresie transformacji systemowej, Polska pozostaje krajem, który na tle innych krajów UE wyróżnia się negatywnie, jeśli chodzi o wskaźniki umieralności z powodu chorób cywilizacyjnych. Według danych NIZP-PZH nadwyżka umieralności z przyczyn chorób układu krążenia wynosi w Polsce (w odniesieniu do średniej unijnej) 54% dla kobiet i aż 80% dla mężczyzn. W przypadku chorób nowotworowych wartości te wynoszą odpowiednio 27% i 33%, ale w odniesieniu do wybranych schorzeń są drastycznie gorsze – np. umieralność na raka szyjki macicy jest 1,2 razy wyższa niż średnia unijna.

Choroby cywilizacyjne to jeden z największych obecnie problemów zdrowotnych społeczeństw państw wysoko rozwiniętych i krajów szybko rozwijających się, do grona, których zaliczana jest również Polska. Zjawiskami mającymi decydujący wpływ na wzrost zachorowań na choroby cywilizacyjne są niezmiennie: nieustający postęp technologiczny oraz coraz bardziej odczuwalne dla zwykłego człowieka negatywne skutki zanieczyszczenia środowiska naturalnego. Czynniki sprzyjające rozwojowi chorób zaliczanych do grupy schorzeń o podłożu cywilizacyjnym, takich jak: cukrzyca, nadwaga i otyłość, choroby układu krążenia, nowotwory, są: czynniki związane z nowoczesnym stylem życia, to znaczy z siedzącym trybem życia, całkowitym brakiem aktywności fizycznej lub ograniczeniem ćwiczeń do minimum, stosowanie diety bogatej w produkty wysokotłuszczowe i zawierającej zbyt dużą ilość cukrów, palenie tytoniu, nadużywanie alkoholu, stres.

Jednym z przykładów choroby, której wzrost zachorowalności związany jest ściśle z rozwojem cywilizacyjnym jest cukrzyca. W Polsce obecnie na cukrzycę choruje ponad 2mln osób, z czego około 25% stanowią chorzy nieświadomi swojej choroby. Chorobowość z powodu cukrzycy w ogólnej populacji Polski wynosi około 6,54% (w tym 5,81% mężczyzn i 7,25% kobiety). W populacji powyższej 18 roku życia współczynnik ten wynosi 8% (w tym 7,15% mężczyzn i 8,9% kobiety), natomiast wśród dzieci poniżej 15 roku życia liczbę diabetyków szacuje się na 17,7 przypadków na 100 tys. mieszkańców. Prognozuje się, iż w przeciągu najbliższych 15 - 20 lat nastąpi podwojenie liczby chorych na cukrzycę w Polsce.

Kolejnym ważnym zagrożeniem są zaburzenia psychiczne czy szeroko rozumiane problemy z zakresu zdrowia psychicznego wynikające między innymi z drastycznie zwiększonego narażenia na stres i z dynamiki przemian we współczesnym świecie.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W odniesieniu do chorób układu krążenia, od roku 2003 wdrożono Narodowy Program Profilaktyki i Leczenia Chorób Układu Sercowo Naczyniowego – POLKARD. Program ten realizowany był dotąd w czterech edycjach (2003-2005, 2006-2008 i 2009, 2010-2012). Obecnie jest realizowana piąta edycja „Narodowego Programu Wyrównywania Dostępności do Profilaktyki i Leczenia Chorób Układu Sercowo-Naczyniowego na lata 2013 – 2016 POLKARD”. Celem programu jest ograniczenie umieralności z powodu chorób układu sercowo-naczyniowego w Polsce poprzez działania na rzecz wyrównywania dysproporcji w dostępie do wysokospecjalistycznych świadczeń zdrowotnych w zakresie kardiologii, kardiologii dziecięcej, kardiochirurgii i neurologii, uwarunkowanych bazą sprzętową. Priorytetem programu POLKARD na lata 2013-2016 jest doposażenie i wymiana wyeksploatowanego sprzętu w jednostkach zajmujących się diagnostyką i leczeniem chorób układu krążenia oraz zwiększenie świadomości społeczeństwa o roli zdrowego trybu życia w szczególności poprzez działania o charakterze informacyjno – edukacyjnym.

Realizowany jest *Narodowy program zwalczania chorób nowotworowych*, który przewiduje osiągnięcie następujących efektów: zmniejszenie umieralności z powodu nowotworów ogółem, zmniejszenie umieralności z powodu raka piersi i w stopniu znacznym raka szyjki macicy przez wprowadzenie na skalę populacyjną zorganizowanych badań przesiewowych mammograficznych i cytologicznych. W szczególności, kluczowe znaczenie mają trzy programy: Populacyjny program wczesnego wykrywania raka piersi i Populacyjny program

profilaktyki i wczesnego wykrywania raka szyjki macicy oraz Program badań przesiewowych dla wczesnego wykrywania raka jelita grubego (realizowane w sposób ciągły od 2006 r., na podstawie ustawy z dnia 1 lipca 2005 r. o ustanowieniu programu wieloletniego Narodowy program zwalczania chorób nowotworowych (Dz. U. nr 143, poz. 1200 oraz z 2008 nr 54, poz. 325). Założony okres realizacji Narodowego programu to lata 2006-2015. W ramach Populacyjnego programu profilaktyki i wczesnego wykrywania raka szyjki macicy i Populacyjnego programu wczesnego wykrywania raka piersi na bieżąco odbywa się promocja programów poprzez działania edukacyjno-informacyjne oraz wysyłkę imiennych zaproszeń do kobiet na badania cytologiczne w interwale raz na 3 lata do kobiet z przedziału wiekowego 25-59 lat, na badania mammograficzne w interwale raz na 2 lata do kobiet z przedziału wiekowego 50-69 lat.

W ramach Programu badań przesiewowych dla wczesnego wykrywania raka jelita grubego prowadzone są przesiewowe badania kolonoskopowe w 2 systemach : w systemie oportunistycznym w populacji osób bezobjawowych w wieku 50-65 lat (plus 40-65 z wywiadem rodzinnym oraz 25-65 lat z rodziny HNPCC) oraz w systemie zapraszanym u osób bez objawów klinicznych sugerujących raka jelita grubego w wieku 55-64 lata i osób z objawami choroby, jeżeli otrzymały zaproszenie na badanie. Prowadzone są szkolenia kolonoskopistów i histopatologów uczestniczących w programie zmierzające do poprawy jakości badań.

W związku ze znacznym wzrostem liczby zachorowań na schorzenia związane w sposób bezpośredni oraz pośredni z negatywnymi skutkami rozwoju cywilizacji podjęto realizację **Narodowego programu przeciwdziałania chorobom cywilizacyjnym**. Program złożony jest z modułów tematycznych odpowiadających konkretnym zagadnieniom zdrowotnym, przy czym z założenia charakter tego katalogu jest otwarty, tj. włączenie do programu warunkowane jest pojawieniem się nowego zjawiska epidemiologicznego, wdrożeniem nowych procedur medycznych czy też przedsięwzięć profilaktycznych. Trzy moduły odpowiadają bieżącym potrzebom zdrowotnym społeczeństwa polskiego w zakresie chorób cywilizacyjnych dotyczących niedoboru jodu, nadwagi i otyłości oraz cukrzycy.

Realizowany jest **Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego** , którego głównymi celami są: promocja zdrowia psychicznego i zapobieganie zaburzeniom psychicznym, zapewnienie osobom chorym psychicznie wielostronnej i powszechnie dostępnej opieki zdrowotnej a także rozwój badań naukowych i systemu informacji w obszarze zdrowia psychicznego. Realizacja programu obejmuje działania dotyczące priorytetów promocji zdrowia psychicznego: zapobieganie samobójstwom, kompleksowa pomoc dla osób z dyskomfortem psychicznym, a zwłaszcza z objawami lękowymi, depresyjnymi, reakcjami kryzysowymi, myślami samobójczymi, promowanie zdrowia psychicznego poprzez dostarczanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do prawidłowego psychospołecznego rozwoju dzieci i młodzieży oraz rozwiązywania problemów życiowych; kształtowanie zachowań korzystnych dla zdrowia psychicznego, promocja programów oraz placówek oferujących profesjonalną pomoc i poradnictwo dla osób narażonych na zaburzenia zdrowia psychicznego – dzieci i młodzieży, osób starszych, bezrobotnych, osób narażonych na przemoc oraz poprawę jakości życia osób chorych na przewlekłe choroby psychiczne.

Ponadto, w 2001 r. powstał „Program zaopatrzenia chorych na hemofilię i inne skazy krwotoczne w czynniki krzepnięcia” finansowany z budżetu ministra właściwego do spraw zdrowia, w którym m.in. przedstawiono propozycję organizacji leczenia tej grupy pacjentów w Polsce, polegającą na wyodrębnieniu dwóch ośrodków referencyjnych leczenia hemofilii i pokrewnych skaz krwotocznych (dla dorosłych i dla dzieci) zlokalizowanych w Warszawie oraz regionalnych ośrodków leczenia hemofilii, obecnych w każdym województwie (co najmniej jeden dla dzieci i jeden dla dorosłych). **Program pn. „Narodowy Program Leczenia Chorych na Hemofilię i Pokrewne Skazy Krwotoczne na lata 2012-2018”**, stanowi kontynuację idei i części zadań dotychczas realizowanego programu zdrowotnego dedykowanego tej grupie chorych funkcjonującego pn.: „Narodowy Program Leczenia Hemofilii na lata 2005-2011”, który w roku 2005 zastąpił „Program zaopatrzenia chorych na hemofilię i inne skazy krwotoczne w czynniki krzepnięcia”. Celem ogólnym programu jest poprawa wyników leczenia chorych na hemofilię i pokrewne skazy krwotoczne i poprawa jakości życia chorych na hemofilię i pokrewne skazy krwotoczne.

Realizowany jest także program zdrowotny **„Leczenie antyretrowirusowe osób żyjących z wirusem HIV w Polsce w latach 2012-2016**, którego celem jest ograniczenie skutków epidemii HIV/AIDS poprzez zapewnienie leczenia antyretrowirusowego – wraz z monitorowaniem jego skuteczności. Programem leczenia antyretrowirusowego obejmowane są wszystkie osoby zakażone HIV i chore na AIDS spełniające kryteria medyczne, których możliwość objęcia programem nie pozostaje w sprzeczności z aktualnie obowiązującymi przepisami prawa, w tym kobiety ciężarne zakażone HIV oraz noworodki urodzone z matek zakażonych HIV,

zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie standardami. Program obejmuje też postępowanie poekspozycyjne po narażeniu na zakażenie HIV po ekspozycjach pozazawodowych wypadkowych.

Realizowany jest program **„Trzymaj Formę!”**, który jest pierwszą dotychczas zrealizowaną na tak szeroką skalę inicjatywą edukacyjną dotyczącą promocji zasad zbilansowanej diety i aktywności fizycznej, skierowaną do polskiej młodzieży. W programie udział biorą uczniowie i nauczyciele gimnazjów oraz ostatnich lat szkół podstawowych.

Realizowany w latach 2006-2011 projekt objął swych zasięgiem 7000 gimnazjów i szkół podstawowych zlokalizowanych na terenie całej Polski. W programie udział wzięło łącznie ok. 4 miliony uczniów. W 2013/2014 realizowana jest trzecia edycja konkursu wiedzy o zdrowym stylu życia „Trzymaj Formę!”, którego celem jest pogłębienie wiedzy na temat prawidłowego żywienia i zdrowego stylu życia oraz ich znaczenia dla organizmu człowieka, pogłębienie wiedzy o wartości odżywczej żywności i doskonalenie umiejętności korzystania z informacji zamieszczonych na opakowaniach produktów żywnościowych.

W trzeciej edycji, konkurs obejmuje swoim zasięgiem powiaty: brzozowski, przemyski i rzeszowski województwa podkarpackiego, strzelecko-drezdeński, ślubicki i żagański województwa lubuskiego, białostocki, sokólski i zambrowski województwa podlaskiego, koniński, turecki i wrzesiński województwa wielkopolskiego, nidzicki, szczycieński i Olsztyn z województwa warmińsko-mazurskiego oraz Bydgoszcz, Toruń i Włocławek z województwa kujawsko-pomorskiego.

W ramach XII Priorytetu Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013 finansowanego ze środków Unii Europejskiej i budżetu państwa realizowane są projekty dotyczące doposażenia placówek ochrony zdrowia w najnowszy sprzęt i aparaturę medyczną, czy też związane z przebudową, rozbudową lub modernizacją obiektów związanych z infrastrukturą ochrony zdrowia, co w znacznym stopniu przyczynia się do poprawy stanu infrastruktury technicznej i jakości wyposażenia zakładów opieki zdrowotnej.

Sukcesywne kierowanie środków inwestycyjnych, od początku trwającej perspektywy finansowej 2007 – 2013 na ww. projekty pozwala na utrzymanie wysokich standardów leczenia oraz zwiększenie potencjalnej dostępności usług medycznych. Realizacja projektów przyczynia się również do zwiększenia dostępu do specjalistycznych i wysokospecjalistycznych świadczeń zdrowotnych, w tym diagnostyki i wczesnej wykrywalności chorób, zarówno tych stanowiących główne przyczyny zgonów (tj. chorób układu krążenia oraz chorób nowotworowych).

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Kontynuowane będą działania z zakresu wszystkich wymienionych wyżej programów zdrowotnych. W każdym przypadku planowane jest monitorowanie efektów realizacji założonych działań i ewentualne modyfikacje programów (np. w przypadku programu leczenia hemofilii monitorowanie dystrybucji czynników krzepnięcia).

W szczególności planowane jest dalsze kontynuowanie realizacji działań ukierunkowanych na profilaktykę schorzeń zaliczanych do chorób cywilizacyjnych. Działania w ramach *Programu eliminacji niedoboru jodu w Polsce* to główne metody oceny skuteczności profilaktyki jodowej, ocena profilaktyki jodowej u kobiet w ciąży, ocena częstości wola i poziomu jodurii u kobiet w ciąży, analiza poziomu tyreotropiny (TSH) u noworodków, kontrola stanu endemii u dzieci szkolnych oraz w populacji dorosłych, ocena jakości jodowania soli kuchennej oraz ocena indukowanej nadczynności tarczycy i zapadalności na zróżnicowanego raka tarczycy.

Poprawa stanu zdrowia będzie realizowana również poprzez wsparcie innych projektów w zakresie opracowania i wdrożenia programów w obszarze promocji zdrowia oraz profilaktyki pierwotnej i wtórnej.

Ponadto, w ramach nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020 planowane jest wspieranie obecnych i przyszłych zasobów pracy poprzez inwestycje w wysokospecjalistyczną infrastrukturę ochrony zdrowia, ukierunkowane na zwiększenie dostępności i jakości świadczeń zdrowotnych, ze szczególnym uwzględnieniem jednostek chorobowych o największym wpływie na aktywność zawodową m. in. poprzez realizację projektów w zakresie wysokospecjalistycznej infrastruktury o charakterze ponadregionalnym.

Jednocześnie, mając na uwadze, rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz obowiązek wynikający z ustawy z dnia 28 kwietnia 2011 r. o systemie informacji w ochronie zdrowia, iż dokumentacja medyczna

będzie prowadzona w postaci elektronicznej, planowane jest w przyszłej perspektywie finansowej na lata 2014-2020, podjęcie działań mających na celu rozwój umiejętności cyfrowych umożliwiających wykorzystywanie przez profesjonalistów oraz pacjentów technologii informacyjno-komunikacyjnych w ochronie zdrowia. Biorąc pod uwagę, iż poziom kompetencji cyfrowych jest ściśle powiązany z wiekiem oraz fakt, iż średni wiek lekarzy w Polsce to 48 – 50 lat, niezbędne jest zapewnienie szkoleń profesjonalistów w ochronie zdrowia oraz pacjentów z zakresu wykorzystania ICT w ochronie zdrowia.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

W przyszłości konieczne jest (obok kontynuacji obecnych działań) monitorowanie efektów realizowanych już programów oraz identyfikacja nowych zagrożeń. Krytyczny wymiar ma w tym przypadku analiza dynamiki zachorowalności i umieralności na wybrane jednostki chorobowe w przypadku chorób układu krążenia oraz nowotworów odpowiedzialnych obecnie za wysokie wskaźniki umieralności w Polsce (w porównaniu z innymi krajami UE).

Niezależnie od tego większe niż obecnie znaczenie powinny mieć działania profilaktyczne, ale przy założeniu ich bardzo precyzyjnego dostosowania do potrzeb konkretnych grup docelowych (wyniki badań wskazują, że tylko taka profilaktyka może być efektywna).

2. Stan docelowy (rok 2020)

W odniesieniu do chorób układu krążenia: zmniejszenie odsetka kobiet umierających przed 64 rokiem życia o 7%, zmniejszenie odsetka mężczyzn umierających przed 64 rokiem życia o 20 %.

Zmniejszenie zachorowalności na nowotwory o około 10% oraz poprawa skuteczności leczenia chorób nowotworowych w Polsce do poziomu osiąganego w krajach Zachodniej i Północnej Europy, czyli osiągnięcia ok. 40% wyleczeń i przeżyć 5-letnich u mężczyzn i ok. 50% wyleczeń i przeżyć 5-letnich u kobiet. Spadek współczynnika zgonów na 100 000 mieszkańców z powodu nowotworów o 15%, spadek współczynnika zgonów na 100 000 mieszkańców z powodu raka piersi o 15%, spadek liczby zgonów z powodu raka szyjki macicy z 2000 do 500 (o 75%).

Objęcie leczeniem jak największej grupy chorych powinno umożliwić docelowo stabilizację liczby zachorowań na AIDS, zauważalny spadek śmiertelności z powodu AIDS, a także wydłużenie okresu przeżycia pacjentów zakażonych HIV i chorych na AIDS (w założeniu dając szanse na powrót do funkcji społecznych i rodzinnych).

Stosowanie profilaktyki antyretrowirusowej w grupie noworodków urodzonych przez matki zakażone HIV, prowadzi do zmniejszenia się odsetka zakażeń noworodków, pozwalając na dalszą poprawę tych wskaźników. Opierając się na analizie dynamiki wzrostu zakażeń HIV oraz sytuacji epidemiologicznej AIDS w Polsce, a także dotychczasowej dynamice wzrostu liczby osób chorych włączonych do terapii ARV, można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć założenie 15 – 20 % wzrostu liczby leczonych, jak miało to miejsce w ostatnich latach.

Zdrowie chorych na hemofilię i pokrewne skazy krwotoczne, a także komfort ich życia zależy w głównej mierze od dostępu do koncentratów czynników krzepnięcia. Realizacja w kolejnych latach Narodowego Programu Leczenia Chorych na Hemofilię i Pokrewne Skazy Krwotoczne na lata 2012-2018, powinna doprowadzić do znacznej poprawy zaopatrzenia w bezpieczne czynniki krzepnięcia, a w rezultacie do podniesienia standardów opieki zdrowotnej w tej grupie chorych. Zwiększy się zakres leczenia domowego, które jest najbardziej efektywną formą opieki nad chorymi na hemofilię, co zdecydowanie zmniejszy liczbę hospitalizowanych pacjentów.

W odniesieniu do zdrowia psychicznego zakłada się, iż opieka psychiatryczna powinna odchodzić od modelu, w którym dominuje udzielanie pomocy w dużym szpitalu psychiatrycznym, na rzecz zwiększania oferty modelu opieki środowiskowej. Opieka psychiatryczna powinna mieć charakter zintegrowany i oferować pomoc zdrowotną, oparcie i pomoc społeczną oraz wsparcie w zakresie pracy zawodowej.

Narzędzie 51: Zwiększenie skali i efektywności działań nakierowanych na zmniejszenie liczby zgonów powodowanych przez wypadki i urazy.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Jednym z wymiarów, który bardzo niekorzystnie wyróżnia Polskę na tle innych krajów Unii Europejskiej jest umiarkowanie w konsekwencji wypadków i urazów. Według danych NIZP-PZH tzw. przyczyny zewnętrzne to trzecia co do wagi przyczyna zgonów polskich mężczyzn, odpowiadały one za utratę odpowiednio 33% (dla mężczyzn) i 16% (dla kobiet) potencjalnych lat życia. Działania ze strony państwa mają za zadanie zwiększenie bezpieczeństwa ruchu drogowego (a w tym – zwiększenie znajomości i przestrzegania przepisów ruchu drogowego przez pieszych i kierowców, oraz ich egzekwowanie poprawę infrastruktury technicznej dróg, edukowanie społeczeństwa w zakresie niebezpiecznych zachowań w ruchu drogowym, promowanie nowoczesnych technik zwiększających bezpieczeństwo ruchu drogowego, usprawnienie systemu ratownictwa), co w konsekwencji ma doprowadzić do ograniczenia liczby wypadków w transporcie lądowym oraz zmniejszenia stopnia ciężkości obrażeń doznawanych w wyniku tych wypadków.

Co istotne, wraz ze zmianami demograficznymi i oczekiwaną wydłużoną aktywnością zawodową konieczne są intensywne działania w obszarze higieny i bezpieczeństwa pracy, które przyczynią się do dostosowania miejsc pracy do możliwości i oczekiwań pracowników, ale również – co bardzo ważne – zmniejszą narażenie na ryzyko wypadku w pracy. Wraz ze starzeniem się społeczeństwa narastała będzie liczba zgonów z przyczyn zewnętrznych tj. upadków, które u osób w wieku 65 lat i więcej stanowią 38% zgonów, zaś u osób w wieku 80 lat i więcej 50% zgonów.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W dniu 20 czerwca 2013 r., Krajowa Rada Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego przyjęła Narodowy Program Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego. Cele tego programu są następujące:

- Ograniczenie rocznej liczby zabitych o co najmniej 50% do roku 2020 (w stosunku do roku 2010).
- Ograniczenie rocznej liczby ciężko rannych o co najmniej 40% do roku 2020 (w stosunku do roku 2010).

Cele te powinny być osiągnięte względem roku 2010. Oznacza to:

- Nie więcej niż 2000 zabitych w roku 2020.
- Nie więcej niż 6900 ciężko rannych w roku 2020.

W Narodowym Programie Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego przyjęto także cele etapowe:

W zakresie liczby zabitych:

- Nie więcej niż 3000 zabitych w roku 2014.
- Nie więcej niż 2400 zabitych w roku 2017.

W zakresie liczby ofiar ciężko rannych:

- Nie więcej niż 9400 ciężko rannych w roku 2014.
- Nie więcej niż 8000 ciężko rannych w roku 2017.

W ramach Działania 12.1 XII Priorytetu Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013 finansowanego ze środków Unii Europejskiej i budżetu państwa realizowane są projekty polegających na zakupie specjalistycznych środków transportu sanitarnego, rozbudowie i wyposażeniu szpitalnych oddziałów ratunkowych oraz budowie lądowisk dla helikopterów, mające na celu obniżenie śmiertelności oraz skutków powikłań powstających w wyniku wypadków i innych stanów nagłego zagrożenia zdrowotnego. W Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko 2007-2013 znajdują się także projekty infrastrukturalne, mające m.in. na celu poprawę bezpieczeństwa ruchu drogowego.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Kontynuowane będą działania w ramach *Narodowego Programu Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego 2013-2020*.

W ramach *Narodowego Programu Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego 2013-2020*, co roku będą wydawane Programy Realizacyjne, będące dokumentem wykonawczym do ww. programu.

Niezależnie od powyższego, planowane są szeroko zakrojone działania zmierzające do zmniejszenia narażenia na czynniki szkodliwe w środowisku życia i pracy oraz ich skutków zdrowotnych i poprawy stanu sanitarnego kraju. W szczególności, dla poprawy sytuacji zdrowotnej populacji kluczowe są następujące aspekty: zmniejszenie wielkości emisji do atmosfery niebezpiecznych substancji oraz ich prekursorów, zmniejszenie narażenia na ponadnormatywne stężenia zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego, powietrza wewnątrz pomieszczeń przeznaczonych na pobyt ludzi oraz na ponadnormatywne poziomy hałasu zwłaszcza emitowanego przez środki transportu, poprawa jakości wód powierzchniowych służących do zaopatrzenia ludności oraz wód w kąpieliskach publicznych, zmniejszenie narażenia na ponadnormatywne stężenia i natężenia szkodliwych czynników występujących w środowisku pracy, zwłaszcza na czynniki rakotwórcze i alergiczne oraz ograniczenie czynników stresogennych w miejscu pracy oraz negatywnych skutków zdrowotnych spowodowanych traumą, mobbingiem i agresją w miejscu pracy.

W ramach nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020 planowane jest dalsze wzmocnienie bezpieczeństwa zdrowotnego i poprawa stanu zdrowia mieszkańców Polski, które stanowią determinanty zwiększania spójności społecznej oraz wzrostu aktywności zawodowej.

Wspieranie włączenia społecznego poprzez zwiększenie dostępności do świadczeń medycznych w zakresie ratownictwa medycznego.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

W przyszłości konieczne jest (obok kontynuacji obecnych działań) monitorowanie efektów realizowanych już programów oraz identyfikacja nowych zagrożeń. W szczególności, konieczna będzie analiza, na ile miejsca pracy odpowiadają możliwościom starzejącej się populacji pracowników.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zmniejszenie częstości urazów powstałych w wyniku wypadków i ograniczenie ich skutków, w szczególności: spadek liczby ofiar śmiertelnych w wyniku wypadków w ruchu drogowym o 50% w stosunku do roku 2010. Spadek liczby zgonów z powodu przyczyn zewnętrznych o 50% w stosunku do roku 2010.

Narzędzie 52: Efektywna kontrola stanu bezpieczeństwa i higieny pracy.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny.

Przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy są w Polsce określone głównie w ustawie – Kodeks pracy oraz w aktach wykonawczych, uwzględniających prawo Unii Europejskiej z tego zakresu.

W roku 2012 Państwowa Inspekcja Pracy przeprowadziła 89,9 tys. kontroli u ponad 68,9 tys. pracodawców. W ich wyniku zlikwidowano bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia i życia w odniesieniu do 66,2 tys. pracowników oraz wyeliminowano nieprawidłowości z zakresu legalności zatrudnienia w odniesieniu do ponad 107 tys. osób. Wyegzekwowano również należności dla pracowników na kwotę 102 mln. zł.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Państwowa Inspekcja Pracy w sposób ciągły kontroluje stan bezpieczeństwa i higieny pracy w zakładach pracy.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Przegląd działania Państwowej Inspekcji Pracy w kontekście skuteczności jej działań wraz z rekomendacjami dla zmian legislacyjnych. Działanie to będzie realizowane w ramach działania Rady Ochrony Pracy działającej przy Sejmie RP.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Zwiększenie nadzoru nad przedsiębiorstwami, których potencjalna działalność może stanowić zagrożenie dla występowania wypadków o skutkach w wymiarze globalnym. Promocja systemów zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy przez Państwową Inspekcję Pracy i Centralny Instytut Ochrony Pracy-Państwowy Instytut Badawczy.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Poprawa przestrzegania prawa pracy w kontrolowanych podmiotach.

Narzędzie 53: Wzrost świadomości w zakresie kształtowania warunków pracy przez powszechny rozwój kultury bezpieczeństwa w społeczeństwie.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Zgodnie z Ustawą „Kodeks pracy” pracodawca jest obowiązany zapewnić pracownikom bezpieczne i higieniczne warunki pracy (Art. 15). Ponosi odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa i higieny pracy w zakładzie pracy i jest obowiązany chronić zdrowie i życie pracowników przez zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy przy odpowiednim wykorzystaniu osiągnięć nauki i techniki (Art. 207, § 1, § 2).

Tymczasem wyniki kontroli przeprowadzonych przez Państwową Inspekcję Pracy w 2010 r. pokazały, że ponad 50% przyczyn wypadków przy pracy dotyczyło niewłaściwej organizacji pracy w przedsiębiorstwach oraz niewłaściwego stanu technicznego czynnika materialnego.

W związku ze stwierdzonymi w czasie kontroli naruszeniami przepisów bhp zostało wydanych ponad 330 tys. decyzji, z czego 9,5 tys. decyzji dotyczyło wstrzymania pracy, a 33 decyzje nakazywały zaprzestanie działalności zakładu. U ponad 22 tys. skontrolowanych pracodawców stwierdzono wykroczenia przeciwko prawom pracownika, w większości dotyczące nieodpowiedniego przygotowania do pracy.

W 45% kontrolowanych małych zakładach pracy stwierdzono nieprawidłowości w uaktualnianiu oceny ryzyka zawodowego o zagrożenia, które doprowadziły do wypadku.

Ww. statystyki świadczą o braku wystarczającej świadomości pracodawców i pracowników w zakresie kształtowania warunków pracy w swoich zakładach.

Istotnym czynnikiem wypadkowym jest również stres i ten aspekt również powinien być uwzględniany.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Opracowanie i upowszechnianie rozwiązań technicznych i organizacyjnych ukierunkowanych na wzrost świadomości w zakresie kształtowania warunków oraz rozwój kultury bezpieczeństwa, w ramach II etapu programu wieloletniego pn. „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy” (2011-2013).

Działania edukacyjne i informacyjne skierowane do pracodawców.

Kampanie społeczne dotyczące bezpieczeństwa pracy, realizowane w Polsce głównie przez Krajowy Punkt Centralny Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (Centralny Instytut Ochrony Pracy - Państwowy Instytut Badawczy) oraz Państwową Inspekcję Pracy w celu zwiększenia świadomości pracodawców z zakresu bezpieczeństwa pracy.

Wprowadzone narzędzia ekonomiczne (zróżnicowana składka na ubezpieczenie społeczne z tytułu wypadków i chorób zawodowych) mające zwiększyć zainteresowanie finansowe pracodawców działaniami służącymi poprawie warunków pracy w przedsiębiorstwach.

Promowanie przedsiębiorstw wyróżniających się szczególną dbałością o warunki pracy i wysokim poziomem bezpieczeństwa pracowników poprzez rozwój Forum Liderów Bezpiecznej Pracy.

Wspieranie pracodawców w zakresie zapewniania bezpiecznych i higienicznych warunków pracy poprzez upowszechnianie dobrych praktyk z zakresu bezpieczeństwa pracy.

Wspieranie właścicieli małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie zapewniania bezpiecznych i higienicznych warunków pracy poprzez rozwój struktur sieciowych: Sieci Ekspertów ds. BHP, certyfikowanych przez CIOP-PIB oraz Regionalnych Ośrodków BHP.

Nadal prowadzone są działania prowadzone przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego w zakresie prewencji wypadkowej oraz propagowania bezpiecznych metod pracy w rolnictwie. Szkolenia i edukacja w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie wchodzi także w zakres usług świadczonych przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego finansowanych ze środków UE.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Biorąc pod uwagę konieczność stałego wspierania pracodawców w zakresie poprawy bezpieczeństwa pracy w ich przedsiębiorstwach oraz potrzebę dalszego podnoszenia ich świadomości w zakresie prawidłowego kształtowania warunków pracy ich pracowników stosownie do zmian technicznych i organizacyjnych procesów pracy, planowane jest:

- Opracowanie i upowszechnianie rozwiązań technicznych i organizacyjnych ukierunkowanych na wzrost świadomości w zakresie kształtowania warunków oraz rozwój kultury bezpieczeństwa w ramach III etapu programu wieloletniego pn. „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy” (2014-2016);
- kontynuowanie realizacji kampanii społecznych i innych przedsięwzięć dotyczących bezpieczeństwa pracy, według przyjętego i stale doskonalonego modelu działań;
- zachęcanie przedstawicieli przedsiębiorstw do opracowywania dobrych praktyk bhp oraz podejmowanie działań mających na celu ich upowszechnianie wśród pracodawców;
- promowanie zasad społecznej odpowiedzialności biznesu w odniesieniu do bezpieczeństwa pracy;
- doskonalenie treści i form szkoleń bhp dla pracodawców.

W celu zapewnienia skuteczności wymienionych działań na rzecz bezpieczeństwa i higieny pracy konieczne jest angażowanie partnerów społecznych w ich realizację oraz upowszechnianie i wykorzystywanie uzyskanych rezultatów.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Kontynuowanie realizacji programu wieloletniego pn. „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy” a także w ramach kolejnych programów obejmujących badania naukowe i prace rozwojowe w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy.

Opracowywanie i wdrażanie zróżnicowanych narzędzi kształtowania świadomości pracodawców i pracowników z zakresu bezpieczeństwa pracy.

Dotarcie z działaniami edukacyjnymi i informacyjnymi z zakresu bezpieczeństwa pracy do jak najszerszego grona przedstawicieli polskich przedsiębiorstw, w tym szczególnie małych i mikro.

Wypracowanie narzędzi zachęcających przedstawicieli mikro- i małych przedsiębiorstw do inwestowania w poprawę warunków pracy.

Wypromowanie korzyści wynikających dla pracodawców i pracowników z inwestowania w bezpieczeństwo pracy.

Podniesienie poziomu wiedzy pracodawców z zakresu bhp poprzez udoskonalanie rynku usług bhp w Polsce i wprowadzenie systemu oceny kompetencji w tym zakresie.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zmniejszenie liczby wypadków i chorób zawodowych powodowanych przez niewłaściwą organizację pracy oraz niewłaściwy stan techniczny czynnika materialnego o ok. 20%.

Narzędzie 54: Poprawa warunków pracy przez powszechny rozwój kultury bezpieczeństwa pracy.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Wg danych GUS najczęstszą przyczyną wypadków są ciągle błędy ludzkie. Nieprawidłowe zachowanie się pracowników było przyczyną ponad połowy wszystkich wypadków przy pracy w 2010 r. Ponieważ prawidłowe lub nieprawidłowe zachowania są wynikiem postaw i przekonań, poprawa warunków pracy powinna się opierać na ich zmianie na sprzyjające bezpieczeństwu. W ten sposób jest budowana kultura bezpieczeństwa, na którą składają się przede wszystkim: świadomość pracodawców i pracowników, wyznawane przez nich wartości, reprezentowane postawy i podejmowane działania. Kultura bezpieczeństwa w przedsiębiorstwie jest też wynikiem stylu i jakości zarządzania bezpieczeństwem pracy w tym przedsiębiorstwie.

W ostatnich latach przeprowadzono szereg badań, z których wynika, iż wysoki poziom kultury bezpieczeństwa w przedsiębiorstwie przekłada się na większą troskę samych pracowników o własne zdrowie i bezpieczeństwo oraz mniejszą liczbę wypadków.

2. Działania

2.1. Już realizowane

- Opracowanie i upowszechnianie rozwiązań technicznych i organizacyjnych ukierunkowanych na poprawę warunków pracy w przedsiębiorstwach, w ramach II etapu programu wieloletniego pn. „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy” (2011-2013).
- Ocena kultury bezpieczeństwa w polskich przedsiębiorstwach.
- Dostarczanie narzędzi wspierających kształtowanie kultury bezpieczeństwa (np. plakaty).
- Kształtowanie probezpiecznych postaw pracowników i pracodawców poprzez organizowanie kampanii społecznych dotyczących bezpieczeństwa pracy (z wykorzystaniem konferencji, seminariów, warsztatów, przedsięwzięć plenerowych).
- Promowanie wśród przedstawicieli przedsiębiorstw nowoczesnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych służących poprawie kultury i bezpieczeństwa pracy, m.in. podczas targów i wystaw.
- Promowanie zaangażowania pracodawców i pracowników w działania zmierzające do poprawy warunków pracy poprzez organizowanie konkursów (m.in. *Ogólnopolski Konkurs Poprawy Warunków Pracy*).
- Promowanie wzorów bezpiecznego organizowania pracy w przedsiębiorstwie poprzez organizowanie konkursów dla pracodawców (m.in. konkurs *Pracodawca – organizator pracy bezpiecznej*).
- Upowszechnianie dobrych praktyk z zakresu kształtowania kultury bezpieczeństwa pracy wśród pracowników i pracodawców.

2.2 Planowane (lata: 2014-2015)

- Opracowanie i upowszechnianie rozwiązań technicznych i organizacyjnych ukierunkowanych na poprawę warunków pracy w przedsiębiorstwach, w ramach III etapu programu wieloletniego pn. „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy” (2014-2016).
- Kontynuowanie działań służących kształtowaniu kultury bezpieczeństwa pracy.
- Upowszechnianie prostych metod oceny kultury bezpieczeństwa pracy w przedsiębiorstwach.
- Zwiększenie dostępności narzędzi wspierających poprawę kultury bezpieczeństwa (m.in. materiały multimedialne, listy kontrolne, bezpłatne materiały dostępne w Internecie).
- Wspieranie współpracy pomiędzy pracownikami służby bhp, w celu opracowywania i wymiany dobrych praktyk z zakresu poprawy kultury bezpieczeństwa pracy.
- Podnoszenie kompetencji pracowników i pracodawców z zakresu bezpieczeństwa pracy.
- Promowanie zintegrowanych metod zarządzania przedsiębiorstwem, uwzględniających elementy bezpieczeństwa pracowników.

2.3 Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

- Wykreowanie wizerunku firmy o wysokim poziomie kultury bezpieczeństwa pracy, jako firmy odnoszącej sukcesy na rynku.
- Wypromowanie wśród przedsiębiorstw potrzeby doboru współpracowników i podwykonawców przy uwzględnianiu poziomu reprezentowanej przez nich kultury bezpieczeństwa.
- Doskonalenie metod motywowania pracowników do bezpiecznych zachowań oraz promowania bezpiecznych wzorów zachowań w przedsiębiorstwach.

3 Stan docelowy (rok 2020)

Zmniejszenie liczby wypadków powodowanych przez nieprawidłowe zachowania pracowników, wynikających z niskiej kultury bezpieczeństwa pracy w przedsiębiorstwach, o ok. 30%.

Narzędzie 55: Zwiększenie skuteczności kontroli legalności zatrudnienia.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny.

Kontrola legalności zatrudnienia oraz ściganie wykroczeń, o których mowa w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, jest jednym z zadań Państwowej Inspekcji Pracy, działającej na podstawie ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy. Kontrola legalności zatrudnienia cudzoziemców należy do kompetencji Państwowej Inspekcji Pracy i Straży Granicznej.

Od 1 stycznia 2009 r. do zadań Straży Granicznej, określonych w ustawie z dnia 12 października 1990 r. o *Straży Granicznej*, należy przeprowadzanie kontroli legalności wykonywania pracy przez cudzoziemców, prowadzenia działalności gospodarczej przez cudzoziemców, powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom.

W świetle obowiązujących przepisów (tj. art. 10 d ust. 20 i 21 ustawy o *Straży Granicznej*), w wyniku ustaleń dokonanych w toku kontroli, organ Straży Granicznej właściwy ze względu na miejsce dokonanej kontroli podejmuje dalsze czynności określone w przepisach ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o *cudzoziemcach* (od dnia 1 maja 2014 r. w ustawie z dnia 12 grudnia 2013 r. o *cudzoziemcach*) oraz w przypadku stwierdzenia naruszenia przepisów ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o *promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* lub ustawy z dnia 15 czerwca 2012 r. o *skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, występuje z wnioskiem do właściwego sądu rejonowego o ukaranie osób odpowiedzialnych za stwierdzone nieprawidłowości.

Zjawisko zatrudniania bez zawarcia lub potwierdzenia umowy na piśmie oraz bez zgłoszenia do obowiązkowego ubezpieczenia społecznego, powoduje z jednej strony obniżenie wpływów do budżetu państwa oraz systemu ubezpieczeń społecznych, a z drugiej narażanie pracowników na problemy wynikające z nielegalnego zatrudnienia, w tym niższe świadczenia emerytalno-rentowe.

2.Działania

2.1. Już realizowane

W roku sprawozdawczym 2012 inspektorzy PIP przeprowadzili 89,9 tys. kontroli, którymi objęto ponad 68,9 tys. pracodawców i innych podmiotów kontrolowanych. Na ich rzecz świadczyło pracę ponad 3,6 mln osób. Wśród tych kontroli 23,4 tys. obejmowało badanie zagadnień legalności zatrudnienia obywateli polskich, natomiast 2,1 tys. uwzględniało problematykę legalności zatrudnienia i wykonywania pracy przez cudzoziemców.

W wyniku ustaleń dokonanych w toku kontroli, organy Państwowej Inspekcji Pracy stosują odpowiednie środki prawne - wydają decyzje, kierują wystąpienia i polecenia. W sytuacji popełnienia wykroczeń, o których mowa w art. 119-123 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, tj. wykroczeń z zakresu legalności zatrudnienia obywateli polskich i cudzoziemców oraz prowadzenia agencji zatrudnienia, inspektor pracy prowadzi postępowanie mandatowe lub występuje z wnioskiem do sądu o ukaranie osób odpowiedzialnych za stworzenie nieprawidłowości.

Różnego rodzaju nieprawidłowości w zakresie legalności zatrudnienia oraz przestrzegania przepisów ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy stwierdzono w co drugim kontrolowanym podmiocie. Nielegalne zatrudnienie lub nielegalną inną pracę zarobkową – według definicji zawartej w powołanej ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy – ujawniono w 18,8% kontrolowanych podmiotów.

Organy Straży Granicznej są uprawnione do występowania z wnioskiem o wydanie wobec cudzoziemca decyzji o wydaleniu lub wydania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (a od dnia 1 maja 2014 r., jako jedyne będą właściwe w zakresie wydawania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu). Ponadto w stosunku do osób odpowiedzialnych za stwierdzone nieprawidłowości, kierowane są wnioski do sądu o nałożenie grzywny (zarówno w odniesieniu do pracodawcy, jak również cudzoziemca).

W 2012 r. Straż Graniczna kontrolami, kontrolami legalności wykonywania pracy przez cudzoziemców, prowadzenia działalności gospodarczej przez cudzoziemców, powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom objęła 901 podmiotów. Na podstawie wyników przeprowadzonych kontroli, wobec 329 cudzoziemców zostały wydane decyzje o zobowiązaniu do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, zaś w stosunku do 56 cudzoziemców wnioskowano o wydanie decyzji o wydaleniu. W wyniku kontroli wobec 269 pracodawców skierowano wnioski do sądu o ukaranie - w związku z powierzeniem cudzoziemcowi nielegalnego wykonywania pracy, a także w stosunku do 109 cudzoziemców - w związku z nielegalnym wykonywaniem pracy.

W zakresie kontroli legalności zatrudnienia także Zakład Ubezpieczeń Społecznych współpracuje z Państwową Inspekcją Pracy, między innymi w drodze zawartego Porozumienia między Prezesem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych a Głównym Inspektorem Pracy z dnia 5 listopada 2010 r. *w sprawie współdziałania organów Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Państwowej Inspekcji Pracy*. W sposób pośredni Zakład jest włączony także w system zwalczania nielegalnego zatrudnienia w drodze ustawowych uprawnień do weryfikowania zgłoszeń do ubezpieczeń społecznych oraz prawa do ustalania stosunków prawnych łączących strony z tytułu umów cywilno-prawnych.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

W programie działań Państwowej Inspekcji Pracy na 2014 rok przewiduje się przeprowadzenie ok. 88 tys. kontroli. W zakresie kontroli legalności zatrudnienia planuje się przeprowadzanie kontroli w wytypowanych podmiotach należących do branż, w których przewidywana jest największa skala i ryzyko występowania nieprawidłowości w zakresie legalności zatrudniania Polaków oraz cudzoziemców. Planuje się również weryfikowanie zawierania umów cywilno-prawnych oraz umów terminowych.

Zgodnie z „Zaleceniami do realizacji w 2014 roku przez jednostki organizacyjne Straży Granicznej i komórki organizacyjne Komendy Głównej Straży Granicznej”, wydanymi przez Komendanta Głównego Straży Granicznej, następować będzie zwiększanie efektywności wykonywania działań kontrolno-weryfikacyjnych wobec cudzoziemców, w szczególności związanych z wykonywaniem kontroli legalności wykonywania pracy przez cudzoziemców, prowadzenia działalności gospodarczej przez cudzoziemców, powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom. Odbywać się to będzie poprzez: zwrócenie uwagi komendantów poszczególnych oddziałów Straży Granicznej na potrzeby intensyfikacji działań kontrolnych, podczas okresowych odpraw kierownictwa Straży Granicznej oraz akcentowanie potrzeb zwiększenia zaangażowania w działania kontrolne, podczas odpraw okresowych kierownictwa pionu ds. cudzoziemców.

W 2014 roku oraz latach następnych ZUS planuje kontynuowanie kontroli w zakresie zgłaszania pracowników do ubezpieczeń społecznych oraz zacieśnienie współpracy z PIP w ramach zawartego Porozumienia między Prezesem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych a Głównym Inspektorem Pracy z dnia 5 listopada 2010 r. *w sprawie współdziałania organów Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Państwowej Inspekcji Pracy*.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Konieczne jest zwiększenie zakresu kontroli u pracodawców, w przypadku których dochodzi do podejrzenia, że notorycznie decydują się na nielegalne zatrudnienie pracowników. W szczególności chodzi tu o sytuację, w której na danym lokalnym rynku pracy pozycja pracowników jest słaba, co powoduje skłonność do podejmowania nielegalnego zatrudnienia. W przypadku cudzoziemców, konieczny jest rozwój systemów monitorowania obecności cudzoziemców na rynku pracy, z zapewnieniem dostępu do tych systemów służbom kontrolnym.

Konieczne jest ukierunkowywanie działań kontrolnych przede wszystkim na sektory działalności gospodarczej (branże), w których obserwowany jest zwiększony stopień zagrożenia nielegalnym powierzaniem wykonywania pracy cudzoziemcom. Podstawę określania takich branż powinny stanowić wyniki dotychczasowych działań kontrolnych, rozpoznania migracyjnego, a także informacje przekazywane przez organy administracji publicznej lub inne podmioty (instytucje).

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zmniejszenie skali zjawiska nielegalnego zatrudnienia. Zwiększenie liczby kontroli realizowanych przez Straż Graniczną, w celu zbliżenia do poziomu ok. 1300 kontroli rocznie.

Narzędzie 56: Rozwijanie systemu zarządzania wiekiem kadr gospodarki.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

W okresie 2010 - 2035 ludność w wieku produkcyjnym zmaleje w Polsce o przeszło 4 mln osób, z czego największy spadek przypadnie na lata stosunkowo najbliższe. Już w pięcioleciu 2010-2015 spadek wyniesie ponad 800 tys., a w latach 2015-2020 1,33 mln osób. W efekcie za 9 lat potencjalne zasoby pracy w wieku 24-64 lata będą mniejsze o blisko 1/3 a w wieku 25-34 lata o prawie 1/5.²⁴ Jednocześnie w grupie osób starszych istnieją obecnie największe, wykorzystane tylko w niewielkiej skali, rezerwy zatrudnienia. W Polsce w przedziale wiekowym między 55 a 64 lata pracuje zaledwie 38,4% osób.²⁵ Niestety pracodawcy nadal niechętnie zatrudniają i utrzymują w zatrudnieniu starszych pracowników. Wiąże się to przede wszystkim z mocno zakorzenionymi i osadzonymi w kulturze stereotypami nt. osób starszych (pracownicy starsi: są gorzej wykształceni; nie znają języków, nie potrafią obsługiwać komputera; są zniechęceni i niechętni do nauki; czasem trzeba im kilka razy powtarzać; coraz mniejsza przyswajalność nowości; niereformowalni; boją się zmian i nowości; mają problemy ze zdrowiem; wolniej pracują; itp.) oraz brakiem świadomości i wiedzy przedsiębiorców jak zarządzać wiekiem pracowników. W sektorze MSP, który zatrudnia blisko 78% wszystkich pracowników w Polsce powyżej 50 roku życia jedynie niewielka grupa deklaruje, że zarządza wiekiem.

W obecnej perspektywie finansowej realizowanych jest kilka projektów mających na celu wypracowanie rozwiązań w zakresie zarządzania wiekiem w przedsiębiorstwach. Podejmowane są także działania na poziomie świadomościowym oraz edukacyjnym. Niemniej jednak poziom oddziaływania nie jest wystarczający.

2. Działania

2.1 Już realizowane

Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości przygotowała standardy zarządzania wiekiem w polskich przedsiębiorstwach, które do końca 2013 roku zostaną przetestowane i poddane ewaluacji na grupie polskich przedsiębiorstw, w tym w szczególności mikro, małych i średnich standardy zostaną opublikowane. (Szczegółowe wyniki ewaluacji będą znane na koniec 2013 roku). Jednocześnie PARP udało się objąć grupę ponad 1000 przedsiębiorstw działaniami edukacyjnymi oraz wdrożyć wstępne standardy zarządzania wiekiem w ponad 170 MMSP.

2.2 Planowane (lata: 2014-2015)

Brak planowanych działań.

2.3 Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Realizacja działań świadomościowych (na poziomie krajowym, ale przede wszystkim przy wykorzystaniu mediów i narzędzi regionalnych) i edukacyjnych (na poziomie regionalnym, w formie bezpośredniego wsparcia). Niezbędne jest nawiązanie współpracy (np. w formie partnerstwa) pomiędzy PARP a poszczególnymi regionami w celu podjęcia działań mających na celu skoordynowanie zadań świadomościowych i edukacyjnych, tak aby stanowiły one spójną całość i wykorzystywały w pełni efekt synergii.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zmiana sposobu postrzegania przez pracodawcę pracownika starszego.

²⁴ GUS, Prognoza ludności na lata 2008 – 2035, Warszawa 2009 r.

²⁵ BAEL, II kwartał 2012 r.

Narzędzie 57: Stworzenie rozwiązań pozwalających na dłuższą aktywność zawodową osób, które po 1 stycznia 1999 roku wykonywały przez co najmniej 15 lat pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze²⁶, a którym nie przysługuje prawo do emerytury pomostowej.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

W dniu 1 stycznia 2009 roku weszła w życie ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (Dz.U. Nr 237, poz. 1656 ze zm.). Ustanowiła ona nowe zasady nabywania prawa do wcześniejszych emerytur przyznawanych ze względu na warunki pracy, zastępując rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43, ze zm.).

Przepisy w/w ustawy wprowadziły definicje prac w szczególnych warunkach oraz prac o szczególnym charakterze. Przyjęto w nich założenie, że są to prace, które nie mogą być wykonywane w dotychczasowych warunkach do ustawowego wieku emerytalnego ze względu na ograniczenia wynikające z procesu starzenia się. Przestanką określenia w ustawie kryteriów kwalifikujących prace, których wykonywanie zobowiązuje do opłacania składek na Fundusz Emerytur Pomostowych oraz uprawnia do emerytury pomostowej, są zmniejszające się wraz z wiekiem możliwości wykonywania pracy, związane z malejącą wydolnością psychofizyczną pracownika. Dotyczy to prac wykonywanych w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, determinowanych siłami natury, procesami technologicznymi lub szczególnymi wymaganiami, którym osoby starsze mogą nie sprostać, a dostępnymi środkami profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej nie można obecnie skutecznie ograniczyć zagrożenia, jakie prace te stanowią dla życia lub zdrowia pracowników.

Jednocześnie zamiast enumeratywnych wykazów stanowisk pracy, które uzasadniają ubieganie się o wcześniejszą emeryturę, w załącznikach do ustawy określone zostały rodzaje prac, których wykonywanie w warunkach określonych w definicjach uprawnia do emerytury pomostowej.

W ustawie określone zostały również warunki, jakie musi spełnić pracownik, aby nabyć prawo do emerytury pomostowej. Poza osiągnięciem odpowiedniego stażu pracy ogółem oraz stażu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, warunkiem otrzymania emerytury pomostowej jest wykonywanie pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze przed dniem 1 stycznia 1999 roku (dniem wejścia w życie reformy ubezpieczeń społecznych). Ustalenie tego warunku powoduje, że emerytury pomostowe są świadczeniem wygasającym i liczba osób uprawnionych będzie zmniejszała się wraz z wychodzeniem z rynku pracy na emeryturę pomostową osób, które rozpoczęły pracę przed 1 stycznia 1999 r. Pozostaną jednak na rynku pracy osoby, które pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze rozpoczęły po 1 stycznia 1999 roku i wchodząc w wiek uprawniający do wcześniejszej emerytury (w zależności od wykonywanych prac: dla kobiet co najmniej 50 lat, dla mężczyzn co najmniej 55 lat) nie naberą prawa do emerytury pomostowej.

Biorąc pod uwagę, że procesy starzenia się oraz konsekwencje zdrowotne wynikające z wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze mogą ograniczać możliwości tych osób do dalszego wykonywania dotychczasowej pracy, uzasadnione jest podjęcie działań w celu udzielenia im pomocy w pełnym uczestnictwie w rynku pracy do osiągnięcia wieku emerytalnego.

Osoby po 50 roku życia są jedną z grup, która napotyka na bariery utrudniające utrzymanie dłuższej aktywności zawodowej. W utartej opinii pracownik starszy, jakkolwiek bardziej doświadczony, z uwagi na swój wiek nie jest tak produktywny jak osoba młoda. Takie podejście powoduje spychanie osób 50+ na margines. Osoby starsze, które mają za sobą długoletni staż pracy, często w jednym zawodzie, w tym w warunkach szczególnych, trudno godzą się na przekwalifikowanie i mają problemy w odnalezieniu się w nowej pracy.

2. Działania

2.1. Już realizowane

²⁶Prace o tym charakterze określone zostały w art. 3 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych Dz.U. Nr 237, poz. 1656 ze zm.).

Aktualnie osoby, które zarejestrują się w powiatowych urzędach pracy, jako bezrobotne mogą skorzystać, na zasadach ogólnych, ze wsparcia określonego w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Bezrobotni w starszych grupach wiekowych (50+), po zarejestrowaniu się w powiatowym urzędzie pracy, mogą skorzystać w pełnym zakresie z usług rynku pracy, a także z instrumentów, które ustawa przewiduje dla osób będących w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy.

Działania podejmowane przez powiatowy urząd pracy wobec tej grupy, w ramach poradnictwa zawodowego, mogą uwzględniać aspekt diagnostyczny - urząd pracy może skierować bezrobotnego na specjalistyczne badania lekarskie lub psychologiczne, aby określić odpowiedni dla osoby zawód albo kierunek szkolenia, dający szansę zdobycia potrzebnych na rynku pracy kompetencji/kwalifikacji. Bezrobotny może otrzymać informacje niezbędne dla dalszego planowania swojej kariery zawodowej, może również otrzymać propozycję odpowiedniej pracy, a w przypadku jej braku uzyskać pomoc zwiększającą szanse na podjęcie zatrudnienia, m.in. dzięki możliwości uczestnictwa w szkoleniach albo dostęp do szerokiej oferty obejmującej m.in. pomoc w podjęciu zatrudnienia subsydiowanego u pracodawcy, również w ramach skierowania do udziału w programach specjalnych, które powinny być inicjowane do grup wyróżnionych w oparciu o analizy i prognozy lokalnego rynku pracy.

Osoby bezrobotne, mogą także ubiegać się o przyznanie bezzwrotnych środków na podjęcie działalności gospodarczej, bądź na założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej.

Oferta wynikająca z ustawy skierowana jest również do pracodawców, którym urzędy pracy udzielają bezpłatnie pomocy w doborze kandydatów do pracy spośród bezrobotnych, a także wsparcia w postaci zwolnienia pracodawcy, całkowitego lub ograniczonego w czasie, z obowiązku opłacania składek na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych w przypadku zatrudnienia osób w starszych grupach wiekowych.

W dniu 5 listopada 2013 r. Rada Ministrów przyjęła projekt ustawy o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw. Przyjęta przez Sejm 14 marca 2014 r. nowelizacja ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy wprowadza szereg nowych rozwiązań w zakresie aktywizacji zawodowej, w tym adresowanych do osób powyżej 50 roku życia.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Od 2014 r. urzędy pracy będą adresować do bezrobotnych działania adekwatne do ich potrzeb dzięki profilowaniu pomocy dla bezrobotnych. Wprowadzenie profilowania pozwoli urzędowi pracy skuteczniej pomagać w powrocie na rynek pracy osobom potrzebującym pomocy. Urząd pracy będzie mógł stosować usługi i instrumenty rynku pracy do poszczególnych bezrobotnych, z uwzględnieniem wyników profilowania działań, celem optymalnego dostosowania oferowanej formy pomocy do potrzeb konkretnej osoby. Osoby bezrobotne aktywizowane będą w oparciu o zindywidualizowane podejście – polegające na tym, że od momentu pojawienia się w urzędzie pracy prowadzone będą przez tego samego pracownika urzędu pracy – doradcę klienta, z którym przygotowują indywidualny plan działania (IPD).

Powiatowy urząd pracy będzie miał możliwość skierowania bezrobotnego do centrum informacji i planowania kariery zawodowej lub do innej instytucji rynku pracy w celu dokonania diagnozy przyczyn problemów bezrobotnego na rynku pracy i pomocy w planowaniu kariery zawodowej, co pozwoli na trafniejsze adresowanie pomocy.

Po wejściu w życie zaproponowanych w nowelizacji ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy rozwiązań oferta urzędów pracy zostanie rozszerzona o nowe instrumenty wspomagające aktywizację zawodową bezrobotnych, którzy przekroczyli 50 rok życia. Pracodawca lub przedsiębiorca zatrudniający takie osoby otrzyma ze środków Funduszu Pracy dofinansowanie części wynagrodzenia w wysokości nieprzekraczającej połowy minimalnego wynagrodzenia za pracę.

Dofinansowanie będzie przysługiwało przez okres:

- 12 miesięcy w przypadku zatrudnienia bezrobotnych, którzy ukończyli 50 lat, a nie ukończyli 60 lat,
- 24 miesięcy w przypadku bezrobotnych, którzy ukończyli 60 lat.

Pracodawca w umowie z urzędem pracy będzie musiał zagwarantować zatrudnienie bezrobotnego po zakończeniu refundacji przez okres równy co najmniej ½ okresu refundacji, czyli odpowiednio 6 lub 12 miesięcy.

Nowelizacja ustawy wprowadza również możliwość ubiegania się o pożyczkę z Funduszu Pracy na utworzenie stanowiska pracy lub podjęcie działalności gospodarczej.

Osoby bezrobotne będą mogły ubiegać się o pożyczkę na podjęcie działalności gospodarczej, maksymalnie do 20-krotności przeciętnego wynagrodzenia. Pożyczka ta będzie podlegała oprocentowaniu na zasadach preferencyjnych. Okres spłaty będzie wynosił 7 lat, z możliwością skorzystania z 12-miesięcznego okresu karencji w spłacie kapitału. W ramach wprowadzonego instrumentu osoby ubiegające się o pożyczkę będą mogły skorzystać ze szkolenia i doradztwa w zakresie działalności gospodarczej na etapie przed i po jej udzielaniu.

Podmiot tworzący stanowisko pracy dla bezrobotnego będzie mógł ubiegać się o udzielenie pożyczki do wysokości 6-krotności przeciętnego wynagrodzenia. Pożyczka ta również będzie podlegała oprocentowaniu na zasadach preferencyjnych. Zakładany okres spłaty pożyczki będzie wynosić 3 lata.

Nowelizacja ustawy wprowadza również nowe rozwiązania w zakresie Krajowego Funduszu Szkoleniowego - KFS, który będzie wspierał kształcenie ustawiczne pracowników i pracodawców. Minister właściwy do spraw pracy we współpracy z Radą Rynku Pracy, będzie ustalał priorytety wydatkowania środków KFS. Do wyłącznej kompetencji Rady Rynku Pracy będzie należało określanie priorytetów wydatkowania 20 procentowej rezerwy środków KFS. Priorytetem na lata 2014-2015 jest grupa docelowa uczestników szkoleń w wieku 45 lat i więcej. Skupienie się na tej grupie ma na celu zapobieganie utracie pracy przez osoby pracujące w wieku 45 lat i więcej dzięki ułatwianiu podejmowania działań służących aktualizacji i dostosowaniu posiadanych kompetencji do potrzeb pracodawców. Ma to prowadzić do zwiększenia liczby osób dorosłych podnoszących swoje kwalifikacje, a przez to spowodować że osoby te będą miały szansę reorientacji zawodowej i uniknięcia długotrwałego bezrobocia, które często jest następstwem redukcji zatrudnienia w zakładach pracy.

Istnieje możliwość włączenia w obszar priorytetów KFS szkoleń dla osób w wieku 50+ zagrożonych utratą pracy, które pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze rozpoczęły po dniu 1 stycznia 1999 roku i w związku z tym nie spełniają jednego z warunków uprawniających do nabycia prawa do emerytury pomostowej.

W celu monitorowania tej grupy, konieczne będzie wprowadzenie zmian w aplikacji Syriusz Std (systemie teleinformatycznym wspomagającym realizację statutowych zadań powiatowych urzędów pracy) umożliwiających gromadzenie informacji o okresach wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze. Dane gromadzone w systemie Syriusz Std stanowić będą dane źródłowe do raportów i analiz tworzonych przy wykorzystaniu Centralnego Systemu Analityczno- Raportowego (CeSAR).

Powyższe działania finansowane będą z Funduszu Pracy w ramach limitu środków, którymi dysponują Powiatowe Urzędy Pracy.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Wyniki monitoringu pozwolą ocenić skalę zjawiska i stanowić będą podstawę do podjęcia decyzji o wprowadzeniu stosownych zmian w statystyce publicznej z zakresu bezrobocia rejestrowanego oraz ewentualnym włączeniu do prowadzonych przez GUS badań nt. pracujących informacji o osobach wykonujących prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zapewnienie możliwości reorientacji zawodowej i zmiany kwalifikacji zawodowych oraz pełnego udziału w rynku pracy osób pracujących w szczególnych warunkach lub wykonujących prace o szczególnym charakterze, które w związku z procesami starzenia się, nie będą w stanie wykonywać dotychczasowej pracy, nie osiągnąwszy jeszcze wieku emerytalnego.

Narzędzie 58: Polityka imigracyjna - w zakresie migracji zarobkowej - uwzględniająca potrzeby rynku pracy.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Rozwój gospodarczy, odpływ pracowników za granicę, a w dalszej perspektywie niekorzystne tendencje demograficzne stwarzają dla polskiej gospodarki zagrożenie niedoborami siły roboczej oraz kwalifikacji. Jednocześnie, jak pokazują dane statystyczne (np. liczba wydanych wiz, zezwoleń na zamieszkanie, zezwoleń na pracę), Polska staje się coraz bardziej atrakcyjnym krajem dla imigrantów. Udział cudzoziemców w rynku pracy (0,3%) jest jednak najniższy spośród wszystkich państw OECD.²⁷

Należy również zauważyć, że niekorzystne tendencje demograficzne w UE skłoniły Radę Europejską do nadania w Europejskim Pakcie Imigracji i Azylu priorytetowego znaczenia „organizacji legalnej imigracji w celu uwzględnienia priorytetów, potrzeb i możliwości przyjmowania cudzoziemców oraz wspierania integracji”.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Prowadzone są analizy funkcjonowania obowiązujących przepisów dotyczących zezwoleń na pracę i oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcom (będącym obywatelami Białorusi, Gruzji, Mołdowy, Rosji lub Ukrainy oraz od 1 stycznia 2014 r. Armenii) w celu eliminacji obserwowanych trudności w ich stosowaniu i nadużyć. Od 2011 r. przygotowywane są i aktualizowane materiały informacyjne w językach ww. państw dot. pracy krótkookresowej w Polsce.

Opracowano materiał ekspercki pt. „Optymalny model dopuszczenia cudzoziemców do polskiego rynku pracy”, który jest wykorzystywany przy sporządzaniu analiz, prognoz i dokumentów o charakterze programowym dotyczących migracji zarobkowych.

W dniu 31 lipca 2012 r. Rada Ministrów przyjęła opracowany przez międzyresortowy Zespół ds. Migracji dokument „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania”. Przygotowywane są konkretne propozycje działań. Ustawą z dnia 27 kwietnia 2012 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. poz. 589), mająca na celu m.in. transpozycję dyrektywy 2009/50 (tzw. dyrektywa ws. niebieskiej karty), wprowadzono instytucję zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony w celu wykonywania pracy w zawodzie wymagającym wysokich kwalifikacji.

W grudniu 2013 r. przyjęta została ustawa o cudzoziemcach, przewidującą uproszczenie procedur legalizacji pobytu i pracy oraz rozszerzającą prawo do niektórych świadczeń społecznych na określone grupy cudzoziemców zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/98/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie procedury jednego wniosku o jedno zezwolenie dla obywateli państw trzecich na pobyt i pracę na terytorium państwa członkowskiego oraz w sprawie wspólnego zbioru praw dla pracowników z państw trzecich przebywających legalnie w państwie członkowskim.

W ramach UE trwają prace nad projektami dyrektyw: 1) w sprawie warunków wjazdu i pobytu obywateli państw trzecich w ramach przeniesienia w ramach przedsiębiorstwa, 2) w sprawie warunków wjazdu i pobytu obywateli państw trzecich w celu podjęcia pracy sezonowej, 3) w sprawie warunków wjazdu i pobytu obywateli państw trzecich w celu prowadzenia badań naukowych, odbywania studiów, udziału w wymianie młodzieży szkolnej, szkoleniu za wynagrodzeniem i bez wynagrodzenia, wolontariacie lub pracy w charakterze au pair.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Implementacja nowych dyrektyw UE w zakresie migracji zarobkowych. Doskonalenie systemu monitorowania obecności cudzoziemców na rynku pracy, w tym prace nad rozwojem Aplikacji Centralnej - centralnej bazy, która będzie zawierała dane m.in. o zezwoleniach na pracę cudzoziemców oraz oświadczeniach podmiotów o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi i będzie dostępna dla Publicznych Służb Zatrudnienia. Stworzenie możliwości elektronicznej rejestracji oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi.

²⁷ Średnia w wybranych krajach OECD kształtuje się w granicach 12%, International Migration Outlook, SOPEMI 2011, OECD, s. 443.

Analiza aktualnej sytuacji w zakresie informowania cudzoziemców i pracodawców i zaproponowanie zmian. Wdrażanie rekomendacji dokumentu „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania”.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Udoskonalenie polityki imigracyjnej pod kątem elastycznego uzupełniania niedoborów na rynku pracy z wykorzystaniem systemu prognozowania popytu na pracę. Stworzenie możliwości udostępniania informacji z Aplikacji Centralnej dot. zezwoleń na pracę i oświadczeń podmiotom zewnętrznym (np. SG, PIP, MSZ).

3. Stan docelowy (rok 2020)

Polityka imigracyjna umożliwiająca elastyczne reagowanie na zmiany sytuacji na rynku pracy. Rozwijanie, obok systemu ogólnego, odrębnych zasad zatrudniania cudzoziemców wysoko wykwalifikowanych oraz przy pracach krótkookresowych.

Narzędzie 59: Całościowy system integracji imigrantów i migrantów powrotnych, ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

W Polsce brak jest rozwiązań w zakresie integracji imigrantów zarobkowych. Regulacje zawarte w ustawie o cudzoziemcach ustawie o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz o ustawie o pomocy społecznej pozwalają na prowadzenie działań integracyjnych tylko w stosunku do cudzoziemców, którym przyznano status uchodźcy lub przyznano ochronę uzupełniającą. Wsparcie tych imigrantów polega głównie na przekazywaniu środków na pokrycie podstawowych kosztów życia oraz na organizacji kursów języka polskiego. W odniesieniu do obywateli Polski powracających z emigracji, to mogą oni korzystać ze wsparcia państwa na zasadach ogólnych. W ich przypadku wyzwania związane z integracją są znacznie mniejsze niż w przypadku cudzoziemców, konieczne jest jednak profilowanie różnorodnych działań państwa pod kątem specyficznych potrzeb osób powracających z emigracji.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W ramach przyjętego przez Radę Ministrów dokumentu „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i planowane działania” wpisano rozszerzenie działań integracyjnych na inne kategorie cudzoziemców, w tym w stosunku do migrantów zarobkowych oraz członków ich rodzin oraz prowadzenie działań pre-integracyjnych wobec osób wnioskujących o objęcie ochroną międzynarodową. Od 2008 r. funkcjonuje portal Powroty (obecnie w ramach portalu Zielona Linia – www.powroty.zielonalinia.gov.pl), na którym osoby powracające do Polski mogą znaleźć niezbędne informacje dot. m.in. formalności związanych z powrotem, możliwości związanych z podejmowaniem w Polsce aktywności zawodowej i gospodarczej, kwestii związanych z edukacją dzieci oraz wsparcia, jakie można uzyskać w ramach publicznych służb zatrudnienia.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

W najbliższym czasie będą trwały prace nad stworzeniem założeń dla całościowej polskiej polityki integracyjnej obejmujących, zgodnie z rekomendacjami zawartymi w dokumencie „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania” nie tylko beneficjentów ochrony międzynarodowej, lecz również migrantów zarobkowych oraz członków rodzin cudzoziemców, którzy będą przyjeżdżali do Polski na zasadzie łączenia rodzin. Będą badane możliwości prowadzenia działań pre-integracyjnych o charakterze systemowym wobec osób ubiegających się o ochronę międzynarodową w Polsce. Zostanie określone otoczenie instytucjonalne dla prowadzenia działań integracyjnych.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Stworzenie całościowego i elastycznego modelu polskiej polityki integracyjnej, której głównym celem będzie zapewnienie cudzoziemcowi legalnie przebywającemu w Polsce dostępu do usług, które pozwolą mu podejmować zatrudnienie oraz uzyskać samodzielność ekonomiczną. Model powinien uwzględniać rolę zaangażowania społecznego m.in. w formie wolontariatu jako czynnika integrującego oraz wspierającego zdobywanie kompetencji poszukiwanych na polskim rynku pracy. Postępy w integracji będą brane pod uwagę przy podejmowaniu decyzji o przedłużeniu prawa do pobytu na terytorium Polski w stosunku do obywateli państw trzecich. Ponieważ integracja jest dwukierunkowym procesem wzajemnego dostosowania, należy prowadzić działania również wobec polskiego społeczeństwa, mające na celu zapobieganie dyskryminacji, nabywanie kompetencji międzykulturowych i zwiększanie akceptacji społecznej dla cudzoziemców. W odniesieniu do obywateli Polski powracających z emigracji model, określający specyficzne działania państwa podejmowane w obszarze integracji społecznej, aktywizacji zawodowej czy edukacji, powinien w szerszym stopniu uwzględniać specyficzne potrzeby, a także potencjał tej kategorii obywateli.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Odsetek cudzoziemców wykluczonych społecznie nie będzie zasadniczo odbiegał od odsetka obywateli polskich (integracja będzie definiowana przede wszystkim przez pryzmat aktywności zawodowej z uwzględnieniem sytuacji materialnej, znajomości języka, kulturowych reguł postępowania oraz innych wymiarów aktywności społecznej). Stworzone powinny być warunki, by obywatele polscy powracający z emigracji mogli w pełni wykorzystać swój potencjał i doświadczenia zdobyte w trakcie pracy, nauki i pobytu za granicą.

Narzędzie 60: Poprawa warunków umożliwiających wzrost aktywności fizycznej i rozwój poprzez sport.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Społeczeństwo polskie charakteryzuje się stosunkowo niskim poziomem aktywności fizycznej. Dzięki środkom Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej dofinansowywane są zadania inwestycyjne objęte wdrożeniami przez Ministra Sportu i Turystyki programami, a także zadania inwestycyjne określone w wojewódzkich wieloletnich programach rozwoju bazy sportowej.” oraz dodanie bezpośrednio po tym fragmencie zdania w brzmieniu: „Poprzez rządowy program „Moje Boisko – Orlik 2012”, realizowany w latach 2008-2012, w całej Polsce powstało ponad 2600 wielofunkcyjnych boisk sportowych. Mimo powstania w ciągu ostatnich kilku lat blisko 4 tysięcy obiektów sportowych dofinansowanych ze środków budżetowych i nakładów finansowych rządu kilkunastu miliardów złotych poniesionych przez jednostki samorządu terytorialnego w obszarze nowoczesnej, ogólnodostępnej infrastruktury sportowej ciągle istnieją w Polsce istotne zapóźnienia.

Pomimo ogromnej roli jaką sport odgrywa w prawidłowym rozwoju psychofizycznym człowieka jakość zajęć wychowania fizycznego i warunki do uprawiania sportu jakie występują w systemie edukacji, zarówno w szkołach jak i uczelniach wyższych, charakteryzują się niezadowalającymi standardami i występowaniem szeregu poważnych wad.

W celu doprecyzowania zasad uprawiania i organizowania sportu, w 2010 r. wprowadzono nowe uregulowania prawne zawarte w ustawie z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz. U. Nr 127, poz. 857, z późn. zm.). Akt ten uporządkował stan prawny istniejący w polskim sporcie i wprowadził szereg ważnych i korzystnych przepisów służących rozwojowi tej dziedziny życia, zwłaszcza w odniesieniu do finansowania i organizowania sportu na poziomie lokalnym. Ważnym elementem ustawy o sporcie jest także zdefiniowanie sportu jako wszelkich form aktywności fizycznej, które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Systematycznie wspiera się rozwój nowoczesnej ogólnodostępnej infrastruktury sportowej. Dzięki środkom Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej wspierany jest rozwój infrastruktury ujętej w Wojewódzkich Wieloletnich Programach Rozwoju Bazy Sportowej, a poprzez rządowy program „Moje Boisko – Orlik 2012”, realizowany w latach 2008-2012, w całej Polsce powstało ponad 2600 wielofunkcyjnych boisk sportowych. Ministerstwo Sportu i Turystyki organizuje i wspiera także szereg działań mających na celu popularyzację sportu i wzrost poziomu aktywności fizycznej w społeczeństwie, w tym: organizację zajęć sportowych dla uczniów finansowanych z Funduszu Zajęć Sportowych Dla Uczniów, programy upowszechniania kultury fizycznej (np. w środowisku wiejskim, czy akademickim) oraz przedsięwzięcia w zakresie upowszechniania sportu osób niepełnosprawnych. Wspieranych jest także wiele inicjatyw mających na celu włączenie społeczne poprzez sport.

Ministerstwo Sportu i Turystyki w ramach upowszechniania sportu w rodzinie oraz w różnych grupach społecznych, realizuje przedsięwzięcia sportowe służące inicjowaniu i stymulowaniu aktywności fizycznej rodzin, osób de faworyzowanych, nieaktywnych sportowo, społecznie i zawodowo, mające na celu m.in. rozwijanie solidarności międzypokoleniowej i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu poprzez wykorzystanie możliwości jakie daje uprawianie sportu i udział we współzawodnictwie sportowym.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

- ocena i ewentualna aktualizacja obowiązujących przepisów prawnych regulujących uprawianie i organizowanie sportu w Polsce,
- wdrożenie i rozbudowa Systemu Informacji Sportowej, jako narzędzia zapewniającego wsparcie w prowadzeniu efektywnej polityki sportowej,
- kompleksowa diagnoza stanu sportu w Polsce oraz stworzenie nowego dokumentu strategicznego wytyczającego kierunki rozwoju sportu – ewaluacja dotychczasowych kierunków działań i ich aktualizacja bądź przededefiniowanie zgodnie z wynikiem oceny,

- przeprowadzenie kompleksowego badania społecznego, oceniającego poziom aktywności fizycznej społeczeństwa,
- Poprawa stanu i ilości ogólnodostępnej infrastruktury sportowej dopasowanej do potrzeb społeczeństwa poprzez budowę i modernizację 450 obiektów infrastruktury sportowej.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

- zwiększenie wpływów Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej bądź redefinicja źródeł finansowania sportu w Polsce,
- opracowanie programu rozwoju wolontariatu sportowego w klubach i ośrodkach sportowych,
- opracowanie i wdrożenie mechanizmów pozyskiwania środków finansowych na rozbudowę, modernizację i zarządzanie infrastrukturą sportową ze źródeł pozabudżetowych,
- opracowanie działań zapewniających maksymalne wykorzystanie nowobudowanych i istniejących obiektów sportowych (aktywizacja lokalnych społeczności),
- stworzenie efektywnego systemu organizowania i prowadzenia zajęć wychowania fizycznego i warunków do uprawiania sportu w systemie edukacji,
- wzrost znaczenia postrzegania sportu jako elementu spędzania czasu wolnego i narzędzia rozwoju osobistego,
- uwzględnianie aktywności fizycznej jako czynnika przedłużającego okres aktywności zawodowej, aktywności społecznej i samodzielności życiowej.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Efektywny system zarządzania sportem w Polsce. Systematyczny wzrost aktywności fizycznej wszystkich grup społecznych do poziomu min. średniej w UE. Poprawa stanu i ilości ogólnodostępnej infrastruktury sportowej dopasowanej do potrzeb społeczeństwa poprzez budowę modernizację średniorocznie 150 obiektów infrastruktury sportowej.

Sport odgrywa rolę we wzmacnianiu więzi rodzinnych i przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu poprzez uczestnictwo rodzin w organizowanej aktywności fizycznej.

Narzędzie 61: Zwiększenie poziomu wykorzystania Internetu i technologii cyfrowych poprzez podnoszenie wiedzy, świadomości i umiejętności w zakresie technologii cyfrowych.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo.**

1. Stan obecny

W najważniejszych dokumentach strategicznych na szczeblu krajowym (Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju) oraz europejskim (Europejska Agenda Cyfrowa) wskazuje się iż uzyskanie impetu cyfrowego wymagać będzie osiągnięcia efektu synergii pomiędzy narzędziami stymulującymi podaż oraz popyt w obszarze rozwoju cyfrowego. Dostępne diagnozy i wyniki wskazują iż obecny niezadowalający poziom korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych w Polsce nie jest wyłącznie pochodną dostępności infrastruktury, ale w dużej mierze wynikiem relatywnie niskich umiejętności, potrzeb i motywacji społeczeństwa w zakresie technologii cyfrowych. Z wyników badań (GUS, Diagnoza Społeczna) wynika że najczęstszymi barierami i przyczynami nieskorzystania z Internetu i potencjału społeczeństwa informacyjnego jest brak świadomości i wiedzy na temat korzyści, jakie daje korzystanie z Internetu oraz brak umiejętności w tym zakresie.

Komisja Europejska w dokumencie *Europejska agenda cyfrowa* zwraca uwagę iż warunkiem harmonijnego i efektywnego rozwoju cyfrowego jest zapewnienie aby korzyści płynące z funkcjonowania społeczeństwa cyfrowego były dostępne dla wszystkich grup społecznych. Wykluczenie cyfrowe uniemożliwia bowiem pełną partycypację w korzyściach związanych z rozwojem technologii cyfrowych (dostępem do informacji oraz usług publicznych). Wraz z rozwojem zastosowań technologii cyfrowych w gospodarce brak podstawowych kompetencji oraz umiejętności cyfrowych staje się również istotną barierą wykluczenia zawodowego.

W roku 2012 aż 32 % Polaków zadeklarowało, iż nigdy nie korzystało z Internetu (w UE – 22%) i tylko 59% korzystało z Internetu regularnie (UE – 70%). Wpływ na to ma przede wszystkim brak umiejętności wykorzystywania technologii cyfrowych i usług medialnych do celów prywatnych, zawodowych oraz związanych z aktywnością społeczną i kulturalną. Zarówno w Europie jak i w Polsce największe odsetki osób wykluczonych cyfrowo notowane są wśród osób starszych (55+), słabiej wykształconych (wykształcenie średnie i niższe), nieaktywnych zawodowo (bezrobotni, emeryci) oraz mieszkających na obszarach wiejskich. Co więcej, wśród wskazanych grup społecznych najczęściej przeważa wykorzystanie Internetu w celach rozrywkowych.

Istotnym zagadnieniem pozostaje również kwestia rosnącego zapotrzebowania na specjalistów z zakresu Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych oraz rosnące znaczenie zaawansowanych kompetencji teleinformatycznych w innych dziedzinach gospodarki. Według badań „*Monitorowanie podaży i popytu w zakresie e-umiejętności w Europie*” cytowanych w Europejskiej Agendzie Cyfrowej do 2015 r. może zabraknąć wykwalifikowanych specjalistów do obsadzenia nawet 700 tys. miejsc pracy w europejskim sektorze informatycznym. Brak specjalistów w zakresie Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych może stać się istotną przeszkodą na drodze do zwiększania konkurencyjności i innowacyjności polskiej i europejskiej gospodarki.

Wyniki badań w zakresie wykorzystania technologii teleinformatycznych przez osoby indywidualne pozwalają stwierdzić, iż poziom umiejętności cyfrowych mieszkańców Polski jest niższy niż przeciętnie w UE. Niekorzystny jest zwłaszcza znaczący deficyt w przypadku średnich i zaawansowanych umiejętności informatycznych odnotowywany w stosunku do krajów liderujących, pomimo posiadanego potencjału wynikającego z wysokiej jakości kształcenia na kierunkach informatycznych (ponad 18 tysięcy absolwentów kierunków informatycznych rocznie, sukcesy w międzynarodowych zawodach i konkursach informatycznych). W 2012 r. średni poziom umiejętności w zakresie korzystania z komputera deklarowało jedynie 23% Polaków, zaś wysoki 18% (UE-26%). Średni bądź wysoki poziom umiejętności Internetowych deklarowało jedynie 35% Polaków (UE-43%). Jeszcze mniej korzystnie porównania te wypadają w grupach społecznych najbardziej dotkniętych wykluczeniem cyfrowym. Sytuacja ta wynika m.in. z braku systemowych mechanizmów budowania kompetencji cyfrowych dostosowanych do potrzeb poszczególnych grup użytkowników.

2. Działania

2.1 Już realizowane

Realizowane w perspektywie finansowej 2007-2013 działanie 8.3 Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka - *Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – inclusion* polegające na wsparciu z funduszy

strukturalnych jednostek samorządu terytorialnego w zakresie realizacji projektów polegających na zapewnieniu dostępu do Internetu oraz szkoleń dla osób wykluczonych cyfrowo z przyczyn ekonomicznych oraz niepełnosprawności. W ramach projektu systemowego - *Działania na rzecz rozwoju szerokopasmowego dostępu do Internetu* Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji i Stowarzyszenie „Miasta w Internecie” realizują od 2011 r. inicjatywę *Polska Cyfrowa Równych Szans (PCRS)*, która ma na celu wspieranie działań na rzecz podnoszenia kompetencji cyfrowych dorosłych Polaków z pokolenia 50+ w ich lokalnych środowiskach (głównie małe miasta i wsie). W ramach projektu w całej Polsce wyłonieni zostali lokalni animatorzy działań na rzecz edukacji cyfrowej pokolenia 50+ tzw. Latarnicy Polski Cyfrowej, którzy rolą jest zachęcanie przedstawicieli pokolenia 50+ do zrobienia pierwszego kroku w Internecie oraz inspirowanie, uczenie i pomoc w korzystaniu z narzędzi cyfrowych.

W lutym 2012 roku przewodniczący Komisji Europejskiej Jose Manuel Barroso oraz jej wiceprzewodnicząca Neelie Kroes zarekomendowali powołanie narodowych Liderów Cyfryzacji. Celem tej inicjatywy jest wspieranie kierunków wskazanych w Europejskiej Agendzie Cyfrowej związanych z przeciwdziałaniem wykluczeniu cyfrowemu oraz rozwojem umiejętności cyfrowych. Funkcję Lidera Cyfryzacji w Polsce powierzono Panu Włodzimierzowi Marcińskiemu - pełnomocnikowi ministra ds. rozwoju kompetencji cyfrowych w administracji w MAiC. W lipcu 2013 r. z inicjatywy Lidera Cyfryzacji w Polsce powołane zostało Szerokie Porozumienie na Rzecz Umiejętności Cyfrowych w Polsce, którego celem jest inspirowanie oraz wspieranie działań prowadzących do powszechnej edukacji cyfrowej, efektywnego wykorzystywania technologii cyfrowej oraz akceptacji przemian powodowanych jej stałym rozwojem.

MAC wspiera najbardziej wartościowe inicjatywy i projekty podejmowane przez środowiska pozarządowe na rzecz aktywizacji cyfrowej różnych grup społecznych, związane z promowaniem praktycznych zastosowań i korzyści wynikających z użytkowania nowoczesnych technologii oraz rozwojem kompetencji cyfrowych (np. działania związane z realizacją *Porozumienia w sprawie kontynuacji programu internetyzacji polskich bibliotek publicznych* - wyposażanie bibliotek w sprzęt komputerowy, zapewnienie dostępu do Internetu, szkolenia dla bibliotekarzy oraz inicjatywy na rzecz aktywizacji społecznej i edukacji cyfrowej użytkowników, działania *Koalicji Dojrzałość w Sieci - 50+* - identyfikacja metod aktywizacji cyfrowej, zachęcanie osób starszych do aktywnego korzystania z nowoczesnych technologii).

W sierpniu 2013 r. Minister Administracji i Cyfryzacji ogłosił otwarty konkurs ofert na realizację zadania publicznego z zakresu działań na rzecz przeciwdziałaniu wykluczeniu cyfrowemu oraz wyrównywania szans edukacyjnych pod nazwą: „*Upowszechnianie korzystania z Internetu i rozwój kompetencji cyfrowych*”. Zakres przedmiotowy konkursu obejmuje działania związane ze :

- zwiększeniem wykorzystania Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych przez osoby wykluczone cyfrowo, w tym osoby po czterdziestym piątym roku życia, niepełnosprawne i słabo wykształcone,
- podniesieniem świadomości w zakresie korzyści z wejścia w świat cyfrowy (np. możliwość załatwiania spraw urzędowych elektronicznie, użycia bezpiecznych form uwierzytelniania, takich jak bezpłatny profil zaufany),
- zwiększeniem poczucia zaufania do świata cyfrowego przez działania edukacyjne dotyczące zagrożeń w sieci i sposobów ich uniknięcia (np. prawa konsumenta, ochrona danych osobowych w sieci, edukacja medialna),
- uaktywnieniem, integracją i wykorzystaniem publicznych punktów dostępu do Internetu (PIAP) do prowadzenia kształcenia ustawicznego w obszarze edukacji cyfrowej,
- zachęcaniem pracodawców do inwestowania w umiejętności informatyczne pracowników,
- rozwijaniem zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w szczególności w zakresie programowania,
- opracowaniem systemu monitorowania i poprawy dostępności stron internetowych instytucji publicznych lub narzędzia do autodiagnozy w tym zakresie.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Kontynuacja wsparcia dla inicjatyw i projektów w zakresie społeczeństwa informacyjnego zgodnych z aktualnymi trendami oraz celami rozwojowymi, m.in. poprzez organizowanie konkursów otwartych ofert na realizację zadania publicznego, jak również podejmowanie działań na rzecz rozwijania bazy dobrych praktyk niezbędnych do budowania standardów i podnoszenia jakości przyszłych interwencji. Inicjatywy dotyczyć mogą

wsparcia narzędzi rozwoju kompetencji cyfrowych społeczeństwa oraz podniesienie poziomu wykorzystania Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych przez obywateli w wymiarze osobistym, zawodowym, publicznym - w tym w odniesieniu do kontaktów z administracją publiczną. W szczególności wsparcie może dotyczyć rozwoju centrów aktywności i edukacji cyfrowej osób dorosłych, działań informacyjno-edukacyjnych skierowanych na grupy zagrożone wykluczeniem, inicjatyw z obszaru edukacji i kultury związanych z promocją potencjału Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych w działaniach społecznych oraz upowszechniania sieciowych modeli aktywności w przestrzeni społecznej, a także działań zwiększających zaufanie społeczeństwa do środowiska cyfrowego oraz promowania świadomych postaw korzystania z technologii cyfrowych.

Kontynuacja działań Lidera Cyfryzacji w Polsce związanych z wypracowaniem efektywnych mechanizmów współpracy administracji, środowiska pozarządowego i sektora prywatnego w zakresie realizacji projektów i przedsięwzięć stymulujących rozwój społeczeństwa informacyjnego, w tym zwłaszcza na rzecz rozwoju kompetencji cyfrowych społeczeństwa, w szczególności w zakresie Szerokiego Porozumienia na Rzecz Umiejętności Cyfrowych.

Kontynuacja realizacji inicjatywy *Polska Cyfrowa Równych Szans* w ramach projektu systemowego *Działania na rzecz rozwoju szerokopasmowego dostępu do Internetu* która ma na celu wspieranie działań na rzecz podnoszenia kompetencji cyfrowych dorosłych Polaków z pokolenia 50+ w ich lokalnych środowiskach.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Działania w obszarze zwiększania kompetencji cyfrowych obejmować powinny zarówno perspektywę wykluczenia cyfrowego związanego z brakiem podstawowych umiejętności cyfrowych (umożliwiających dostęp do informacji, zasobów nauki, kultury, usług e-administracji, e-zdrowia, e-handlu itd.) jak i zaawansowanych umiejętności informatycznych niezbędnych dla innowacji i wzrostu gospodarczego (zwłaszcza w dziedzinie projektowania i produkcji technologii). Niezbędne są m.in. działania na rzecz promowania edukacji, pracy i kariery zawodowej w sektorze Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych zwłaszcza wśród młodzieży, kobiet i osób powracających na rynek pracy oraz działania służące zwiększeniu liczby i mobilności specjalistów w zakresie Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych.

W Europejskiej Agendzie Cyfrowej wskazano także na konieczność priorytetowego potraktowania umiejętności i kompetencji w zakresie Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych w przyszłej perspektywie finansowej UE. W Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji trwają obecnie prace nad założeniami przyszłej perspektywy finansowej w zakresie wsparcia rozwoju cyfrowego, które uwzględnią będą wytyczne krajowych i europejskich dokumentów programowych. Zdefiniowany w DSRK model rozwoju Polski do 2030 r. postuluje konieczność wzmocnienia działań na rzecz wspierania liderów i innowatorów oraz rozpowszechniania postaw innowacyjnych. W nowej perspektywie finansowej UE (tj. od 2014 r.) przewiduje się podjęcie działania na rzecz wykorzystania potencjału uzdolnionych studentów kierunków informatycznych do promocji zaawansowanych kompetencji cyfrowych w społeczeństwie. Działania ukierunkowane będą na wykreowanie grupy liderów, przyczyniających się do budowania kultury cyfrowej w społeczeństwie, zwiększenia prestiżu społecznego osób o zaawansowanych kompetencjach cyfrowych oraz będą stanowić zachętę dla innych do rozwijania swoich kompetencji.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Relatywnie wysoki odsetek Polaków posiadających średnie i wysokie umiejętności informatyczne (średnie i wysokie umiejętności komputerowe oraz średnie i wysokie umiejętności internetowe), jak również znaczące podniesienie odsetka osób deklarujących umiejętność pisania programu komputerowego z użyciem języka programowania. Należy przez to rozumieć osiągnięcie i utrzymywanie poziomów przewyższających wartości średnich dla całej UE w przypadku każdego z powyższych wskaźników. W odniesieniu do odsetka mieszkańców Polski posiadających średnie lub wysokie umiejętności internetowe przewiduje się także osiągnięcie poziomu docelowego oszacowanego na potrzeby projektu programu operacyjnego Polska Cyfrowa tj. 56% w roku 2020.

Relatywnie wysoki odsetek osób decydujących się na studiowanie kierunków informatycznych oraz innych wymagających posiadania oraz rozwijania zaawansowanych kompetencji informatycznych. Należy przez to rozumieć m.in. zwiększenie wartości odsetka studentów kierunków informatycznych w odniesieniu do populacji osób w wieku 20-29 oraz populacji wszystkich studentów (do poziomu sytuującego Polskę w pierwszej siódemce krajów UE), utrzymanie wysokiego udziału polskich studentów informatyki w populacji studentów europejskich (12%), a także osiągnięcie poziomu średniej UE w przypadku ogólnego odsetka studentów kierunków ścisłych i technicznych.

Narzędzie 62: Ułatwienie zatrudnienia osób podlegających karze pozbawienia wolności.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Kwestię zatrudnienia osób podlegających karze pozbawienia wolności reguluje ustawa o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności oraz Kodeks karny wykonawczy. Osoby pozbawione wolności mogą świadczyć pracę odpłatnie bądź – w określonych sytuacjach – nieodpłatnie. Problem braku zatrudnienia dla osób pozbawionych wolności występuje od początków transformacji ustrojowej, a kwestia poszukiwania nowych miejsc pracy dla osadzonych pozostaje niezmiennie jednym z podstawowych zadań więziennictwa i resortu sprawiedliwości.

Praca stanowi istotny element resocjalizacji, aktywizując zawodowo osoby przebywające w jednostkach penitencjarnych.

Jednocześnie praca odpłatna daje osadzonym dochody i pozwala na regulowanie zaległości finansowych, ale również pomoc rodzinie np. poprzez płacenie alimentów.

W ostatnich latach dominuje tendencja spadkowa jeśli chodzi o odpłatne zatrudnienie skazanych. Rośnie za to odsetek osób zatrudnionych nieodpłatnie. W tym jednak zakresie podkreślenia wymaga fakt, iż wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 lutego 2010 r. sygn. akt P 20/09 (Dz. U. Nr 34, poz. 191) obligujący do zapewnienia skazanym wynagrodzenia w wysokości co najmniej minimalnego wynagrodzenia za pracę, miał istotny wpływ na obniżenie możliwości zatrudniania odpłatnego skazanych. Dlatego też obecnie, biorąc pod uwagę znaczącą rolę zatrudnienia odpłatnego w procesie resocjalizacji, podstawowym celem jest systematyczne przywracanie miejsc pracy odpłatnej. Działanie to prowadzone jest i nadal będzie m.in. poprzez stałe monitorowanie rynku pracy i propagowanie wśród przedsiębiorców, wprowadzonych w roku 2011 i w roku 2012 przepisów obniżających koszt zatrudnienia osób pozbawionych wolności.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Mając na uwadze konieczność zapobieżenia wzrostowi bezrobocia wśród skazanych Ministerstwo Sprawiedliwości oraz Służba Więzienna prowadziła i prowadzi szereg działań mających powstrzymać spadek ilości miejsc pracy dla osadzonych.

Działania te były i są wielotorowe, z jednej strony dotyczą prac legislacyjnych mających na celu zwiększenie zainteresowania przedsiębiorców zatrudnieniem odpłatnym osób pozbawionych wolności, a z drugiej szerokiej promocji zatrudnienia nieodpłatnego skazanych.

Efektem tych działań było, m.in. uchwalenie ustawy z dnia 3 lutego 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 39, poz. 202). Oprócz nowelizacji art. 123 § 2 Kodeksu karnego wykonawczego, będącej realizacją wyżej powołanego wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 lutego 2010r., zawiera ona również zmiany innych przepisów, mające na celu promocję zatrudniania więźniów i ograniczanie skutków wzrostu dla przedsiębiorców kosztów tego zatrudnienia.

Dotyczy to głównie możliwości skorzystania przez przedsiębiorców zatrudniających osoby pozbawione wolności ze środków Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywieziennych Zakładów Pracy. Fundusz ten został utworzony na podstawie znowelizowanego art. 6a ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności (Dz.U. Nr 123, poz. 777 z późn. zm.).

Przedsiębiorcy zatrudniający osoby pozbawione wolności otrzymują ze środków Funduszu Aktywizacji ryczałt w wysokości 20% wartości wynagrodzeń przysługujących zatrudnionym osobom pozbawionym wolności, a także mogą ubiegać się o przyznanie pożyczki lub dotacji.

O ile nie udało się jeszcze zahamować spadkowej tendencji zatrudnienia odpłatnego, to działaniem przynoszącym efekt w postaci wzrostu zatrudnienia skazanych jest wspomniana wcześniej promocja zatrudnienia nieodpłatnego przy pracach publicznych na rzecz organów administracji publicznej i przy pracach na cele charytatywne. Do tych prac w pierwszej kolejności zostali skierowani osadzeni, którzy pracowali na

zewnątrz jednostek penitencjarnych w firmach, które zrezygnowały z zatrudniania skazanych. Taka forma zatrudnienia nie tylko korzystnie wpływa na proces resocjalizacji, ale również przynosi wymierne korzyści dla społeczności lokalnej.

Więziennictwo szeroko włączyło się w działania również proekologiczne na rzecz miejscowego środowiska. Skazani sprzątają lasy, pobocza dróg, likwidują dzikie wysypiska śmieci, przeprowadzili akcję sprzątania Tatrzańskiego Parku Narodowego. W marcu 2011 roku zostało zawarte, przy współudziale Ministra Sprawiedliwości, porozumienie pomiędzy Dyrektorem Generalnym Służby Więziennej a Prezesem Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej dotyczące zatrudniania skazanych przy pracach związanych z gospodarką wodną.

Wszystkie opisane wyżej działania przyczyniły się do tego, iż spadek zatrudnienia skazanych, pomimo bardzo negatywnych prognoz po ukazaniu się wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 lutego 2010r. zrównującego wynagrodzenie skazanego z wynagrodzeniem pracownika, nie był aż tak radykalny jak przewidywano.

Zmieniła się natomiast znacznie struktura zatrudnienia na niekorzyść zatrudnienia odpłatnego (spadek liczby zatrudnionych odpłatnie o ponad 6 tys. osób).

2.2 Planowane (lata 2014-2015)

Wśród działań, które należy podjąć w celu zwiększenia poziomu zatrudnienia osób podlegających karze pozbawienia wolności, wymienić można:

- dalsza konsolidacja przywieziennych zakładów pracy, poprzez ich formalne łączenie, sieciowanie i sprofilowanie pod kątem określonych procesów produkcji i usług.

Pierwszym krokiem dla konsolidacji przywieziennych zakładów pracy byłaby diagnoza zasobów posiadanych przez istniejące już zakłady (zarówno zasobów ludzkich, rozumianych jako kompetencje pracowników, możliwość ich mobilizacji, a także zasobów infrastrukturalno-technicznych koniecznych do prowadzenia różnego rodzaju działalności gospodarczej), a także analiza istniejących na rynku potrzeb, w które wpisać mogłaby się działalność skonsolidowanych przywieziennych zakładów pracy. Takie analizy pozwoliłyby na przeformułowanie działalności przywieziennych zakładów pracy i jej optymalizację w stosunku do potrzeb rynkowych. Za takim rozwiązaniem będzie szło wzmocnienie kompetencji osadzonych (poprzez dostosowanie edukacji osadzonych) w zakresie działalności, która zostanie zdiagnozowana jako wypełniająca niszę rynkową. Konsolidacja polegać miałaby także na scentralizowaniu procesów zarządzania portfelem zamówień, co stanie się możliwe dzięki wcześniejszej diagnozie zasobów poszczególnych zakładów.

Dzięki takiemu rozwiązaniu, sieć przywieziennych zakładów pracy, posiadająca swoje oddziały w całym kraju, mogłaby stać się konkurencyjnym dostawcą określonych usług i produktów na rynki lokalne, korzystającym zarówno z efektu skali jak i z elastyczności terytorialnej pozwalającej na produkcję towarów i dostarczanie usług w bezpośredniej bliskości zamawiającego, co redukuje koszty. Specjalizacja zakładów powinna zostać określona również pod kątem potrzeb lokalnych rynków, które same nie są w stanie zapewnić sobie określonych produktów i usług. Stworzenie takiego, dobrze prosperującego konsorcjum zakładów przywieziennych powinno doprowadzić do zwiększenia podaży pracy w tych zakładach, a co za tym idzie – zwiększenie odsetka zatrudnionych osadzonych. Dodatkowo, istnienie zakładu przywieziennego specjalizującego się w określonej formie produkcji czy usług może przyczynić się do ogólnego rozwinięcia gospodarczego danego regionu, dzięki wykorzystaniu potencjału jaki stworzy zakład.

- wprowadzenie ściślejszej współpracy zakładów karnych z Powiatowymi Urzędami Pracy, które byłyby zobowiązane do informowania pracodawców o możliwości zatrudnienia osób pozbawionych wolności oraz o korzyściach, jakie mogą z tego czerpać.

Współpraca z lokalnymi przedsiębiorcami jest o tyle ważnym czynnikiem, że praca osadzonych na ich rzecz może sprzyjać nabywaniu przez nich umiejętności i doświadczenia, które pozwoli im na kontynuację zatrudnienia w danym miejscu pracy już po opuszczeniu zakładu karnego. Zdiagnozowanie potrzeb lokalnego rynku pracy przyczyni się także do dostosowania oferty edukacyjnej, jakie tworzą zakłady karne dla osadzonych.

Dzięki temu, osoby podlegające karze pozbawienia wolności nabywają umiejętności pozwalających im na podjęcie zatrudnienia w działających lokalnie przedsiębiorstwach, a w dłuższej perspektywie – na skuteczne poszukiwanie pracy po odbyciu kary.

- wprowadzenie klauzul społecznych do procedury zamówień publicznych, które pozwalałyby na uprzywilejowanie oferentów, którzy zatrudniają określony procent osób pozbawionych wolności.

Klauzule społeczne stanowią wyjątek od reguły konkurencyjności, dopuszczany w unijnym prawie zamówień publicznych z uwagi na istotne względy społeczne.

Co do zasady kryteria oceny oferty złożonej w ramach zamówień publicznych dotyczą jakości i ceny przedmiotu zamówienia, ale prawo unijne przewiduje możliwość wprowadzenia przez udzielającego zamówienia dodatkowych kryteriów społecznych, o ile nie narusza to swobody wyboru.

W polskim prawie dopiero w 2009 roku w prawie zamówień publicznych pojawiły się dwie klauzule społeczne. Pierwsza z nich, wprowadzona poprzez zmianę ustawy o spółdzielniach socjalnych (art. 29, ust. 4 ustawy Prawo zamówień publicznych) umożliwia stosowanie przez zamawiającego preferencji dotyczących wykonawców, stosujących instrumenty wspomagające pracowników, w szczególności należących do grup wykluczonych z rynku pracy. Druga klauzula, dotycząca osób niepełnosprawnych jest bardziej restrykcyjna (art. 22, ust. 2 ustawy Prawo zamówień publicznych). Umożliwia ona zamknięcie ubiegania się o zamówienie publicznie wyłącznie do wykonawców, u których ponad 50% zatrudnionych pracowników stanowią osoby niepełnosprawne²⁸.

Warto więc rozważyć postulat wprowadzenia klauzul społecznych, które pozwalałyby na zawężenie wachlarza potencjalnych oferentów w części zamówień publicznych do tych, którzy zatrudniają określony odsetek osób osadzonych, bądź w inny sposób przyczyniają się do wzrostu zatrudnienia w tej grupie.

2.3 Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata 2016-2010)

- kontynuacja konsolidacji przywieziennych zakładów pracy, poprzez ich łączenie, sieciowanie i sprofilowanie pod kątem określonych procesów produkcji i usług,
- kontynuacja zacieśniania współpracy zakładów karnych z Powiatowymi Urzędami Pracy.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zwiększenie odsetka zatrudnienia skazanych i ukaranych z 30 do 35%.

²⁸ Na podstawie: Tomasz Schimanek, Klauzule społeczne w prawie zamówień publicznych w Polsce, <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/615834>

Narzędzie 63: Poprawa dostępności do pomocy świadczonej przez inne podmioty niż powiatowe urzędy pracy dla osób dążących do poprawy swojej sytuacji na rynku pracy, w tym dla właścicieli nieruchomości rolnych, ich współmałżonków i domowników poszukujących alternatywnych źródeł dochodu i zmierzających do zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej.

Etap życia: **Aktywność zawodowa, uczenie się przez całe życie i rodzicielstwo**

1. Stan obecny

Polskie rolnictwo charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem struktury agrarnej gospodarstw rolnych z wysokim udziałem gospodarstw o wielkości poniżej 5 ha UR (odsetek gospodarstw indywidualnych o powierzchni UR 1-5 ha wynosił w 2011 r. 42,5 %²⁹), a także wielozawodowością rodzin rolniczych. W rolnictwie ukryte są znaczne rezerwy zasobów pracy, które można wykorzystać na pozarolniczym rynku pracy. Średnia liczba osób zaangażowanych w działalność rolniczą w małych gospodarstwach rolnych wynosi 1,4. Wg danych IERiGŻ , wielkość ukrytego bezrobocia w sektorze rolnym szacuje się na poziomie 0,5 – 0,6 mln osób.

W kontekście zapisów strategii Europa 2020 wskazane jest wykorzystanie całego potencjału, w tym zasobów ludzkich na wsi dla zrównoważonego rozwoju.

Rolnicy i członkowie ich rodzin nieposiadający statusu osoby bezrobotnej, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, zainteresowani poprawą swojej sytuacji na pozarolniczym rynku pracy nie mogą korzystać z pomocy świadczonej przez urzędy pracy w zakresie informacji ogólnodostępnych i wybranych form realizacji usług rynku pracy, przewidzianych w ww. ustawie. Wyjątek stanowią osoby podlegające ubezpieczeniu społecznemu rolników jako domownik lub małżonek rolnika, zamierzające podjąć zatrudnienie, inną pracę zarobkową lub działalność gospodarczą poza rolnictwem i zarejestrowane jako osoby poszukujące pracy. Mogą one korzystać z pełnego zakresu usług szkoleniowych tj. szkolenie grupowe, szkolenie wskazane przez osobę poszukującą pracy, pożyczki na sfinansowanie kosztów szkolenia, sfinansowanie kosztów egzaminu lub kosztów uzyskania licencji, sfinansowanie z Funduszu Pracy kosztów studiów podyplomowych.

Tym niemniej, istnieje potrzeba rozszerzenia wsparcia dla mieszkańców obszarów wiejskich w zakresie dostępności do rynku pracy, biorąc pod uwagę istniejące bariery (niedobór pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich, brak elastycznych form pracy pozwalających na wykonywanie jej poza miejscem zatrudnienia, mała dostępność transportowa ośrodków miejskich, niski poziom mobilności zawodowej, niski poziom wykształcenia lub brak odpowiednich kwalifikacji niezbędnych do pojęcia zatrudnienia poza rolnictwem), a także z uwagi na stopniową zmianę modelu rolnictwa w Polsce, poprzez postępującą koncentrację produkcji w większych i bardziej konkurencyjnych gospodarstwach, powodującą wzrost zapotrzebowania na pozarolnicze źródła dochodu dla osób odchodzących w ten sposób z rolnictwa.

Z badań ewaluacyjnych przeprowadzonych w ramach SPO RZL i POKL wynika, że poza zasięgiem oddziaływania wsparcia oferowanego przez PUP znajduje się duża część osób z obszarów wiejskich zaliczanych do grupy bezrobocia ukrytego. Są to przede wszystkim właściciele niewielkich gospodarstw rolnych, którzy często znajdują się w najgorszej sytuacji ekonomicznej.

2. Działania

2.1. Już realizowane

W ramach PO KL na lata 2007-2013 ogłaszane są konkursy na projekty mające na celu wsparcie doradcze i szkoleniowe osób odchodzących z rolnictwa w uzyskaniu nowych kwalifikacji zawodowych, pozwalających na podjęcie zatrudnienia lub samozatrudnienia w obszarach niezwiązanych z działalnością rolniczą. Beneficjentami tego rodzaju wsparcia są rolnicy i domownicy wykonujący działalność rolniczą i z tego tytułu ubezpieczeni w KRUS, zamieszkujący w gminach wiejskich, miejsko-wiejskich oraz w miastach do 25 tys. mieszkańców, składający oświadczenie o zamiarze podjęcia zatrudnienia poza rolnictwem lub podjęcia pozarolniczej działalności gospodarczej. Realizuje się projekty, które wspierają poradnictwo indywidualne i grupowe oraz szkolenia zawodowe. Konkursy ogłaszane są przez wojewódzkie urzędy pracy, a realizatorami są różne podmioty, w tym między innymi ośrodki doradztwa rolniczego, funkcjonujące w oparciu o przepisy ustawy z 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego.

²⁹ Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2012, GUS tab. 33, str. 105

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

1. Tworzenie warunków w ramach polityki spójności na lata 2014-2020, ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego dla realizacji instrumentów na rzecz powstawania nowych miejsc pracy, poprawy dostępu do zatrudnienia oraz rozwoju przedsiębiorczości, dedykowanych osobom będącym właścicielami nieruchomości rolnych, ich współmałżonków i domowników z zachowaniem spójności projektowanych działań ze specyfiką zamieszkiwania na wsi oraz instrumentami wspierającymi dywersyfikację źródeł dochodu rodzinnych gospodarstw rolnych realizowanymi w ramach WPR ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.
2. Promowanie przedsiębiorczości m.in. poprzez wsparcie reorientacji zawodowej rolników i członków ich rodzin, pozwalające zoptymalizować wykorzystanie zasobów pracy na obszarach wiejskich i zminimalizować problem ukrytego bezrobocia.
3. Kontynuowanie w ramach RPO na lata 2007-2013 instrumentu aktywizacji zawodowej umożliwiającego właścicielom nieruchomości rolnych ich współmałżonkom i domownikom znalezienie pracy poza rolnictwem. Wspieranie tego typu działań przyczyni się z jednej strony do ograniczenia wykluczenia społecznego i zwiększenia szans na zatrudnienie, z drugiej zaś przyspieszy zmiany strukturalne w rolnictwie i poprawę konkurencyjności polskiego sektora rolnego.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

1. Przygotowanie programu reorientacji zawodowej rolników, który kompleksowo określi kierunki działania państwa mające służyć poprawie mobilności międzysektorowej rolników i członków ich rodzin.
2. Udzielanie wsparcia dla właścicieli nieruchomości rolnych ich współmałżonków i domowników zainteresowanych zaprzestaniem prowadzenia działalności rolniczej bądź dywersyfikacją dotychczasowych źródeł dochodów, w ramach RPO na lata 2014-2020.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zwiększenie aktywności zawodowej w obszarze działalności pozarolniczej osób dotychczas związanych z rolnictwem bez konieczności zmiany ich miejsca zamieszkania i poprawa współczynnika aktywności zawodowej osób zamieszkujących obszary wiejskie.

Etap 5: Starość

Narzędzie 64: Nowy model opieki nad osobami niesamodzielnymi.

Etap życia: **Starość**

1. Stan obecny

W Polsce obserwuje się postępujący proces starzenia się społeczeństwa i wzrost liczby osób przewlekłe chorych, szczególnie wśród osób starszych. Według normy określonej przez Organizację Narodów Zjednoczonych, próg starości demograficznej oznacza udział ponad 7% osób w wieku 65 lat i starszych w ogólnej strukturze ludności. Zgodnie z danymi GUS wskaźnik ten dla Polski w roku 2010 osiągnął poziom około 14% (udział w społeczeństwie osób w wieku powyżej 65 lat – 5 184 564 (13,5%). Polska jest już społeczeństwem bardzo starym w ujęciu demograficznym i taka sytuacja ma swoje odzwierciedlenie w wydatkach Narodowego Funduszu Zdrowia na opiekę zdrowotną. Analiza wydatków NFZ na hospitalizację z uwzględnieniem wieku pacjentów wykazała, że osoby po 65. roku stanowiły w 2009 roku 26,3% pacjentów ogółem, tj. ponad 1 mln 350 tys. osób.

Dla tej grupy świadczeniobiorców w 2009 roku udzielono ponad 2 mln 300 tys. hospitalizacji, co stanowiło 28,3% wszystkich hospitalizacji. Fundusz na sfinansowanie hospitalizacji w roku 2009 przeznaczył 24 mld zł, w tym na hospitalizacje dla osób powyżej 65 roku życia wydano 8 mld zł, co stanowiło 33,6% wydatków ogółem. Analizując proporcje w grupie osób leczonych ogółem, średnio na 100 osób korzystających z opieki zdrowotnej 60 jest hospitalizowanych częściej niż raz w roku. W grupie osób leczonych powyżej 65 roku życia jest to już średnio 72 osoby. Na każde 100 ubezpieczonych ogółem osób 14 skorzystało z hospitalizacji. W analogicznej grupie w przedziale wiekowym powyżej 65 roku życia liczba leczonych jest już niemal dwukrotnie wyższa i wynosi 27 osób.³⁰

Prognozy demograficzne pokazują, że liczba użytkowników usług opieki długoterminowej podwoi się w okresie najbliższych 20 lat³¹ (dane uwzględniają przede wszystkim wiek użytkowników). Przyszli użytkownicy będą mieć inne potrzeby i problemy, a także inne zasoby, by sobie z nimi radzić, ponieważ grupa ta będzie się składać jednocześnie z nowych pokoleń osób starszych i młodszych użytkowników usług, którzy łącznie będą wymagać bardziej zróżnicowanej oferty usług opieki długoterminowej.

Stawia to przed opieką zdrowotną nowe wyzwania związane z zapewnieniem świadczeń pielęgnacyjnych i opiekuńczych w ramach opieki długoterminowej coraz większej liczbie osób.

Obecnie funkcjonują dwa odrębne filary opieki nad osobami niesamodzielnymi. Sposób podziału kompetencji na elementy opieki społecznej i zdrowotnej jest niedoskonały, istnieje więc konieczność zmiany podejścia do funkcjonowania systemów opieki zdrowotnej i społecznej w zakresie stacjonarnej całodobowej opieki pielęgnacyjno-opiekuńczej a także opieki domowej świadczonej przez personel medyczny i przez opiekunów nieformalnych (rodzinnych). Przy planowaniu i realizacji działań na rzecz poprawy sytuacji osób starszych i niesamodzielnych nieodzownym elementem, jest rozwijanie środowiskowych usług opiekuńczych, wspierających podopiecznego i jego opiekuna rodzinnego oraz rozbudowa sektora instytucjonalnej opieki długoterminowej.

Celem tych działań jest zabezpieczenie potrzeb obywateli, którzy stali się niesamodzielnymi w związku z chorobą, urazem lub wiekiem, stąd potrzeba stworzenia pragmatycznego, realnego i adekwatnego do potrzeb programu porządkującego w możliwie najlepszy sposób istniejące zasoby - tak, by stworzyć narzędzia do zrównoważonego rozwoju poszczególnych elementów tego systemu. Konieczne jest określenie koncepcji dla tej części systemu opieki zdrowotnej, w tym wytyczenie zakresu gwarantowanej opieki długoterminowej, zasad dostępności do świadczeń i sposobu koordynacji funkcjonowania pacjenta przewlekłe chorego w systemie. Wszystko to jest zależne od stanu finansów płatnika, wykształcenia kadr oraz adekwatnej infrastruktury.

Inne kwestie, które należy mieć na uwadze to:

³⁰ M. Więcek A. Mossakowska, P. Błędowski (red.), 2012 Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce., Termedia, Poznań – projekt badawczy PolSenior;

³¹ Ibidem.

- świadczenia są niewłaściwie adresowane,
- organizacja opieki nad osobami niesamodzielnymi jest rozproszona i brak jest koordynacji między systemem opieki zdrowotnej a pomocą społeczną, brak jednolitego systemu kwalifikacji do opieki długoterminowej, standardów i właściwego dostępu do usług,
- słabo rozwinięty jest rynek opieki długoterminowej (mała liczba miejsc stacjonarnych, niewystarczająca liczba miejsc opieki dziennej, brak wsparcia osób świadczących usługi na rzecz członków rodziny, niski udział organizacji pozarządowych).

W kontekście niekorzystnych zmian demograficznych konieczne jest 1) zwiększenie efektywności systemu oraz 2) rozważenie rozwiązań, które mogą zapewnić jego funkcjonowanie w długim okresie (tj. po 2020).

2. Działania

2.1 Już realizowane

Ministerstwo Zdrowia stale podejmuje działania służące poprawie dostępności do gwarantowanych świadczeń zdrowotnych oraz jakości w ich udzielaniu. Powyższe działania skupiają się głównie na pracach legislacyjnych związanych ze zmianą przepisów w zakresie opieki zdrowotnej.

2.2 Planowane (lata: 2014-2015)

Niezwykle istotnym z punktu widzenia przyszłej perspektywy w opiece długoterminowej wydaje się być zmiana systemu kwalifikowania do szeroko pojętej opieki długoterminowej, jak również zmiana sposobu funkcjonowania pacjentów w tej opiece, a co za tym idzie systemu należnych świadczeń opieki zdrowotnej, jak i usług opiekuńczych oraz socjalno-bytowych.

Opieka długoterminowa stanie się jednym z najważniejszych wyzwań dla systemu zabezpieczenia społecznego obywateli już w perspektywie kilku najbliższych lat. Zmiany w stylu życia oraz zmiany modelu współczesnych rodzin wskutek wzrostu aktywności zawodowej kobiet i wydłużenia wieku emerytalnego prowadzić będą do stopniowego osłabienia funkcji opiekuńczej rodziny. Jednocześnie, proces transformacji demograficznej prognozuje znaczny przyrost osób w wieku starszym, szczególnie obarczonych ryzykiem niesamodzielności. Jest ich obecnie ponad 6,5 mln, a w roku 2030 będzie ich ponad 9 mln (blisko 24 % społeczeństwa Polski).³²

Szczególnie ważne będzie również wzmocnienie działań na rzecz rozwoju aktywności fizycznej wśród osób starszych i pogłębienia świadomości jej znaczenia jako czynnika prewencji chorób przewlekłych wywołanych niezdrowym stylem życia (nieprawidłowa dieta, niedostateczna aktywność fizyczna, palenie tytoniu, nadużywanie alkoholu, używanie narkotyków).

W najbliższej perspektywie planowane są działania na rzecz dywersyfikacji form opieki na niesamodzielnymi osobami starszymi, w tym opracowanie rozwiązań systemowych wspierających osoby opiekujące się osobami starszymi (umożliwiające łączenie pracy i opieki). Planowane jest wsparcie rodziny i opiekunów nieformalnych (w tym opracowanie minimalnych standardów szkoleń dla opiekunów).

2.3 Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Uwzględniając wzrastające zapotrzebowanie społeczne na usługi o charakterze opieki długoterminowej konieczne jest stworzenia spójnej koncepcji opieki nad populacją osób niesamodzielnych, starszych i w podeszłym wieku. Opieka ta nie może – tak jak ma to miejsce dotychczas – opierać się niemal wyłącznie na strukturach rodzinnych, ale powinno uwzględniać przemiany społeczne i ekonomiczne (choćby zmiany wzorców rodzinnych, migracje międzynarodowe).

Planuje się rozwój usług opiekuńczych w oparciu o innowacyjne formy ekonomii społecznej jako realizatora usług.

Planuje się stworzenie szerokiego dostępu do informacji o możliwościach wsparcia dla opiekunów oraz na temat możliwości poprawy jakości opieki przez opiekunów nieformalnych, rozwój wolontariatu opiekuńczego (w środowisku lokalnym).

³² Rocznik Demograficzny 2011, Główny Urząd Statystyczny.

Działania planowane do podjęcia w dalszej perspektywie powinny objąć:

- zdefiniowanie niesamodzielności;
- wprowadzenie gradacji stopnia niesamodzielności;
- określenie katalogu świadczeń zależnego od stopnia niesamodzielności;
- określenie minimalnych standardów usług w opiece nad osobami niesamodzielnymi;
- ustalenie zasad kontroli jakości, w tym wymagań wobec świadczeniobiorców;
- wprowadzenie „czeku” na usługi opiekuńcze, co powinno zwiększyć podmiotowość osób niesamodzielnych a w dłuższej perspektywie wspierać rozwój rynku usług opiekuńczych;
- utworzenie nowych miejsc pracy w sektorze opiekuńczym.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Efektywny system opieki nad osobami niesamodzielnymi umożliwiający im korzystanie ze zróżnicowanych form opieki (do roku 2020 podjęcie decyzji odnośnie finansowania systemu, tj. ewentualnego wprowadzenia ubezpieczenia pielęgnacyjnego).

Narzędzie 65: Przesuwanie efektywnego wieku dezaktywizacji zawodowej.

Etap życia: **Starość**

1. Stan obecny

Niezależnie od zakładanych pozytywnych zmian w sferze dietności, kluczowym aspektem, który może ochronić przed zagrożeniami demograficznymi jest aktywizacja zawodowa, której celem ma być maksymalne wykorzystanie dostępnych zasobów pracy.

Jednym z narzędzi pozwalających osiągnąć ten cel jest podnoszenie wieku przechodzenia na emeryturę. Pomimo istotnej poprawy w ostatnich latach, Polska wciąż charakteryzuje się jednym z najniższych w UE przeciętnym wiekiem przechodzenia na emeryturę i co za tym idzie, jednym z niższych wskaźników zatrudnienia osób w grupie wiekowej 50-74 lata (aktualnie 38.3% - EUROSTAT_2012). Oznacza to, iż nie jest w pełni wykorzystany potencjał wiedzy i doświadczenia, jaki niosą ze sobą starsi pracownicy. Oznacza to także wyższe koszty utrzymania systemu emerytalno-rentowego. W związku z oczekiwanym starzeniem się społeczeństwa problem ten będzie w najbliższych latach dodatkowo zyskiwał na znaczeniu.

Wprowadzany od 1999 roku powszechny system emerytalny od 2014 r. zapewni lepsze dostosowanie wydatków na nowo przyznawane świadczenia emerytalne do zmieniających się warunków demograficznych. Krytycznym punktem pozostaje jednak, że niezależnie od wprowadzanych zmian od systemu tego wciąż istnieje wiele wyjątków. W kontekście zmieniających się warunków demograficznych konieczne jest dalsze monitorowanie i reformowanie systemu.

Podniesienie wieku emerytalnego, docelowo do 67 lat, wprowadzono także w systemie rolnym, na takiej samej zasadzie, jak w systemie powszechnym. Jednocześnie wprowadzono przepisy o wygaszaniu prawa do wcześniejszej emerytury rolniczej (świadczenia z tego tytułu będą przyznawane do 2017 r.). Analogicznie, jak w systemie powszechnym wprowadzono regulację o częściowej emeryturze dla osób w wieku przedemerytalnym. Dla osób pobierających renty rolnicze okresowe wprowadzono rozwiązanie umożliwiające łączenie wypłaty świadczenia z pracą zarobkową poza rolnictwem.

2. Działania

2.1. Już realizowane

Kluczowe znaczenie dla wieku przechodzenia na emeryturę mają zmiany (uwidaczniające się dopiero obecnie) wprowadzone w 2008 roku (weszły w życie w roku 2009), które ograniczały możliwość przechodzenia na wcześniejszą emeryturę. W konsekwencji, jak się ocenia, w latach 2007-2012 wiek przechodzenia na emeryturę wzrósł istotnie zarówno w przypadku kobiet (z 55,8 do 59,5 lat), jak i mężczyzn (z 59,7 do 60,2 lat). Począwszy od 2013 r. wiek emerytalny dla kobiet i mężczyzn jest podnoszony stopniowo, tak aby docelowy poziom 67 lat został osiągnięty w 2020 r. przez mężczyzn, a w 2040 r. przez kobiety. Obowiązujący w Polsce system zdefiniowanej składki oznaczający, że wysokość przyszłego świadczenia emerytalnego uzależniona jest od wysokości zgromadzonego na indywidualnym koncie kapitału ubezpieczonego, powoduje, że premiovane jest w ten sposób dłuższa aktywność zawodowa.

Od 2009 r. realizowany jest (przyjęty przez Radę Ministrów w październiku 2008 r.) Program *Solidarność pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+.* W ramach Programu realizowane są 132 zadania na poziomie centralnym i regionalnym. Program wprowadził szereg rozwiązań systemowych zachęcających pracodawców do zatrudniania osób starszych a także ograniczył czynniki zachęcające do wczesnego wychodzenia z rynku pracy. Istotne dla zwiększenia aktywności zawodowej osób starszych było wprowadzenie w życie ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (Dz. U. Nr 237, poz. 1656), dzięki czemu ograniczono liczbę uprawnionych do wcześniejszego przejścia na emeryturę z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze z około 1,2 mln osób do około 270 tys. osób.

Równolegle wprowadzono działania obniżające koszty zatrudnienia osób po 50 roku życia poprzez obniżenie składki na Fundusz Pracy oraz liczby dni choroby za które płaci pracodawca. Weszła w życie ustawa o opiece nad dziećmi do lat 3, która powinna ograniczyć zjawisko dezaktywizacji babć (dziadków), wynikające z małej ilości miejsc w żłobkach i przedszkolach. Wśród 132 zadań, 86 z nich zaadresowane jest bezpośrednio do osób bezrobotnych i pracujących w wieku powyżej 50. roku życia. Zadania te realizowane są na poziomie

regionalnym, przez instytucje wdrażające Program Operacyjny Kapitał Ludzki w poszczególnych województwach. W ramach tych działań osoby 50+ otrzymują szeroko rozumianą pomoc psychologiczną, prawną, szkoleniową i finansową w celu wsparcia i rozwoju ich predyspozycji do podjęcia pracy oraz dostosowania umiejętności i kwalifikacji zawodowych do aktualnych potrzeb rynku pracy.

Kompleksowe działania realizowane w ramach Programu w dużej mierze miały pozytywny na wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 50+. I tak wskaźnik ten ogółem zwiększył się w 2013 r. w stosunku do 2008 r. o 9 pkt. proc, przy czym w grupie kobiet wzrósł o 10,3 pkt. proc, a w grupie mężczyzn – o 7,2 pkt. proc. Jednocześnie wskaźnik bezrobocia tej grupy osób, chociaż rósł w podobnym tempie jak wskaźnik bezrobocia ogółem, to kształtował się na niższym poziomie i w 2013 r. był o 2,7 pkt. proc. niższy od wskaźnika ogółem. Zgodnie z założeniami, działania zapisane w Programie będą realizowane do końca 2013 r., a w szczególnych przypadkach, niektóre z nich – do 2015 r.

Zakończyła się dyskusja na temat zmian regulacji systemu emerytalnego funkcjonariuszy i żołnierzy przyjęciem ustawy z dnia 11 maja 2012 r. dotyczącej zmian w systemie zaopatrzeniowym służb mundurowych.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Konieczna będzie dalsza, powszechna kampania informacyjna zmierzająca do szerokiej popularyzacji wiedzy na temat funkcjonowania systemu ubezpieczenia społecznego i w szczególności znaczenia wieku dezaktywacji zawodowej dla wysokości przyszłej emerytury. Przedstawiane będą negatywne skutki finansowe przechodzenia na emeryturę częściową, której wysokość stanowić będzie jedynie 50% pełnego świadczenia i uszczuplać będzie zgromadzony kapitał emerytalny (do przechodzenia na emerytury częściowe uprawnione będą kobiety po 62. i mężczyźni po 65. roku życia).

Planowany jest rozwój oferty edukacyjnej dla pracowników i poszukujących pracy powyżej 50 roku życia, wdrażanie rozwiązań z zakresu zarządzania wiekiem, inicjatywy promujące pozytywne nastawienie społeczeństwa wobec starszych pracowników.

Dla osób 50+ stwarzane będą warunki sprzyjające utrzymaniu się na rynku pracy (lub zmianę pracy) i znalezienie pracy w przypadku osób bezrobotnych.

Realizowany będzie odnowiony Program *Solidarność pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+*, przyjęty przez Radę Ministrów w grudniu 2013 r. Główną przesłanką opracowania odnowionego programu jest potrzeba wprowadzenia działań zwiększających aktywność zawodową osób po 60 roku życia w związku z wydłużeniem wieku emerytalnego. Ponadto zmianie uległy strategiczne kierunki działań zarówno w Unii Europejskiej, w związku z przyjęciem strategii Europa 2020, jak i w Polsce, w związku z przyjęciem nowej Strategii Rozwoju Kraju wraz towarzyszących jej strategii zintegrowanych. Dodatkowo wzięto pod uwagę, że od 2008 roku kiedy został przyjęty obowiązujący obecnie program, w społeczeństwie i gospodarce polskiej zaszły duże zmiany, które wymagały przesunięcia i przeformułowania kierunków działań.

Ważnym elementem odnowionego Programu będą działania w obszarze związanym z aktualizacją i podnoszeniem kompetencji, tak aby były one zgodne z potrzebami rynku pracy, bo tylko wówczas osoby po 50 roku życia będą mogły lepiej radzić sobie w dynamicznie zmieniającym się środowisku gospodarczym. Bardzo wyraźnie zaakcentowane zostały działania skierowane do pracodawców, które mają lepiej przygotować polskie przedsiębiorstwa do zmian struktury demograficznej siły roboczej. Pełniejsze wykorzystanie potencjału kapitału ludzkiego grupy starszych pracowników powinno przełożyć się na poprawę konkurencyjności polskich przedsiębiorstw w Unii Europejskiej.

W projekcie odnowionego Programu podkreślono także istotne znaczenie jakie ma, dla przyszłej aktywności zawodowej osób 50+, utrzymywanie dobrej kondycji fizycznej i psychicznej. Powinno to być promowane odpowiednio wcześniej, jako profilaktyka dla przedwczesnego wycofywania się z rynku pracy.

Ponadto przewidziano działania na rzecz zwiększenia skuteczności i efektywności działań promujących zatrudnienie i aktywność zawodową osób 50+, głównie bezrobotnych, w tym m.in. profilowanie pomocy i uwzględnienie specjalnych potrzeb i możliwości tych osób oraz wspieranie ich przedsiębiorczości.

Natomiast w projekcie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej³³ zakłada się:

³³ Działania pochodzące z Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, będą realizowane oraz finansowane w takiej formie, jaka zostanie zatwierdzona w momencie przyjęcia programu przez Radę Ministrów.

- wspieranie działań na rzecz solidarności pokoleń poprzez wspieranie zakładania i prowadzenia przedsiębiorstw społecznych przez pracowników w wieku przedemerytalnym jako narzędzia aktywności zawodowej oraz wspieranie zatrudnienia pracowników po 45 roku życia;
- wykorzystanie przedsiębiorczości społecznej w procesach outplacementu i adaptacji zawodowej, możliwości tworzenia przedsiębiorstw społecznych w związku z procesami restrukturyzacyjnymi, w szczególności dla pracowników 50+.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Stopniowemu podnoszeniu wieku emerytalnego muszą towarzyszyć instrumenty, które pozwolą na dłuższe funkcjonowanie na rynku pracy. Wzrost zatrudnienia wśród osób w wieku okołomerytalnym będzie realizowany przez kontynuację Programu 50+.

Sformułowanie rekomendacji odnośnie przyszłości systemu ubezpieczenia społecznego rolników.

Umożliwienie kontynuacji / zmiany ścieżki kariery zawodowej dla wszystkich grup społecznych, między innymi poprzez stworzenie i rozwój systemu wspierającego procesy podnoszenia kwalifikacji i uczenia się przez całe życie – system ten winien dotyczyć nie tylko osób w wieku 50+, ale i osób młodszych.

Prowadzenie działań z uwzględnieniem grupy zawodów narażonych na wczesne zakończenie tzw. "pierwszej kariery", w tym przedstawicieli zawodów kreatywnych.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Osiągnięcie (w perspektywie roku 2020 i 2040) jednolitego wieku emerytalnego (dla mężczyzn i kobiet) na poziomie 67 lat. Zwiększenie efektywnego wieku wyjścia z aktywności zawodowej (do co najmniej 64 lat). Osiągnięcia stopy zatrudnienia 45% dla grupy wiekowej 50-74 do roku 2020.

Narzędzie 66: Promocja aktywności zawodowej i społecznej seniorów – „srebrna gospodarka”.

Etap życia: **Starość**

1. Stan obecny

Zmiany demograficzne, które nabrały dynamiki w ostatnich latach a staną się wyraźne w drugiej połowie dekady wymagają zupełnie nowego podejścia do kwestii obecności i aktywności osób starszych w społeczeństwie. Do tej pory takie aspekty jak np. uczenie się seniorów, tak istotne dla utrzymania ich aktywności zawodowej i społecznej oraz samodzielności w sferze osobistej, nie należały do priorytetów polityki społecznej i edukacyjnej. Aktywność seniorów kończyła się zwykle w momencie przejścia (bardzo wczesnego jak na warunki europejskie) na emeryturę. Aby zapobiec niekorzystnym zmianom demograficznym zagrażającym integralności ekonomicznej i społecznej populacji sytuacja ta musi się zmienić. Większa samodzielność seniorów będzie potrzebna zwłaszcza w dziedzinach usług publicznych. Z jednej strony pojawiać się będzie coraz większe zapotrzebowanie na usługi społeczne szczególnie w obszarach ochrony zdrowia i pomocy społecznej (rosnąca rola wolontariatu) ze strony osób starszych. Z drugiej rosnąca liczba osób starszych będzie wymagała ich aktywnego zaangażowania w pomoc swoim mniej sprawnym rówieśnikom. Aktywizacja seniorów w obszarze społecznym uwzględniać więc także musi integrację wewnątrz- i międzypokoleniową, partycypację obywatelską oraz szeroko rozumiane usługi społeczne (nie tylko w aspekcie pomocy społecznej, ale także w wymiarze aktywizującym jednostkę i umożliwiającym dostosowanie się do nowych ról społecznych.)

2. Działania

2.1. Już realizowane

Opracowywanie projektu dokumentu strategicznego dotyczącego rozwiązań na rzecz rozwoju uczenia się przez całe życie w Polsce, w tym efektów uczenia się ujętych w Krajowych Ramach Kwalifikacji, obejmującego wszystkie grupy wiekowe, ze szczególnym uwzględnieniem edukacji pozaformalnej i uczenia się nieformalnego osób starszych.

Promocja aktywności społecznej i wolontariatu, w tym wolontariatu osób starszych, zwłaszcza w ramach działań realizowanych w trakcie Europejskiego Roku Wolontariatu 2011, którego grupami docelowymi były osoby starsze i młodzież. Wśród zrealizowanych działań można wymienić m.in.: otwarte konkursy dla organizacji pozarządowych na działalność promującą wolontariat wśród osób starszych, kampanię promocyjną adresowaną do osób starszych zorganizowaną m.in. przy udziale Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz inne formy promocji wolontariatu w tej grupie wiekowej.

W sierpniu 2012 r. został przyjęty przez Radę Ministrów *Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013*. Jego głównym celem jest stworzenie osobom starszym warunków do poprawy jakości życia poprzez promocję aktywności społecznej. Program zakłada m.in. dofinansowanie sektora organizacji pozarządowych działających na rzecz środowisk seniorskich (komponent konkursowy). Komponent systemowy opiera się na wypracowaniu założeń długofalowej polityki senioralnej Polski na lata 2014-2020.

Budżet Programu w latach 2012-2013 wyniesie 60 mln zł (20 mln zł zostało wydatkowane w roku 2012, 40 mln w 2013 r.).

Otwarte konkursy ofert organizowane są w ramach Rządowego Programu na rzecz Osób Starszych na lata 2012-2013. W I edycji konkursu złożono około 1400 ofert, do realizacji przyjęto 426 ofert. W II edycji konkursu nadesłano blisko 1800 ofert, a realizowanych jest około 300 projektów.

W lutym 2013 r. rozpoczęła działalność Rada do spraw Polityki Senioralnej, organ pomocniczy Ministra Pracy i Polityki Społecznej, którego formuła i skład odpowiada założeniu tworzenia polityki senioralnej w formule partycypacyjnej. Rada ma charakter konsultacyjny, jej obrady odbywają się raz w miesiącu. Poza obradami plenarnymi odbywają się spotkania trzech roboczych zespołów tematycznych: zespołu ds. starzenia się w zdrowiu, zespołu ds. uczenia się przez całe życie i aktywności edukacyjnej osób starszych oraz zespołu ds. aktywności społecznej osób starszych.

Od 2008 r. w Ministerstwie Sportu i Turystyki realizowany jest program „Rekreacja ruchowa osób niepełnosprawnych w starszym wieku” skierowany do osób niepełnosprawnych po 50 roku życia. Celem programu, który koncentruje się na zwiększaniu udziału osób w wieku 50+ w zajęciach sportowo-

rekreacyjnych, imprezach i obozach sportowo-rekreacyjnych jest: poprawa spójności społecznej, zwiększenie aktywności i efektywności działań organizacji realizujących program sportu osób niepełnosprawnych, zwiększenie aktywności fizycznej wśród osób niepełnosprawnych w starszym wieku – każdy bez względu na status społeczny, stopień sprawności i wiek ma prawo do udziału w sporcie, tworzenie oferty alternatywnych form spędzania wolnego czasu oraz promocja zdrowego stylu życia i aktywności ruchowej wśród osób niepełnosprawnych w starszym wieku.

Ponadto, od 2007 roku w Ministerstwie Sportu i Turystyki, w ramach programu „Sport dla Wszystkich”, realizowane są działania z zakresu „Wspierania prozdrowotnych programów aktywności fizycznej”, które koncentrują się na profilaktyce i usprawnianiu osób starszych 50+ i 60+, przez zapewnienie im możliwości systematycznej aktywności oraz stałego wsparcia diagnostyki medycznej w projektach przygotowywanych przez wyspecjalizowane organizacje pozarządowe.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Działania na rzecz realizacji długofalowej polityki senioralnej, która stanowić będzie podstawę dla tworzenia skoordynowanych i kompleksowych rozwiązań programowych obejmujących seniorów, będą komplementarne z działaniami przewidzianymi w Programie *Solidarność pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+.*

Zakłada się, że projekt założeń długofalowej polityki senioralnej będzie głównym efektem prac Rady do spraw Polityki Senioralnej na pierwszym etapie jej funkcjonowania. Następnie prace będą koncentrowały się m.in. dokonaniu przeglądu i oceny już istniejących instrumentów wsparcia osób starszych, monitorowaniu realizacji programów polityki senioralnej w Polsce, opiniowaniu projektów programów kierowanych do osób starszych oraz innych instrumentów wsparcia osób starszych na lata 2014-2020.

Dokument - założenia długofalowej polityki senioralnej w Polsce będzie miał charakter kompleksowy i będzie zawierał następujące komponenty, składające się na politykę senioralną:

- samodzielność i zdrowie,
- warunki pracy,
- usługi w starości, działania na rzecz umożliwienia osobom starszym prowadzenia jak najdłużej niezależnego życia przy ograniczeniach funkcjonalnych,
- usługi opiekuńcze,
- usługi społeczne,
- wolontariat,
- aktywność edukacyjna osób starszych,
- zaangażowanie obywatelskie,
- kultura i seniorzy,
- aktywność zawodowa,
- relacje międzypokoleniowe,
- srebrna gospodarka,
- aktywność fizyczna,

Ponadto, kontynuowany będzie Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020.

Należy dążyć do maksymalnie efektywnego umożliwienia zagospodarowania potencjału społeczno-zawodowego osób starszych, dla pełnienia przez nich ról społecznych w życiu publicznym. Efektem podejmowanych działań ma być poprawa jakości i poziomu życia osób starszych oraz zapewnienie godnego starzenia się.

Wskazane jest również wsparcie rozwoju ekonomii społecznej w obszarze *silver economy* oraz dalsza promocja aktywności społecznej i wolontariatu, w tym wolontariatu osób starszych, zwłaszcza w ramach kierunków działań wskazanych w „Długofalowej polityce rozwoju wolontariatu w Polsce” opracowanej przez międzysektorowy zespół ekspercki podczas Europejskiego Roku Wolontariatu 2011.

Komplementarnie do innych programów wspierających aktywność społeczną osób starszych, także Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2014-2020, zakłada działania zmierzające do wspierania osób

starszych, zwiększania ich podmiotowości społecznej w środowisku lokalnym oraz promujących integrację i solidarność międzypokoleniową.

W projekcie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej³⁴ zakłada się:

- wspieranie projektów przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej adresujących swoje działania gospodarcze do starszych konsumentów, realizujących ich oczekiwania i potrzeby w zakresie m.in. usług społecznych, edukacyjnych i organizacji czasu wolnego, turystyki senioralnej, a także wspierających ich w utrzymaniu aktywności społecznej i zawodowej oraz dobrego stanu zdrowia (tworzenie warunków do rozwoju srebrnej gospodarki);

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Wyzwaniem wobec tak dużej, a jednocześnie stosunkowo słabo wykształconej grupy osób, pozostaje wypromowanie wzorów uczenia się dla:

- możliwie najdłuższego utrzymania aktywności zawodowej i społecznej oraz zaspokojenia potrzeby bycia potrzebnym i utrzymania kontaktów społecznych,
- lepszego zaspokojenia typowych potrzeb dnia codziennego tej grupy osób związanych z obniżeniem sprawności fizycznej oraz potrzebą opieki – w sposób, który może się przyczynić do odciążenia tradycyjnych usług systemu ochrony zdrowia i pomocy społecznej.

Zwiększenie nakładów na upowszechnianie sportu i rekreacji, co mogłoby prowadzić do zwiększenia uczestnictwa w sporcie osób niepełnosprawnych w starszym wieku oraz promowanie rekreacji ruchowej osób niepełnosprawnych w starszym wieku.

Niezależnie od tego konieczne jest podjęcie szeroko zakrojonych działań:

- umożliwiających i popularyzujących ideę wolontariatu wśród osób starszych,
- ułatwiających i popularyzujących para-aktywność zawodową w momencie przejścia na emeryturę (np. pełnienie funkcji doradczych w przedsiębiorstwach, gdzie dana osoba była wcześniej zatrudniana, spełnianie ważnych funkcji edukacyjnych),
- umożliwiających podejmowanie aktywności fizycznej służącej utrzymaniu sprawności fizycznej i możliwości przemieszczania się,
- promowanie zalet aktywności społecznej wśród osób starszych w ramach społeczeństwa obywatelskiego (chęć zrzeszania się w organizacjach),
- promowanie idei zarządzania wiekiem w przedsiębiorstwach – wskazywanie zalet utrzymywania w zatrudnieniu pracowników doświadczonych oraz poprzez odpowiednią politykę kadrową - ścieżki kariery zawodowej dla efektywnego zarządzania kapitałem ludzkim w przedsiębiorstwie,
- kampania promocyjna na rzecz *silver economy* – pokazująca przedsiębiorstwom nisze umożliwiającą ekspansję na rynku produktów i usług, a także możliwości lepszego dotarcia z ofertą (dzięki wykorzystaniu potencjału starszych pracowników) do powiększającej się grupy starszych konsumentów,
- zachęcanie przedsiębiorców do zatrudnienia pracowników w wieku 60+, na przykład poprzez refundację szkoleń dostosowujących kwalifikacje osób 60+ do potrzeb ich zatrudnienia w danej firmie lub refundację utworzenia infrastruktury dostosowanej do specyfiki branżowej firmy (mechanizmy zachęt będą wprowadzane na poziomie regionalnym w ramach regionalnych programów wsparcia).

Jednocześnie, w celu zapewnienia niezbędnego minimum informacji na temat sytuacji osób w zaawansowanym wieku konieczne będzie prowadzenie prac badawczych na ten temat (między innymi wsparcie projektów takich jak SHARE).

Planuje się też inicjowanie i wspieranie aktywnego zaangażowania seniorów w życie społeczności lokalnych przy wykorzystaniu w jak największym stopniu współpracy w tym obszarze samorządów, organizacji pozarządowych, w tym działającymi dla seniorów (rada seniorów, kościoła i innych instytucji oraz poprzez konsultacje społeczne; informowanie społeczności lokalnych o planowanych i realizowanych działaniach).

³⁴ Działania pochodzące z Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, będą realizowane oraz finansowane w takiej formie, jaka zostanie zatwierdzona w momencie przyjęcia programu przez Radę Ministrów.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Zwiększenie aktywności zawodowej osób w wieku poprodukcyjnym.

Zwiększenie aktywności zawodowej osób w wieku 55-64 lata, w tym podwyższenie wieku wychodzenia z rynku pracy.

Zwiększenie udziału osób starszych w organizacjach i stowarzyszeniach.

Upowszechnienie wyspecjalizowanych usług na rzecz osób starszych.

Zmniejszenie odsetka osób w wieku 50 lat i więcej nieaktywnych na polu sportu, kultury, działania na rzecz społeczności lokalnej.

Zwiększenie udziału placówek z sektora non-profit w usługach opiekuńczych dla osób starszych i niesamodzielnych.

Zgodnie z projektem KPRES: stworzenie kolejnych miejsc pracy w podmiotach ekonomii społecznej dla osób w wieku 50+.

Wzrost odsetka osób powyżej 60 roku życia podejmujących działania w ramach wolontariatu i innej pracy niezarobkowej z 29% w 2012 r. do 36% w 2020 (zgodnie z Rządowym Programem na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020).

Narzędzie 67: Zwiększenie dostępności i jakości opieki zdrowotnej nad osobami starszymi.

Etap życia: **Starość**

1. Stan obecny

Obowiązujące prawodawstwo z zakresu ochrony zdrowia nie daje osobie starszej szczególnych przywilejów. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 68 ust. 1 gwarantuje każdemu prawo do ochrony zdrowia. Zgodnie z art. 68 ust. 2 - władze publiczne zapewniają obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Tym niemniej, art. 68 Konstytucji RP *expressis verbis* daje jej – ogólnie sformułowane - prawo do szczególnej troski państwa w zakresie zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej. Tymczasem poprawa dostępności oraz jakości opieki medycznej nad osobami starszymi może mieć wymierne efekty nie tylko, jeśli chodzi o ich dobrostan (co jest celem absolutnie priorytetowym), ale również poprzez efekty dla ogólnego stanu zdrowia może zredukować koszty opieki w perspektywie długoterminowej i zwiększyć szansę na wydłużenie okresu aktywności ekonomicznej i społecznej.

Minister Zdrowia – w ramach swoich kompetencji – podejmuje działania mające na celu poprawę dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych oraz podnoszenia jakości udzielanych świadczeń zdrowotnych. Podstawę działań stanowią przepisy ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2008 r. Nr 164, poz. 1027, z późn. zm.). Świadczenia opieki zdrowotnej zakwalifikowane jako świadczenia gwarantowane, finansowane są ze środków publicznych, w ramach powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego. Przysługują zatem wszystkim świadczeniobiorcom, w tym osobom starszym, kwalifikującym się do danego typu leczenia.

Równocześnie podkreślenia wymaga fakt, iż Narodowy Fundusz Zdrowia dostrzega kwestię konieczności zwiększenia dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej realizowanych dla pacjentów w wieku starszym. Za przykład podejmowanych działań w tym zakresie może posłużyć zwiększanie nakładów na ten zakres świadczeń, co bezpośrednio przekłada się na dostępność pacjentów do omawianego zakresu procedur medycznych.

Należy zauważyć, iż przypadku poradni geriatrycznych wartość nakładów w 2013 r. wzrosła w stosunku do 2009 r. aż o 95,64%, natomiast w zakresie oddziałów szpitalnych, w analogicznym okresie czasu, o 38,77%.

Niemal we wszystkich dziedzinach medycyny, w tym również w dziedzinie geriatrii, obserwuje się systematyczny wzrost liczby miejsc szkoleniowych w jednostkach organizacyjnych uprawnionych do prowadzenia specjalizacji. Wzrost ten obrazują następujące dane: w dniu 1.02.2008 r. 4376 jednostek dysponowało 31 336 miejscami szkoleniowymi we wszystkich dziedzinach medycyny, natomiast obecnie (według stanu na dzień 7.05.2013 r.) dostępnych jest 37 283 miejsc szkoleniowych w 5276 jednostkach szkolących.

Według danych Centralnego Rejestru Lekarzy i Lekarzy Dentystów Rzeczypospolitej Polskiej prowadzonego przez Naczelną Radę Lekarską w Polsce jest obecnie 303 lekarzy geriatrów, w tym 292 wykonujących zawód (stan na dzień 31.08.2013 r.).

2. Działania

2.1. Już realizowane

Zgodnie § 1 pkt 3 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 grudnia 2012 r. w sprawie *określenia priorytetowych dziedzin medycyny* (Dz. U. poz. 1489), geriatria została uznana za priorytetową dziedzinę medycyny.

Wejście w życie ustawy z dnia 28 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz. U. Nr 113, poz. 658) oraz rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 2 stycznia 2013 r. w sprawie specjalizacji lekarzy i lekarzy dentystów (Dz. U. poz. 26) umożliwiło odbywanie szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie geriatrii przez lekarzy bez specjalizacji będących bezpośrednio po stażu podyplomowym, a po likwidacji stażu podyplomowego - bezpośrednio po uzyskaniu dyplomu. W związku z powyższym droga do uzyskania tytułu specjalisty w dziedzinie geriatrii uległa skróceniu o 2-3 lata. Przewiduje się, że specjalizacja w dziedzinie geriatrii będzie trwała 5 lat (3-letni moduł podstawowy w dziedzinie chorób wewnętrznych

i 2-letni moduł specjalistyczny w dziedzinie geriatrii). Jednocześnie lekarze posiadający specjalizację II stopnia lub tytuł specjalisty w dziedzinie chorób wewnętrznych, medycyny rodzinnej, medycyny ogólnej lub neurologii będą mogli odbywać szkolenie specjalizacyjne w dziedzinie geriatrii według odpowiedniego, krótszego niż 5-letni, programu specjalizacji. Szkolenie specjalizacyjne w ww. nowym systemie specjalizacji rozpocznie się po opracowaniu programów specjalizacji właściwych dla tego systemu.

Umieszczenie geriatrii w wykazie dziedzin priorytetowych powinno przyczynić się do wzrostu zainteresowania lekarzy podejmowaniem szkolenia specjalizacyjnego w tej dziedzinie ze względu na możliwość ustalenia wyższego zasadniczego wynagrodzenia miesięcznego lekarza rezydenta odbywającego szkolenie specjalizacyjne w ww. dziedzinie w porównaniu z innymi dziedzinami, niefigurującymi w wykazie specjalizacji priorytetowych. Należy przy tym zaznaczyć, że nowe rozwiązania wprowadzone rozporządzeniem w sprawie specjalizacji lekarzy i lekarzy dentyków umożliwiły lekarzom odbywającym szkolenie specjalizacyjne w nowym systemie specjalizacji, a nieposiadającym żadnej specjalizacji, ubieganie się o odbywanie specjalizacji w dziedzinie geriatrii w ramach rezydentury. Dotychczas geriatria należała do szczegółowych dziedzin medycyny, dostępnych wyłącznie dla lekarzy posiadających odpowiednią specjalizację, lekarze nie mieli więc możliwości ubiegania się o uzyskanie etatu rezydenckiego w tej dziedzinie, bowiem zgodnie z art. 16h ust. 7 ww. ustawy szkolenie specjalizacyjne w ramach rezydentury może odbywać wyłącznie lekarz nieposiadający specjalizacji I lub II stopnia lub tytułu specjalisty.

W związku z koniecznością wsparcia rozwoju kadry geriatrycznej w dniu 1 marca 2012 r. zatwierdzony został także projekt systemowy w ramach Programu Operacyjnego *„Kapitał ludzki”*, realizowany przez Ministerstwo Zdrowia w partnerstwie z Centrum Medycznym Kształcenia Podyplomowego, pn. *„Wsparcie systemu kształcenia ustawicznego personelu medycznego w zakresie opieki geriatrycznej”*. Projekt ten, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, będzie realizowany do dnia 30 czerwca 2015 r.

Celem projektu jest poprawa opieki nad osobami w wieku podeszłym w Polsce poprzez podniesienie kompetencji (szkolenie) kadr medycznych w zakresie opieki geriatrycznej. Podstawowymi działaniami podejmowanymi w czasie realizacji projektu jest organizacja kursów doskonalących i specjalistycznych w zakresie opieki geriatrycznej. Szkoleniami w ramach projektu objętych zostanie:

- 1) - 2000 lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej (POZ),
- 2) - 2000 pielęgniarek podstawowej opieki zdrowotnej (POZ),
- 3) - 1000 fizjoterapeutów,
- 4) - 200 opiekunów medycznych,
- 5) - 200 terapeutów środowiskowych.

Należy podkreślić, iż opiekę nad ludźmi w wieku podeszłym sprawują nie tylko lekarze geriatry, ale również lekarze podstawowej opieki zdrowotnej oraz lekarze specjaliści w poszczególnych dziedzinach medycyny sprawujący opiekę zdrowotną nad ludźmi dorosłymi.

Ponadto, 31 lipca 2013 r. Minister Zdrowia wydał decyzję o dofinansowaniu projektu systemowego pn. *„Rozwój kwalifikacji i umiejętności kadry pielęgniarskiej w kontekście zmian epidemiologicznych będących następstwem starzejącego się społeczeństwa”*, który realizowany jest przez Centrum Kształcenia Podyplomowego Pielęgniarek i Położnych. Celem projektu jest poprawa jakości opieki pielęgniarskiej nad osobami starszymi poprzez organizację kursu specjalistycznego *Kompleksowa pielęgniarska opieka nad pacjentem z najczęstszymi schorzeniami wieku podeszłego*. Zgodnie z założeniami ze wsparcia skorzysta 4800 pielęgniarek/pielęgniarzy posiadających aktualne zatrudnienie w zawodzie, którzy będą uczestniczyć w kursie realizowanym na podstawie programu kształcenia, opracowanego w ramach projektu. Projekt realizowany będzie do 30.06.2015 r.

W ramach realizacji zadań mających na celu poprawę jakości opieki geriatrycznej od dnia 1 stycznia 2012 r. wprowadzono – zarządzeniem Nr 72/2011/DSOZ Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia z dnia 20 października 2011 r. w sprawie określenia warunków zawierania i realizacji umów w rodzaju: *leczenie szpitalne* - procedurę medyczną pn. *Całościowa Ocena Geriatryczna (COG)*. Trwają także prace mające na celu wprowadzenie tego produktu w ambulatoryjnej opiece specjalistycznej. Całościowa Ocena Geriatryczna to wielowymiarowy i interdyscyplinarny (geriatra, pielęgniarka, fizjoterapeuta) proces diagnostyczny do określenia problemów zdrowotnych i funkcjonalnych pacjenta. Szczególnymi wskazaniami są: 3 lub więcej punktów w skali VES-13 lub krytyczny okres w życiu (stan po udarze, zawale, złamaniu szyjki kości udowej, poważnym zabiegu chirurgicznym). Całościowa Ocena Geriatryczna umożliwia określenie potrzeb i celów opieki oraz możliwych powikłań opieki, identyfikuje czynniki ryzyka powikłań. W skład takiej oceny wchodzi, poza badaniem

fizykalnym, ocena stanu psychicznego, ryzyka upadków, chodu i równowagi, stanu odżywienia oraz wzroku i słuchu.

2.2. Planowane (lata: 2014-2015)

Biorąc pod uwagę zaawansowanie procesu demograficznego starzenia się społeczeństwa Polski oraz związaną z tym konieczność zwiększania wydatków na ochronę zdrowia, niezbędne jest zwiększenie potencjału i rozszerzenie zakresu opieki geriatrycznej z odpowiednim jej finansowaniem. Rozwój geriatry jest pożądanym zarówno ze względów ekonomicznych, jak i etycznych. Ułatwienie dostępu do ambulatoryjnych i stacjonarnych placówek geriatrycznych oraz stosowanie kompleksowej oceny geriatrycznej pozwolą na zapewnienie starszym pacjentom lepszej opieki zdrowotnej i na bardziej racjonalne wykorzystanie środków finansowych, pozostających w dyspozycji podmiotów działających w ochronie zdrowia.

Ministerstwo Zdrowia planuje stymulować wzrost liczby specjalistów we wszystkich dziedzinach medycyny, w tym w dziedzinie geriatry, m.in. poprzez zwiększenie liczby jednostek uprawnionych do prowadzenia szkolenia specjalizacyjnego oraz liczby posiadanych przez nie miejsc szkoleniowych.

2.3. Niezbędne do podjęcia w przyszłości (lata: 2016-2020)

Planuje się opracowanie i wdrożenie rozwiązań skierowanych na potrzeby osób starszych - w ramach przedmiotowego narzędzia wspierane będą projekty przyczyniające się do rozwoju form opieki nad osobami starszymi m.in. poprzez pilotażowe:

- opracowanie standardu dla dziennego domu opieki medycznej nad osobami starszymi;
- wsparcie działalności dziennych domów opieki nad osobami starszymi;
- szkolenia dla opiekunów (członków rodzin) w zakresie opieki nad osobami starszymi;
- przygotowanie i tworzenie wypożyczalni sprzętu pielęgnacyjnego i wspomagającego połączone z doradztwem w doborze sprzętu, treningami samoobsługi wypożyczonego sprzętu oraz przygotowaniu warunków do opieki domowej;
- wsparcie projektów teleopieki, czyli doradztwa telefonicznego i bezpośredniej pomocy (lekarzy, pielęgniarek i opiekunów medycznych) na wezwanie w szczególnej sytuacji;
- szkolenia oraz doradztwo w zakresie dostosowania szpitali/oddziałów do odpowiedniego standardu hospitalizacji osób starszych.

Jednym z działań mających istotny wpływ na poprawę stanu zdrowia starszych osób jest zapobieganie występowaniu jatrogennych zespołów geriatrycznych poprzez między innymi wdrożenie opieki farmaceutycznej. Niezbędne będzie także podjęcie działań w zakresie dostosowania kształcenia kadr medycznych do wyzwań związanych z opieką nad osobami w wieku geriatrycznym.

3. Stan docelowy (rok 2020)

Poprawa dostępności świadczeń z zakresu opieki geriatrycznej zarówno przez rozbudowę bazy materialnej (zwłaszcza zwiększenie liczby łóżek geriatrycznych), jak i wzrost zatrudnienia fachowego personelu medycznego.